

Musico-theologia, of Stigtelyke toepassing van muzikaale waarheden

<https://hdl.handle.net/1874/24124>

156. 4. 5
MUSICO-THEOLOGIA, X

OF
STIGTELYKE TOEPASSING
VAN
MUZIKAALE
WAARHEDEN;

Ontworpen

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT

door

UTRECHT.

Mr. JOHANN MICHAEL SCHMIDT.

Uit het Hoogduitsche vertaald

door

JACOB WILHELM LUSTIG,

Organist te Groningen.

Te AMSTERDAM,

By A. OLOFSEN, Boek- en Muziek-
Verkooper, in de Gravestraat.

O P D R A G T

aan de

L I E F H E B B E R S

der Ed. roemenswaardige en Bloeyryke

M U Z I E K - K U N S T ,

Gehouden in de daar toe pryszelyke aangelegde plaatsen, zo in ORCHESTEN, MENEGE als in alle de andere MUZIEK COLLEGIEN,

Aan die allen dewelke in onze Geuniceerde Provinciën zyn, werd tot vervroolykinge van de bloeyryke kunst, dit werkje opgedragen.

*Eerwaardige, Veelgeachte LIEFHEDDERS
en LIEFHEDDERSSEN;*

Erwyl den toelag van my nu noch ooit, door Opdragten eenige giften te genieten, is geweest, maar alleen ter begunstiging van veiligheid, tot handhavinge van myn beroep is strekkende, zo heeft my dat aangespoort om dit Werkje in de schoot van Neêrlands Liefhebbers der Muziek op te dragen, wel bewust zynde, dat dit een stoffe is,

*

2.

waar

IV O P D R A G T.

waar voor Bedillers moeten beschaamt staan, met hoe zy veelmaals iets bestraft, en waar van zy de grondbeginzelen, mogelyk, niet geweten hebben; en om dat dan daar te laten, zo doet my niet zonder redenen rugwaards denken, hoe een brom van bestraffers zullen voor den dag komen, om, waar het mogelyk, deze voortgang te stremmen; ontfangt dan dit, mewaarde **HEEREN** en **DAMES**, uit een zonderlinge genegenheid voor die Ed. Muziek - kunst, op dat de bloei niet mag worden belet door eenig gebrom of gebaarmakinge. Hier werd uw allen daar toe als een deure geopend, om het Harp- en Snaaren-geklank, gepaart met de Hallelujahs-gezangen den **SCHEPPER** een verpligte dank- en heerlykheid toe te brengen, dat beter is dan of een gefronst gelaat een opgepronkte voorgével van een bouwvallig huis wil vercierén. Laat dan deze **Leystar** uw bewaren, om op het pad van alle deugd te leiden, ja met een vervrolykt gemoed uwes
en

O P D R A G T. v

en 's naaften welzyn betragten, met een affchuwen te hebben van alle eigen-geregtigheid, ook een fchrik voor 's naaften verdoemenis uit te brommen. Bouwt zo, ter befchaminge van alle nydt of agterklap, deze Ed. konft op, daar is geen vrees voor overrompeling, hoe daar om mogt gewoelt worden; de voorftanders en handhavers van alle Recht en Geregtigheid, na zy hunne vermocide beezigheden hebben afgelegd, nemen veele deel in hunne afgefloofde geeltgestaltens ter vervroolykinge op te wekken; ja Koningen en Vorften hebben ten dien einde hunne Orchesters op- en aangekweekt; komt 'er door misbruik eenig kwaad uit voort, hoe veele voorbeelden ziet men ook niet, daar men eerst by den ingang der byeenkomsten, met de aanroeping van Gods Heilige naam begint, en waar van de voortgang met het einde bederft alle goede zeden, om, waar 't mogelyk, door die weg de waereld te bedriegen. Wie zig ver-

* 3

lustigd

VI O P D R A G T.

lustig in een hart vol begeerten tot de Muziek, zyn oor- en hartsbegeerte is tevens op de aandacht, en het gehoor zo luisterryk op zang- snaar- of blaas- kunst verliefd, dat geen bacchus nog venus hun vermaken kan; den luisterryken Virtuofus, op het Orchester wezende, streelt hun Zinnen en doen de levensgeesten ten toppunt vervroolyken; daar werd de maat met attentie uitgevoerd na het gecomponeerde, geen gehuil noch gebaarmakinge heeft daar ingang, veel min zuchten, lonken, en een gefronst gelaat 't lachen in een minuut veranderen: ja 't hand-geklap voor het weluitgevoerde der Muziek, is hier alleen de basis. Zoude ik het onderscheid tegen dit alles affchetzen, dat de hedendaagsche ondervinding my doet zien, zoude wel weten waar te beginnen, maar niet te eindigen; het zy genoeg deze myne bybrenginge ten voorbode van myne aanvallers te doen zien, dat zy eerst hunne Geestelyke Akkers van dat onkruid willen wieden, voor dat

zy

zy den Alarm - klok slaan ; ja eerst het talent van hoogmoet afleggen , met over hunne evennaasten , inzonderheid Medebroeders , geen zielenmart aandoen , die uit een verfoeyenswaardige hoogmoet , of om een ander dienst te doen , zomtyds als een huur - ling , waar van een voorbeeldt my onder dit schryven als noch in 't geheugen doet opkomen. Zouden nu onpartydigen wel denken , dat uit zulk soort veelmalen het erglistigste kwaad voortspruiten. ô Ongelukkige Stad ! waar de zulken in 't Capitoel zouden heerschen ; de lieffelyke Muziek zoude als dan den mantel van 't treurgewaat zeer haastelyk mogen omhangen ; gewis binnenlandse onlusten kwamen haast opdagen ; beschouwt men een' hoofd - Religie (in 3 a 4 begrippen) hoe men die met kuipery en banden op het kragtigste dag en nacht ziet beleggen ; wel aan , zyn dit geen Geest - kwellingen ? zyn dit niet Gods geordonneerde wetten overtreden ? doet dien dierbaaren Hei-

VIII. O P D R A G T.

land ons niet duidelyk 't alle dagen in zyn volmaaktste Gebed erinneren? hoe wy onze Evennaasten moeten als ons zelve lief hebben? hoe onze schulden (mits wy die ook van onze Evennaasten) mogen vergeven worden: kunnen nu kuiperyen, dan met 's evennaasten ondergang, met agterklap zyn Cabaal te vermeerderen, niet als schulden, verfoeijens-waardig werden aangemerkt. Wie toond my van alle Berispers eenig voorbeeld dat zo quaadaardig is, of waar zo veel onheylen uit voortvloeyen uit de geheele famenlevinge van de Concerteerende Muziek-liefhebberen als de vooraangehaalden zyn? zegt gy: Ja het zyn evenwel ligtvaardige byeenkomsten, waar veel onheilen, door de met elkanderen te vrymoedige gemeenschappen; zegge daar op: dat deze gewoonte de famenlevinge in geen onkuisheid (door de drift der liefde op 't Muzikaalifche) doet beantwoorden; maar ei lieve! ziet eens de Classicaale byeenkomsten, en de

losmaakingen van beroepene Lee-
 raars, zal u dat de mond niet stoppen.
 Ik moet door de veele Muziek-beftraf-
 fingen my hier in het brede wel in-
 laten, en van wat gezintheid hy
 wezen mag, werd hier door deze
 Inhoud uitgedaagt: of hy wel enig-
 zints kan tegens dit werkje inbren-
 gen, dat de Muziek tot onheil voor
 de famenlevinge, of tot eenig kwaad,
 (in een goede order gebruikt wer-
 dende,) voor 't menfchdom ftrek-
 ken kan, waarom my God in 't leven
 fpaare, niets zal doen ontbreeken,
 om aan kunst-kundige kenners de
 goede fondamenten der Theory- en
 Muzikaal-werken het ligt doen zien,
 als waar door de kunst mag bloeyen
 om de liefhebbery te doen vermeer-
 deren, en hier toe, om alles wat
 in een compleete Muziek-winkel
 vereifcht werd, te bekomen zal zyn,
 waar toe my in U Ed. allergeheu-
 gen met de gunft van Calandifie re-
 commandeere, en daar door met

x O P D R A G T.
wel te doen zal tragten, dat ik ben
en blyve:

Mewaarde HEEREN en DAMES,

*Uw Wel-Edelens Dienst-
vaardige Dienaar,*

A. OLOFSEN.

Amsterdam, in myn
Boekwinkel, den
20 July 1756.

VOOR.

V O O R R E D E N
des
O P S T E L L E R S .

Ge-eerdfte Leezer!

Boeken van die foort, gelyk gy hier ontmoet, zyn wel niet de noodzaakelykfte; echter, voor zeker flach van menfchen de alleraangenaamfte. De heilige waarheden der Religie, zo wel der natuurlyke als der geopenbaarde, zyn, Gode dank! hedendaags in zo veele gefchriften, en op zo menigerlei wyze, verhandeld, beweezen, opgehelderd en tegen haare aanvallers geftaafd, dat het, ten minften hun, die niet weeten wat gewigtige zaak het is, naar den Heer te vraagen en Hem te vinden, gansch overtollig voorkomen zal, als ze dieshalven van nieuws de pen zien opvatten. Doch, zo aanminnig als het eenen Muziek-liefhebber valt, altoos nieuwe

* 6 ftuk-

XII. V O O R R E D E N

stukken op te stellen, te hooren en te bezitten, schoon men 'er oude genoeg heeft; even geneuglyk en nog duizendmaal geneuglyker, valt het eenen redelyken, om niet eens te zeggen eenen Christelyk gezinden, mensche, als by het geene, dat zyn hoogste goed betreft, en, de eenigste bronader aller redelyke wellust is, geduurig weder op eene nieuwe manier verhandeld, beweezen, opgehelderd en bevestigd ziet. Inzonderheid krygt zyn vermaak, by 't bespiegelen en navorschen der natuur, als van welke by zelf een gedeelte is, door den Monarch der natuur en deszelfs oneindige volmaaktheden allenthalve gewaar te worden, eenen merkelyken aanwas. Ja, de kennisse van God, die wy langs deezen weg kunnen verwerven, beschikt in zeker opzigt gevoeliger vermaak, dan die uit de openbaaring. Ons verlustigt aldaar de blydschap over onze gedaane ontdekkingen; wy vermeederen onze kennis teffens in tweederhande zaaken; wy bemerken eenige voorregten boven anderen, in

't beschouwen der natuur nog min gevorderden, en eindelyk worden ons alle op deeze wyze erlangde waarheden gemakkelyker, duidelyker en levendiger te bevatten, ligter te ontbouden en tot ons voordeel aan te wenden. Ik ontken geenzins de voorttrekelykheden, welke de openbaaring, byzonderlyk in deeze gunstige tyden, boven de natuurlyke kennis, heeft en altoos behouden zal; maar, spreek alleenlyk van zekere geneugten, welke deeze, boven geene, vooruit heeft of kan hebben. Des vley ik my, ten minsten aan dit gedeelte der menschen, 't welk zyne voorregten boven de dieren te waardeeren en zyne bepaaling tot de deugd op te volgen weet, door deeze over de Muziek aangestelde stigtelyke bedenkingen, iets behaaglyks opgedischt en tot nieuwe vermaakelykheden in God eenige gelegenheid gegeven te hebben. Zo ja, schat ik my dubbeld gelukkig. Ik heb my ook van deeze gelegenheid bediend, om een en andere muzikaale waarheden naauwkeuriger te bepaalen, te bewy-

XIV VOORREDEN DES OPSTEL.

zen, en de reden'er van, duidelyker, dan tot nog toe geschied is, aan te wyzen, en had dit ligtelyk uitvoeriger kunnen doen, indien myne tegenwoordige omstandigheden het hadden willen toelaaten. Mogt inmiddels myne geringe pooging, by verstandigen, eenige goedkeuring wegdragen, zal my zulks misschien tot de voortzetting deezer materie bewegen. Ik wensch hartgrondig, dat dit werkje tot de verheerlyking van den grooten naam onzes GODS, en tot de stigting des Leezers, verstrekken moge.

Naumborg aan de Saale,
Omtrent de Paasch-
mis, 1754.

V E R T A A L E R

aan den

BESCHEIDEN LEEZER.

Voor zo verre een boek, eenen opmerkenden, als in den geest zyns opstellers zien laat, kan ik, naar myne geringe bekwaamheid, niet anders ontdekken, of hier verschynt een Auteur, die, met ongeveinsde godvrugtigheid, en teffens met zonderlinge muzikale kennis, begaafd, uit een hart vol eerbied, liefde en dankbaarheid omtrent de *goddelyke Majesteit*, en vol oprechte begeerte tot des naasten dienst, de oneindige volmaaktheden des Hoogsten, ook door de Muziek kennelyk wordende, klaarlyk tragt aan te wyzen, en 't betaamelyke gebruik deezer *edelen, goddelyken geschenks* aan zyne doolende broeders en zusters nadrukkelyk weet te erinnern.

My dogt derhalven, dat een geschrift, 't welk deeze gewigtige materie uitvoeriger, dan eenig ander, en op eene duidelyke, zinryke manier, verhandelt, ook menig Nederlander, in de hoogduitse taal onkundig, zeer aanminnig en nuttig konde worden. *Godvrugtigen*, die zinnen-

nenftreclende geneugten zo geerne pleegen te vergeestelyken, zouden, hoopte ik, het zelve als een *zielsbanket* aanmerken; en *muziekoeffenaaren van professe*, aan dusdanige bespiegelingen vry ongewoon, zou het zig met ter tyd wel beminnellyk maaken: vermits tog de genadige voorschikking van den grooten Albestierder, aan 't geene, dat op zig zelve goed is, deeze wonderbaare eigenschap heeft medege-deeld, dat het den goeden, uit natuurlyke toegenegenheid behaagt, en kwaaden, verkeerden menschen, in weêrwil van hen zelve, heimelyk behaagen zal en moet.

Met des te inniger blydschap heb ik my dan tot het vertaalen begeeven; doch, voornamelyk in 't eerste hoofddeel, alwaar de welmeenende Auteur, zig breedvoerig tegen de vrygeestery uitlatende, te ver van 't spoor scheen te verwyderen, heb eenige periodes, om den Leezer niet te vermoeyen, overgeslagen. Het getal der afdeelselen (§§) is nochtans, by verschikking, 't zelfde gebleeven; en myne weinige aantekeningen onderscheiden zig door starretjes (**), van die des Opstellers, als voor de welke men cyffers ontmoet.

In alle stellingen ben ik het juist niet volkomen eens met deezen geachten Schryver; als zynde, onder anderen, van gedagten, dat het geene, 't welk Hy ten bewyze van de

de voorttrekkelykheid der oude Muziek, boven de hedendaagsche, inzonderheid § 131, bybrengt, dit geschilftuk nog niet beslegte; verblyvende het echter, omtrent alle diergelyke dingen, aan 't oordeel van den bescheiden Leezer.

Hier wordt nu in der daad des te meer bescheidenheid vereischt; om dat het een soort van *muzikaale godgeleerdheid* en *godgeleerde Muziekkunde* betreft.

Kenners van zedekundige waarheden, in de theologie invloed hebbende, zullen, naar ik vertrouw, het niet kwaalyk nemen, dat de Auteur, als een Lutheraan, eenige, by moderaaten, doorgaans voor dienstig en Godbetamelyk erkende, stellingen zyner gezindheid 'er inmengt; en, dat ik niet raadzaam gevonden heb, dezelve hier of te ontzenuwen, of 'er uit te laaten. Het is bekend genoeg, dat de godvrugtige onder de Broederen Lutheraanen, uit de stelling van de algemeene genade, geenzins het gevolg trekken: *ergo, doen wy wyslyk, door dezelve niet te wederstreeven*, maar, datze slegts zulke gevolgen en beweegreden, die volkomen overeendraagen met de toepassingen, welke men van de leerre der triumpheerende byzondere genade te regt maakt, 'er uit afleiden.

Ook verwagt ik van myne waarde amptsbroeders, en van andere muziekoeffenaars,
als

als welke van de goede meening, hun geerne ter hand te willen gaan, uit het reeds in 't licht gestelde, genoegzaam verzekerd kunnen weezen; die bescheidenheid, datze zig door geen voorbaarig, veelmin vermetel, oordeel aan dit godgewyd geschrift vergrypen.

Vraagt iemand, *wie is die man, die hier als magtbebbende spreekt?* Ik weet 'er geen verder berigt van te geeven, dan dat het M, aan 't hoofd van zynen naam eenen Magister, of meester in de vrye konsten, aanduidt. Uit zyne korte, hier overgeslagene, opdracht aan zekeren Heer Gottlob Heinrich Heidenreich, Apellation- en Confistoriaal-Raad by zyne Koninglyke Majesteit in Poolen, kan men insgelyks, aangaande de overige omstandigheden, niets naders afneemen; veelmin, uit de slotwoorden: gedrukt te Leipfig, by F. G. Jacobacern. En wat legt 'er aan gelegen, *wie* iets zegt? het kooft 'er alleenlyk op aan, *wat 'er met goede reden gezegd wordt*: **IEDER MENSCH, IEDER CHRISTEN, IS TOT EEN ZEDELERAAR GEBOOREN.**

De *redelykheid* doet ons het pad, tot het paleis der deugd leidende, gewillig inslaan, al had een beedelaar den weg 'er toe aangewezen. Zy doet ons greetig luisteren naar de stem der natuur, die, 't zy door
eene

eene stille, geheime taal, 't zy op eene luidrugtige wyze, in alle fchepzelen, van alle kanten toeroept: *een alwys, almagtig God, de liefde zelve, heeft ons gesteld tot het verkondigen van zyne oneindige volmaaktheden, en om U, ó mensch, gestadig te erinneren, ernstiglyk te overweegen, wie gy zyt; waar gy zyt; tot wat einde gy hier zyt, en wat 'er namaals van U zal worden.* Boven dien, niets kan het menschelyke gemoed van 't vergankelyke krachtiger aftrekken, en tot het genot van waare, bestendige goederen treffelyker aanleiding beschikken, dan de *Christelyke Religie.*

Deeze dierbaare waarheden zyn het, welke onze Auteur hier zo graag, regt, klaar, bondig en overtuigende heeft willen inscherpen, vooral, ons muziekoeffenaaren van professie, die waarlyk veel zwaarigheden te overwinnen, dienvolgens, veel verstand van nooden hebben, om in het zinnenstrelende niet te blyven hangen; 'er niet door te verwilderen, en dus van het eenige noodwendige, te worden afgekeerd, maar veeleer, om midden onder alle deeze bekoorlykheden, ons des te meer tot de geduurige overpeinzing van den aardt en 't oogmerk der dingen, met de welke wy omgaan, te gewinnen. Ik zeg, *des te meer*: want, zo veel te meer fraayigheden zig in deeze konst, boven anderen, opdoen,

doen, des te meer gelegenheid reikt ons de goedertierene hand Gods, om ons geheel leven eene gestadige oefening in de wysgeerte, voornamelyk in de zedekunde, te laten worden. Daarom zeg ik in myne inleiding §. 320: *men zou zig gansch niet behoeven te verwonderen, by aldien de Muziekoeffenaars de ordentelykste, zagtmoedigste, liefstelligste, vreed- en deugdzaamste lieden der wereld waaren.* Aan dusdanige bespiegelingen eens gewoon zynde, zal het redelyke vermaak, ter gelegenheid van het zinnenstrelende gebooren, ons, zonder verder aanpryding, beminnelyk genoeg worden. Dan zullen wy de Muziek leeren aanmerken, niet als een uiteinde, maar, als één van de heerlykste, ons door den grooten Schepper verleende, middelen, om, tot onze eige vordering en bevestiging in 't goede, des te meer aan Hem en aan zyne ondoorgrondelyke volmaaktheden te mogen denken.

Wat dunkt U, myne vrienden, was zulk een muzikaal tydverdrijf onze opmerking niet ten hoogsten waardig? Was zulk een vermaak, 't welk, midden onder de wisselvalligheden der mode, aan de welke onze meeste muziektukken onderhevig blyven, evenwel altoos stand grypen en grooter worden; ja, 't welk de ziel verheffen en tot de eeuwige oorzaak aller harmony op-

opleiden kan, niet eene gewenschte, treflyke zaak!

Dat zig hier nu meer stoffe tot overweeging en verwondering, dan ooit elders, vertoont, zulks betuigen de schranderste wysgeeren onzes tyds, de fransche Academisten zelve; gebruikende, van 't gehoor, van de vorming der zangstem, van de muzikaale fantasie, en diergelyke dingen, spreekende, t'elkens het woord *wonderwerk*: weshalve ook onze Auteur §. 64. verzoekt, dien term te mogen behouden.

VERWONDERING IS HIER EEN VRUGT VAN OPLETTENDHEID.

Ons omringen, in alle geschapene dingen, enkel wonderen, maar wy willenze niet erkennen; ontelbaare wonderen, by de zangen speelmuziek, maar, wy zien 'er overheenen; groote, onverdiende weldaaden, maar, wy blyven 'er ongevoelig by. Voor wat prys, zegt de vermaarde *Mattheson*, in zynen muzikaalen Patriot; *voor wat prys zou een groot Violinist de pink der linker hand willen missen? Wat zou hy voor een paar vingers dier hand willen hebben? Hoe veel voor alle vingers? voor één oog enz? Doch, menig denkt, is dat wat nieuws? Dat volgt immers van zelve; en be-rooft zig aldus, door onverschoonbaare achtloosheid, van allerhande zielverkwikkende*

geneugten, die uit de erkenenis en uit vië-rige dankbaarheid omtrent den liefderyker Schepper, dagelyks en onophoudelyk zouden kunnen voortspruiten.

Ik verzoek en bezweer U dan, myne vrienden, dat gy dit boekje niet eerder afkeurt en achter de bank werpt, voor gy 't ten minsten éénmaal met overleg gelezen hebt; daar mogt anders een' tyd koomen, dat zulk verzuim U berouwde, en dat het te laat waare, om 'er voordeel uit te trekken.

Zeker Vorst zaid tot zynen hofprediker, die Hem, eenige uren te vooren, op den preekstoel dapper had aangetast: gy hebt my daar braaf wat op den pels gegeven. De hofprediker antwoorde, dat is my leed. Laat U, zaid de Vorst, dat niet leed wezen; doe uwen pligt. Het is my leed, hervatte de hofprediker, dat het maar op den pels gekomen is; ik mikte op uw Vorstelyk hart. Hier wordt insgelyks, uit een hart vol liefde, op ons muzikaal hart gemikt. Laaten wy daar van een wyslyk gebruik tragten te maaken. Waarlyk, **DE DEUGD IS, NIET ALLEEN ONZE PLIGT, MAAR TEFFENS, ONS GELUK EN HEIL; JA, 'T LEVEN DER ZIELE.** Kan het niet wel samengaan, dan **LIEVER SLEGTER MUZIKANT EN BETER CHRISTEN,**

AAN DEN BESCHEIDEN LEEZER. XXIII

Ik zal thans de uren, tot deeze vertaaling befteed, altoos onder de dierbaarfte myns levens rekenen, al wierd 'er flegts één van myne Leezers door gefigt.

Groningen, in de Oogft-
maand, 1755.

T A F E L

der Verhandelde

ONDERWERPEN.

*Van de Kennis van GOD, en hoe de-
zelve hier, in dit geschrift, zal
worden bevorderd.* §. 1

Van de TOONEN. 22

*Van de menigvuldigheid der MU-
ZIEK.* 54

*Van het OOGMERK en 't NUT der
MUZIEK.* 103

MUSICO-THEOLOGIA;

Of uit de *Muziek* getrokkene

AANLEIDING tot de KENNISSE van

GOD EN ZYNEN WIL.

EERSTE HOOFDDEEL.

Van de *Kennis van GOD*, en hoe dezelve hier, in dit geschrift, zal worden bevorderd.

§. I.

Gelegenheid tot de Kennisse van GOD.

Elyk het natuurlyk is, dat iemand, die den geheelen nacht zagt geruust, zyne matte leden door den slaap verkwikt en de reeds verzwakte, verstrooide levens- en gemoedskrachten weder gesterkt en verzameld heeft, by 't ontwaaken, wel duizenderlei dingen, welke hem als tot zig trekken, zyne oplettendheid gaande houden en verdere navorfching van hem vereischen, voorkomen; zo kan het ook by iemand, die nu met de jaaren, aan 't gebruik des verftands vatbaar begint te worden; die uit de bedwelmdeheid zyner zinnen en uit het gewoel van zinnenstrelende, ja, dierlyke, begeerlykheden, als uit eenen diepen slaap, door deezen en geenens roeval, tot zig zelf komt, niet anders weezen, of hy moet door de menigte, zig aan hem vertoonende

2 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

de zaaken, tot allerhande gedagten en invallen gebragt worden. Vlyt en opmerkzaamheid zullen, gelyk de opgaande zon, hem gestadig meer voorwerpen zigbaar maaken. Zyne natuurlyke weetgierigheid zal hem tot het vraagen naar den oorsprong, naar het nut en 't gebruik, naar 't geneugte en naar de oorzaak al'er voorhanden zynde dingen, aannoopen. Aldus zal hy vermaakelyke en nuttige ontdekkingen doen, en, door dezelve opgewekt, in 't naspeuren van den oorsprong van 't *geheel al*, en van de *enkelvoudige dingen*, 'er in verknogt, als mede, in 't onderzoek over hunne *schikking; nuttigheid, onderhouding en bestiering*, zeker vermaak gevoelende, die oorzaak, welker hy zyne en aller dingen *weezendlykheid* toeschryven en daar voor danken konne, tragten te ontdekken. *Deeze oorzaak*, of de geene, in welken ze vervangen legt, heeft zig ook geenzins zodanig verborgen, dat ze niet ligtelyk ontdekt, en, by voortgezet nadenken, zelfs als *getast en gevonden* konne worden; Act. 17, 27. Wat *Seneca*, een heiden, gewaar wierd, zal hy, onderzoeker, insgelyks gevoelen: „ Waar, zegt deeze Schryver (1), gy U ook heenen keert of wendt, gy „ zult allenthalven *God* ontmoeten; niets is van „ *Hem* ledig; *Hy* vervult zyn geheel werk.” Krachtige twyfelingen hier aan, zullen iemand niet ligr te binnen komen, ten ware dezelve hem door anderen, welker harten nog verkeerd zyn, wierden bygebragt. Doch, zyn geheel *ik* zal zig daar tegen opstellen, en hem dringen, eene eerste oorzaak van alles eenen *GOD*, te erkennen. Zyne gedagten zullen zig onder de onoverdenkelyke menigte van dingen niet lang omwentelen, zonder dat eenige 'er van, hem *dien*, die alles heeft voortgebragt, nader te bespiegelen gebieden. *Hy zal*

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 3

zal verbaasdelyk vraagen : *wie is de Heer, diens stem ik hooren moet?* Kortelyk, hy zal tot het be-merken van Gods weezendlykheid, van Gods eigenschappen, en van de oogmerken, die Hy by de Schepping heeft gehad, worden aangedreeven.

(1) De benef. Lib. 4. cap. 8.

§. 2.

Verbintenis tot de Kennisse van God.

Maar, zouden deeze gedagten ons ongevoelig een verpligting tot de Kennis van God opleggen? Ja, volstrektelyk! En wat zal de mensch aanvangen, naa dat hy deeze stem zyner reden eens gehoord heeft? derf hy ze verdooven, of, zonder zig te onderwerpen aan 't gevaar, het hoogste weezen onvergeefflyk te beledigen, slegts wenschen, dat hy ze niet gehoord en deeze gedagten niet gehad had? Dat moest immers een onedel, ondankbaar schepzel weezen! Hy moet veeleer in 't zoeken volharden. Misschien is hy zelfs tot dat einde voortgebragt, zynen Schepper te kennen en te dienen. Waar toe anders het kennelyke vermogen? Stel eens, God had ons, by het inleiden op dit aardryk, de gemelde pligt omtrent Hem willen opleggen, en vergelyk daar mede de geheele schikking en den aanleg van dit groot gebouw der wereld, inzonderheid dien van U zelve, dan zult gy U moeten verwonderen, hoe naauwkeurig deeze beide dingen, middel en oogmerk, in onderling verband staan, en hoe fraai op deeze wyze al'enthalven alles overeenstemt. In de geheele wereld zult gy niets, 't welk deeze gedagten met elk ander konne strydende maaken, ontmoeten, schoon U, by alle andere voorstellen, het vereenen der beide

4 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

voornoemde dingen, zal mislukken. Is het dan zeker, dat wy Hem, die ons het leven en den adem heeft gegeven, wederom met goed en bloed, met alle zielen- en lighaamskrachten, te dienen verplicht zyn; als waar-aan, behalven ondankbaaren, welker boosaardigheid alle wereld verfoeit, niemand eenigzins kan twyfelen; waar mede zullen wy ons kunnen losmaaken van de verbintenis, om ons verstand, als de eerste kracht onzer ziele, tot diens kennis en dienst, die ons het zelve zo mildelyk heeft verleend, aan te wenden? tot eenen dienst, welken het oneindige weezen waarlyk niet behoeft, maar die nochtans daarom, dewyl hy 't oogmerk der wereld, namelyk, de *verbeerlyking der goddelyke eigenschappen*, tot zynen grondslag heeft, gepleegd worden moet. Wy zullen tog Gode gewis toebetrouwen, dat Hy haare schepping, en byzonderlyk die der menschen, niet te vergeefs ondernomen hebbe. Heeft Hy nu daar by een oogmerk gehad, schoon zelfs een ander, dan het voornoemde; zo ontmoeten wy echter op dit aardryk niets, waar door het zelve konde worden bereikt, buiten de redelyke schepzelen. De menschen alleen zyn, volgens verscheide aangebooren zielenkrachten, daar toe bekwaam gemaakt (1). Hun heeft Hy derhalven ook teffens den pligt, deeze krachten aldus te besteeden, en zynen wil'er door te volbrengen, opgelegd. Dienvolgens, wy zyn tot de oeffening in de kennisse van God onvermiedelyk gehouden.

(1) Ex tot generibus nullum est animal præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. Cicero I. leg. c. 8.

§. 3.

Verplichting tot de deugd.

Zo dra wy maar iets van God weten, treffen wy aanstonds een nieuwe verbintenis aan, name-lyk, de *verplichting tot de deugd*; bestaande in een gedrag, met de verkreegen kennis van God en zyne eigenschappen overeenkomstig. Wat nuttigheid zou die kennisse anders beschikken? Ja, wy kunnen ons gansch geen God voorstellen, zonder teffens onze verplichting tot de deugd te erkennen. Wat had de Epicuuren anderzins kunnen verleiden, om de Goden, en de vreeze voor dezelve, uit de wereld te verbannen? Wyders, de waare deugd erkent geen ander rigtsnoer, dan Gods wil, en 't geene daar mede overeenstemt. Daarom moeten wy Gods wil weten, en denzelven, schoon hy ons nog op geen andere wyze was geopenbaard, uit de kennisse zyner weezendlykheid en zyner eigenschappen tragten na te speuren. Van waar zal de reden, omtrent de meeste dingen, buiten de gewyde boeken, eenig berigt haalen, indien zy het niet uit de overweeing van Gods weezendlykheid en eigenschappen afleidt? Naar dat zig nu iemand God voorstelt, volgens dien vonnist hy ook over de wereld en over haare schikking. Niets is derhalve noodzaakelyker, ja, edeler en met de reden overeenkomstiger, dan God regt te leeren kennen.

§. 4.

De Kennisse van GOD is nuttig en aanminnig.

Het edele, het verhevene, het betaamelyke, is 't geene, 't welk, behalven de verbintenis, God

6 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

regt te kennen, ons daar toe, als tot eene voordeelige en zeer vermaakelyke zaak, nog aannoopt. *Nuttigheid* is het, dat wy ons op deeze wyze verzekeren kunnen, volgens den aardt onzer ziele gevoegelykst te handelen; *nuttigheid*, dat wy ons hart, by naderhand voorvallende aanklagt stillen en zelfs aan een gedrag, naar ons beste weten en gewooten aangesteld, erkennen kunnen, dat wy uit de waarheid zyn. Zonder van het hier mede gepaard gaande *geneugte* nu eens te gewaagen, om dat ik het zelve tog niet anders, dan onvolledig konde beschryven: want, schoon ik daar toe alle krachten inspande, zoud het my nogtans eveneens gaan, gelyk schilderen, welke door de geene, die het originaal niet hebben gezien, van vleierey, als of hun stuk meer fraaiigheden, dan het afgetchetste voorwerp verving, worden beschuldigd. Deeze tegenwerping zoude ik eindelyk nog ligt omverre werpen, door de exempels van ontelbaare regtschapene lieden, die uit de onuitputtelyke beek der eeuwige godheid, by 't navorschen van Haare werken, wierden gedrenkt; Pf. 36, 10; die, volgens de verschafte gelegenheid en de verleende krachten, *in Haar licht, Gods onzienlyk weezen, zyne eeuwige Kracht en Goddelykheid, zagen en erkenden*. Allerhande, voor ieders oog leggende, en onder menigerlei gedaanten opgedischte, bedenkingen van schoonheden der natuur; aardfche vermaakelykheden in God enz. mogen hier van tot getuigenissen verstrekken. Doch, alle beschryvingen van deeze zielroerende aanminnigheden blyven gebrekkelyk, en kunnen, vooral iemand, die zelf nog niet heeft gesmaakt, *dat de Heer goed is*, verder niets helpen, dan dat ze hem, ten besten genomen, na-ieverig maaken, en, volgens den wensch aller regtschapene zielen, begeerlyk, naar 't ge-

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 7

't geneugte, uit het bespiegelen van Gods werken ontstaande. Wyders, door de voornoemde kennis wordt onze gehoorzaamheid en liefde tegen God, onze eer by God, en onze rust en vergenoegtheid in God, bevorderd, bevestigd en duurzaam gemaakt. Gehoorzaam en liefde te hebben betoond, en nog te betoonen, tegen Hem, die onze dagen en welvaart in zyne handen heeft; ge eerd te zyn by Hem, die den hemel tot zynen stoel, en de aarde tot zyne voetbank heeft bereid; rust en vergenoegtheid te vinden in Hem, die het woeden van geheele volken door één woord kan stuiten en hunne beheerschers tot het grasvreeten dwingen; zou dat geen geneugte, geen onuitdrukkelyk geneugte, beschikken?

§. 5.

Hoe ze geschapen zal weezen.

Inmiddels, ieder soort der kennisse van God, is geenzins de zodanige, die wy *bebben moesten*, en die ons *nuttigheid* en *geneugte* konde aanbrenge-
gen. Ze kan namelyk, in verschillende graaden, of *waar* of *valsch*; *magteloos* of *dood* of *levendig* weezen. Onze gedagten, haar zelve overgelaaten, pleegen, zeer ligt en ongevoelig, op onwaarheid te vervallen, en zulks des te meer, wanneer de wil het verstand eenzydig en onvoorzigtig maakt. By voorbeeld, zy, die slegts daarom naar God vragen, datze het verstand wat opscherpen, en zig uit de zwaarigheden, welke den godverzaakeren geduurig treffen, redden kunnen, trekken uit hunne kennisse van God nog zeer slegte nuttigheid. Hun zal eene ontelbaare menigte van dingen, zo niet geheel verborgen, ten minsten, duister en

8 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*

onuitleggelyk blyven , om datze de gewigtigste grondstellingen van de voorschikking en van 't oogmerk der wereld, of niet weeten , of opzettelyk niet weeten willen, dewylze by derzelver onderzoek , regels, tot hun levens-gedrag opzigtelyk, ontmoeten zouden. Zo dra wy de kennisse van God aanmerken als eene verbintenis, gelyke waarlyk is (§ 2.), dan koomt terftond klaar te blyken, dat dezelve by gebrek van overeenkomst met de goddelijke volmaaktheden, geenzins de regte geschapenheid hebben konne. Ze moet zig derhalven, eerstelyk, uitsprekken over alles *wat 'er van God kan en mag gezegd worden*: doordien 'er in 't geene, dat wy wilden overslaan, ligtelyk iets, welks verwaarloozing der benoodigde volmaaktheid tegenstreefde, konde vervangen leggen. Voorts, de nauwkeurige kennis van de *weezendlykheid* en van de *eigenschappen Gods*; *zyn wil* en *zyne oogmerken*, beneffens derzelver algemeene *uitwerkzelen*, name-lyk, de *schepping*, *onderhouding* en *bestiering* van 't geheel-al, moeten het onveranderlyke doelwit onzer gedagten weezen. En dit alles heeft men niet slegts by gelegenheid zo mede te neemen, als iets, dat geen kwaad doet; maar, nademaal de onweetenheid in deezen, groot verlies nazig trekt, zo moeten wy het hier optoeleggen met de uiterste heerftigheid. Nogtans moet de ernst en iever ook niet grooter weezen, dan onze eindige staat, en, met denzelven noodzaakelyk verknogte, bepaaling onzer verstandskrachten, zulks gedoogen: naardien wy ons anderzins Gode ongehoorzaam en wederspannig zouden betoonen. Eindelyk wordt 'er ook de *levendigheid* deezer kennisse vereischt; name-lyk, dat 'er ons niet anders by te moede zy, dan of wy al 't geene, wat wy van God weeten en kennen, met oogen voor ons zagen; dat ze gansch sterk

sterk in ons worde; ons dikwyls te binnen koome, ja, in den wil werke, en denzelven behoorlyk stiere. Brengen wy nu te wege, dat de goddelyke zaaken, en de pligten daar uit ontstaande, ons zondanig voor oogen zweeven, dan kunnen wy ons verzekerd houden, dat onze kennis levendig en krachtig zy. Dit noemt de heilige schrift, *voor God, of voor Gods aangezicht, wandelen*; Gen. 7, 1. Zulk een gedrag is met de opregte liefde, die ons hart omtrent den Schepper moet vervullen, overeenkomstig. Deeze liefde, regter aardt zynde, gedooft het onmogelyk anders, dan dat de gekende waarheden ons dikwyls, ja, bykans geduurig, op eene duidelyke en menigvuldige wyze, in de gedagten komen, en gelyk een afbeeldzel eens beminden zig aan 't oog vertoonen. Het eenigste middel daar toe is de *oeffening*; de oeffening, aan God, en aan 't geene, dat men van Hem weet, menigmaal te denken; de oeffening, het gekende op andere voorvallende enkelvoudige dingen toe te passen, en zig door dezelve aan God te laten erinneren.

§ 6.

Nadeel der krachteloze Kennisse.

Der waare en levendige kennis van God staan tegen over de *valsche*, de *doode* en de *krachteloze*, volgens welke men zig God of verkeerdelyk voorstelt, en zynen meesten werken ongegronde oogmerken aantygt, of, de verkreegen kennis gansch niet, ten minsten zeer zelden, tot de deugd in zig vrugbaar worden laat. Die soort, tegen welke men hier voornamelyk heeft te stryden, nademaal menig zig door haaren goeden schyn bedriegt, wordt *mat*, *flaauw* of *krachteloos* genoemd: vermits ze

weinig insluit, en zelfs dat weinige, niet duidelyk en bevattelyk genoeg, maar slegts als een' verwarden droom, voorstelt; ja, geenen invloed heeft in den wil, en hem, tot het bestieren der menschelyke begeerlykheden en driften, niet in beweeging brengt. Zulks kan ze niet, om dat het verstand, van Gods weezendlykheid, eigenschappen, wil en weldaaden te weinig bevattig heeft; om dat de mensch 'er niet aan denkt, dat en hoe na hem dit raakt, en, zulks niet dikwyls genoeg overweegt, maar zig daar toe zelden, en niet zonder moeite, laat overhaalen. Deezen lieden gaat het eveneens, als zulken, die weleer van des grooten Mogols schatten hebben gehoord, maar de geschapenheid 'er van, of niet regt begreepen, of reeds weder vergeeten hebben, om dat zy 'er tog niet door gebeterd worden. Gewaagt men van goddelyke zaken, zy blyven 'er even-onverschillig by, als of het vreemde, verre afgelegen goederen betrof. Immers, niets kan ons van de verbintenis, den Vader des lichts, door welken alle dingen zyn, op de voorschreevene wyze (§. 5.) te leeren kennen, ontheffen; dienvolgens, de flauwe kennis krenkt onzen pligt; loopt tegen het oogmerk des Schepers aan, en is, met één woord, zondig. Ze neemt ook gestadig meer en meer af, tot ze weder te gronde gaat; gelyk koleuren op eene kwaalyk bewaarde schildery, welke eerst bleek, en naderhand onkenbaar worden, tot ze eindelyk geheel verdwynen. Daar beneven, ze veroorzaakt ook, dat wy van de meeste en hoofdzaakelykste waarheden verkeerd oordeelen; ze bevordert het dwaalende gelyken; ze erinnert ons niet genoeg onzen pligt, zo dat wy des te ligter iets verzien, en altoos strafbaarer worden.

§. 7.

Oorzaaken deezer slaauwe kennis.

Laat ik eenige van de dwaalwegen, langs welke men, ligtelyk en ongemerkt, tot zulk eene krachtelooze, schadelyke kennis kan vervallen, opteflen. Zommigen hebben, in hunne jeugd, *gebrek van noodig onderwys*, of worden, alear de zielenkrachten ryp en de harten tot vastheid gebragt zyn, 'er van afgetrokken. Deezen gaat het als den haren, die, zo draze uit de papiertjes komen, de krullen aanstonds weder verliezen. Eenigen zyn door *wereldsche bezigbeden* zo sterk ingenomen, datze het heil der zielen 'er over vergeeten; dat hun dien aangaande alles, allengskens uit het geheugen raakt, en niets, behalven een duister herdenken, overig blyft.

Anderen leezen veel boeken, 't zy vermaaks halve, 't zy als studeerende persoonen, die 'er of voordeel, of den tytel van geleerden, door zoeken te verwerven; maar, schoon de hoogmoed hun van zig zelve altoos het beste doet hoopen, ze verkiezen hier, zonder leidsman te werk gaande, juist de slegtste. De bybel is, volgens hunne meening, voor de schoolen, en voor de geestelyken; en den inhoud van boeken der godgeleerden, weetenze of reeds vooraf, of deeze geschriften zyn voor hun te droog, en voor den gemeenen man te hoog en te duister. Daar zyn wel anderen, die zig ongelyk fraaier vertoonen; engelsche, bykans alom vermaarde, dienvolgens iets zondelings behelzende; fransche, die allen vrolyken geesten een geoorloofd tydverdrijf belooven; duitsche, met *ongemeen-listig verzonnene printen*; naakte venus-

12 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

beelden enz.; boeken, onder vreemde naamen uitgegeeven, om des te minder te worden aangerand; zulken, die met groote tytels pronken; heldendaaden, minnebedryven, of enkel kleinigheden aankondigen. Dat zyn immers allerlieffte boeken! daar heeft men genoeg aan te leezen. Zoude men wel gelooven, dat boeken, die ons het hoogste goed zoeken te ontnemen en de ooggen daar voor toedrukken, onder zedige menschen, ja, onder christenen, drukkers en kooipers vinden kosten? Waarlyk, de zogenaamde vrygeesten hebben, onder anderen, aan het *onvoorzigte leezen van boeken* hun bederf toe te eighenen. Ondertusschen, dat mogen billyk onbeschaafte, grove geesten (1) heeten, die de waarheden der christelyke religie slegts daarom niet aanneemen willen, dewyl de godgeleerden hier, als getuigen in hunne eigene zaak, geen geloof verdienden. Zy tragten niet slegts te getuigen, maar, waarheden te bewyzen (2), en dusdanige bewysreden van lieden, die zig hier op grondig hebben gelegd, zyn immers ongelyk aanneemlyker, dan het gefwets der geener, die anderen maar zoeken door te hekelen; die hunnen tyd by onnutte, ondeugende boeken hebben verkwist; die het menschelyk gezag boven het goddelyke poogen te stellen, en alleenlyk daarom grove geesten zyn geworden, datze de bestraffing huns gewetens niet zo dikwyls hooren mogen. Waarom zullen wy de tegenspreekers in hunne eigen zaak trouwen, indienze ons zulks weigeren? Met wien raadpleegt men in de Muziek, by voorvallende muzikaale geschillen; met onkundigen, of met muziekgeleerden? Boven dien, de godgeleerden zyn in den dienst der goddelyke waarheden de eenigste niet; wy kunnen, uit alle standen

den, veele groote, zelfs by de vyanden der waarheid hooggeachte, mannen, die, met mond en pen, tot den dienst der religie en der deugd hebben medegewerkt; opwyzen. Zal men deezen getuigen der waarheid ook geen gehoor verleen.

De vierde oorzaak is het *gebrek van genoegzaame vlyt*. Wie in 't navorschen der goddelyke waarheden niet zo verre tragt te koomen, dat hy de majesteit des Heeren, die alle dingen door zyn almachtig woord geschaapen heeft en nog onderhoudt, beneffens de kracht deezer waarheid, in zyn hart gevoelt, die wordt 'er eindelijk verdrietig onder, als hy 'er evenwel gestadig zo veel van zingen, spreken en roemen hoort. Om zig nu tegen anderen, die zulks voorgeeven te bevinden, niet aan te kanten, zo veracht hy dezelve, en houdtze voor dwaaze, om datze vermaak kunnen scheppen in iets, waar aan hy geen geneugte bespeurt. Ja, het kooft hem walgelyk voor, als hy slegts van God, van deugd, en van Religie hoort gewaagen. Kan hy 't helpen, dat zo iets hem niet smaakt? Zekerlyk is het zyne eigene schuld, dat hy 't zo verre niet doorgezet heeft. Aanstonds in 't begin, dezelfde kennis en die geneuglyke vrugten, te begeeren, welke slegts den geenen, die in 't christendom mannelyke jaaren hebben bereikt, ten deel vallen kunnen, is immers zinneloos. Hier wordt geduld en neerstigheid vereischt. Smaakt ooit een aankomeling in eenige weerenschap, dezelfde treffelykheid, dan iemand, die zig langen tyd 'er in heeft geoefend?

De *twyfelzugt* verstrekt hier insgelyks tot een' kragtigen hinderpaal. Koomen 'er menig, ter gelegenheid van kwaade geselschappen en gevaarly-

14. *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

ke boeken, tegen de waarheid der christelyke Religie allerhande zwaarigheden te binnen, dan zoekt hy daar van niet ontheft en door geoeffenden beter onderrigt te worden, maar blyft 'er veeleer als verbaasd by staan; verwondert zig over de schranderheid van den uitvinder dier twyfelinge; denkt of zegt; dat laat zig hooren! waarlyk eene gewigtige tegenwerping! enz. Alle deeze lieden verwerpen daarom niet terstond de Religie; want zulks geschiedt slegts door zommigen, en eerst eenigen tyd daarna; echter, ze worden 'er yskoud tegen, en deeze verkoudt ook in hen. Dan begint men zig te verbeelden en te klaagen, de Religie fluite zekerlyk verscheide met de reden onbestaanbaare dingen in; de waarheid laate zig hier bezwaarlyk ontdekken; het zy derhalven raadzaamst, dat ieder naar zyne overtuiging te werk gaa, en het overige aan God, die 't met den mensch juist zo naauw niet zulle neemen, overlaate enz. Hier door worden de erkende waarheden krachteloos. Men ziet het boek der reden en der openbaaring aan, als de kinders dat van 't A B, 't welk ze naauwelyks hooren noemen, zonder droevig en verdrietig te worden. Alles, wat zulke lieden nog van God weeten, verdwynt allengskens, als een nevel voor de opgaande zon, en wordt zo krachteloos, gelyk een droom.

Eindelyk kooft hier nog in voornaame aanmerking, het gebrek en 't *vermyden van goede gelegenheid* om het aangeleerde te onthouden, te verbeteren en te vermeerderen. Menig schroomt voor zulke plaatsen, alwaar men iets goeds zien en leeren kan; Gods eer verkondigt, en 't hart zoekt op te wekken. Dus gaat het, onder anderen, eenigen muziekoeffenaaren,
als

als welke, by de veelvoudige gelegenheid om het gemoed te laten verwilderen, nog alles, wat hun tot God en tot de kennis van Hem leiden konde, zelfs de verkeering met stemmige persoonen, zorgvuldig schynen te vermyden. Ze komen niet ter Kerk, ten minsten niet eerder, voor ze zullen musiceeren. Dan zynze met het overzien hunner party, met het accordeeren der instrumenten en derzelver schikking, bezig. Nu begint de Muziek; en die is naauwelyks ten einde, of men praat wat met elkander, of gaat zitten slaapen, of vervoegt zig onder de predikatie naar elders, mits zorg draagende, dat men by 't Onze Vader weder vergadere. Zulke lieden moeten immers, om zo te spreken, *God van binnen en van buiten kennen.*

(1) Want aldus konde de term *esprit fort* inagelyks gevoeglyk worden vertaald.

(2) Gevolgelyk, de regel: *testis in propria causa nihil valet*, komt hier gansch niet ter snee.

§ 8.

De Kennisse van God is allen menschen mogelyk.

Ei lieve! wat onvermogen komt hier te pas? Konnenze niet gelooven, dat 'er een God is, en een Religie, of eene verbintenis van Hem eer te bewyzen? laat de natuur, die zelfs den heidenden konde bybrengen, dat wy ook zyn geslachte zyn (Act. 17. 28), hun zulks leeren. Wy kennen God uit zyne werken (1); zyn, anders van de scheppinge der wereld aan, onzienelyk, en dus niet ligt kennelyk, weezen, namelyk, zyne eeuwige kragt en goddelykheid, wordt nogtans, door neerstige overweeing, uit de schepzelen

ge-

16 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

gemakkelyk *verstaan*; dienvolgens, aan 't onge-
loof alle reden van ontschuldiging benomen; Rom.
1. 20. Wie heeft zulk een troebel gezigt, dat hy,
by 't aanschouwen van den hemel, niet zoude
gewaard worden, dat 'er een *God* is (2)? God
zelf wyft ons, in zyn woord, op deeze manier
van kennis: *wie heeft de zee met deuren toege-
slooten? wie is des regens vader, ofte wie baart
de druppelen des dauws? uit wiens buik komt
het ys voort, en wie baart den rym des bemels?
weet gy de ordinantie des bemels, of kont gy de
beerscbappy deszelven op de aarde bestellen?* Job
cap. 38--41. *Aanziet de vogelen des bemels*; Matth.
6. 26. Maar, geschiedt dat? zyn wy by deeze
groote werken oplettende? De godlooze onder-
zoekt, uit eigenzinnig- en trotsheid, gansch niets,
maar overlegt veeleer, hoe hy zyne banden ver-
scheure, en de touwen, die hem God, door
middel van de natuur, tot handladders heeft ver-
leend, wegwerpe; alle zyne gedagten koomen hier
op uit, 'er zy geen God, althans geen zodanige,
dien hy behoefte te vreezen. Wyders, het vol-
doet nog niet, dat men hedendaags in de natuur-
lyke history braaf studeert, en, door onvermoei-
de navorsching en proefneemingen, de natuur na-
der kennen leert; zelfs niet, dat men daar by aan
God, als aller dingen eerste oorzaak, denkt:
want, Hy wil niet alleen als God worden er-
kend, maar ook, door den wandel en 't gedrag
der redelyke schepzelen, als God, verheerlykt
en gepreezen zyn.

(1) Cic. I. Tuscul. cap. 29.

(2) Id. de Harnsp. resp. 9.

§ 9.

*De kennis van God, en de vrugt 'er van,
neemt allengskens toe.*

Of is de Kennis van de deugd daarom van geen waarde, dewyl alle menschen 'er niet de eigenste bevatting van hebben, en, menig de nuttigheid en 't geneugte, 'er uit ontstaande, derft? Dit moeten zy, die de voorgeschreevene wegen, zulks te verkrygen, niet willen inslaan, hun zelve wyten. Een leerling, die niet doen wil, wat hem aangewezen wordt, en die de eerste zwaarigheden niet tragt te boven te koomen, geraakt immers nooit tot eenige volmaaktheid. De christelyke leere is van dien aardt, dat niemand op andere wyze, dan onder beding van vlyt, geduld en bescheidenheid, haare vrugten smaaken en in kennisse vorderen kan. Een ruimer maat van kennis en van genot, wordt den geenem, die zig verder oeffenen, voorbehouden (1). Hier in legt zo weinig iets onbillyks, dat zelfs heidenen zig dit hebben laten welgevallen (2). Het genot der hemelsche goederen is alleenlyk den kinderen des huizes toegedagt (3).

(1) Joh. 15, 2. -- 7, 17. -- 14, 21. Spr. 28, 5. Pf. 25, 12. 31, 20.

(2) Non possumus recte loqui de numine divino, nisi si-
mus illustrati lumine ejus. Jamblich.

(3) Matth. 15, 26. Hoewel deeze, in ernst gesprookene, woorden, toen de wonderen den Joden alleen toekwamen, eindelyk slegts tot beproeving des geloofs zouden dienen, zo handelt God, in 't uitdeelen van de goederen zyns huizes, nograns daadelyk volgens deezen regel: zie 1 Cor. 2, 9. -- 2 Theff. 3, 2. -- Spr. 28, 5. -- 3, 32. -- Joh. 15, 2. Pf. 25, 14. beveelende ook daarom den huishouderen zynen

18 *Uit de Muziek getrokkené aanleiding*

geheimenissen, darze het heilige, en de kostelyke peerlen, namelyk, zyn woord en zyne beloften, den onwaardigen niet geeven zullen; Matth. 7, 6. Waarlyk, een slegtetroost voor 't ongelooft!

§ 10

In baare bestemde orde.

Een aanvanger treede eerst in de orde des heils, alcer hy de heils-schatten gedenke te genieten; dan zal hy wel anders spreken. *Wie is wys, die neeme deeze dingen waar: en datze verstandelyk letten op de goedertierenbeden des Heeren; Ps. 107, 43.* Ja, is het niet dwaas, het geluk en de vergenoegtheid der vroomen zig te wenschen, zonder deze ve te zoeken in die orde, in de welke ze alleenlyk worden gevonden, en buiten de welke 'er geen ander weg mogelyk is? Menig zegt, ik mogt ook geerne eene levendige kennis van God hebben, en gelooven, wat anderen gelooven, konde ik maar! doch, kan ik tegen myn verstand, 't welk niet te overtuigen en zo verre te brengen is, arbeiden? Daar moet wederom het onvermogen tot een ontschuldiging verstreken, eveneens als of deeze lieden op 't verkrygen eener waare, levendige kennisse van God gestadig en alleen bedagt waren. Het gaat hun waarlyk als den schoolknaapen, die, om hunne luiheid niet te bekennen, nog liever het woord willen hebben, dat het hun aan begaaftheden ontbreeke Gy onbeschaamde! rekt ons tog den tyd eens voor, dien gy tot de ernstige kennis van God, en tot de oeffening der deugd, hebt besteed, of schaamt u zelve, voor alle redelyke menschen, over uwe onbezonnenheid, dat gy, hoe onvlytig ook, nogtans wilt oordeelen van eene
zaak

zaak en haare geschapenheid, tot welker onderzoek gy naauwelyks zo veel minuten hebt aangewend, dan ze hunnen bezitteren jaaren heeft gekost. Eenige uren lang, by een pyp tabak, over de Religie te hebben getwist, voldoet hier nog gansch niet: want, by 't disputeeren, voeren de passien gemeenlyk de heerschappy over 't verstand, en verleiden hetzelve tot partyfchap. God laat zig ook waarlyk door trotsheid niets afpersen; maar, eer men iets treffelyks en roemwaardigs erlangt, wordt 'er alvorens een demoedige geest vereifcht; Spr. 15, 33.

§ II.

Van waar de gemelde magtelooze kennis begint.

Wat vreeslyk onheil, wat verderf, kan ons niet door eene krachtelooze kennis van God overkomen! ongemerkt, allengskens; uit een klein beginfel; namelyk, uit de *onverschilligheid tegen God* en tegen 't geene, dat Hem betreft. Want deeze, verhindert ons, de grondstellingen der Religie in haaren samenhang te overweegen, zig 'er bondig van te laten onderrigten, en in die weetenschap toe te neemen. Wat men 'er in de jeugd nog van had bevat, wordt door langduurige ieverloosheid, door gebrek van schuldige eerbied omtrent God, en door kwaade voorbeelden, geheel uitgedoofd; dit is de eerste straffe der reukeloos- en luiheid. God had daar toe genoegzaame reden; ja, Hy heeft zyne wysheid, en de grootheid aller zyner eigenschappen, hier in betoond, dat Hy onze zielen zodanig toegesteld heeft, dat wy, door vlyt en oeffening, de verleende krachten verbeteren, opscherpen en verhef-

20 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

heffen kunnen, als waardoor de verkryging van meerder en nuttiger kennis in alle dingen, mogelijk gemaakt is; zo dat het slegts hier op aankoomt, of wy ons deeze schikking, naar behooren, te nut maaken willen. Zulks nalaatende, worden wy strafbaar, om dat wy het oogmerk Gods tegenstreeven: aangezien Hy ons deeze vryheid daarom heeft gelaaten, op dat wy iets hadden, waar door wy Hem onze onderdaanigen gehoorzaamheid konden bewyzen. Hier by koomt nog dit kwaad, dat hun, die het toebetrouwde talent niet nuttig aangelegd, maar zelfs bedolven hebben, het geene, wat ze van kennis en gemoedsvatbaarheid nog bezitten, teffens mede ontnomen wordt.

§ 12.

De levendigheid der Kennisse van God is noodzaakelyk.

Doch, zo noodig allen menschen de *waare kennis* van God is, zo noodwendig is hun ook de levendigheid van dezelve: anders kanze ons niets helpen. Haare levendigheid bestaat hier in, dat ze onze harten ganschelyk inneemt, en dat wy ons alles, wat wy van God weeten, zo krachtig en duidelyk voorstellen, als of wy het met oogen zagen. Ze moet eveneens worden, gelyk de indrukzelen door de zintuigen, en die van dingen, met de welke wy dagelyks omgaan, als aan welke men ons niet veel behoeft te erinneren. Een konstenaar heeft zig's ogtends niet lang te bedenken, wat en op wat wyze hy moete arbeiden, maar hy gaat terstond aan 't werk, en vervaardigt ieder zaak naar vereisch van haare gescha-

fchapenheid en van haar oogmerk. Dusdanig moet ook iemand, die God te kennen zig be-roemt, in alle voorvallen, door de verworven kennis datelyk in ftaat weezen, om 'er naar te handelen, en in overeenkomst met de pligten, 'er uit voortfpruitende, te werk te gaan, zonder eerst veel nadenken en erinneren te behoeven. Want, hoe ligt kan het gebeuren, dat het nadenken belet wordt, en het erinneren achterwege blyft? Hoe weinig is men gemeenlyk alsdan, wanneer het 'er meeft op aankomt, tot het nadenken bekwaam? Gebrek van tyd; gewoel van menschen, en van andere ons omringende dingen; of innerlyke magteloosheid, door menigerlei uiterlyke oorzaaken verwekt; of verzwakte oplettendheid en beneveling der zinnen, verhinderen hetzelve. Wien derhalve het goede te willen en zynen pligt te volbrengen, nog niet tot een gewoonte is geworden, dien zal zulks in de voornoemde omftandigheden altoos buiten het geheugen blyven. Hy zal doen, wat hy laaten, en laaten, wat hy doen moest. Ja, waar aan zullen wy anders erkennen, *dat wy in de liefde Gods ftaan en blyven?* Maar, beminnen wy God, dan zullen wy nooit te veel van hem weeten noch ontdekken konnen. Verre, dat wy God zouden uitleeren, het eeuwige leven zal daar toe niet toereiken. De bevatting van een oneindig God, brengt zulks volftrektelyk mede. Echter is het in onze magt gefield, ons hier reeds, buiten het vaderland, eenen voorfmaak van de eeuwigduurende blydfchap onzes Heeren te maaken, en, tot onze vertroosting, een proefje van onze fterkte in 't goede af te leggen. Hoe veele zouden van 't leven der heiligen in de toekomende wereld, een redelyker begryp vormen, wiften ze flegts, wat ge-

22 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

geschapenheid het met deszelfs aanvang in dit leven had! Hoe menig zou aardfche rampen verdraaglyker vinden, by aldien zyn hart de middelen daar tegen, in de levendige kennis van God opgesloten leggende, in de magt had en te gebruiken wift! Menig zouden de vloedende aangeving niet zoo vreeslyk en onpeilbaar voorkomen, indien hy, volgens zyne onweetend- en traagheid in 't aanleeren van goddelyke zaaken, zig deeze diepten niet als eenen afgrond verbeeldde. Want uit de gemelde magtelooze kennis fpruit het voort, dat menig aldaar, waar geen twyfeling plaats vindt, twyfelt, en, waar hy zig wel konde losmaaken, fteeken blyft. Een ligt exempel zal de zaak ophelderen. Tot een regtschapen *Componist* wordt meer vereifcht, dan een of ander muziek-instrument te kunnen behandelen; eenige generaal-bas- en compositie-regels te bevatten, en wat galanterie-ftukken te hebben opgesteld. Hy moet van alles, wat 'er toe behoort, eene duidelyke, volledige en levendige kennis bezitten. Iets willende componeeren, moet hy de muzikaale gedagten niet lang te zoeken, ieder paffafy eerst te overweegen, op een clavier te toetsen, en te vraagen behoeven: hoe klinkt dat? Neen, hy moet reeds als midden onder eene talryke menigte van muzikaale invallen zitten. Geen gedagte moet zig in andere gedaante, dan in de vereifchte, aan hem vertoonen; zo dat hy flegts de keur behoude, om 'er zulke, die tot zyne fantasie en tot zyn oogmerk best kunnen dienen, uit te kiezen. Van hem moet gelden kunnen, wat onze groote, alles doordringende, *Lutherus*, van *Josquinus Pratensis*, anders *de Pres* genaamd, omtrent het jaar 1490 in Frankryk bloeiende, roemde: *Josquin*, zegt Hy (1), is

meester van de nooten ; zy hebben moeten doen, gelyk by wilde, terwyl andere Componisten doen moeten, zo als de nooten willen. Een goed Componist stelt enkel welluidende passasien op, schoon hy geene van dezelve vooraf onderzocht enze menigmaal beschaafd heeft. Dit alles is een vrugt van zyne levendige kennis in muzikale waarheden, en van zielskrachten door langduurige oefening gescherpt. By het opstellen hoort hy reeds, zonder behulp eener luidrugtige stemme, hoe alles klinkt.

(x) Zie J. Matthesius predikatiën van 't leven Lutheri.

§ 13.

De schuld der krachtelooze Kennis legt aan ons.

Wat nu een Musicus in zyne konst van zich kan verwerven, zou dat een ernstig liefhebber van goddelyke waarden niet insgelyks kunnen? Wordt de geteltheit onzer ziele aldaar eensklaps veranderd? of is dezelve daarom zodanig, als ze is, datze, door oeffening en neerstigheid, heerschappy over zig zelve verkryge, en, door 't gebruik en versterking van haare vryheid, met verstand en wil, deugden werktellig te maaken zig gewenne? Dit vermogen, om ons, in andere dingen deezes levens, zodanig te kunnen oeffenen, moeten wy aanmerken als de stem Gods, die, door onze natuur zig uitende, ons onze hoofdzaakelyke pligten komt erinneren. Let eens op het doen eens *geldgierigen*; hoe duidelyk en hoe menigmaal denkt hy aan de begeerde schatten? hoe neerstig is hy op middelen en wegen, om ze magtig te worden en de verkreegene te vermeer-

24 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*

meerderen, bedagt? hoe wagt hy zig voor 't verliezen van dezelve? Onder alle zyne bedryven vindt men niets, 't welk met zyne heerschende hartstogt, de gierigheid, niet, ten minsten van verre, eenige betrekking hebbe. Zo gelykvormig *konnen* alle onze daaden, ten aanzien van zekere begeerte, door vlyt, volharding en oeffening, worden; en zo gelykvormig en overeenstemmende, *konnen* en *zullen* ook alle onze bedryven worden in betrekking tot de kennis van God. Zonder dat, zyn wy dwaaze, die de krachten hunner zielen tegen het oogmerk hunnes Scheppers gebruiken. Waarom zoude men 't met waarheden der Religie niet al zo verre, dan met dingen, die de geldgierigheid betreffen, brengen *konnen*? Of zyn gierigaards alleen, schrandere lieden? De menschen betoonen zig in alle overige dingen even-neerftig, uitgezonderd in zaaken van Religie!

§. 14.

Bystand der genade, in 't tragten naar Kennisse van God.

Men konde hier tegen inbrengen: in wereldsche dingen gaa eene duidelyke, levendige kennis onze kragten niet te boven, maar levendige kennisse van God zy, volgens de leere der christenen, den mensche onmogelyk. Ik antwoord, wy (Lutheraanen) stellen niet, dat alle kennis van goddelyke zaaken den mensche onmogelyk zy. Men moet de paalen niet te buiten gaan in 't klaagen over het menschelyke onvermogen. Doch, wy bezugren, dat 'er onder de menschen zulk een verderf ingeslopen is, 't welk die kennis ongemeen be-

bezwaarlyk, en *onder zekere omstandigheden* byna gansch onmogelyk, maakt. Dit ongeval is door den mensch in de wereld gebragt; want, in den beginne kan het aldus niet geweest zyn. Des blyft onze verbintenis, God te zoeken, nogtans onveranderd. Wy zouden ongetwyfeld meer deugdzaame lieden ontmoeten, indien 'er daar toe niet meer moeite, inspanning van krachten en opmerkzaamheid, dan tot het leeren eener taal of eener weetenschap, noodig ware. Maar, eerstelyk ontbreekt ons hier het willen. En op het willen volgt nog niet aanstonds het volbrengen. Dat wordt ons nog zwaarder, dan het eerste. Ons onvermogen in dingen, welke des geestes Gods zyn, is zekerlyk gansch ongemeen groot. Dit laat zig by de jeugd, en by ruuwe menschen, best bemerken. Des niettegenstaande wilde ik nog wel op my neemen, om den mensch *eenigzins* te verontschuldigen, indien hy zegt, en echter niets konde vinden. Doch, laat hem maar zoeken: hy zal niet te vergeefs werken. Want, naardien de aangeerfde, aangebooren onmagt ons slegts als een natuurlyk gevolg van de zonden onzer voorvaderen drukt, zo heeft het allergoedertierendste Weezen ook reeds zorg gedraagen, dat zulk, volgens zyne aanminnige schikking thans vermydelyk, bederf, ons evenwel niet schaden kan, indien wy maar 't geene, dat wy nog kunnen, werkstellig maaken, en van de middelen, door God 'er tegen ingesteld, ons bedienen willen. Dat kan ons tog evenveel weezen, of wy op deeze, dan op eene andere, wyze aan God onze gehoorzaamheid betoonen; gelyk zulks by andere omstandigheden van ons nogtans ware vereischt. Nu zyn wy zwak, ja onmagtig; maar God beloofst onzen moeden handen, sterking van boven.

26 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*

Zyn geest ontvonkt ons, naar Hem te vraagen, en verleent het willen; dat slaa men geenzins af. Hy sterkt onze vryheid, daar van bediene men zig. Hy verbetert en verheft onze krachten, des maake men zig, door misbruik en luiheid, zyner gaaven niet onwaardig. Hy verschafft tot de bekragting in 't goede duizenderlei gelegenheden; deeze laate men niet vrugteloos voorby gaan. Hy toont, wat en hoe veel ons nog dagelyks ontbreeke, dat tragte men te verbeteren, en *begeere wysheid van God, dan zalze ons gegeven worden*; Jac. 1, 4. Gods Geest wil al het benoedigde uitwerken; maar, onder beding, dat men zynen werkingen plaats geeve; daarna, om verder bystand zelf aanzoeken, en zig binnen de gestelde paalen houde. Dat staat ons vry. Wie zal eenen anderen zyne weldaaden opdringen? het zyn dwaaze, die zulks verwagten. Dus doet de mensch niets. en echter, alles; *niets, uit eigene krachten; alles, volgens die krachten, welke by den Geest Gods*, om ze naar welbehaagen te bewerken, zonder opzettelyken tegenstand, *overlaat*. Dus gelykt hy (mensch) iemand, die met bloote oogen niets duidelyks vermag te onderscheiden, maar, door middel van toebereide glazen, met de eigenste bedorvene oogen, alles kan onderkennen, indien hy 'er slegts naar behooren mede te werk gaat.

§ 15.

Byzondere nuttigheid der levendige Kennisse van God.

Der redelykheid is alle kennis van God zekerlyk nuttig en aangenaam (§ 4.), echter, ze wordt zulks

zulks des te meer, naar maate dat ze vollediger en levendiger is. Dan is ze nuttig tot zonderlinge betooning van haare kracht in den mensch, en aangenaam, wegens haaren gestadigen, altoos spoediger voortgaanden, wasdom. Door haar roe doen worden wy eerst, 't geene wy zyn moesten, nameelyk, redelyke menschen! Zy wyft onze natuurlyke verdurvenheid aan; overtuigt ons van derzelver grootheid en gevaar; ja, toont baarblykelyk, dat God alleen regtvaardig is, en alle menschen zondaars. Laaten wy ons, door haare handleiding, tot God brengen, om boete te doen, zo reinigt zy onze harten van alle verkeerde inzigten, en maakt onze boete louter. Dan zoeken wy God meer en meer, niet *dewyl Hy schrikkelyk* is, hoewel zulks de menschen in 't begin tot het geloof beweegt, 2 Cor 5, 11; maar, om dat Hy *beminnenswaardig* is, en, onze zielen, uit innige liefde, 't verderf onttrokken heeft. Dan zetten wy onze bekeering voort, niet slegts, om de straffe te ontwyken, maar, in dien staat te geraaken, dat wy onzen beminden altoos weinig bedroeven. Het geloof wordt krachtig, als het overweegt, hoe de geheele toetsel en de bestiering des aardryks, beneffens alle verordeningen Gods aldaar, enkelyk op het raadsbesluit van de verlossinge door den Messias uitkomen en aldaar samenloopen; ja, dat zelfs het ryk der natuur hier van, zekere voordeelen geniere. *De liefde Gods wordt hevige en sterk, als de dood, en baar iever, bard, als het graf.* Ze kan, naar aanwyzing van de voorbeelden der eerste christelyke martelaaren, door geenerhande kwelling gesmord worden. Het vertrouwen op God wordt zo sterk, dat wy ons zyne wegen met ons en anderen, altoos welgevallen laten, en begeerig

28 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*

zien naar het tydperk, in 't welk haare heerlyke uitkomst ons verblyden, en de wysheid, 'er in verborgen gelegen hebbende, ons verrukken zal. Het gemoed, in lydensnood uit de gemelde kennis zyne voornaamste kracht trekkende, wordt, gelyk een geankert fchip, onbeweeglyk. Zo veel kan men, in de fchikking en beheersching zyns gemoeds, door levendige kennis van God uitwerken. Dieshalven hoop ik ook, genoegzaam vry gesproken te worden wegens de aangestelde bedenkingen 'er over, en dat ik dezelve juist hier, alwaar ik de levendigheid der kennis van God, uit de treffelyke toonkonst, onder myne broeders gedenk te bevorderen, bygebragt hebbe. Deeze materie wordt buitendat niet zo menigmaal voorgesteld, dan haare noodzaakelykheid zulks vereischt.

§ 16.

*Middelen tot de levendige Kennis van God,
in de welke geenerhande beezigbeden ons
moeten verbinderen.*

Een zeker middel, om de goddelyke waarheden in 't hart levendig te doen worden, is dit, dat men zig gewenne, door alle dingen der wereld zig aan dezelve te laten erinneren. Hier van zal ik naderhand uitvoeriger handelen, en nu vooraf slegts eenige, daar toe dienstige, grondregels bybrengen en ophelderen. *Zorg in 't byzonder voor de gewis- en zekerheid der erkende goddelyke waarheden.* Anders kanze niet levendig worden; ten minsten, het baat U niets, eene valsche, hoewel levendige, kennis te hebben. Maar, het kan zeer ligt gebeuren, dat men zig onwaarheid in-

inprent, of van anderen overneemt. Dies moet ieder voor alle dingen, zo veel zyn toestand en vermogen zulks gedooft, zorg draagen, eene regte overtuiging zyns harten van de goddelyke waarheden te verkrygen. Onze kennis moet niet op een bloote meening steunen, en op het *narravere patres*, de Ouden hebben het gezegd; want dit is een heillooze grondslag. De waarneeming van deezen regel brengt ons dubbelde nuttigheid; ze *sterkt het hart*, Hebr. 19, 9. en dryft ons aan, om die zaak, van welker zekerheid wy ons volkomen overtuigen willen, met des te grooter werkelykheid en inspanning van de krachten onzes verstands te overweegen. Hierdoor wordt ze onzen zinnen ongemeen diep en levendig ingedrukt. Menig zal denken, dat wordt al te moeyelyk, en vereischt te veel tyd; op die wyze had de mensch bykans niets anders te doen, dan zyn hart te sterken. Ja, dit zal hy doen: want, dit is het eenige noodwendige. Ik geloof vast, dat de mensch in 't paradys, in zyne regtheid, behalven het geene, waar toe de lust en de krachten des lighaams hem hadden genooft, geen ander oogmerkzoude gehad hebben, dan alleenlyk de oeffening in de kennisse en in den dienst der geeener, die hem gemaakt hebben, namelyk, des drie-eenigen Gods (1). De beezigheden, die ons tegenwoordig de natuur asperst, vermits ze ons haar vermogen niet eerder toont, voor wy in 't zweet des aanschyns het aardryk hebben bearbeid, zyn door de zonde, en daarop gevolgte vervloeking, in de wereld gekomen. Nu hebben wy ze zelfs aan te merken als een weldaad Gods, Die, midden onder den toorn, Zyne genade heeft laten zegepraalen. Aldus zyn wy tegen den onverdraaglyken lediggang, en tegen de kwaade bedryven, 'er uit voortspruitende, beschermd; aangezien wy

30 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

ons tog, wegens het verderf, in 't welke wy stee-
ken, met het bespiegelen en overweegen van 't
goede, niet lang ophouden, maar daar by zeer ligt
vermoeijen en vertraagen zouden. Inmiddels, dit
is zekerlyk bejammerenswaardig, dat de onbezon-
nen liefdeloos- en ydelheid onder de menschen,
daarenboven nog menigerlei verrigtingen ingevoerd
heeft, die, schoon juist alle niet zondig, echter,
allegaâr te ontbeeren en verstandigen onbetaame-
lyk zyn. De menschen zondigen tegen God, als
zê zig slegts door beezigheden, uit allerhande in-
zigten voorgenomen, in de noodige oeffening der
kennisse van Hem, en in de volbrenging zyns wils,
laaten verhinderen; ja, hun zelfs onnoodige arbeid
vergen, schoon het arbeiden hun alleenlyk tot
vermyding van een grooter kwaad is opgelegd. O,
wat onbezonnenheden bespeurt men in deezen on-
der de wereldlingen! De arme laat zig door den
arbeid, van de onderrigting zyner ziele, en van
haare verbetering, afhouden; hy gelooft, zig al-
leenlyk met het werk zyner handen te moeten ge-
neeren, en besteedt den tyd, tot de verkwikking
des lighaams hem overgelaaten, liever met ledig-
heid en andere zondige bedryven, dan tot de stig-
ting zyner ziele. De ryke houdt zig tot het luyeren
geregtigd, en brengt de ruime maat van tyd, hem
boven anderen vergund, liever met allerhande
ligtvaardigheid en wellusten door, dan dat hy naar
den Heer des hemels en der aarde vraagen zoude.
Gemeene lieden en ongeleerde, verbeelden zig,
als of het navorschen van goddelyke waarheden
slegs voor de geleerden zy. En de geleerden,
houden de kennis van de leere der waarheid ter
godzaligheid, voor hunlieden of al te ligt-bevat-
telyk en onnoodig, of denken, dat zulle zig ein-
delik wel vinden, nademaal zy tog reeds andere
ver-

verhevene weetenschappen in de bevattig hebben. Onder alle deeze voorwendzels wordt het gemod tegen alles, wat heilig en goddelyk is, gansch onverschillig, en in zo veele beezigheden verstrooid, dat het geenen tyd, om zig in de kennisse van God te sterken, uitwinnen kan, tot het eindelyk magteloos wordt. Om nude magtelootheid des geestes tot het goede, zo veel mogelyk, te verhoeden, dient men de overtollige, al te sterke vermenging met beezigheden deezes levens te myden. De natuur zal 'er niemand zodanig mede hebben beladen, dat hy niet konne tot zig zelve koomen, en ten minsten dien tyd, onder de christenen tot heilige oeffeningen bestemd, 'er toe aanwenden; lieten wy ons door ydelheid, en door de begeerlykheden deezes levens, 'er maar niet in verhinderen.

(1) Pl. 149, 2. naar den grondtext; gelyk 'er ook Pred. 12, 1. in 't hebreuwsche staat, *aan hunne Scheppers*, dat is, *aan den drieëenigen God.*

§. 17.

Vervolg.

Doch, men moet het daar by niet laten berusten, dat men goddelyke waarheden weleer met overtuiging erkend, en zig dezelve eertyds ingeprent hebbe: zy zouden ligtelyk uit het geheugen weder verdwynen, en in ons geheel leven den vereischten invloed niet hebben. Myne tweede grondregel is derhalven deeze: *herbaal dikwyls by U zelven 't geene, dat gy als zeker erkend hebt.* Dienvolgens moet men ook zulke gelegenheden, welke ons het herdenken van 't aangeleerde weder te binnen brengen, neerstig waarneemen. Onze ziel is van zodanigen aardt, dat haare vermogens

32 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

voor menigmaal herhaalde oefeningen opgescherpt, versterkt en nuttiger worden. Maar, zommige lieden zullen hier omtrent, geen berisping willen veelen. Ze hebben eens voor al geleerd, wat 'er tot den waaren Godsdienst behoore; ze draagen zorg, datze niets weder vergeeten, ja, zelfs nu en dan iets aanleeren. Doch, ze willen zulks niet dikwyls doen, om niet te vroeg ten einde te koomen, of al te geleerd te worden, en 'er naderhand een' tegenzin in te krygen. Inmiddels, ze behoeven voor het uitleeren waarlyk niet bevreesd te weezen; zulks zal in dit leven niet geschieden; wy zullen hier, wat neerstigheid wy ook aanwenden, *slegts ten deele kennen*; 1 Cor. 13. 9. Al te grondige kennis van Goddelyke waarheden, zal insgelyks niemand behoeven af te schrikken, behalven zulke, die nog niet gesmaakt hebben, hoe goed de Heer den geenen, die naar Hem vraagen, zy. De Goddelyke waarheden zullen ons als eigen worden, zonder dat 'er eenige versnaading van dezelfde uit volgen zal. De kleinagting van dingen, die zig op God betrekken, spruit uit gansch andere oorzaaken. Menigvoudige toepassing van een zelfde gedagte, by de welke ze t'elkens als in een andere gedaante verschynt, en de onverwagt ontdekte samenhang met andere waarheden, houdt ons altoos leergierig en oplettend. Onze voorschreeven Componist (§. 12) gaat dagelyks met eenerhande dingen om; hy wordt ze gewoon; en hoe meer hy zulks wordt, des te grooter hebberlykheid verkrygt hy in 't schielyk opstellen. Maar, vermoeit hy 'er door? walgt 'er hem van? begint een gierigaard (§. 13.) zyne passie, om dat hy 'er zo lang mede behept geweest is, eindelyk te vervloeken? wordt hy niet veeleer, in verscheide omstandigheden, van tyd tot tyd gieriger?

§ 18.

Kwam het hier nu alleenlyk aan op kennis van zulke dingen, die, niet onmiddelyk den Schepper, maar, goederen deezes levens, onzen nooddruft of ons gemak, betroffen, dan zou een gedrag, op de voornoemde wyze aangesteld, tot goede vordering toereikend genoeg weezen. Doch, wy handelen tegenwoordig van iets, 't welk, als uit een geheel ander gewest afkomstig en van eenen gansch verschillenden aardt zynde, ook eenen gansch anderen mensch tot zyne aanvaarding vereischt. De levendige kennisse van God, behoort tot het geene, dat *des geefts Gods* is; een mensch, door denzelven gedreeven, is derhalve tot de werkzaamheid zyns harten in deeze kennis alleen bekwaam. Dit laat zig door wereldsche weetenschappen eenigzins ophelderen. Wie zig der leer-oeffening toewydt, die moet, uit den onweetenden hoop komende, een geheel ander mensch worden. Men moet zynen wil tragten te verbeteren; zyne vryheid poogen te versterken; zyne begeerte naar volmaaktheid, waarheid en eere, zoeken aan te prikkelen. De krachten zyns verstands moeten anders gestierd, anders te werk gesteld, by 't gebruik sterker ingespannen en aldus verheven worden. Dit alles staat, by de voornoemde weetenschappen, in onze magt; maar, by het tragten naar levendige kennisse van God, is ons natuurlyk vermogen niet toereikende. Wy moeten uitzien naar een hulpmiddel, 't welk nergens anders, dan in de genadewerkingen Gods en zyns Geestes wordt aangetroffen. Alzo volgt hier uit de derde grondregel: *doe 't geene, dat U te doen besaamt, en bid God om zynen genadigen bystand.*

34 *Uit de Muzick getrokken aanleiding*

Dit bidden, op eene krachtige wyze geschiedende, zal *veel vermogen*; Jac. 5, 16. Door 't gebed erlangen wy het geloof, den duurzaam grondslag aller onzer kennis: want, *door 't geloof bemerken en verstaan wy eerst, dat de wereld door het woord Gods is toebereid, en dat de dingen die men ziet, niet geworden zyn uit dingen die gezien worden*; Hebr. 11, 3. Zy vergeeten derhalven het beste, die hunne navorsching in Goddelyke zaaken niet met demoedigheid en met gebed aanvangen.

§ 19.

De herhaaling van Goddelyke waarheden kan zonderling verligt, en derzelve levendigheid in onze gedagten, grootelyks 'er door bevorderd en vermeerderd worden, als men zig gewend heeft, om door alle voorwerpen zig 'er aan te laten erinneren. Merk dan op den vierden grondregel: *laat niets in de wereld voorby, zonder alwoorens enige overweeging tot het goede, en tot de godzaligheid, 'er over te hebben aangesteld.* Omtrent op die wyze, gelyk eergierigen, aan welker oplettendheid niet het minste, dat tot het bereiken van hunne oogmerken eenigzins bekwaam schynt, kan ontglippen. Zegt gy: wat zal ik 'er by denken? dit doet my haast nieuw. De voornoemde eergierigen bespeuren aanstonds by ieder zaak, by ieder voorval, wat gebruik 'er van te maaken zy. Denk maar eerstelyk, gy *wildet U, by deeze of geene voorwerpen, uwen Schepper, en uwe pligten omtrent Hem, te binnen brengen.* Deeze gedagte zal U naderhand opleiden tot de volgende: hoe konstig, hoe fraai is dit voorhanden zynde voorwerp gemaakt en toegesteld! hoe nuttig is het,

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 35
het, eensdeels tot de behoefte, anderdeels tot het gemak deezes levens! Wie, en hoe verheven, moet deszelfs Schepper weezen? hoe menigvoudig bespeurt men Zyne wys- en goedheid, Zyne almagt, voorzorg en regtvaardigheid! wat hoedanigheden heeft dat voorwerp, en wat afbeeldzelen van deugd of ondeugd heeft myn Schepper, 't zy tot myne aanmoediging of tot myne waarschouwing, 'er in gelegd? hoe nabootfenswaardig is dit, hoe veragtelyk het geene? hoe wel of hoe kwaalyk moet dit den mensche staan? enz. enz. Daar zal, onder volwassene lieden, naauwelyks iemand gevonden worden, die niet, by ieder zaak en by ieder voorval in de wereld, op deeze vraagen zig iets, hoe bondig of hoe slegt het ook zy, antwoorden, en dus 't geene, dat hy van God erkend en geleerd heeft, tefens herhaalen en in zig levendig maaken konde; ja, des te beter, hoe meer hy 'er zig in oeffent, hoe meer hy in andere studien gevorderd is, en van boeken, tot dat einde strekkende, zig regt weet te bedienen. Onze tyden zyn met diergelyke deftige geschriften, Gode dank! rykelyk voorzien. Doch, ik houd my verzekerd, dat wy 'er nog niet te veel van hebben. Het is een groot geluk voor ons, dat wy, terwyl bykans ieder in iets anders zyn vermaak schiept, ook langs deezen weg tot de kennisse van God, en tot de betragting der deugd, aangeleid worden.

§ 20.

Opening van den toeleg.

My zal tegenwoordig de Muziek daar toe dienen, haaren eeuwigstiger 'er uit te leeren kennen;

36. *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

nen; in deeze kennis toe te neemen; dezelve levendig te maaken; te onderhouden en te verbreden. De voortreffelyke Muziek is tot dus verre, byna gansch alleen, in deezen ten achteren gebleeven, dat menze niet, gelyk andere wetenschappen, op deeze wyze tot den dienst der menschen toegepast heeft, schoon haar, wegens de naauwe vermaagschapping met de godgeleerdheid, zulke eer voornamelyk had moeten gebeuren. De beweegreden tot dit myn onderneemen zyn de volgende: a) ik heb de Muziek niet alleen van der jeugd aan lief gehad, maar vind zelfs tot nu verscheide oorzaken, om ze te beminnen; b) ze wordt van zo menig ander bemind, en past derhalve des te beter tot de bereiking van myn oogmerk; c) de overweegingen, die 'er uit voortspuiten, zyn zo ligt bevattelyk, en vallen, voor 't grootste gedeelte, zo klaar in 't oog, datze by de meeste, zekerlyk van goede uitwerking wezen moeten; d) het alom ingeslopene misbruik is een zaak van zulk een gewigt, dat billyk ieder helpen moest, die eenigzins helpen kan. Des leergierigen lezers halve, en wegens de eer der Muziek, wenschte ik wel, dat een geoeffender pen, dan de myne, dit werk ondernomen had. Het geschrift zou alsdan veel ryker aan zaakelykheden, en ongelyk netter uitgedoost, verschynen. Doch, wie weet, waar toe ik hier al gelegenheid geef. Ik zal tog niet gansch te vergeefs hebben gewerkt. De leerstukken van de toonen, van hunne menigvoudig- en aanminnigheid, zyn geenzins zo naauw bepaald, dat één persoon dezelve volledig beschryven konne. Dit geschrift koomt dan in 't licht, om insgelyks dit gedeelte der wetenschappen, de voortreffelyke Muziek, tot diens verheerlyking aan te wenden: Die haar den mensche

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 37
sche heeft verleend, namelyk, *tot den lof van*
God. Want

Die gaf ze, als zeggende: WERELD! HOOR
VERMAAKELYK!

En nademaal de Hoogste, geen werk uit de handen koomen laat, 't welk niet van Zyne volmaaktheden en inzigten getuigt; zo kan en zal ons ook de uitmuntende toonkonst aanleiding geven, om de doorlugtige eigenschappen van Hem, Die alles vervult, demoediglyk te kennen; ons 'er over te verwonderen; op zyne oogmerken en onze pligten, daar uit ontstaande, acht te geven, en het geneugte in de Muziek, op de beste, namelyk, op eene redelyke, wyze te smaaken (1). Dat *den hemelen het vertellen van Gods eere, en aan 't uitspanzel het verkondigen van 't werk zynner handen*, Pf. 19, 2, toegeëigend wordt, betekent alleenlyk, dat deeze onbezielde schepzelen de redelyke, tot de overweëging aannopen; hun gestadig voor oogen zweeven, en uit de konstige bereiding, wyze schikking en altoos voortduurende orde, eenen Maaker, hen verre, ja oneindig, overtreffende, als mede, hunne pligten omtrent Denzelve, te besluiten gebieden. Dienvolgens behoeft men tot het verklaaren deezer woorden, noch, in navolging van zommige buitenspoorige muziekliefhebbers, eenen geheimen harmonischen klank der hemelklooten (2), noch invloed hebbende muzikale tekens onder het gestarnte (3), te zoeken; als zynde het een en 't ander kwaalyk begreepen en onbewyzelyk.

(1) Van deeze materie, zegt de groote *Lutherus*, in zekeren brief, over den lof der Muziek, onder anderen:
„daarom wil ik ieder een, byzonderlyk jongen lieden, dee-

38 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

„ ze konst aanbevolen en hier mede gewaarschouwt hebben,
„ datze als dierbaar, lief en waard aanmerken dit kostelyk,
„ nuttig, vervrölykend geschenk Gods, door welks bespie-
„ geling en neerstig gebruik zy menigmaal kwaade gedagten
„ verdryven en kwaad gefelschap en ondeugd myden kon-
„ nen; daar beneven, datze zig gewennen, om God, den
„ Schepper, ook in dit zyn werk, te erkennen, te loven
„ en te pryzen; en, de geene, die, door wellust verbafterd,
„ deeze fraaje natuur en konst, gelyk ook eenige geile dig-
„ ters doen, tot schandelyke, razende, onkuilfche minne-
„ driten misbruiken, uit alle krachten vlieden enz. enz.

(2) Men geeft namelyk voor, *Pythagoras* had zig verbeeldt, als of de beweeging der hemelklooten in der daad de allertreffelykste harmony verwekke; gelyk ook *Jamblichus* zulks in ernst van hem schynt te beweeren. Doch, anderen zyn genegen van te denken, als of *Pythagoras*, in overeenstemming met den schryver van 't boek der wysheid, Cap. 11, 22. slegs had willen te kennen geeven: *God hebbe alle dingen by mate, ende getal, ende gewigt geordineerd*; in welken zin die stelling zekerlyk onbetwistelyk blyft.

(3) De bygeloovige starrekykers noemen den *fier*, de *tweelingen*, de *waag* en den *schutter*, muzikaale tekens, om datze den lieden, die 'er onder gebooren worden, genegenheid tot de Muziek invloeyen zullen; een atrologische droom, misschien uit het bemerken van de onderlinge evenredigheden aller dingen voortgesproten.

§. 21.

De voorwaarden 'er van.

Het gemelde oogmerk, zo goed als mogelyk, te bereiken tragtende, gedenk ik my echter aan de allernaauwkeurigste orde, aan moeiljelyke optelling van bevindingen en van natuurkundige geschildstukken, niet te binden; veelmin, my op te houden met het wederleggen der geener, van welker gevoelen ik, in 't verklaaren der oorzaaken van zekere uitwerkzelen, afte wyken raadzaam oordeel. Op de ontdekkingen en de betoogde leer-

teerstukken der natuurkundigen en der bekwaamste muziekgeleerden bouwende, wenschte ik slechts, dat de toonkonstenaars deezen eernaam, zo wel in 't navorschen van de reden en gronden hunner weetenschap, als in de muzikaale practyk, namelijk, de stel-zang-en speelkonst, verdienen mogten. Doch, het ziet hier in hunne werken gemeenlyk even-verward uit, gelyk in de printen voor zommige wysgeerige geschriften; zo dat men eindelyk niet langer weet, watze hebben willen. Wederom, de onredelyk-kwaadaardigen dwaasheid der geveinsde Christenen, der ongelovigen en der grove geesten (§ 7. not. 1), zal, door vergelyking met den eisch hunner pligten, genoegzaam van zelve blyken. Ik mag hunlieden, door ze dikwyls te noemen en naar behooren af te schetsen, niet beledigen; ze zyn reeds genoeg onderrigt, gewaarschouwd en wederlegd; laten ze, voor eigen rekening, dwaas, geveinsd en onbeschaafd blyven. Ja, wie van hun zou zig ooit, met een goed inzicht, tot het leezen deezer bladen verledigen? De vrygeestery zal, myns oordeels, niet lang meer duuren, maar zelfs tot het volslagen ongelooft, van 't welk zy een voorteken is, uitharften. Echter, by aldien 'er zulk een verval der weetenschappen, gelyk eenigen onlangs hebben voorzegt, mogt aanstaande weezen, dan konden 'er ook wel de voorige duisternissen weder invallen. Dat zal evenwel, zo ik hoop, nog niet ligt nood hebben, nu de tegenpraak der wederstreeveren, gelegenheid gegeven hebbende tot allerhande, anders misschien nagebleevene, en der nakomelingschap insgelyk zeer nuttige, onderzoekingen, eindelyk, door 't bestier der goddelyke voorzienigheid, tot een oorzaak van meerder luister en krachtiger bevestiging

40 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*

tiging der Religie heeft moeten verstrekken; zo dat misschien, na de tyden der vervolgingen, geen staat der kerke, der waarheid ooit voordeeliger geweest is, dan de tegenwoordige. Eindelyk, het is niet altoos noodig, om den zot te antwoorden, ten ware, naar zyne dwaasheid; doch, zulks zoude hier niet gevoeglyk weezen; ja, o-vertollig, ter verdediging van de *zaak Gods*.

TWEEDE HOOFDDEEL.

VAN DE TOONEN.

§ 22.

Wat 'er tot de mogelykheid der Muziek behoort.

De Muziek vereischt, eerstelyk, *toon*en, en wel, in vry groote menigte; toonen, die onderling volgens zekere evenredigheden verschillen, en in onze magt zyn, zo dat wy ze naar believen, en in zodanige lengte of korthed, als het ons behaagt, of hooren of zwygen laten kunnen: anders zou de menigvoudige verandering ondoenlyk blyven; het geneugte konde 'er niet zonderling door worden bevorderd, en 'er waren weinig of gansch geene regels tot de uitvoering verzinnelyk. Wyders, de mogelyke schaare van toonen is nóg geen Muziek, maar, om 'er zo iets uit te doen voortkomen, daar toe zyn ge-oeffende lieden, die allerhande fraaie zangleidingen uitvinden, door tekens aanduiden en uitvoeren, of door anderen voortbrengen laten, van nooden. De toonen worden, met ongemeene

ne

ne snelheid (1), door de lugt, als op eenen ligten wagen, overgevoerd tot het hoorende oor; derwyze toegesteld, dat het niet alleen de klanken verzamelen en 'er door aangedaan worden kan, maar, dat dezelve ook langs dit kanaal, tot de ziel genaakende, gewaarwording verwekken. Wederom, de ziel moet of van de toonen reeds een algemeen denkbeeld hebben, of ten minsten, het moet haar natuurlyk eigen weezen, om zulk flach van indrukzelen, als hier door 't gehoor tot haar komen, voor aandoeningen van eenerhande soort, namelyk, voor zulke, die, uit eene trillende beweging der lugt ontstaande, toonen worden genaamd, te houden. Vermits wy nu, in 't beschouwen der wereld, dit alles dus geordineerd en toebereid vinden; ja, dat ieder zaak 'er voorhanden is wegens eene andere, en, alles op makanderen betrekking heeft; zo besluiten wy hier uit niet alleen, gansch billyk en ligtelyk, *een verstandig, een magtig, en van den aardt der geschapene dingen verskillend, weezen*, maar, ontmoeten ook van deszelfs menigvoudige en verhevene eigenschappen overal zodanige afdrukzels, die ons niet anders dan tot de deugd aannoopen kunnen. In tegendeel, te willen zeggen, *wy musiceerden slegts, om dat het mogelyk ware, maar bet zy niet mogelyk, om dat wy zulks kunnen zouden*, zou waarlyk even-dwaas luiden, als of iemand beweerde, de huizen waren niet gebouwd met het oogmerk, om 'er in te woonen, maar wy woonden 'er enkelyk in, dewylze by geval daar toe reeds bekwaam waren (2).

(1) De snelheid der lichtstralen overtreft zekerlyk verre die van 't geluid, echter is deeze insgelyks aanmerkelyk genoeg tot het gaande maaken van onze verwondering.

(2) Zo elendig filosofeerde, by voorbeeld, *Epicurus*,

42 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

voorgeevende, de zwaan had zyne pooten niet daarom, dat hy op 't water zou kunnen zwemmen, maar hy zwemde flegts, dewyl het geval hem zulke pooten had gegeven. Was de zwaan niet wyzer geweest, dan deeze wysgeer, hy zou zig op 't water niet hebben durven waagen.

§ 23.

Hoe 't geluid en de toonen ontstaan.

Twee, of meer, harde, veerachtige lighaamen op- of aan elkander stootende, ontfangt de ziel, door 't oor, zodanige gewaarwording, als wy *geluid*, en, by voorhanden zynde ligt-bevattelyke, duidelyke kenmerken van onderscheiding, *toonen* noemen. Hoe 't nu hier mede in zyn werk gaa, daar omtrent moeten wy met de natuurkundigen raadpleegen, en de mogelyke gelegenheden, in de welke de gemelde dingen, 't zy door ons, of door de natuur zelve, worden verwekt, ons voorstellen. Inmiddels, men behoeft, noopende het aanstooten van *twee* geluidveroorzaakende lighaamen, juist niet te denken, als of ze beide zig tegen elkander beweegen moeten: want, het voldoet reeds, dat één door het andere ingefloten wordt, en met groote snel- en hevigheid zig 'er door arbeidt.

§. 24.

Uit ondervindingen.

Wy hooren te mets geluid, 't welk, door zyne hevigheid, alles doet beeven en daveren; namelyk, den *donder*, in pekdonkere wolken rollende; zonder iets, waar door hy verwekt wordt, te zien (1). Door grof en klein geschut, door de

de verbaazende uitvinding van 't buskruid in 't gemeen, en door andere Konstgreepen, wee en wy de donnerende natuur tamelyk na te bootsen; verre nochtans, van haar in deezen te evenaaren, of zelfs te overtreffen. Wy zien een andere soort van geluid voortbrengen door den *wind*, wanneer hy of tegen vaste en scherpe lichaamen zyn hard hoofd stoot, of, als met uitgeperste zugtingen, door elkander omringende harde lichaamen dringen moet; *natuurspraaken* waarlyk, *die des Heeren woord doen*; Ps. 148, 8! Deeze laatste manier van geluidverwekking laat zig op tweederhande wyze nabootsen; eensdeels, als men een hol lighaam, met een kleine opening voorzien, neem eens, een' hollen kogel, of een slakkenhuis, welks uitgang byna geheel is toegesloten, schieelyk door de lugt dryft; ja, zekere dingen hevig genoeg tegen de lugt voorstooten konnende, veroorzaakt hunne vlugt 'er geluid in, zonder dat ze behoeven hol te weezen. Diergelyke uitwerkfelen koomen ons dagelyks voor: hoe vermaakt zig niet menig jong, moedig student, of een cavallier, welken slegts de vier beenen zyns paards boven het graauw verheffen, aan 't geraas zyner konstige zweepe? even-zeer, als een knaap, die zyne draai-tobbe door een touw snorrende maakt, of een garde door de lugt zwenkt. Anderdeels, wanneer men de lugt met groote hevigheid door een naauw lighaam jaagt, gelyk zulks ook in 't gebruik der blaastuigen geschiedt.

(1) Wy zien de vervaarlyke wolken, uit de welke, volgens het wanbegrip van zommigen, dit yffelyk geraas, zo dra twee of meer 'er van op elkander vallen, wordt geboren. Doch, dit gevoelen heeft hedendaags, nu wy weeten, dat de donder zeer dikwyls buiten deeze wolken, en gansch naby ons, ontstaat, zo weinig toestemming, als grond:
Zie

44 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

Zie *Crusius* Phys. §. 447 sequ. en *Ahlwards Bronto-Theologia*.

§ 25.

Van de stoffe des geluids, en, wyzen van haare beweging.

In deeze en verscheide andere voorvallen bemerkt men duidelyk, dat zekere vloeistoffe, door 't aanstooten in beweging gesteld, de stoffe des geluids zy. Maar de LUGT is de eenigste, die wy daar toe bekwaam vinden, en de ondervinding leert, dat men haar tot dat einde geenzins ontbeeren kan: nademaal klinkbaare lighaamen, by voorbeeld, klokken, hoe ook aangeflagen, in lugtleidige plaatsen, aler men 'er weder lugt inlaat, gansch geen geluid geeven (1). Ja, by den donder, en eenige andere verschynzelen, leertze insgelyks, dat het gekraak, 't welk hier, door 't oor, gewaarwording verwekt, niets anders zy, dan de lugt zelve. De lighaamen, van de welke wy ons doorgaans tot de geluidverwekking bedienen, verstreken derhalven enkelyk daar toe, dat wy door hun behulp voordeelg op de lugt werken kunnen, en wy zeggen slegts in een' oneigentlyken zin: *het instrument klinkt*. Alle werkingen der harde lighaamen op de lugt, komen eindelyk uit op deeze beide soorten, of dat wy haar, uit de plaats, die ze beslaat, geheel verdryven, en dus een zogenaamde **TOTAAL BEWEEGING** in haar verwekken; of, dat de lugtdeelen, ze mogen op haare plaats blyven, dan niet, door de aanstooting, volgens haare veerkracht (2), tot hevige trillingen gebragt worden; hoedanige beweging de benoeming draagt van **PAR-**

PARTIAALE. De eerstgemelde, kan de oorzaak van 't geluid niet weezen; om datze, veroorzaakt wordende en zynde, nooit met geluid gepaard gaat. Maar, laat 'er zig daadelyk een geluid by hooren, gelyk by den wind, wanneer hy, stuitende, tegen harde lighaamen aanloopt; dan kan men 'er altoos eenige trilling van haare kleinste, innerlyke deeltjes waarneemen. Anders moest een staale samenhangende vuurtang, zo dra men ze schielyk van elkander trekt, ook reeds geluid verwekken, 't welk echter, volgens de ondervinding, niet geschiedt; maar wel, wanneer menze open houdt, en 'er dan met een hard lighaam, schoon gansch zagt, aan slaat (3). Hier uit volgt, *dat*, niet de totaale, maar, *de partiaale beweging der lugt*, namelyk, de trilling der innerlyke lugtdeeltjes, *de oorzaak des geluids en der toonen zy*; en, by aldien de eerstgenoemde wyze van beweging, met de laatste gepaard gaat, gelyk by 't losbranden van geschut, dat men zulks slegts als iers toevalligs aan te merken hebbe: nademaal een zelfde oorzaak zomtyds het een en 't ander uitwerkt, en dus zo wel zekere portie van lugt uit haar plaats geheel verdryven, als ook de innerlyke lugtdeeltjes tot het trillen brengen kan.

(1) *Nollet*, *phys. experimentée*, tom. 3. pag. 406. *Euler*, *tentamen novæ theoriæ mus.* cap. 2. §. 2.

(2) *Crusius*, loc. cit. pars 1. cap. 5. §. 225. pars. 2. cap. 2.

(3) *Memoires de l'Acad. Roy. des Sciences.* 1716.

§. 26.

Hoe de lugt tot het trillen gebragt wordt.

Wy doen derhalven, by 't verwekken van geluiden

46 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

luiden en toonen verder niets, dan, in de lugtdeelen een trillende beweging te veroorzaaken; als waar toe ons allerhande lichaaamen, die slegts hard genoeg zyn, en zig schieelyk genoeg regeeren laten, behulpzaam kunnen weezen. Daar kooimt reeds geluid voort, wanneer een lighaam met geweld vernield en uitgestrekt wordt; by voorbeeld, als men iets aan stukken scheurt, en als de blikzem-stoffe zig, door haare ontsteeking, plorsfelyk uitspreidt; maar, onderscheidentlyker geluid, wanneer de lugt door een ander lighaam, 't welk zyne trillende beweging aan haar mededeelt, gestooten wordt. Deeze laatste soort, verschilt van de eerste hier in, dat 'er dan, behalven de *trillende* beweging, nog een andere, nammelyk, de *zwenkende of slingerende*, by kooimt, volgens welke geheele, achter elkander leggende, ryen van trillende, kleinste lugtdeelen, door de aanstooting eenigzins verchikt, weder op hunne voorige plaatzen poogen te geraaken, en zo lang heen en weder slingeren, tot ze aldaar eindelyk ter ruste koomen. Dusdanige beweging laat zig by klinkende lichaaamen klaarlyk bemerkon: want, aan lange snaaren, neem eens, eener harp of Violoon, kan menze met bloote oogen, aan korte, door behulp van vergrootglazen, zien (1), en aan klokken (2), voelen. Ze wordt ook bevestigd door twee overeenstemmende pantalonclavieren, van welker snaaren de alvorens 'er op gelegde papiertjes of goudblaadtjes om hoog springen, zo dra men op het andere clavier de eigenf e toe sen aanslaat; iets, 't welk alleenlyk uit de trillingen, door zulke ongeroerde snaaren van de lugt overgenomen, kan voortspruiten. Wyders, de *trillende* en de *slingerende beweging* hebben menigmaal eene zelfde oorzaak; dit is de

reden, waarom men deeze laatste, by zommige klinkende lighaamen, neem eens, by aangeflagene snaaren en klokken, niet beletten erze niet met de vingers aanraaken kan, zonder teffens den klank te verhinderen en te smooren. De trillende beweging kan de slingerende, en deeze wederom geene, veroorzaaken: voorbeelden van 't eerste, vindt men by snaaren, aan weerkanten bevestigd, als welke, elkander dringende, trillende deeltjes ter zyde moeten uitwyken; en van 't laatste, wanneer de pooren van trillende snaaren nu ruimer, dan naauwer, worden, als wanneer de lucht, met groote snelheid 'er doorvlietende, aan het trillen raakt. Ja, de trillende beweging geniet door 't behulp der slingerende, het voorregt van meerder duurzaamheid. Uit dit alles besluit de geleerde *Mairan* te regt, dat de trillende en de slingerende bewegingen, wanneer ze, zo wel ten aanzien van de snelheid als van de sterkte, met elkander in gelyke evenredigheden staan, de toonen bepaalen, en dat men derhalven het getal der slingeringen, tot de afmecting der toonen gebruiken konne. De schrandere *de la Hire* houdt diergelyke overeenstemming tusschen beide soorten van toonen, niet voor noodzaakelyk, en geeft de slingeringen voor de eenigste oorzaak van 't on'erlinge verschil der toonen uit (3); doch, behalven dat 'er zig by de blaastuigen allerhande zwaarigheden opdoen zouden, behoeft men slegts te overweegen, dat beide bewegingen, by verstaanbaare geluiden of toonen, een zelfde oorzaak hebben, en dus van gelyke snelheid en sterkte weezen moeten; datze malkanderen helpen, en alzo met elkander ook in eenerlei proportien blyven. Inmiddels, het getal der slingeringen kan tot de regelmaat der toonen

48 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

nen in 't gemeen, zelfs by die van blaastuigen, alwaar geene slingeringen voorhanden zyn, zeer wel dienen; nademaal ze met de trillingen eenerhande snelheid en sterkte hebben.

- (1) Zie de muzikale bibliotheek, pars 1. tom. 3 pag. 80.
- (2) De wyze van de trillingen deezer lichhaamen, heeft de Heer *Nallet*, loc. cit., naauwkeurig beschreeven.
- (3) *Histoire de l'Acad. Roy.* 1716. pag. 81. sequ.

§. 27.

Het verschil der toonen en hunne benaamingen.

De verschillen, ten opzigt van de *snelheid* deezer bewegingen in 't byzonder waargenomen, pleegen wy in 't gemeen aldus uit te drukken, dat wy toonen, uit een minder getal van trillingen, dan anderen, gebooren, **LAAGE**-en die, door meerder trillingen verwekt, **HOOGE TOONEN** noemen. Wy kunnen eene vry grootte menigte van dezelve klaar onderscheiden, namelyk, by de 512 of zelfs meer; gevolgelyk, zo veelerhande toonen rekenen. Onder deeze zyn verscheide van dien aardt, datze hunne slingeringen ter zelve tyd ten einde brengen. en weder te gelyk met elkander invallen (*). By aldien nu hunne grenzen niet verre van elkander leggen, zo noemen wy ze **SAMENSTEMMENDE**; deeze, als de zogenaamde natuurlyke toonen (**), leggen den grond tot de **Muzikale** 'harmony. Die, welker grenzen elkander de naafte zyn, bevatten *muzikale drieklanken*, namelyk, **Octaven**, **Quinten** en **Tertsen**; de grenzen van **Unifoonen** en van **Octaven**, koomen elkander digtst by; daar na volgen de **Quinten**, en dan, de **grootte Tertsen** (1). Nogtans worden 'er van de gemelde

melde 512 ons bevattelyke klanktrappen of intervallen, hedendaags, om verscheide reden, geen andere in de Muziek gebruikt, dan *Primen*, *Secunden*, *Tertsen*, *Quarten*, *Quinten*, *Sexten*, *Septimen* en *Octaven* (2), met haare onderhoorige soorten, eveneens benaamd, maar door zekere bywoorden, *halve*, *gebeele*, *kleine*, *kleinste*, *grootte*, *grootste* enz. onderscheiden (**). Wyders, het eigentlyke verschil tusschen de toonen, laat zig door 't gehoor zeer wel bemerken, maar geenzins naauwkeurig afmeten; vermits wy aangaande den waaren eersten toon in de natuur, naa verscheide vrugtelooze poogingen daar omtrent door geleerde natuurkundigen aangesteld, niets met volkome zekerheid kunnen bepaalen. Wy maaken ons derhalven een regelmaat naar willekeur, en komen daar mede evenwel te regt. Hier van daan de ingevoerde gewoonte, dat men de redemaaten der toonen door getallen uitdrukt, zeggende, by voorbeeld: de Octaaf staat tegen de unifoon, als 2 tegen 1; de Quint tot de Octaaf, als 3 tegen 2 (****): te kennen te geeven, dat in denzelfden tyd, terwyl C, 1 of 10 slingeringsen voleind heeft, zyne Octaaf, c, 2 of 20 slingeringsen maake. Schoon nu de toon C volbragt waarlyk meer dan 1 of 10 trillingen, de Octaaf c levert echter gedurende dien tyd juist eens zo veel trillingen; dienvolgens de redemaat is en blyft hier nogtans altoos dezelfde; namelyk, 1 tegen 2.

(*) Zie myne inleiding §. 175.

(**) *ibid.* §. 108.

(1) De bepalingen over de grenzen, waar de Consonanten eindigen en de Dissonanten begiinnen zullen, zyn willekeurig; vermits ieder zig daar in naar zyne aandoeningens rigt. Deze verschilligheid van gevoelens brengt echter

50 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

geen nadeel te wege aan de practyk; gemerkt de Muziek-oeffenaars 'er alsdan een goed gebruik van weten te maaken. Het gaat hier eveneens, als by 't uitleggen der gewyde schriften, alwaar aan menig deeze, maar geen, eene andere verklaring behaagt; zonder dat derzelve nuttigheid 'er door wordt verhinderd: want, in de toepassing tot de beterschap en bekeering der menschen, kunnen alle lezers te regt komen, en de menigvuldigheid van meeningen over byzondere plaatsen, heeft daar in geen invloed, zo lang ze alleenlyk van de grondwaarheden niet afgaan, als in welk geval ze verder van geener waarde zyn. Wie op zulke, dagelyks voorvallende, dingen acht gaf, die zou Gods Woord, ten minsten om schande te myden, met zyne kaale tegenwerpingen zekerlyk verschoonen.

(a) Want, Noonen komen flegts in de generaal-bas voor.

(***) Zie myne muzikaale spraakkonst §. 20--42.

(****) Inleiding tot de muziekkunde §. 160.

§. 28.

Verdeeling der Muziek-instrumenten, en boe de snaartuigen werken.

Het voortbrengen van hooge en laage toonen in onze magt gesteld zynde, noemen wy zulke lighaamen, door welke wy tot dat einde op de lugt werken, *muzikaale instrumenten*. Deeze zyn of *snaar- of blaastuigen*: want, die van eene derde soort, namelyk, de *slagtuigen*, komen in de wyze der uitwerking meerendeels met de snaartuigen overeen. Ieder van de gemelde beide hoofdsorten, doet de lugt, tot het verwekken van trillingen in haare kleinste deelen, op verschillende wyze aan. Wy bespeuren doorgaans, dat lange snaaren laager toonen leveren, dan korte; als mede, dat blaastuigen met lange roeren, laager, dan andere, klinken. By lange snaaren doet zig nog dit verschil op, dat menze tot het voortbrengen van hooge- niet omgekeerd, korte
snaa-

snaaren tot het verwekken van laage toonen dwingen kan. Maar, zulke gedwongen toonen luiden gansch niet aangenaam, om dat de lengte en dikte van snaaren, in schieyker slingeringsen op allerhande wyze hinderlyk vallen. Wyders, door 't aanslaan tegen een snaar, raaken haare kleinste deelen aan 't slingeren, en zetten haare slingeringsen over aan de lugtdeeltjes. Doch, 'er worden aldus nog maar zeer weinige van dezelve bewogen, en de aandoening zou vry zwak weezen, indien men niet op middelen had gedagt, hoe zig eene grooter menigte van lugtdeelen, door den weêrslag, klinkbaar maaken liet, 't welk men dan door de zogenaamde klank- of zangbodems heeft bereikt. Het geluid kan nograns zo sterk niet worden, als het weezen zou, wanneer de snaar van alle kanten tegen den zangbodem werken konde; haare deelen kunnen ook zulke sterke trillingen, als men door den adem kan veroorzaaken, niet ontfangen noch der lugt mededeelen. Om deeze reden klinken de meeste snaartuigen zwaker, dan blaas-instrumenten. Hierby koomt nog, dat een klankbodem, welks hout of te grof of niet fyn genoeg bearbeid is, van onderen den trillingen der oppervlakte wederstreeven, en dus den toon verzwakken kan. Daarentegen, dewyl de slingeringsen, der klinkbaare stoffe, byzonderlyk aan 't hout, ingedrukt, wegens de trillingen, 'er mede gepaard gaande, iets langer duuren aleer ze ter ruste komen, ja, aleer de trillende snaaren zulks gedoogen, zo klinken de snaartuigen lang achter-na; maar by de blaas-instrumenten eindigen de slingeringsen aanstonds, doordien hunne stoffe en wyze van samenstelling niet bekwaam zyn, om dezelve eenigen tyd achtereen gestadig weder te verwekken of te onderhouden. Het

52 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

naklinken kan ons te mets, voornamelyk by schielyke speelwyzen, ook ongemakkelyk worden, als wanneer men 't zelve door iets, 't welk de voortzetting der trillingen belet, by voorbeeld, aan de tangenten van clavecimbels, door lapjes van laken, kan verhoeden.

§. 29.

Hoe de blaastuigen werken.

Met de blaastuigen is het in deezen gansch anders gesteld. Ze bestaan of uit gladde roeren, gemaks halve gekromt, gelyk by trompetten en waldhoorns, hoewel die buigingen de behandeling iets bezwaarlyker maaken; of, hunne roeren zyn met gaten voorzien, zo als by fluiten, hoböen enz. Echter maakt hunne eigene trillende stoffe de lugt niet klinkende: want, dan moest 'er ook, ten minsten by trompetten en soortgelyke dun bewerkte instrumenten, van buiten rondom, een toon voortkomen; ja, ze bestaan niet eens uit geheele stukken, 't welk evenwel tot de gelykmatigheid der trillingen noodzaakelyk zou worden vereischt; behalven datze met beletzelen des toons, hout, koorden enz. omringd zyn, en in de hand gehouden worden. By de stoffe der blaastuigen koomt het dan alleenlyk hier op aan, datze vast en glad genoeg zy, om de trillingen der binnenlugt niet te verhinderen; gelyk men zig ook van fyne oli bedient, om 't hout volkomen glad te maaken. De zaak laat zig derhalven niet anders bevatten, dan op volgende wyze: by een *Trompet* wordt de lugt, door zekere schikking der tonge, en door zulk eene toefluiting der lippen, die slegts eene klei-

kleine opening overig laat, langs het naauwe mondstuk, gedwongen, schuddende bewogen, en dus tot het roer overgebragt; alle binnenlugt neemt, terwyl de ingeblaazene, tegen de hoeken aanstoot, dezelfde beweging aan, als waar door de toon krachtig wordt versterkt. Het roer brengt te wege, dat de lugt niet zo schielyk uitwyken kan, maar zig schudden laten moet. De zogenaamde *ansatz*, als bestaande in de vereischte zetting der tonge en der lippen, en in zodanige verharding, datze niet meer zwellen; wordt door menigmaal herhaalde proefneemingen, vroeger of later, naar maate van meerder of minder vatbaarheid, verkreegen. De bepaaling des toons is afhankelijk van de hevigheid des stoots, met welken de lugt uit de long tegen de lippen, en door de naauwe opening des mondstuks wordt gedreeven. Dus vereischt een hooger toon juist niet, gelyk zommingen waanen, veel meer lugt, maar, heviger stoot, en nauwer nyping met de tonge en de lippen.

Dienvolgens zyn de toonen des te moeyelyker voort te brengen, naar maate datze hooger worden; vermits een lugtzuil van dezelfde dikte en lengte, echter gestadig in schielyker trillingen moet worden gesteld. Eenigen kunnen nogtans, door onvermoeide oefening, den mond tot een fraaje en gemakkelyke aanzetting gewennen. Kortelyk, het geval is hier soortgelyk met dat van snaaren, als welker toonen, naar datze hooger zullen wezen, des te meer spanning behoeven. Aangaande de tweede classe van blaasruigen; by *dwarsfluiten* en onderhoorige soorten, wordt de trilling der lugt zo wel door de embouchure, als door de scherpte des mondgats, en door den wand des instruments, in regte linie tegen den mond over staande, veroorzaakt. Daar na breidt

54 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

ze zig uit tegen alle hoeken, en wordt aan de geheele innerlyke lugtzuil medegedeeld. Dit eigenste wordt by *andere fluiten*, door de naauwe opening des mondstuks of snavels, en door de insnyding achter 't zelve, verkreegen. By de *Hoböe* komt het voornamelyk aan op de goede gesteldheid des in te steeken roers. De gaten, diemen met de vingers stopt, dienen tot het verkorten en verdunnen der lugtzuil, ten einde by hooger toonen des te minder gehouden te weezen, om ze, door de verschillende hevigheid der stooten, met dwang 'er uit te haalen. De natuur gebruikt, by 't verwekken van geluid, zelden diergelyke hulpmiddelen; als hebbende, by voorbeeld, by den donder en 't gepiep des winds, buitendat kracht genoeg.

§. 30.

Voorwaarden der verschillende slingeringen.

Laat ons, tot verder overtuiging van 't gezegde, de voorwaarden, onder welke 'er of sneller of langzaamer slingeringen ontstaan, overweegen; en wel, gemaks-halve, ten opzigt van snaaren. Het komt namelyk aan op vier dingen; *dikte*, *lengte*, *spanning* en *hevigheid des stoors*. Stel eens, dat drie van dezelve altoos eveneens blyven, en 't vierde niet. Wordt nu een snaar of dunner, of korter, of feller gespannen, of sterker aangeslagen, zo worden haare slingeringen en trillingen gestadig sneller; en zulks des te meer, naar maate dat men verscheide dingen te gelyk verandert, neem eens, de snaar dunner en korter maakt. De grond van dit alles beruft in de wetten der beweegingen, en inzonderheid in die aan slingers voorgescreven, als waar omtrent men by de natuurkundigen

gen omftandig berigt kan vinden (1). Voorts, eene andere zeldzaamheid, onze opmerking ten hoogften waardig, is de schieelykheid, met welke wy de klinkbaare lighaamen *achter-een*, 't zy op dezelfde of op verschillende wyze, klinkende kunnen maaken; berustende hier op, dat de slingeren aanstonds naa den stoot, in 't geheel, ten minsten voor 't grootste gedeelte, eindigen. Want, de slingerende lugt gaat zeer snel, en heeft niet alleen *sterke*, maar ook zeer *gezwinde veerkracht*. De klinkbaare lighaamen verliezen dezelve, gelyk slingers, die niet opzettelyk gehinderd worden, allengskens; doch, ze duurt juist niet lang, en 't getal der trillende ryen wordt gestadig kleiner. Schoon nu de vatbaarheid der lugt en der overige klinkbaare lighaamen, in 't schieelyk overneemen van zo veelerhande, gelykfoortige en verschillende, slingeren, zekerlyk haare paalen hebben moet; zo geloof ik nogtans, dat zelfs de gauwste speeler, inzonderheid van blaastuigen, den hoogsten graad van mogelyke snelheid nog op verre na niet bereikt. Inmiddels is de vaardigheid, met de welke een geoeffend Musicus zyne leden, tot den dienst der toonen en der Muziek, kan beweegen, reeds verbaazend groot; ja, een *wonder*, vooral wanneer men bezeft, door wat bestier ieder lid des menschen zig moet verroeren, en, hoe veel leden 'er geduurig te gelyk arbeiden.

(1) Zie, by voorbeeld, *Crusii* natuurkunde, alwaar de grondstellingen van trillende snaaren §. 154-158 kortbondig worden aangetrokken.

§. 31.

De toonen worden in de lugt voortgebracht.

Nu hebben wy der natuur haar geheim , hoe ze de toonen in haaren schoot teelt , tamelyk afgeleerd ; laat ons haar op 't spoor volgen , om te zien , hoe zyze tot onze ooren voordraagt . Dit kan door de stoffe , tusschen het oor en 't klinkbaar lighaam voorhanden zynde , alleenlyk geschieden . Want dit is haare wet , die zy , ter eere van haare Schepper , stiptelyk , zonder een hairebreed 'er van af te wyken , onderhoudt . Men kan zig derhalven de voortplanting van alle soorten des geluids , gevolgelyk ook die der toonen , niet anders voorstellen , dan dat de lugtdeelen , door middel der bewogen werktuigen tot het trillen gebracht , haare ontfangen beweging in alle overige evenmaatige , nabuurige deelen desgelyks verwekken , en deeze weder in de naast aangrenzende enz. tot in 't oor : om dat 'er namelyk geen andere stoffe voorhanden is , aan de welke wy deeze uitwerking konden toeschryven . Al schynt het te mets , als of 'er nog wel zo iets ware , wy bespeuren echter , dat de noodzaakelyk 'er toe vereischte hoedanigheden , te weten , de dichtvloeijendheid en veerkracht , aldaar ontbreeken .

§. 32.

Maar niet , in golfswyze beweging.

Zommigen verbeelden zig de beweging der klinkende lugt naar 't oor , als die eens cirkels , in 't water , by ingesmeeten steenen , zig uitsprei-

spreidende; 't welk de benoeming draagt van *golfs-
wyze beweging*. Maar, in deczen zin kan men
dien term gansch niet gebruiken: want, alle klin-
kende stralen gaan in regte linien; en een trillend
lugtdeeltje kan slegts van één zyde, ten hoogsten
van twee, diergelyke stralen voortteelen, zo
dat 'er alleenlyk in de klinkende bystralen iets,
naar de golfswyze beweging gelykende, overig
blyft. Ja, deeze beweging, in een' volstrekten
zin genomen, is door den Heer *Mairan*, als niet
aanneemelyk, te regt verworpen (1), om dat
de waterdeelen noodzaakelyk moeten van plaats
veranderen, 't welk echter by die der lugt, in
tien en meer voorvallen tegen één, niet geschiedt;
als mede, om dat de toon, hy zy sterk of zwak,
even snel in de lugt voortgaat, terwyl de water-
golven verschillende graaden van snelheid houden.
Dus stelt men zig de uitbreiding des geluids op de
volgende wyze gemakkelyker voor: de stoffe des
geluids en der toonen, zet haare beweging, al
zo wel als die des lichts, in regte linien voort,
hoewel 'er in verscheide merkwaardige omstandig-
heden ook klinkende zyde-stralen worden ver-
oorzaakt. By de uitspreiding der toonen komt het
grootelyks aan op hunnen weërslag, als door wel-
ken allerhande afleidingen der hoofdstralen, on-
gelyk eerder dan by 't licht, wegens de verschil-
lende geschapenheid der stoffen, ontstaan. In
deeze beide soorten van beweging heeft het ge-
luid zyne grootste kracht, doch in 't eerste geval
nog meer, dan in 't tweede; vermits de gesteld-
heid des weërstuitenden lighaams beletselen ver-
wekt. Wyders, de oorzaaken, die, by 't licht,
het voortteelen van genoegzaam sterke zyde-straa-
len verhinderen, namelyk, de gladde figuur en
de verbaazende snelheid der voortlopende stof-

58. *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

fe, vervallen hier van zelve: doordien de lugt zig op verre na niet in gelyke snelheid, dan het licht, beweegt, en 'er dus op ter zyde aangestootene stoffe, ook des te meer kan worden uitgewerkt. Noopende de figuur der klinkende lugt, men moet dezelve zekerlyk als verschillende begrypen van die der ligtstoffs; en volgens de stellingen van den Heer *Crusius* (2) is 'er niets ligter bevattelyk, dan de voortteeling van klinkende zyde-straaLEN. Laat deeze op zig zelve zwakker weezen, dan de hoofdstraalen, zulks zal evenwel in nabyheid weinig bedraagen, en ze kunnen insgelyks versterkt worden. Boven dien, men behoeft zig het getal der klinkende hoofdstraalen zo klein niet te verbeelden, datze niet tot menig oor genaaken konden. De schikking en de wyze van beweging des instruments, by voorbeeld, eens waldhoorns, kunnen, wegens de allengskens ruimer wordende opening, aan alle kanten eene groote menigte van diergelyke straaLEN voortbrengen.

(1) *Memoires de l'Acad. roy.* 1737. pag. 2; *Hist.* pag. 137.
(inleiding tot de Muziekkunde §. 70. 71.)

(2) *loc. cit.* §. 345.

§. 33.

*Waarom de toonen elkander in de Muziek
niet binderen.*

De voortplanting des toons in 't gemeen, laat zig, myns oordeels, op de gemelde wyze zeer wel bevatten. Maar hoe nu, als wy musiceeren? Dan hebben wy eene menigte verschillende toonen, die echter allegaâr ter zelve

ver

ver tyd schynen tot het gehoor te koomen. Dan is 'er meer zwaarigheid : waarom overdwars één beweging hier de andere niet, gelyk elders twee tegen malkanderen bewegende krachten elkanders loop pleegen te stuiten? of waarom verwandelen twee elkander beroerende krachten ook hier niet, gelyk by de Kleuren, in één middelste en derde? in welk geval wy t'elkens gansch onverwagte toonen zouden hooren. De oplossing van dit geschilstuk, heeft den natuurkundigen overlang veel werks verschaft. Eenigen meenden met de golfswyze beweging te kunnen volstaan, maar deeze zyn en blyven wederlegd. Behalven deeze onderstelling zyn 'er nog twee andere, onzer opmerking waardig, uit welke de zaak zig redelyk wel laat bevatten. De Heer *Mairan* draagt zyne meening, in eene byzondere verhandeling over de voortplanting der toonen (a), aldus voor : „ De lugt, als geluid-
„ draagster aangemerkt, vervangt oneindig
„ veel kleine lighaamen van verschillende veer-
„ kracht, en deeze beantwoordt aan den aardt
„ der mogelyke toonen, derwyze, dat 'er by
„ ieder toon slegts zulke lugtdeelen tot het
„ trillen gebragt worden, welke met hem als
„ in unisoon staan; namelyk, uit hoofde van
„ gelyke veerkracht, het zelfde getal van tril-
„ lingen kunnen ontfangen. Waren de toon-
„ verwekkende lugtdeelen niet van een' ver-
„ schillenden aardt, ze kosten nooit verschil-
„ lende toonen tot de ooren brengen. Maar
„ ieder klomp lugt bevat een oneindig getal
„ van diergelyke, net onder elkander gemeng-
„ de, verschillende lugtdeelen”. Daar na
haalt de gemelde Auteur, ter bekrachtiging

60 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

van zyn gevoelen, ook de bekende ondervinding aan van twee overeenstemmende snaaren, die, zo dra 'er één van geroerd wordt, teffens geluid geeven (§ 26;) 't welk hem echter niets kan helpen, vermits dit verschynzel zig volgens eene andere, terstond by te brengene, grondstelling al zo wel, zo niet beter, laat verklaaren. Ieder bespeurt ligtelyk, dat men hier eene overeenkomst met de lichtstoffe meende te hebben ontdekt; en genomen, deeze was 'er in zeker opzigt, daar uit volgt nog geen zins, gelyk de Auteur zelf bekendt, dat zy 'er t'eenemaal, of voor 't grootste gedeelte, voorhanden zy. Men kan hier eenige gelykheid aantoonen, doch niet, in de eigenste orde. Het netvlies staat namelyk tegen alle soorten van Koleuren en van licht onverschillig; verandert 'er niets in, maar kanze allegaâr zonder onderscheid aanneemen: dieshalven moest de lichtstoffe zelve, van eenen verschillenden aardt weezen, zouden wy ooit menigerlei Koleuren gewaar worden. Daarentegen, by 't geluid bekleedt de lugt de plaats van 't netvlies, en de verscheide, op menigvoudige wyze gespande, veezels in 't oor, treden in de stede der verschillende lichtstoffen. Wie de fynigheid van de stoffe des lichts, in vergelyking met die des geluids, overweegt, die zal de oorzaken van dit onderscheid gemakelyk inzien. Alles wel overwegen zynde (*), blyft de andere en ouder stelling, byzonderlyk door den Heer Crusius, in zyne natuurkunde (2), uitneemend-fraai voorgedraagen, nogtans waarschynelyker. Volgens deeze, begrypt men *eenerhande lugtdeelen*, doch van zodanige geschapenheid, datze allerlei trillingen, zeer

schie-

schielyk achter-een, gemerkt de voorafgaande altoos terstond weder verdwynt, overneemen kunnen. Deeze schielykheid is zo groot, dat ons in één seconde, of zestigste deel van een minuut, 173000 verschillende toonen achter elkander kunnen ter ooren komen; en nademaal de onderscheiding van zo menigvoudige tydstoppen, gedurende dien korten tyd ons onmogelyk blyft, zo kan het ons niet anders dunken, of wy hoorden veele toonen te gelyk, al was 'er ook eigentlyk niet meer dan één ter tyd hoorbaar. Maar, zouden wy niet waarlyk eenige toonen te gelyk hooren? dit strydt gansch niet tegen de gesteldheid des oors, als zynde zodanig gebouwt, dat het dezelve te gelyk overneemen kan. Zegt men, de ziel konne ter tyd geen twee of meer gedagten hebben; ei lieve! waarom zou haare voorstellende kracht zy niet al zo wel hier, dan by andere dingen, laten opscherpen? De schielykheid veroorzaakt insgelyks, dat 'er geen samenmenging der toonen ontstaan kan, zo lang ze onderweeg zyn, en by de toebereding des oors is 'er ook zorg gedraagen, dat de voort te brengen aandoeningen zig niet vermengen kunnen: vermits ieder toon zyne indrukzels aan eenen byzonderen oord verwekt.

(a) Mem. de l'Acad. Roy. 1737. pag. 1. seq. & Hist. pag. 133. seq.

(*) Zie ook myne inleiding § 74.

(b) § 357.

§. 34.

Verrigting der Klinkende lugt in 't oor.

Nu hebben wy den toon op den weg naar het oor. De natuur wyft hem dien niet alleen

62 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

zelve aan , maar heeft ook , als gezegd , de noodige veiligheid 'er op beschikt. Laat ons hem tot aan 't portaal van de Audiens-Kamer der hoorende ziel volgen , en zien , wat wy aldaar wonderbaars ontmoeten. Ik ben niet van zins , om hier een wydloopig onderzoek over de gesteldheid des oors te onderneemen , hoe konde ik hier zonder vermeetelheid iets waagen? hier , zeg ik , waar zelfs de grootste lievelingen der natuur haar nog weinig van haare geheimen hebben kunnen aflokken , en alwaar grondgeleerde lieden bekennen moeten , dat men 'er nog niet verre in gevorderd zy.

„ Dit werktuig (het oor) is , volgens hun (1) ,
„ samengestelder , dan het oog , misschien ook
„ minder nagespeurd , althans , minder be-
„ kend ; ja , ten opzigt van alle zyne deelen ,
„ en derzelve gebruik , bezwaarlyk te door-
„ gronden.

(1) Hist. de l'Acad. Roy. 1737. pag. 139.

§. 35.

't Welk zeer Konstiglyk gebouwt.

Wie maar eenigzins overweegt , wat *booren* zy , die zal aanstonds bemerken , dat 'er eene zeer menigvoudige tuigwerkkunde by voorvallen moete ; 't welk dan oogenschynelyk koemt te blyken. Want , men ontmoet in 't oor gansch veele werktuigen , en wel zo veele , dat men van alle , niet eens te verklaaren weet , tot wat einde ze dienen zullen. Inmiddels , dat de konstige , in 't oor voorhanden zynde , deelen nogtans tot het gehoor ver-

vereischt worden, zulks besluiten wy, eerstelyk, hier uit, om dat menze by alle hoorende dieren in 't gemeen aantreft. De uitzondering, die hier by zommigen schynt voor te komen, spruit of uit de grofheid van onze zinnen, of uit het gebrek van genoegzame navorsching. Daar zyn waarlyk eenige foorten van dieren, by welke men zulke gehoortuigen, gelyk anderen hebben, niet vindt. Maar, eigentlyk te spreken, hoorenze ook niet. Het gebrek deezes zins wordt hun door het teder gevoel en door 't scherp gezigt vergoedt. Ten tweeden besluit men uit de overeenkomst met het oog, dat alle werktuigen, die hier neffens elkander zyn, en van de welke men anders geen nuttigheid bevat, zekerlyk by malkanderen behooren zullen. Ten derden, dewyl men zig in 't gemeen ligt kan voorstellen, dat 'er veelerhande werktuigen noodig zyn, om de aandoeningen des gehoors mogelyk te maaken. Aangaande nu de gedaanten deezes *innerlyke* en *uiterlyke* gehoortuigen, daar omtrent kunnen ongeoeffenden, in verscheide ontleed-en natuurkundige geschriften, omstandig berigt, ja, naauwkeurige aftekeningen, ontmoeten. Wyders, de voornaamste nuttigheid aller deezes gehoortuigen betreffende, ze verzamelen de trillende buitenlucht, en brengen te wege, dat 'er een ruimer portie van dezelve in 't binnen-oor, ter plaatse waar de aandoening geschiedt, overgaan kan. Ten tweeden, dewyl ook deeze gezamelde lucht, tot het verwekken van genoegzaam levendige indrukzelen, echter te zwak zoude weezen, zyn 'er nog andere hulpmiddelen tot de versterking bygevoegd. Ten derden,

64 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

den, ze dienen tot de onderscheiding der toonen, als welke ieder op een byzondere plaats moeten worden gebooren, 't zy dat men tot haare voortplanting eenerhande of verschillende foorten van lugtdeelen bevatte. Want, schoon 'er in de lugtdeelen dusdanige verscheidenheid onnoodig is, nademaal die van de eigenste soort, al 't geene, dat 'er vereischt wordt, kunnen verrigten; in 't oor zelfs, laat zig evenwel niets diergelyks, 't welk tot het beantwoorden aan zo veelerhande toonen toereikte, vermoeden. Dus moet 'er voor ieder toon een byzonder oord weezen, alwaar juist zulke veezels leggen, die, volgens haare lengte, dikte en spanning bekwaam zyn, om door hem in beweging te worden gebragt. Vermits wy nu, als (§ 27) gezegd, meer dan 500 toonen kunnen onderscheiden, wat menigvuldigheid van werktuigen wordt 'er niet daar toe vereischt? in zulk eene kleine en naauwe ruimte zo veel verschillende werktuigen! ô wonder! maar zagt! ik heb, zo niet een grooter, ten minsten, nog een even-groot wonderstuk te verhaalen. De gehoortuigen moeten ook, ten vierden, de ontfangene trillingen met ongelooflyke snelheid, en zonder de minste verwarring, tot aan de plaats, alwaar ze der ziele eene gewaarwording kunnen veroorzaaken, voortzetten. Wat verhevenheid moet hier niet een overweegend gemoed aantreffen? Hoe vereereerswaardig moet niet aan 't zelve de *eerste oorzaak van dit alles* voorkomen! eene vrouwspersoon te leeren kennen, die niet alleen van verre, door haare bekoorlyke stem, de toehoorders aanlokt, maar, ook van naby, door haare fraaie, volmaakte schoonheid verrukt;

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 65
rukt; hoe veel kan dat niet op een gevoelig hart uitwerken? zodanig eene is de *natuur*; de aanminnige, tot verbaazens toe verhefte, natuur! zo veele stofdeeltjes 'er om ons vliegen, zo veele Syrenen zingen, gelyk eertyds omtrent het Schip van Telemachus, als rondom ons.

§. 36.

En wyslyk aangelegt is.

Alle hulpmiddelen, die de menschelyke Konst, de natuur gestadig nabootsende, tot het verwekken, bestieren en versterken des geluids, ooit heeft verzonnen, by voorbeeld, spraakhoorns, gewelfzels, echos enz. zyn in 't oor voorhanden; ja, ongelyk meer, dan de Konst doorgronden, veel min namaaken kan. De overige, hier insgelyks merkwaardige zaaken, door de neerftigheid der menschen bekend geworden, namelyk, de regte en bekwaamste stand des oors en zynere deelen; dat het verdubbeld en daarenboven nog door 't zogenaamde roer van Eustachius onderschraagd is; dat 'er by den aanleg zo wel op de fraai- als op de veiligheid der kleinste deelen gelet is; het vermogen, om de werktuigen spannen en 't gehoor te kunnen scherpen (1); en de nuttigheid daar van, voor zo verre daar door in 't gemeen meer gelegenheid tot het verwekken onzer begeerten en hartstogten wordt aan de hand gegeven, gelykerwyze het gezigt mede tot de opscherping van de krachten des verstands is bekwaam gemaakt; van alle deeze, en meer andere dingen, welker uit-
voe-

66 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*
voerige verklaring hier te wydloopig zoude
vallen, kan men elders (2) omftandig berigt
aantreffen.

(1) Dit is, gelyk by alle onze zinnen, zo ook hier, iets
zeer aanmerkelyks, en voor de muzikoeffenaaren nood-
zaakelyks. De grond hier van legt eensdeels in de Ziel,
als welke zig, door de gestadige beezigheid, allengskens
gewent, by de toonen op allerhande kleine verschildigheden,
door anderen ongemerkt voorby gelaaten, zeer schie-
lyk acht te slaan en ze gewaar te worden; anderdeels, in
de gehoortuigen, door het willen der ziele feller aange-
spannen, en dus gevoeliger gemaakt. Het tromvlies met des-
zelfs zenuw, en de gehoorbeentjes, zullen hier by ver-
moedelyk het meeste werk hebben. Waarlyk, overvloed
van stoffe voor eenen opmerkzaamen geest, om *diens groot-
heid, die dit alles zo Konstiglyk heeft toebereid*, 'er uit te
besluiten.

(2) Zie, onder anderen, *J. A. Smidts* beweis der exi-
stentz Gottes aus dem Ohr; en *Nieuwentyd* wereldbeschou-
wing, de 14de afdeeling.

§. 37.

Hoe de ziel de toonen gewaar wordt.

Wy hebben den toon, van 't Klinkbaare
lighaam aan, door de lugt, tot in 't oor, zo
verre het ons doenlyk is geweest, verzeld.
Nu moet hy nog voor de ziel gebragt wor-
den: want, dat de mensch zo iets hebbe, en
dat *hooren* iets anders zy, dan de beweging
der lugt in 't oor, zulks mag men vryelyk be-
weeren. Men kan aldus niet redekavelen: de
Mechanyk zo groot zynde, is 'er geen
ziel noodig; maar omgekeerd, dewyl het
Konstwerk zo Konstig is, moet hetzelfde ee-
nen byzonderlyk daar toe afgeregten bestier-
der hebben. Deeze, is de ziel. Maar, waar
huis-

huisvest zy? Het is onmogelyk, om de toonen aldaar te volgen. Echter, men heeft van hunne onderhandeling met de ziel, door behulp van allerhande opmerkingen der natuurkundigen, eenig narigt. De bewegingen, in 't oor verwekt, worden, zo wel door de veerachtige zenuw-veezeltjes, als door de vloeistoffe in dezelve, de zogenaamde levensgeesten; tot de harssenen voortgeplant, alwaar alles wonderbaarlyk subtiel wordt, en zig aan onze oogen onttrekt. Alle deeze bewegingen worden der stoffe, welke de zelfstandigheid der ziel allernaast omringt, ingedrukt. Hier door moet 'er een zeker staat der ziele, of, zo te spreken, eene zekere beweging van de zelfstandigheid der ziele, worden veroorzaakt. Deeze staat doet zekere denkbeelden, met opzigt van de welke hy voorbeschikt is, in haar opkomen, en de ziel houdt alle langs deezen weg verkreegene denkbeelden, voor aandoeningen van eenerlei soort, namelyk, voor toonen, hoe verschillende ze van elkan-der ook mogen weezen. Wyders, aangezien 'er zekere gevallen voorkomen, welke deezen staat op eene ongewoone wyze afschetsen, by voorbeeld, de perffing der levensgeesten in krankheeden, of, wanneer een schoolvoogd zyne Kastydende hand den leerling zodanig voor 't oor legt, dat hem te moede wordt, als of alles rondom bromde; zo schynt het dikwyls, dat men aldaar, waar niets te hooren valt, iets hoorde. Echter, diergelyke aandoeningen blyven zwak en onduidelyk, vermits haare voorwaarden 'er meeren-deels ontbreeken. Deeze voorwaarden moeten 'er niet alleen allegaâr, maar ook in den

ver-

68 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*
vereifchten graad van fterkte en fnelheid, voor-
handen weezen, zullen wy duidelyk hooren.
Want, het is met het gehoor niet eveneens
gefteld, dan met het gezigt, alwaar zelf
één lichtftaal reeds, door 't oog, eene g.
waarwording kan veroorzaaken.

§. 38.

*Tot de Muziek zyn verfcbeide zielen krachten
noodig. Van de toontekens, of nooten.*

Behalven deeze bevatting van toonen, door
middel van klinkend gemaakte lugt in de hoo-
rende ziel verwekt, behoeft een muziekoeffe-
naar nog twee andere foorten van denkbeelden;
één, terwyl hy, door de krachten zyns ver-
ftands, allerhande achtervolgingen, mengelin-
gen en verwiffelingen van zangleidingen ver-
zint, ten einde het gemoed te verluftigen, en
de begeerten op menigerlei wyze aan te prik-
kelen. Eene andere, die hy verkrygt by den
aanblik van zekere tekens, door de welke te
verftaan gegeeven wordt, wat toonen, en in
wat orde hy dezelve op zyn instrument zal
voortbrengen. Ten opzigt van deeze vereifch-
te tekens, heeft men allerhande uitvindingen
gehad; nu eens alle - dan zommige letters van
't alphabet; nu lettergreepen, dan weder an-
dere figuren; fchoon onder alle tot nog toe
bekende toontekens, onze, hedendaags alom
ingevoerde, vyftreepige nooten - ftelfels, ze-
kerlyk de bekwaamfte zyn (*).

(* Zie myne fpraakkonft §. 5. 6.

§. 39.

Dit alles wijst ons op God.

Daar is nog een ruime voorraad van zaaken, die ons door haare schikking, treffelyke orde en fraaiheid, als mede, door haare menigvoudige nuttigheid, met verwondering konden bevangen; doch, het bygebragte voldoet reeds tot den grondslag van myn hoofdzaaklyk oogmerk. Wy hebben daar aan ladders genoeg, om op te klimmen tot de kennis, eerbewyzing en liefde der eerste oorzaak van zulke uitmuntende werken. Ik kan my daar van thans niet langer onthouden. Myne gedagten dringen zig onder malkanderē als om stryd, wie eerst de eer zal hebben, dit boven maaten *verbeven wezen* te mogen verkondigen. Hebben wy tog tot hier toe in de muzikaale wereld geen' stap doen kunnen, zonder *Het* aan te treffen, en ieder omstandigheid heeft ons *Het zelve* in vermeerderde schoon- en grootheid laten zien. Het is my voortaan onmogelyk, den oorsprong aller dingen te zien, zonder hem te noemen, ja zonder hem te noemen by zynen regten naam. Wat baaten my vorders de duistere, afgelegen termen van *onzichtbaar wezen, eerste oorzaak, natuur* enz? Dorst zeker wysgeer zig gelukkig achten, om dat hy spooren van menschen had ontdekt (1); ik schat my nog gelukkiger! *ik heb voetstappen GODS gezien; ende zyne voetstappen druipen van vettigheid; Ps. 65: 12.*

(1) Zie *Vitruvius* van de bouwkunde, Cap. 6, in praef.

§. 40.

*En wy kunnen, zonder onredelykheid,
daar niet voorby.*

Hoe? zy willen zig gelukkig achten, die vermetel genoeg zyn om God te verlooche-
nen; of die voorwenden, als of ze de oor-
zaaken aller dingen zodanig hadden ingezien,
datze alle vrees, en 't onverzettelyke nood-
lot, beneffens den schrik voor de onverzaa-
delyke hel, nu onder de voet stooten kon-
den (1)? Gelukkig wilden zy heeten, om dat
ze te lui zyn, en den samenhang der oorzaa-
ken, tot op de laatste, niet willen navorschen?
Gelukkig, dewyl ze, tot spyt alles mensche-
lyken verstands, geleerd hebben, hun verstand
of te verbannen, of te verzaaken, of deszelfs
zwakheid te verraden? Nooit konnenze zig
gelukzalig pryzen, 't zy in ernst of slegts in
schyn (2), zonder naar zulke zotten te gely-
ken, die, hoe groote voorwerpen van mede-
lyden ook zynde, geduurende hunne ziekte
zig voor onoverwinnelyke, ryke Monarchen
houden. Ecnigen verdwaalden geesten dunkt
het geraaden, zo wel tot de zekerheid hunner
stellingen, als tot de vergenoegtheid hunnes
gemoeds, gansch geenen God te gelooven,
althans geen' zulken, die zig in de voorvallen
deezes levens mengt, en de menschen tot het
volbrengen van zekere pligten verbindt. Doch,
als Hy 'er maar niet was. Die goede lieden
doen eveneens, als of Hy, uit kracht van
hun wanbesluit, voorhanden of niet voorhan-
den, dus of anders zou weezen. Hunne voor-
slagen

slagen worden in 't minste niet aanneemelyk gevonden, behalven by eenige weinige, die ze of uit lafhartigheid, of volgens een benevelt verstand, omhelzen. By alle overige, beter geaarde, lieden mist het niet, dat het denkbeeld van zulk een' God, gelyk Hem de hedendaagsche Christenen, met de oude joden, belyden, *van welken de dag aan den dag overvloediglyk sprake uitstort, ende de nacht aan den nacht weetenschap toont*, hun niet, ten minsten zomtyds, met onrust en vrees bevange. Wat hadden de ongeloovigen anders voor reden, om de waare belyders Gods eene geheime hoogachting toe te draagen, enze wegens hunne gestadige vergenoegtheid gelukkig te schatten, indien hun deeze, by hunnen ongebreidelden wandel, niet ontbrak? Ze konden, naa menigvoudige vrugteloos gedaane poogingen, de leer van opregte godbelyders niet omstooten. Ze houwen tegen den boom des levens met een stompe byl, die zelfs by ieder slag affluit, en zo lang verwondt, tot ze eindelyk, geheel verpletterd, nederzinken. Zou dat niet dikwyls die verschrikkelyke gedagten in hun laten opwellen: *hoe? indien het geene, dat men tot dus verre van God tegen u heeft beweerd, evenwel waar was? hoe zoud gy 'er dan by staan?* Doch, waarom aan wrevelmoedigen niet zo menigmaal diergelyke gedagten te binnen komen, als 'er natuurlyker wyze gelegenheden toe voorvallen? of waarom ze met 'er haast in vergeetenheid kunnen worden begraven? zulks weeten ons de wysgeeren en de Godgeleerden gansch bevattelyk te maaken. Verre dan van alle laage Grootmoedigheid; verre van alle verdigte onverzaagdheid; willen

72 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

len wy, met gejuich onzes gemoeds, de ontdekte voetstappen des Almagtigen Scheppers van Hemel en Aarde nagaan, en ons, door zo veele allenthalven doorstralende, kenmerken van zyne wysheid, en van andere voortreffelyke eigenschappen, op eene klaverweide, tegen welke alle heerlykheid der wereld ons enkel nietigheid zal schynen, laten geleiden. Met dit, en geen ander, inzicht, gedenk ik by de verkwikkende Muziek naar eenige, 'er uit voortspruitende, bewysgronden van het *aanweezen eens Gods* uit te zien; hoewel deeze speelgenoot der Engelen ons met die waarheid in alle manieren te gemoet gaat. Wy behoeven ze maar van haar aan te neemen! Dat moet ons eene hartevreugde weezen!

(1) Woorden van *Virgilius* (de agric. lib. 2), welke de Godlooze *Tindal* aan 't hoofd van zyn berugt geschrift, *Pantheisticon* genaamd, te stellen, zig niet heeft ontzien.

(2) Sommigen zyn gewend, zo verre tegen de reden te handelen, dat ze uit tydverdryf, of boertende, van heilige zaaken disputeeren, en Gods aanweezen onder de geschilstukken rekenen; iets, 't welk zelfs *Cicero*, de scherpsinnige heiden, als ondeugend en Godloos verfoeijt: „Ma-
„ la, inquit, et impia consuetudo est, contra Deos dispu-
„ tandi, sive ex animo id fit, sive simulate”. De nat. Dei
lib. 2. cap. 67.

§. 41.

Gods weezendlykheid wordt aangetoond
1) *uit die der Muziek.*

Ik zie een blad met nooten van onzen lieflyken *Teleman*; van den prachtigen *Hasse*, of van den diepzinnigen *Bach*. Naauwelyks zie ik dit, of word terstond erinnerd aan deeze groote meesters. Een heimelyk oordeel der ziele noopt my aan,
by

by 't beschouwen dier figuren en konstige schikking der nooten, onmiddelyk op de oorzaak 'er van te rug te denken. Ik hoor een Concert uitvoeren. Myn gemoed wordt zodanig aangedaan, dat het aan alles, wat 'er omgaat, deel neemt. Ik vlied met de toonen, en keer met hun wederom; zy kermen, ik word insgelyks bedroefd; zy juichen, ik zwerf, 'er midden onder, juichende om; na lang heen en weder jagen, haalenze elkander eindelyk in, en beginnen uit te rusten; ik ben blyde, en wilde geerne mederusten, maar my ontbreekt nog iets. Ik moet den maaker van dit konststuk weeten, en vraag zo lang in 't rond om, tot ik hem ontdek; dan zet ik my vergenoegt neder, en verwonder my, eveneens als by 't leezen van zekere verhevene uitdrukkingen eens dichters, over de fraai- en menigvuldigheid der voorgedraagene gedagten. Hoe weet ik dan, by zulk driest navraagen; dat dit stuk een' maaker hebbe? Hier uit, dat alles, wat ik van diergelyke dingen ooit zag en hoorde, door toedoen eens bekwaamen meesters voortkwam. In 't heimelyk redekavel ik by my zelf aldus: alles, wat 'er niet altoos geweest is, heeft, uit kracht zyner werkoorzaak, eens zyn begin genomen. Dit willen wy op de geheele Muziek toepassen, en zien, of ze ons, langs deeze wyze van redeneering, haaren Schepper koome betoonen. Zy is 'er zekerlyk niet altoos geweest. Wat behoeften anders de wysgeeren en de muzikoeffenaars over den tyd en 't land haars oorsprongs te twisten? Men kan haar dit ook gemakkelyk aanzien, en de geschiedkunde, van haaren aanvang, voortgang, ondergang en weder opdelving berigt geevende, stemt daar mede volkomen overeen. Ja, de wysgeeren zo wel als de godgeleerden, bewyzen ge-

74 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*

noegzaam, dat alle tot de Muziek medewerkende zaaken, eerst in der tyd voortgekomen zyn. De lugt en alle lighaamen, die haar trillende en klinkende maaken, zyn, beneffens al 't geene, waar door ze tegenwoordig worden bestierd, gelijk de daagelyksche ondervinding dit reeds ten deele bevestigt, op zekeren tyd niet voorhanden geweest. Nu kan niets zig zelf voortbrengen, noch door een oorzaak, die minder goede hoedanigheden bevat, voortgebragt worden; dieshalven moet alles, wat tot de Muziek medewerkt, niet alleen door een oorzaak, maar ook door een *treffelyke oorzaak* voortgebragt weezen. Inmiddels, wat volmaaktheden zy tot dusdanige schepping noodig had, en tot de onderhouding deezer dingen nog behoeft, zulks mag men uit de voorafgestelde beknopte aanmerkingen 'er over, verstaan leeren. Wy zullen die volmaaktheden, in den vereischten graad van grootheid, nergens anders ontinooten, dan in de oorzaak aller anderen, namelyk, *in den algenoegzaamen, oneindigen God*. Dat is nu één van de wegen, op de welke *Gods onzienslyke dingen, door de schepping, worden verstaan, en, bemel en aarde ons als vertellers van Gods eere ontmoeten.*

§ 42.

2) *Uit andere gronden.*

Alle bewysreden, ons door de Muziek voor de weezendlykheid Gods aan de hand gegeven, uitvoerig te verhandelen, zou alleen een tamelyk groot boek vereischen: want, men konde eerstelyk den inhoud van de voorgaande afdeeling, op alle enkelvoudige, by de Muziek gebeezigde, din-

dingen, namelyk, lugt, hout, metaal, papier; ja, op den mensch, naar alle zielen- en lighaams kragten, toepassèn; gemerkt dit alles eefft van God heeft geschapen en tot zulk gebruik bekwaam gemaakt worden moeten. Vervolgens zou men uit de veranderingen en de wetten der beweging, uit haare naaste dryv-veeren en derzelver duurzaamen stand; als mede, uit de orde en de onderlinge betrekking der dingen hier toe behoorende, een besluit kunnen maaken op het aanweezen eens Gods, die alles zodanig verzonnen, wyslyk geschikt, en zulks den mensche tot het gebruik in zyne magt gesteld heeft; zonder nu van de regelmatigheid in 't aanleggen aller dingen eens te gewaagen. Dit alles is van die geschapenheid, dat het ons ieder oogenblik, en by ieder stap, dien wy doen kunnen, aan die groote waarheid erinneren kan: **'ER IS EEN GOD!** *een God*, die zig hier door, naar zyn weezen, naar zyne doorglugtige eigenschappen, naar zyn verstand en zyne wysheid, op de bevattelykste wyze, namelyk, aan onze zinnen, heeft geopenbaard. Men zou insgelyks, naar aanwyzing der geschiedkunde, zig op 't eerste gebruik der Muziek by den Godsdienst, kunnen beroepen. Gods lof was de inhoud van de liederen der aaloude volken. Waarom zouden zy God hebben geloofd, indien Hy niet voorhanden ware? Waarom hadden ze Hem lieflyke liederen toegezwaayd en tot verdere weldaaden aangenoopt, by aldien ze niet overtuigd waren geweest, dat Hy 'er behaagen in schepee? Hoe hadden zy de Muziek zelfs voor een geschenk zyner goedertierenheid kunnen uitgeeven? Wien zet de natuur zelve niet reeds aan, de fraaiheid van haare werken uit te galmen, en dus ongevoelig tot den lof Gods over te gaan? Tegenwerp-

76 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*
gen kan men zekerlyk allenthalve maaken, als
een zot 'er behaagen in vindt; doch, ze zyn al-
toos zodanig, datze den onnoozelen beleedigend,
en den geleerden verachtelyk, moeten voorko-
men.

§. 43.

*Besluit op de volmaaktbeden Gods. Dat iets
by geval zy, laat zig zonder dwaasheid
niet beweeren.*

Deeze bewysreden verkrygen des te meer klem,
dewyl men onder alle tot de Muziek vereifchte
dingen, bykans van geen één, met waarschyne-
lykheid kan staande houden, dat het alleenlyk
om haarent wille voorhanden zy. Alles dient
tot gewigtiger, en, 't welk verwonderlyk schynt,
tot gansch verschillende oogmerken. Hier uit
volgt, onder anderen, ook deeze onwederspree-
kelyke stelling: *Hy, die dit alles zo te schikken
en op zo verschillende wyze nuttig te maaken ver-
mocht, moet oneindig verhevener hoedanigbeden,
dan de bekwaamste Konstenaars des aardryks be-
zitten*; want deeze, moeten vergenoegd weezen,
als zy, by 't inspannen van alle hunne krachten,
slegts één oogmerk, zelden twee of meer, kon-
nen bereiken. Zy, die zig onderwinden om de
Muziek voor een dogter van een blind geval uit
te geeven, hebben mislichien nog nooit overdagt,
van hoedanig eenen aardt zulke dingen, die zig
met eenigen schyn aan 't zelve toefchryven laa-
ten, weezen moeten (1). Dat zo veelerhande
dingen, van zulk eene verschillende gesteldheid,
en tot zeer verscheidene oogmerken gepast, alle
nogtans iets aan zig hebben, 't welk, samen ver-
gaderd,

gaderd, de toonkonst mogelyk maakt, zou dat slegts van 't geval komen, of van zekeren goeden uitflag eener proefneeming der natuur? Dit heeft zelfs een heiden, die echter van de religie zyner tyd- en landgenooten, wegens de ingevoerde dweeperyen, weinig werk maakte, voor een dwaas voorgeeven verklaard (2). Het geene tot de Muziek iets bybrengt, dat heeft het vermogen daar toe aanstonds ontfangen toen het begin nam, en tot nog toe is ons niets bekend geworden, 't welk een nieuwe eigenschap of een andere betrekking op de Muziek had verkreegen. Is dan de natuur tegenwoordig krachteloozer? Heeftze misschien sedert ettelyke duizend jaar, zo lang men van haare uitwerkselen narigt hebben kost, haare proefneemingen gestaakt? en zo niet, is het dan waarschynelyk, dat haar nooit weder iets by geval zoude gelukt zyn, of, dat wy daar niet waren achter gekomen? Lugt; hout; steen; papiër; metaal; botten; darmen van dieren; ja, hunne keelen zelfs, van hoe verschillenden aardt deeze dingen ook zyn, zullen allegaâr by geval de bekwaamheid in 't verwekken van geluid erlangt hebben? wat razerny! De bewysreden tegen het, in een' geleerden droom verzonnen, blinde geval, zyn al te wydloopig, om ze hier in 't-brede te verhaalen (3). Ei lieve! gaa het zelf bezoeken; neem alles by elkander, wat tot den dienst der Muziek harmonieerende samenwerkt, en overweeg, of gy nog langer, zonder te bloozen, een voorstander van het ongelukkig bedagte geval zoudt kunnen weezen?

(1) De Heer *Sulzer* handelt hier van ongemeen-fraat, in zyne *unterredungen uber die schönheiten der natur*; pag. 73 enz.

(2) *Quis est tam vecors, ut ea quæ tanta mente fiunt, ut*
D 3 via

via quisquam arte ulla ordinem rerum ac necessitudinem persequi possit, casu fieri putet? Cic. de arusp. resp. c. 9.

(3) Zie *Crufti* metaph. §. 207.

§. 44.

De Muziek is 'er niet by geval.

In de geheele Muziek koomt niets voor, 't welk zig met eenigen schyn aan een blind geval laat toeschryven. Alles is naar een zeker modél gebouwd; alles harmonieert met andere dingen tot een zeker oogmerk, en helpt een geheel uitmaken. Dit wederzydsch overeenstemmend verband der dingen, is het eenigste kenteken, uit welk wy de oogmerken en de geschapenheden der dingen kunnen besluiten. Dienvolgens, of de Muziek moet, wegens deeze verknogting en overeenstemming haarer deelen, tot een zeker oogmerk, door een verstandig weezen, door den Almachtigen, voortgebracht worden; of 't is geenzins mogelyk, om het gebruik en de nuttigheid van eenig ding ter wereld vast te stellen. By voorbeeld, aan een rad bespeurt men aanstonds, dat het uit een zeker inzicht, zyne gedaante verkreegen heeft; dat zyne deelen 'er niet te vergeefs voorhanden zyn, maar tot het geheel behooren; kortelyk, dat het naar zekere bevatting eens denkenden werkers, en tot zeker gebruik, toebereid zy. Dus vinden wy het ook by al het geene, dat 'er tot de Muziek behoort. De lugt klinkt, maar ze kost ook niet klinken, of zulks, volgens zekere eigenschappen, verhinderen; en, ten aanzien van haare overige nuttigheden, evenwel lugt blyven. Doch, ze is, gelyk men wel ziet, met opzet dusdanig geschapen: want, de meeste lichaamen.

haamen vermogen haar klinkende te maaken; ons oor onderscheidt doorgaans, met ongelooflyke snelheid, zo veel klanken, als 'er tot de Muziek noodig zyn, niet ligt meer en ook zelden minder; het wordt niet zo hastelyk aangedaan, dan 't oog, en niet zo traag, dan de overige zinnen; zyne meeste deelen bestaan uit been-agtige stoffe, en echter niet uit enkel beenen. Laat ons eenige gehoortuigen anders bevatten, dan ze waarlyk zyn, en letten, of wy daarna evenwel in staat zouden blyven, om de bitterheden deezes levens door zingen en speelen te verzoeten. Begryp eens den doolhof of korter, of van gelykvormige deelen; stel den kruisweg van dezelve hoogte, lengte en dikte; aanstonds waart gy onbekwaam tot het hooren. Veranderingen aan alle overige deelen, zouden te wege brengen, dat wy of gansch niet, of zwakker, of scherper hoorden, dan tegenwoordig. Dit laatste zoud ons zeer ongemakkelyk vallen, en onze rust, of opmerking, geduurig verstooren: want alles, wat wy nu hooren, moest ons alsdan niet alleen ongelijk heviger aandoen, maar wy zouden zelfs nog, by eene ontelbare menigte dieren, het gebrom en geruisch, thans niet tot ons koomende, te wagt nemen moeten. Ja, wat nog klaarblykelykst ontdekt, dat een *almagtig, alwys God* aan de schikking van dit alles de hand geflagen heeft, is dit, dat de ziel van alle veranderingen in 't oor veroorzaakt, in 't zelfde oogenblik, gewaarwording, of eene bewustheid, dat ze hoort, ontfangt; 't zy datze deeze soort van denkbeelden reeds hebbe, en 'er by deeze gelegenheid slegts aan erinnerd worde, 't zy dat dezelve t'elkens eerst 'er by ontstaan. Hoe middagklaar vertoonen zig niet alhier de voerstappen des Scheppers? ten bewyze

80. *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

dat 'er niet alleen een oorzaak aller dingen zy, maar ook eene zodanige, die de *hoogste wysheid*, het *volmaakste verstand*, en de *vryften wil* vervangt (1). Deeze uitwerkselen gedoogen geene andere oorzaak: aangezien de geringste omstandigheid by de Muziek, ons, volgens haaren natuurlyken aardt, *eenen hoogstwyzen, oneindigen, almachtigen geest, eenen GOD, te binnen brengt.*

(1) *Natura Del est optima et præstantissima. Cic. I. de natura Deor. c. 43.*

§. 45.

Des is 'er een oneindig-volmaakt God.

Och! wat gevoel ik hier! Ô! kost ik het tog uitdrukken? de juichende *trompet*; het in de schemering lieflyke *waldboorn*; de najaagster der menschelyke stemme, de *Hoboë*, en, haar medevryster, de hoogklimmende *Clarinet*; de geweldige *Basuin* en de doordringende *zink*; de streelende *dwarsfluit* en de zedige *Fluitsuice*; de betooverende *luit* end alle gedaanten aanneemende *Viool*; ja, de achterhoede en de toevlugt aller muzikaale instrumenten, het prachtige *Orgel*; deeze alle juichen en galmen, ieveren en klimmen, bewegen en dringen, streelen en bekooren, hunnen Schepper ter eere. Doch, alle moeten op verre na wyken voor de *menschelyke stem*; deezer alleen is het gegeven, om 't leven haars Scheppers; zyn oneindig verstand; zyne alles regeerende wysheid, den hemel te gemoet op te zingen, en 't stargewelf te overtreffen. Zy alleen, door een redelyke ziel bestierd, verbreidt de groote waarheid: 'ER IS EEN GOD, met luidrugtige woorden.

den. Alle overige stemmen zyn slegts een hoop verzellende getuigen. Zonder nu eens verder te gewaagen van de magt, den Konstenaar over de toonen verleend, om ze op menigerlei wyze achter elkander te stellen, of, de aldus gestelde, in de begreepen orde, en in bepaalde tydftippen, uit te voeren: want, de kracht om naar denkbeelden, by manier van een voorgelegd modél, ja, van een wydloopig en moeijelyk voorschrift, te kunnen werken, kan die ooit van elders afkomen, dan van een weezen, 't welk gelyke kracht, hoewel in oneindig hooger graaden, bezit? Die magt over de toonen, om één, of zommige te gelyk, te doen klinken, wanneer en zo lang als het den Konstenaar behaagt, kan die iemand anders hebben medegedeeld, dan Hy, die alles door zynen wenk regeert? En heeft de mensch dit alles niet met dat oogmerk ontfangen, *om den Heer door liefstye liederen te looven; door menigerlei toonen zyne magt te verkondigen, en, voor zig, een edel vermaak te genieten?* Dit inzicht des Scheppers blykt in 't schenken der menschelyke zangstem gansch duidelyk, vermits 'er in den mensch byzondere konstwerkтуigen, die hy tot het spraakgeluid gansch niet behoefde, worden aangetroffen. Neen, myn Schepper! zo verre wil ik het niet, zo verre zal het geen mensch uit ondankbaarheid tegen U laten komen, U door uwe eigen en schoonste gift te verloochenen! Wat dunkt u, myn leezer, van zulken, die nogtans, door wellust verblind, dit treffelyk geschenk Gods, tot het bederf van hunne zielen en dat van anderen, misbruiken? Zynze wat anders, dan des duivels harlequins, die door hun alarm, het losbandig graauw tot deszelfs tooneel lokken?

§. 46.

*Derde bewysreden voor 't aanweezen Gods,
uit de handbaaving en duuring der
Muziek getrokken.*

Ik kan den bewysgrond van de inzigten, en van de overeenstemming der dingen, die tot de Muziek behooren, ter bevestiging van het aanweezen Gods strekkende, nog niet opgeeven; hy sluit al te veel zielroerends in; zeer veel, 't welk onze weetgierigheid altoos meer aanprikkelst. Daar legt ook veel nuttigs in opgesloten: want, wy ontdekken 'er een groot verstand en groote wysheid; ja, grooter, dan onze bevatting en ons nadenken kan doorgronden. Doch, ik heb nog een ander beginzel van kennisse kortelyk te ontvouwen. Alles is in deeze stoffe ryk: niet alleen de schepping der Muziek, maar ook haare gestadige *bescherming*, doen ons denken aan dien *God, die alles draagt door zyn krachtig woord*. Alle tot haare mogelykheid vereischte dingen (§. 22), beneffens alle derzelve eigenschappen, kunnen zonder onderhoudende kracht, geen oogenblik in weezen blyven, maar zouden gezamentlyk tot niet wederkeeren moeten. Waar zullen wy nu die bewaarende kracht anders zoeken, als in den voortduurenden wil en in de onophoudelyke daadelykheid des Scheppers? Ik weet wel, dat zommigen zig hier op andere oorzaaken beroepen, en deeze bewysreden tragten te ontzenuwen; echter, ze hebben niet eens het geluk gehad, indien men 't dus mag noemen, 't welk andere heillooze stellingen, met eenigen schyn van geleerdheid pronkende, te mets genieten; namelyk zonderlinge.

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 83
 linge toestemming te vinden. Deeze wyze van
 onderhouding, hoe ontwyfelbaare waarheid en
 wat verheven zaak ook zynde, doet de meeste
 menschen al te weinig aan; de weinige verschil-
 lendheid en de groote gelykvormigheid, die zy
 'er in bespeuren, maakt hunne verwondering en
 opmerking niet genoegzaam gaande; of, eigent-
 lyker te spreeken, ze bevatten 'er te weinig van.
 Maar laat ons op een andere zyde treden, en
 van daar dit punt beschoouwen, wy zullen waar-
 lyk ruime stof tot verwondering ontmoeten! De
 wereld is vol veranderingen, en alle dingen zyn
 'er aan onderworpen; inmiddels, wy vinden 'er
 tweederhande soorten van veranderingen; *besten-
 dige*, die eenen vasten regel houden, welken men
 hun door opletrendheid kan afleeren; en *onbesten-
 dige* (1). Laat nu uw hart de uitspraak doen, of
 iemand anders, [dan een allermagtigste verstan-
 digste geest, zou konnen orde onderhouden en wan-
 orde verhoeden? Laaten zy, die de wereld zo
 geerne tot een maschine maaken, haar van deezen
 kant bespiegelen; zy zullenze waarlyk zodanig
 vinden; en in alle volmaaktheid, die ze ooit kon-
 nen wenschen; maar, haaren onderhouder en be-
 stierder vergeeten, of zelfs Hem 'er van verwyde-
 ren te willen, ware zekerlyk onbezonnen. Is 'er
 nog ergens een duidelyker weg, langs welken zig
 God door de natuur openbaaren konde? of, als
 wy stellen, 'er zy een God, en Hy wille zig aan
 't schezpel door zyne werken bekend maaken, kost
 zulks ooit op een beter wyze geschieden?

(1) De Heer *Maupertius* beweert, in 't tweede deel zy-
 ner verhandeling van de wetten der beweging, hist. de l'Acad.
 Roy. 1746, dat men de sterkste bewysreden voor Gods
 weezendlykheid uit de algemeene wetten der beweging af-
 leiden konne.

Herinnering aan de voortreffelyke eigenschappen Gods in 't gemeen, en aan zyne wysheid in 't byzonder.

De bygebragte bewysgronden leeren ons niet alleen Gods aanwezen bemerken, maar ook, verscheide van zyne eigenschappen; namelyk, zyn leven, zyn verstand en zyne wysheid, zynen wil en zyne vryheid, zyne goedertieren- en vriendelykheid; over alle welke, hier naderhand meer bedenkingen staan te volgen. *Soude die de oore plant, niet booren; ja, alles oneindig beter, dan wy door 't gehoor, gewaarworden? Soude Hy, die den mensche weetensschap leert, (Ps. 94, 9.) niet de allerwysste, de aller goedertierendste weezen (1)?* Zie hier slegts één staaltje van zyne wysheid, volgens welke Hy in de Muziek, gelyk in alle zyne werken, en in zyne beide ryken, der natuur en der genade, door weinig middelen zeer veel heeft weten te volvoeren. In een' mensch houden wy 't voor een volmaaktheid, als hy tot het bereiken zyner oogmerken niet alleen een' goeden, maar ook een' korten weg verzint; waarom zouden wy dat aan God niet pryzen, by welken wy doorgaans dusdanige handelwyze ontdekken, uitgezonderd wanneer de verzekerdheid onzes heils Hem tot het vermeerderen der benoodigde toebereidzelen en middelen mogt beweegen? Beschouw eens de toonkonst; hoe menig jaar is 'er reeds gemusiceerd, en hoe lang zal zulks nog, met ontelbaare veranderingen, geschieden, niet tegenstaande men 'er in 't gemeen maar weinig toonen, namelyk, 7 *natuurlyke*, toe gebruikt. Hier op schynt het oude spreukje:

tot de Kennisse van GOD en Zynen Wil. 85

ut, re, mi, fa, sol, la, sunt tota Musica, te zinspeelen. Het gaat hier eveneens als by de Kóleuren; wat onnoemelyke verscheidenheid is 'er niet door weinige hoofd-kóleuren mogelyk gemaakt? Het uitreken van de veranderingen, uit de enkele verplaatzing der toonen voortspruitende, doet hier nog weinig ter zaake; men dient insgelyks te overweegen, wat menigvuldige veranderingen de verschillende hoogte en laagte, sterkte en zwakte, orde, snelheid enz. aan de hand geeven. Maar u, ô mensch, is die wysheid, door den Alwyzen niet te vergeefs verleend! By ieder zaak zodanige pligten gewaarworden, als 'er door dezelve ons zyn opgelegd, dat is wysheid! God heeft zyn ryk onder ons opgereg. Alle menschen zyn 'er borgers van; althans, vatbaar om zulke te weezen, als ze maar willen. Hoe zal het ryk bestaan, indien zy, die het uitmaken, willen oneens zyn? Wy hebben alle eenen Heer; alle eenen Vader; staande in dit opzigt elkander alle gelyk. Doch, wie door zyn gedrag, de harmony stoort, en den band der eensgezindheid verscheurt, die is deezer waardigheid onwaardig. Snaaren eens zelfden instruments moeten onderling overeendraagen; één ontstelde, bederft terstond de fraaiheid der zangleiding; zo ook de borgers eens ryks, des ryks Gods; willen ze niet, gelyk ondeugende snaaren, die geen' toon houden, afgesneeden en vertrapt worden. Misschien heeft de Heer der wereld, door de bekende simpathe van overeengestemde snaaren op verschillende instrumenten, ons de getrouwheid, die wy elkander schuldig zyn, en het billyke deel neemen in rampen, die anderen overkomen, gelieven te erinneren. Hoe zouden wy onze domheid beklagen, indien wy geduurende ons leven

86 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

deeze waarfchouwing achteloos hadden aangehoord? En genomen, het voorhouden eener zedeleffe, ware deszelfs eigentlyk oogmerk niet geweest; hoe voordeelig, hoe nuttig zou het nogtans weezen, ons van deeze omftandigheid tot het opmaaken van iets diergelyks te hebben bediend?

(1) Quod si inest in hominum genere mens ... unde hæc in terras, nisi a superis, defluere potuerunt? *Cic.*

§ 48.

Dat kan ons de Muziek beminnelyk maaken.

Hoe veel te beminnenswaardiger zyt gy my nu, edele Muziek, sedert ik u aldus heb begonnen aan te merken! gy honing aller, in 't leven gevondene, bitterheden, had ik u cerder zo nuttig weeten aan te wenden, hoe blaakend zoud myne begeerte naar u; hoe aanhoudend myne neerftigheid in 't navorschen uwer schoonheden, geweest zyn! Gy hebt my rykelyk beloond! Gezegend zyn de uren, die my de kennis met u eerst deden verwerven! De hevigste minnaar zal de stonden, de eerstemaal met vierige omhelzing zyner schoonen doorgebracht, zodanig niet kunnen verheffen, als ik deeze uren wil roemen. Doch niet zo zeer de uren, dan U, *allerbeminnenswaardigst weezen!* die my, onder de vleugels uwer voorzienigheid (1) bedekt, dezelve aanwees, en, my eindelyk tot de overweeging van uw oneindig weezen en van uwe volmaaktheden geleidde. Ach! vergeeft aan myn van blydschap en liefde ingenomen hart de vraag; ach eeuwige! *waarom worden niet alle liefhebbers van deeze edele gave, de voortreffelyke Muziek, tot zulke verbevene gedagten aangenoopt?*

Want

Want ik weet, dat, eilaas! veele van hun, U, musiceerende, verachten, ja, ten minsten door hun gedrag, U verloochenen. Is het hunne eige schuld? Waarom vinden wy niet ruim zo veel verwonderaars van den alles verkwikkenden en met zyne genade verblydenden God, dan liefhebbers van de Muziek; welke dogter des hemels ons echter zo nadrukkelyk daar heenen wyft, en ons allenthalven de klaarste blyken van Zyne onmeetbaare eigenschappen, en van Zynen welbehaaglyken wil tegen ons, te gemoet draagt? Kost het minder moeite, een goed Musicus, dan een goed Christen te worden? Wil men zig nog, ik weet niet met wat duister- en onbegrypelykheid, die de Religie onkydelyk maaken zal, ontschuldigen? En nogtans hindert ons de duisternis der bevattingen in de Muziek niet, om ze te leeren en uit te voeren. Waar ontmoet men meer duistere, verwarde, onbeslegte stellingen, dan in de geschriften en in de harsenen der muziekoefenaaren; evenwel konnenze anderen onderwyzen, en van anderen verstaan worden (2). Want, men slaat aldaar de aangewezene natuurlyke wegen in; rigt zig naar zyne innerlyke en uiterlyke aandoening; men neemt tyd; bruikt geduld; oeffent zig; bemerkt iets by anderen, en maakt het na. En dit is ook de weg, om een christen te worden. Wat aldaar in 't begin zwaar en onbevattelyk schynt, dat zal, gelyk by een' Componist en Virtuooos de *gout* of *smaak*, met 'er tyd wel koomen. Voor 't geene, dat by de Religie bovennatuurlyk is, laat Dien zorgen, die zulks op zig heeft genomen. Hy is sterker, dan wy! Blyft daar ontschuldiging over? *Neen! eeuwige God! moedwilliglyk willenze van U niet weeten!* Waren de leeren der Religie niet tefiens zedelee-

ren,

88 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

ren, en bragten ze altoos oogenschynelyk tydelyk voordeel, men zou gewiffelyk anders spreeken!

(1) Ik gewaag hier billyk van de goddelyke voorzienigheid, als hebbende, by myne geringe muzikaale beezigheden, haare zonderlinge, in haar begin voor my onbevattelyke, wegen zeer klaar ondervonden. Dies tragt ik hier ernstelyk in te boezemen, dat men, de byzondere voorzorg Gods als ongemeen dierbaar aanmerkende; zig krachtig laate aangelegen zyn, om 'er onder te geraaken, en dezelve zig te bevestigen. Is de overdenking, van 'er ooit eenigen lieden noodzaakelyk, zo zyn het waarlyk die, welke het of op de Muziek neerstig toe te leggen beginnen, of van haare uitvoering 't hoofdwerk maaken.

(2) Menig blaast, by voorbeeld, trompetten, en leert het anderen weder. Het voornaamste is hier, gelyk by alle blaastuigen, een goede embouchure of aanzetting. Hoe brengenze deeze den leerling by? verklaarenze dezelve, en tellen by de stukken op, wat 'er al toe behoort? Ik heb althans zulke onderwyzers nooit gekend. Men behelpt zig hier met verwarde begrippen, en nogtans krygt ieder, door oeffening en vlyt, zonder verklaring, eene embouchure. Wie ze heeft, die weet, hoe 't daar mede in zyn werk gaat, zonder dat hy 't anderen beduiden kan. Diergelyke exempels kost ik meer aantrekken, ter waarschouwing van de laakzieken, die op 't geloof van gemeene, ongeleerde lieden zo veel te vitten hebben, of die zig geduurig op de duisterheden, by waarheden der Religie voorkomende, beroepen. Zylieden hebben immers alle konsten en wetenschappen tegen zig.

§. 49.

Van de waarheid der Persoonen in God.

Inmiddels, zo krachtig de Muziek ons tot God wyft, zo weinig reden geeftze, om 'er meer dan éenen, uit te besluiten. En zo zeer als de geeneden Schepper beledigen; die Hem gansch niet willen erkennen, zo zeer zouden Hem ook die ver-

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 89
verongelyken, welke, in navolging van de heidenen, meer Goden verzinnen, en, by voorbeeld, eenen Apollo met zyne gewaande zanggodinnen, voor de geevers der Muziek uitkryten. Ja, wy ontmoeten 'er zelfs niets, 't welk ons, volgens de uitdrukkingen der christenen, eene *meerderheid van persoonen* in 't goddelyke weezen af te neemen, gelegenheid geeft. Zommigen verbeelden zig, als of ze aan den muzikaalen drieklank (Trias harmonica,) niet alleen een gelykenis, maar, 't welk nog onverdraaglyker valt, zelfs een' bewysgrond van de *heilige Drieëenigheid*, met welken men tegen de joden diende op te trekken, in de natuur hadden gevonden. Doch, dit zou by ongeleerden, die de zaak niet konden inzien, op een heimelyk en heilig bedrog, hoedanige de waare Religie niet behoeft, uitloopen; en by zulken, die alles niet terstond voor bewyzen aan te neemen gewoon zyn, slegts gelach, verachting en spotterny na zig trekken. Vervolgens gebeurt het menigmaal, dat men, wegens één slegte bewysreden, door deezen of geenen voortgebracht, de leering zelve verwerpt. De ondervinding, uit welke men het geheim der Christenen poogt te bewyzen, is deeze: by stille lugt, op een monochord, of op een violoon, een lange snaar aanslaande, bespeurt een scherp hoorende, dat 'er, behalven den grondklank, of de prime, ook de Octaaf, Quint en Terts, als welke een' muzikaalen drieklank stellen, zagtes medeklinken. Nu vervolgd de redekaveling aldus: *deze drieklank is één ding, of een geheel, en bestaat echter uit verschillende toonen; dies konnen 'er in den eenigen God ook drie persoonen weezen, gevolgelyk, de heilige drieëenigheid is uit de reden beweezen.* Hola, myn vriend! dit voldoet hier.

90 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

hier nog gansch niet, dat wy drie, in de natuur verschillend zynde, dingen, van de welke ieder zyne byzondere oorzaak heeft, door één bewoording uitdrukken. Men heeft zig door zekere manieren van spreken, by voorbeeld, *de toonen zyn in elkander vervingen* enz. laten misleiden. Wie de wyze, hoe de gemelde toonen ontstaan, overweegt, die ziet gemakelyk, datze weezentlyk van malkanderen verschillen, weshalven dan ook ieder zyne byzondere, aantsonds nader aan te wyzene, werkende oorzaak vereischt.

§. 50.

Verklaaring der proefneeming van den Muzikaalen drieklank aan één snaar.

De snaaren trillen volgens de wetten der slingeren. Zo lang zig de geheele lengt eeener snaar zwenkt, laatze niet meer toonen hooren, dan éenen. Maar 'er zyn tweederhande, gemeenlyk met elkander gepaard gaande, voorvallen mogelyk, in de welke zig de geheele snaar niet zwenkt. Voor eerst, menigerlei omstandigheden, die de trillingen verhinderen, namelyk, de draaing der snaar; de kammen aan weerkanten enz. echter, de beweging, ter plaatse alwaar de snaar aangeflaagen wordt, sterk genoeg zynde, zo kan zy de beletzels eenige reizen overwinnen; terwyl ze nu, uit hoofde van haare innerlyke kracht, nog ettelykemaal ganschelyk geslingerd wordt, en zulks met groote snelheid geschiedt, zo hoort men nog altoos den grondklank. Doch, de Octaaf, Quint en Terts hebben zig middelerwyl insgelyks laten hooren, in die tydstoppen, wanneer zulke lengten

ten der snaar, door welke zy verwekt konnen worden, alleen trilden. Ten tweeden, naardien de slingering eener snaar, al zo wel als die van slingers, door veelerhande oorzaaken verzwakt wordt, zo raaktze allengskens van buiten in rust, en wordt op die wyze altoos korter. In beide voorvallen moet men, in overeenkomst met beweegende slingers, stellen, dat de snaar des te sneller trillingen volbrengt, naar maate datze korter wordt, als mede, datze zig dan ook des te sneller zwenkt. Volgens deeze beide oorzaaken, koomen de gemelde verschillende toonen tot het gehoor, en het schynt, als of zy 'er ter zelve tyd voorhanden waren, om dat dusdanige veranderingen der snaaren zeer snel geschieden. Men bemerkt dit verschynzel alleenlyk by lange snaaren, vermits de snelheid der beweging by korte, onze bevatting t'eenemaal ontwykt. De Heer *Mairan* maakt hier een heel andere oplossing, die echter, zonder zyne noodelooze onderstelling van den verschillenden aardt der lugtdeelen (§. 33,) aan te neemen, niet gelden kan. Ook beroept men zig, by de hedendaags gebrukelyke manier van filosofpheeren, te vergeefs op zekere verborgene krachten en eigenschappen, of op eene gewaande simpatie der toonen. Anders moest men by overgeblaazene toonen insgelyks stellen, dat één toon in anderen vervangen legge, 't welk echter ongerymt ware: nademaal de grond alleenlyk hier op beruist, dat men of de eigenste lugtzuil schieliker doet trillen, gelyk by de Trompetten; of dat men dezelve teffens korter maakt, gelyk by de blaastuigen met gaten voorzien; of dat ze verdund wordt, by voorbeeld, door het knypen. Wyders, de slingerwyze gangen der geluidverwekkende bewegingen kan men zelfs aan

eene

§2. *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

een lange vork gewaar worden. Maar de medeluidende drieklank laat zig op één instrument niet zo goed, dan op een ander, voortbrengen; men hoort eigentlyk, van den grondklank gerekend, de dubbele Quint, de dubbele Octaaf, en de driedubbele Terts; het kan ook, myns oordeels, niet anders weezen. Hier uit laat zig insgelyks de vraag der ouden beantwoorden: waarom een toon hooger worde omtrent het einde? te weeten, de grondklank begint eerst uit te scheiden, en eindelyk de drie overige; de Terts hoort men gemeenlyk ten laafsten.

§. 51.

De goddelyke Drieëenigheid wordt geenzins door de natuur afgeschetst.

Dies kan de gemelde muzikaale ontmoeting niet eens tot een bekwaame gelykenis, veelmin tot een bewysgrond, voor de meerderheid der *Personen in 't goddelyk weezen*, dienen. By verborgenheden der religie doet men, myns erachtens, op verre na best, dat men, dwaaling en spotterny te vermyden, alle zinnebeelden en vergelykingen achterweege laate. Een sterke snaar aanflaande, hoort men geen drie, maar vier, toonen; zomwylen ook maar twee; waar blyft dan de gelykenis? Een volmaakte drieklank, op 't clavier aangeflagen, zou eenigzins nader koomen; doch, het raadzaamste is, om 'er in 't geheel niet aan te tornen. Dit geheim kan immers zodanig iets weezen, waar van wy onder de geschapene dingen geen afbeeldzel ontmoeten; en wie zou vermetel genoeg zyn, om zig te verbeelden, dat eindige schepzels den oneindigen Schepper, naar zyn

zyn weezen en zyne eigenschappen, grondig vermogten te kennen? Hy vervangt ongetwyffeld zeer veel zaaken, van de welke wy tegenwoordig, affchetsing noch weetenschap behoeven (1). Dit moet de begeerte der menschen aannoopen, om nader met God bekend en vereenigd te worden; dit moet hun leeren, hoe de natuurlyke Religie naar eene openbaaring doe reikhalzen, ja, naar een eeuwig leven, alwaar onze kennis van God ongelyk vollediger en vieriger zal worden. Wie dit niet vatten kan, die toont niet alleen eene groote zwakheid zyns verstands, maar ook, een hooggaande onkunde in de wysgeerte en in andere wetenschappen; en wie het niet erkennen wil, die geeft blyken van een al te vast in slaap geraakt geweeten, 't welk nogtans te zynen tyd wel zal ontwaaken.

(1) Neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Seneca. u. l.

§. 52.

Uitvinder der Muziek.

God is de Schepper der Muziek. Maar, wie heeft haar in deeze wereld ingevoerd? Wie is, volgens de gewoone wyze van spreken, haar *uitvinder*? Hier omtrent bespeurt men, by verscheidene auteurs (1), gansch verschillende gevoelens. Men geeft de Engelen, de vogelen en de winden voor de leermeesters der menschen uit, hoewel *post festum*, een weinigje te laat. De Engelen zullen, in gevolge van eenige schriftuurplaatzen (2), uitvinders der Muziek weezen. Schoon nu deeze, in volmaaktheid ons verre overtreffende, geesten

ten mogelyk wel een stem, aan de onze gelyksoortig, zullen formeeren en zingen kunnen, zo is het ons evenwel onbekend, of en hoe dikwyls zy, die geen stem van nooden hebben, maar op andere wyze den Schepper loven; zulks waarlyk doen. Dan zou 'er nog alleentlyk uit volgen, dat zy de eerste muziekoeffenaars geweest waren; maar, wie kan aantoonen, dat en waar de menschen by hun ter zangschool gegaan zyn? En genomen, wy lieten den vogelen die cere, dat zy den menschen het zingen geleerd hadden; wat konde dit uitwinnen? daar na moesten wy eerst weder naar den zangmeester der vogelen onderzoek doen. Aan de pypende winden kan de Muziek haaren oorsprong insgelyks niet verschuldigd weezen; gemerkt dezelve ten hoogsten maar tot de blaastuigen eenige gelegenheid hebben kunnen geeven, hoewel men dit ook niet eens voor ongetwyffeld aan te neemen behoeft.

De eerste mensch, *Adam*, kwam onmiddelyk uit de hand Gods, niet als een kind, maar, met manelyke volmaaktheden, ja, met grooter, dan wy hedendaags door langwylige oeffening bereiken kunnen, deeze wereld betreeden. Hy begoft te spreken, om dat de Schepper hem daar toe bekwaam gemaakt en aangenoopt had. Hy ving aan te zingen, toen hy eens bemerkte, dat zyn spraakgeluid zig in een stem verwandelde; deeze verscheidenheid des toons gade slaande, herhaalde en beschaafde hy dezelve naar welbehaagen. Wilde iemand der *Eva* den rang gunnen, en zeggen, *Adam* had het zingen van haar geleerd, zo heb ik 'er ook niet tegen: men behoefde slegts te onderstellen, de moeder aller levendigen zy eveneens geard geweest, als haare dogters, welke den mond niet geerne gesloten houden. De vogelen

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 95
 in 't Paradys, zweegen zekerlyk ook niet; en hadden beide soorten van schepzelen, menschen en vogelen, niet eenen zelfden leermeester gehad, men had moeten denken, dat zy 'er met elkander over twisteden, wie 't van den anderen eerst had geleerd. Het spraak- en zanggeluid zyn elkander zo naa verwant, dat men niet regt bepaalen kan, waar het eerste eindigt en het tweede zyn begin neemt. Vervolgens noodzaakte het eens ingevoerde zingen tot het uitzien naar melodien. Het thema der eerste liederen, en de zangmanieren, heeft men misschien den vogelen afgeborgt. Het accompaneeren zal ook geen lang uitsfel hebben vereischt. De zielenkragten, 'er toe benoodigd, had de eerste mensch zo goed als wy, en nog beter. De toonen, die de natuur tot het verzellen eener bovenstem aan de hand geeft, en 't verschil der mannelyke en vrouwelyke stem ten opzigt van hoogte en laagte enz konden hunlieden ten eersten bekend worden, om dus met tertsen, en naderhand met ondermengde quinten en octaven, elkander zingende te verlustigen.

(1) Zie, by voorbeeld, *Kirch*, musurg. Lib. 2. cap. 1. P. *Pfeiffer* Antiq. Græc. Lib. 2. cap. 44. G. J. *Vossius* de natura artium, Lib. 1. cap. 4 & lib. 3. cap. 20. *Reiman*. hist. antedil. pag. 117. *Rollin* hist. anc. liv. 22. ch. 6. §. 2. *Matheson* geeft, in de voorrede tot den volmaakten Kapelmeester, pag. 11. § 3. gelyk *Milton*, in 't verlooren paradys, de Engelen, voor uitvinders der Muziek uit.

W. C. Prinz, in zyne leesenswaardige beschreibung der edlen zing- und klingkunst; *S. van Till* (digt-zang- en speelkonst, cap. 1.) en anderen, beroepen zig op *Lucretius* woorden:

*At liquidas avium voces imitaverunt,
 Ante fuit multo, quam lenia carmina cantu
 Concelebrare omnes possent, auresque juvare.*

Maar

Maar daar uit volgt nog niet, dat die poëet, naar 't gemeen voorgeeven, de vogelen voor de uitvinders van 't zingen houdt; hy zegt alleenlyk, dat men den vogelzang eerder nagebootst, dan zelf zangvoizen gedigt hebbe.

(2) Hoedanige zyn Job. 38, 7. Luc. 2, 13.

§. 53.

Aanwas der Muziek.

Daar na is de eerste, vry sobere, Muziek alengskens in konstvormen gegooten. Hoe en wanneer zulks geschied zy, daar van hebben wy juist geen omstandig berigt; ondertusschen, 't is bekend genoeg, dat alle konsten en wetenschappen geringe beginselen gehad hebben, en, of uit de noodzaakelykheid, of als uit een gelukkige ontmoeting, voortgesprooten zyn. Na eenige eeuwen moet de zangmuziek reeds een fraaije gedaante hebben verkreegen; gelyk ook de instrumenten buiten twyfel van tyd van tyd verbeterd zyn, en geduurig weder nieuwe gelegenheid tot het vinden van anderen hebben gegeven. Wyders, *Moses* heeft niet alleen den liefhebberen der Muziek een zonderling geneugte verschaft, door den uitvinder der snaar- en blaastuigen by naame te noemen (1), maar dit verhaal dient ons insgelyks tot de wederlegging dier volken, welke de uitvinding aller konsten aan hunne gewaande goden toeschreeven; de naamen en overige omstandigheden uit den Bybel, of veeleer uit mondelyke overleveringen, afleidden; dezelve door termen, in hunnen tyd gangbaar, uitdrukten, en 'er nieuwe vertellingen byvoegden, of de oude wat opsmukten; gelyk dan *Heidegger* zeer waarschyneelyk bewyft (2), dat men uit onzen *Jubal* den heidenschen *Apollo* gesmeed hebbe. Voorts, de
zond-

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 97
zondvloed heeft der Muziek eenen geweldigen
krak doen lyden, maar echter, het zingen en 't
herdenken der bekende instrumenten niet kunnen
verdelgen; zo dat zy naderhand slegts van nieuws
moest worden verbeterd. De uitvinders van dee-
ze en geene instrumenten, of veeleer de naamen
van hen, die 'er iets aan verhielpen en verander-
den, vindt men in verscheide geschriften opgete-
kend. Het is een misverstand, als men de uit-
vinding van de Trompet aan Moses toeëigent (3):
nademaal God hem enkelyk had bevolen, uit wat
stofte en tot wat einde hy Trompetten zou be-
schikken. Myns oordeels zyn deeze instrumenten
veel ouder, en misschien, zelfs vindingen van
Jubal.

(1) Gen. 4: 29. Zie over deeze plaats, *van Till*, loc. cit.

(2) Hist. Patriach. T. I. exerc. 6. §. 13.

(3) Gelyk zommigen in deezen op Num. 10, 2. steunen.

DERDE HOOFDDEEL.

VAN DE MENIGVULDIGHEID DER MUZIEK.

§. 54.

Geschapenheid der volgende bedenkingen.

Alle aanmerkingen van 't voorgaande hoofdstuk,
tot de navorsching van de natuur der toonen en
van hunne eigenschappen, als mede, tot de op-
wekking onzes geestes, en tot de bevordering
eener levendige kennisse van God, hygebracht,

E

zul-

zullen misschien van ieders gading niet weezen; doordien zommige 'er van, wat nadenken en oefening vereischen. Hier wordt het beter: want, het geene ik van de menigvuldigheid der Muziek koom te opperen, en op den lof des grooten Schepers gedenk toe te passen, zal niet ligt iemands bevattig overstygen. Verschynen Gods werken, volgens hunne nuttigheid, ergens in de natuur vermeenigvuldigd, zo is het zekerlyk in de Muziek. Wie derhalve, met eenen redelyken geest begaafd, *de diepte der wysheid en kennisse Gods* hier niet wil leeren inzien, die is het onwaardigste schepzel, 't welk ooit de zon bescheen. Om dan niets over te slaan, moeten wy zo wel de *musiceerende personen*, als hunne daar toe gebeezigte *instrumenten*, in aanmerking neemen. De natuur zelve levert ons geen Muziek; het echo, waar van naderhand zal worden gehandeld; de wonderlyke spelonken, door Kircherus (1), en anderen, beschreeven, alwaar men gestadig een soort van Muziek, of veeleer van gedruis, zal verneemen; en het onderaardsche klippen-concert, van 't welk de Heer Mattheson gewaagt (2), behoeven hier geenzijs tegen my te worden ingebracht.

(1) Loc. cit.

(2) Zie het (dwaaze) geschrift: *etwas neues unter der Sonnen, oder das unterirdische Klippen-concert in Norwegen*. Hamb. 1740.

§. 55.

Van den vogelzang.

Ik heb opzettelyk de menschen niet voor de eenigste in de wereld musiceerende, willen opgeeven:

ven: met wat grond konde ik de schaare der vogelen daar buiten sluiten? „ Luister tog eens op „ de aanminnige toonen dier kleine boschbe- „ woonderen; op den zang der vogelen, die zig „ zo vrolyk aanhitzen. Nu verheugd u de bly- „ de slag des verhevenen leeuweriks; dan haatt „ de zang des nagtegaals in u zekere overweegin- „ gen, als verwekkende beurtlings tedere en bly- „ moedige aandoeningen. Nu kooft de lugtige „ vink u vervrolyken, dan stelt de geestige cysje, „ als schynende zekere verborgenheden der na- „ tuur op te zingen, u in een wysgeerig naden- „ ken! wat verscheidenheid van toonen, niet al- „ leen ten opzigt van hoogte en laagte, maar ook „ van soorten, en van Melody (1)“! Deeze is by zommigen flegter en eenvoudiger; by ande- ren, konstiger en menigvuldiger. Maar ieder heeft eene byzondere, en verleert die nooit. Zo lang de wereld staat, hebben zy hunne Muziek voortgezet, en nooit weder vergeeten; gelyk zulks den menschen wel zomwylen is gebeurt. By alle hunne gelykvormigheid, heb ik echter nooit bemerkt, dat zig iemand 'er moede aan hoort. Zo wel de konstige schikking des zangs, gelyk by den nagtegaal, als deszelfs verscheidenheid, koomen ons daar in voor; uitgezonderd, wanneer ze, door hunne overmaatige zanglust, ons eenigzins baloorig maaken, en onze oplettendheid op andere zaaken verstooren. Ze gedraagen zig zomtyds als die Cantor, van welken Horatius gewaagt (2); zingen ongebeden, en zo dra men hun beluisteren wil, zwygenze ten eersten. Waarlyk, een beeldtenis veeler menschen! Dit alles is reeds genoeg, om den vogelzang by ons in achting te brengen, en ons te doen verwonderd staan over hunnen Schepper, als den eenigsten Heer, wiens sterke, ge-

lykvormige en kostbaare Muziek - Kapél, die van alle Monarchen der wereld verre overtreft. Ja, 't geene my deeze zangers nog beminnenswaardiger maakt, is dit, dat zy zo veel duizend jaar hunnen Meeſter getrouw gediend hebben, en nog ter deezer uure den lof hunnes weldoenders onophoudelyk verbreiden. Haast had ik nog iets zonderlings overgeſlagen: hunne liederen zyn zo gelykvormig niet, of de hartstogt dier zangeren veroorzaakt eenige, hoewel geringe, echter zeer kenbaare, verandering. Wat is kennelyker en teffens aantrekkelyker, als hun lied, door 't welk zy hunne boelinnen tot minneryen uitnoodigen? Denk aan den nagtegaal, de zogenaamde geile Philomele; en was zy nog alleen de Philomele, die door de ſtem de boelen zoekt te lokken! Och! wierden 'er maar onder de zogenaamde ſchoone Kinderen niet zo veele gevonden, van de welke men enkel verliefde ſcheuten en boertende liederen zingen hoort; die haare ſtemmen niet eerder bekoorlyk maaken, dan wanneer ze netten uitzetten! Haare bronst duurt niet, gelyk die der vogelen, eenige weeken, maar, den geheelen tyd haarer jeugd. Houd in gedagten de woorden des wyzen mans: *gaat niet om met de zangeresse, dat gy niet t'eeniger tyd gevangen wordt in baare bandelingen*; Syr. 9, 4. *De lippen der vreemde vrouwe druiſen bonigſeem*; volgens de uitdrukking eens ſchryvers van groote ervarenheid, Spr. 5, 3. Inmiddels, de nagtegaal, hoe treffelyk ſchepzel ook zynde, is met twee leelyke afbeeldzelen van menſchelyke ondeugden, namelyk, geilheid en Hoogmoed, behept. Twee van hun, zingen te mets, uit ieverzugt om elkander in de konſt te boven te gaan, zodanig tegen malkanderen aan, tot één, of beide, dood nedervallen. Niemand zal

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. Tot zal dit ooit zonder lachen aanschouwd hebben, ten ware de herinnering aan de dwaasheid der menschen hem zulks belet en droevig gemaakt had. De nagtegaal is in der daad niet hoogmoedig; want daar toe behoorde verstand, aan dieren geenzins medegedeeld. Maar, de alles voorziende Schep- per heeft de hoogmoedige zangers onder de men- schen hier door, dat Hy hunne dwaasheden aan eenen vogel doet belachen, willen beschaamen: Voorts, de meeste zangvogels, en ook andere, kunnen, door hunne stem, liefkoozen, treuren, juichen enz.

(1) Zie *Sulzers* unterredung, pag. 13; *Zerns* Ornitho- Theologia, en *Brookes* aardse vermaakelykheden in God, alwaar men verscheide stigtelyke gedigten van de vogelen ontmoet.

(2) Lib. 1. Satyr. 3.

§. 56.

Bedenkingen 'er over, tot Gods lof.

Het zy my geoorlofd, al eer ik van deeze rui- me stoffe afscheide, nog eenige nuttige aanmer- kingen 'er by te voegen. De lofzang der vogelen is, volgens de uitdrukking van *Rollin* (1), de eerste, welken God van de zichtbaare natuur ont- fingen. Hy is ook misschien dagelyks de eer- ste. O schande voor de menschen! Schande, dat zy, door reden en overlegging, zo verre niet koomen kunnen, dan geene, door de enkele na- tuurlyke drift, die echter den menschen ook niet ontbreekt, hadden zy dezelve maar niet verstikt, en in de zagte pluimen voor de oogen des dage- raads verborgen. Weinige, weinige zyn, gelyk de hemelschgezinde *Brookes*, met de vogelen tes-

fens opgewekt, om hunne lofliederen, met die der gemelde zangeren vercend, den hoeder hunnes levens, uit een hart vol *dankbaarheid*, toe te zenden. Ach, hoe zelden, myn Vader! hoe zelden heb ik my ook onder deeze vroeg tot uwen lof ontwaakte schepzels vinden laten! behalven, wanneer myne, of eens vriends, krankheid my noodzaakte, gedurende den geheelen nacht slaaploos te blyven, of wanneer een reize, of een tuin, my 's morgens vroeg onder den blaauwen hemel riep, en een kort loflied aflokte. Doch, tot Gods lof is het nooit ontyd. Op dan, myne ziel! *loef den Heere!* Hy is nu in myne oogen zo groot geworden, als Hy waarlyk groot is in zyne werken. *Hy is met glans en majesteit, gelyk met een kleed, omringd, zo dat men Hem zonder dezelve zien noch aan Hem denken kan. Hy heeft de aarde gegrond op baare grondvesten; zy zal nimmermeer noch eeuwiglyk niet wankelen. Hy zendt fonteinen uit tusschen de daalen, datze tusschen de gebergten beenen wandelen. De boomen des Heeren worden verzaaidigd. By dezelve woont het gevogelte des Hemels, een stemme geevende tusschen de takken.* Ps. 104. 't *Is goed, dat men den Heere love, en uwen name Psalmzinge, ó alderhoogste!* Ps. 92: 1.

Gelukkig moet ik u achten, u, die de zorgvuldigheid voor den veiligen stand der slaapende steden, op 't hoogste, ik meen, op de prachtige, en alom een vry gezigt vergunnende, torens gesteld heeft; u, die ampts halve menigmaal gehouden zyt, om bytyds, met het kriecken van den dag, alear de zon de toppen, en de spitsen uwer woonplaatsen, verguldt, door uwe lofzingerende bazuinen den Landman

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 103.
 op te wekken, en hem, by wyze van heilige herinnering, tot dankzegging te ontsteeken. Gy hebt nu en dan ook myne tong, tot vierige morgenliederen, ontbonden. En als gy met trompetten, gelyk de Engelen in de lugt, en met de pauk, die den geweldigen donder nabootst, het aanbreeken eens hoogen feestdags verkondigt, wat kont gy dan in christenen, natuurlyker wyze, anders voor gedagten verwekken, behalven deeze, hoe namaals de Engel Gods, met sterke, alles doordringende, bazuinen-klanken, volgens het woord onzes Heeren, der wereld den laatsten dag zal aankondigen, als wanneer 'er een eeuwigduurend feest van lust en vreugde, van welvaart en gejuich, voor de vroomen zal beginnen. Och, dat alle stadstorens meer door deeze stigtelyke verordening, dan door de pragt hunner steenen en vercierde kruinen mogten uitschynen (2)!

(1) Voy. la maniere d'enseigner & etudier les belles lettres.

(2) Het afblaazen van de torens is zekerlyk een zeer loflyke, veelen lieden tot zonderlinge stifting verstrekkende, ordonnantie; gemerkt men, in zominige plaatsen, 's-morgens, 's middags en 's avonds, geestelyke liederen hooren laat; by zekere feesttyden, 's middernagts of 's middags, deftige muziekstukken uitvoert; en by opkomend onweer, door een Catechismus- of boetlied, tot aandagtigheid vermaant. Zo onbetaamelyk als het nu is, dat zulke pryslyke verordeningen, ter plaatze alwaar ze in zwang konden blyven, nagelaaten worden, zo ongerymd staat het ook; als de torenblazers zig niet in den tyd weeten te schikken, en, by voorbeeld, op beededagen, of op den goeden vrydag, eenerlei trant, dan op andere tyden, koo-
 men uiten.

§. 57.

*De uitdeeling der stemme onder de dieren
is merkwaardig.*

De gemelde verhevene Muzikanten laten zig naauwelyks hooren, of het geheele vogelen-choor begint zig 'er in te mengen; ja, zingen, d'een na d'ander, hoewel zwakker dan by andere tyden, den geheelen nagt door; en 't schynt haast, als of zy tot de zanguuren by nagt, onder de regeering van *Gregorius M.* ingesteld, de gelegenheid gegeeuen hebben. Maar laat ons tot een andere aanmerkelyke ontmoeting overgaan: de lieflyke stem is geenzins allen levendigen dieren gemeen: want, buiten de vogelen ontmoeten wy, tot op den mensch, niets, dat zingen konde. Ik denk niet, dat iemand tegen deeze stelling de Solmisatie van het indiaansch lui-dier (*); het maauwen van de Katten by nagt, of het huilen van eenige roofdieren, zou willen inbrengen. Alle deeze stemmen bovatten zekerlyk ook iets zeldzaams, doch, zyn al te yselyk, om zig daar by lang op te houden; te meer, daar zommigen zig 'er van bedienen tot het bederf des menschen, gelyk men zulks van den Krododil, en eenige andere, verhaalt. Gaf het maar geene menschen, die Krokodiltraanen schreyen, ten einde den trouwhartigen evennaasten 'er door te benadeelen! Hoe vreeselyk zou het niet weezen, als iemand van verre, om niet eens te zeggen naby, geduurende een' halven dag, of een' korten nagt, beeren, krokodillen, katten, honden enz. door mal-

kan.

kanderen moest huilen hooren! zeker Profect Gods konde niets schrikkellykers dreigen, dan dat 'er in de stadt Babylon, eertyds met lieflyke Muziek vervuld, voortaan de wilde dieren der woestyne gieren zouden, Jef. 13, 22. ge-lyk ook daarna is geschied. Och! hoe ligt kan een mensch zig zodanig verzien, dat hy voor altoos naar een' oord geraakt, alwaar enkel gehuil en knarsing der tanden weezen zal! Hoe vervaarlyk moet ons niet reeds deeze eenigste omstandigheid, de straffen der helle maaken! Wederom, is het niet aanmerkelyk, dat de Koning van de viervoetige dieren, de schrik aller levendige schepzelen op aarde, niets anders uit, dan een ysselyk gebriesch? wat zal ons dit leeren? ALLES PAST NIET VOOR IEDER EEN. Daarom heeft één niet alles ontfangen. Een mensch, die zig in vreemde zaken mengt, en zyne eigene pligten daar over vergeet, werkt tegen de schikking der natuur. *Ieder blyve by zynen staat.* De Koninglyke leeuw geeft eenen *Orpheus* wel eens gehoor, en staakt zo lang zynen wreeden aardt, maar hy grypt zelf niet naar de lier. De Keizer *Nero* behaalde 'er weinig eer door; dat hy, by slydspellen, in de Muziek uit te munten, maar den ryksstaf niet behoorlyk te zwaaijen wift. Geheet anders was het gesteld met *Alexander* den Grooten.

(*) Zie myne inleiding §. 296.

§ 58.

Inzonderheid by de vogelen.

Alle vogels zyn ook niet doorgaans muzikaal,

maar flegts een klein, ja, het onvermogenfte, zwakfte, gedeelte 'er van. Hadden menfchen, by de fcheppling, de ftemmen onder de dieren verdeelen zullen, de vorft der gevleugelde heirfchaaren, de onverschrokkenne arend, en daar naaft de prachtige, ons een raad voor de oogen draaijende, paauw, zouden 'er zekerlyk de grootfte part van geftreeken hebben. Men zou, by de uitdeeling, de grootte, fterkte en fchoonheid hebben gade geflagen. Maar, de Heer des fchepzels is gansch anders, en gewis niet zonder wyze inzigten, 'er by te werk gegaan. Hoort de woud- en tuinbende eens muficeeren. *Rollin*, toen hy ze hoorde, zegt 'er van, in 't voornoemde gefchrift: „ Alle „ toonen zyn verfchillende; echter, wellui- „ dende, en alle famen leveren een choor, „ door de menfchen tot dus verre maar sober- „ lyk nagebootft. Doch, 'er laat zig één fter- „ ker, krachtiger ftem tuffchen hooren, en na- „ zoekende, waar ze van daan koomt, bevind- „ ik, dat een zeer kleine vogel het werktuig „ 'er van is. Dit maakt, dat ik alle overige, „ die zingen kunnen, befchouw, en ze zyn „ allegaâr zo klein. De grooten verftaan of „ de Muziek niet, of hebben onaangenaame „ ftemmen”. Men verhaalt van zeker vogeltje in America, *Gonambuch* genaamd, niet veel grooter dan een wesp, dat het van de natuur met zulk eene aanminnige ftem begaafd zy, by welke alle kwinkeleering onzer nagtegaalen nog in geene vergelyking koome (1). Dus vindt men, overal in de natuur, aan 't zwakfte, de meefte konft befteed. Zo houdt de Maaker der natuur het ook in zyn ryk der genade. Wie denkt hier by niet aan 't woord

des

des Apostels : *niet veele wyze na den vleefche, niet veele magtige, niet veele edele, heeft God uitverkoren; 1 Cor. 1: 26 - 29!* Te vergeefs verbeelden zig de aanzienelyken en ryken deezer aarde, als of zy by God ook zo hoog worden gefchat, gelyk ze in hunne eigene oogen, en by eenige vleijers, geacht zyn. Niemand anders heeft lof by God, dan hy, die 'er met waarheid op roemen kan van Hem te kennen. Geen stand op aarde heeft eenige reden, om zig, wegens byzondere voorregten, boven anderen te verheffen. De arend overtreft alle vogelen zekerlyk in sterkte en moed, maar hem ontbreekt het bonte kleed, met welk anderen pronken; en de stem, door welke anderen de ooren der menschen verlustigen. Ieder gebruike zyne gaven volgens het oogmerk des milden geevers van dezelve, zo is hy, wat hy weezen zal, en in zyne foort volmaakt. Buitendat kan zelfs de magtigste Monarch niet anders worden aangemerkt, als een wanschappenstruis, *welke de Heer, van 't verstand ontbloot heeft, Job. 39: 20.* en als een roofvogel, voor welks stoot de kleinere wel moeten vreezen, maar op welks dooden romp zy eindelyk met blydschap omdansen, en zig met zyn vet verzaadigen. Alzo zyn alle de geene te achten, die, hunne magt misbruikende, geerne kwaad aanregten. En in 't gemeen mogen alle menschen, uit dit blad des grooten natuurboeks nog deeze lesse neemen, *dat wysheid en verstand, konst en bekwaamheid, niet altoos in de grootste ligbaamen steeken; niet altoos onder bonte pluimen verdeeld zyn; noch aan zekere staaten en geboorten zig laten vastmaaken.* De vrybrieven der verwaanden en de geslachtsafelen der

108 *Uit de Muziek getrokken aansleiding*
hoogmoedigen van deezen kant beschouwende,
zienze zo doorgeregen uit, als een vogelnet.
Doch, ik raak te ver buiten 't spoor: myne
lezers mogen de aangevangen zaaken, zo
verre als 't hun zal gelieven, vervolgen.

(1) Godofred., in Hist. Antipod.

§. 59.

*Nuttigheid des vogelzangs, tot het overwee-
gen van de goedheid en van den
rykdom Gods.*

Wat baat den vogelen hunne stem? niets,
dan datze zig 'er zomwylen door verklappen
en gevangen worden, of, dat iemand, door
dezelve bekoord, hun de vryheid beneemt;
evens als kwaaddoenders, schoon ze, we-
gens gebrek van verstand, in allen deelen on-
berispelyk zyn. Maar dit gebrek sluit teffens
de reden in, waarom ze in hun eigen zang
geen vermaak kunnen scheppen. Dies zingen
ze enkelyk volgens het bevel des Scheppers;
verheerlyken zynen naam, en brengen ons den
rykdom en de grootte zyner goedheid te bin-
nen (1). Goedheid is het voor reizende per-
soonen, dat de velden en wegen, zelfs aldaar,
waar menschen ontbreken, echter van allen
levendigen adem zo ledig niet gelaaten zyn;
door diepe stilte, naar, langwylig en vervaar-
lyk te worden. Goedheid, dat de Schepper
zo veelerhande gemoedsneigingen heeft doen
ontstaan, en by haare uitdeeling onder de men-
schen hier op gezien, dat een boer zig in de
woud- en tuin-muziek niet minder verheugen
kan,

kan, als een vorst in die van zyne Kapel; en dat deeze dikwyls, gelyk of hy geenen benyde, enen tuin, of eene boschaadje, voorttrekkelyk acht boven zyn glansryk paleis. Had God niet doorgaans zodanig voor geringer lieden zorg gedraagen, hoe veel te zuurer zoude hun het leven zyn geworden, daar ze nu, by de tegenwoordige ichikking, beter door de wereld koomen, dan zelfs de geene, voor welke alle geneugtens schynen verzonnen te zyn. Goedheid is het, dat God de grooter dieren, welker stemmen ons slegts verschrikken, ten minsten, zeer lastig vallen zouden, alzo wel het zwygen geboden heeft, als aan 't pluimgedierte, ons gestadig musiceerende op te wagtten. Konde het tegendeel van dit alles niet geschieden? of konden beide soorten van dieren zig niet te gelyk en door malkanderen hooren laten? dat moest wel een gelukkig blindgeval weezen, wiens uitwerkselen altoos den veiligsten weg voor ons hadden ingeslagen! Rykdom bespeuren wy daarentegen in de menigvuldigheid dier stemmen; rykdom, in de melodyen; rykdom, in hunne zang-cieraaden; rykdom, in het maakzel van den hals, van de tong, keel en borst dier zangeren. Ik ben verzekerd, dat deeze deelen konstiger toegesteld zyn, dan hun zang zulks vereischt. Hier van daan de bekwaanheid der meeste zangvogelen in 't uitspreken van woorden, en in 't leeren van menschelyke melodyen. Dit vermogen is hun allen medegedeeld (1), schoon onder honderd, ja duizend, naauwelyks één, 'er in wordt afgeregt.

(1) De geschiedboeken leveren wonderbaare voorbeelden van konstig afgeregte vogelen. Hier vertoont zig God als

110 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

een groot Heer, die alles in zulk eenen overvloed heeft, dat Hy niets behoeft te spaaren. Doch, het regt 'er over, koomt niemand toe, dan Hem alleen. Wyders, door de uitdrukking, dat de Koning Salomon *de spraak der vogelen verstond*, wilde men misschien in 't begin slegts te kennen geeven, dat Hy, gelyk van andere werken der natuur, ook van vogelen, *fraaie liederen tot Gods lof opgesteld hebbe*, 1 Kon. 4: 33, want, hier in bestaat hunne spraak, *Gods eere te vertellen, of ons tot derzelve vertelling aan te noopen*. Maar, naderhand dit gezeg in een' eigentlyken zin opvattende, wierd 'er een verdigtzel uit. Langs deezen weg zyn 'er wel meer fabelen voortgeproten.

§. 60.

Bedenking over de trappen der natuur by geluiden en toonen.

Deeze rykdom Gods leidt my nog tot een algemeener opmerking, met welke ik die over 't vogelzang zal eindigen. My koomen de graaden te binnen, langs welke de natuur altoos van kleiner tot grooter dingen overgaat. Ze teelt namelyk *geruisch, klanken* en verstaanlyke *toon*en; de toonen zelve zyn nu zwakker, dan sterker; nu meer, dan min duidelyk. Het minste geraas, 't welk 'er van levendige schepzels tot ons koomt, verwekken de bloedelooze diertjes; krekels, uiltjes, sprinkhaanen, en diergelyke; niet door hunne keelen, als welke mogelyk te zwak zyn, om ons eenige gewaardwording te veroorzaaken, maar, door hunne vleugels. Hier naast koomen de wreede, dan, gestadig als by trappen, de lieflyker vogelstemmen; vervolgens, de blaas- en snaartuigen, en eindelyk, de menschelyke stem met alle baare verscheidenheid van sterkte en zwakte, hoogte en laagte, gemakkelyk-aanminnigheid
enz.

enz. Ja, let eens, hoe naauw hier de classen der dingen, ook ten opzigt van haare klaarheid, elkander verwant zyn: eenige dieren maaken slegts wat geruisch; andere, brommen; sommige schreijen yffelyk; eenige zingen; andere zingen en leeren ook praten, hoewel zonder verstand; eenige zingen en spreken met bewustheid, en kunnen door het een en 't ander hunne gedagten anderen te kennen geeven. En wie weet, wat wy nog grooters zouden ontdekken, indien wy ons hooger opwaards onder de geesten, die veele volmaaktheden boven ons vooruit hebben, konden verheffen. Deeze kunnen onze stemmen en spraakgeluiden wel namaaken; doch, beide zyn hun misschien te slegt, om 'er zig gemeenlyk van te bedienen.

§. 61.

Eerste verdeeling, in zang- en werktuiglyke Muziek.

Nu koomen wy uit de Kapél der vogelen, tot de ongelyk-volmaakter, namelyk, die der menschen, welke zo wel door hunne eige keel, als ook door allerhande instrumenten, de lugt doen klinken; weshalven hunne Muziek in zingende en speelende, of VOCAAL-en INSTRUMENTAAL - MUZIEK wordt verdeeld. Laat ons ieder van deeze beide op haar zelve beschouwen. De mensch is beheerscher van de toonen, maar zyn lied is niet aanstonds gereed, zo dra hy, gelyk een vogel, den mond tot het zingen opent. Hy moet eerst of een zangwyze digten, of, anderen een vojs afleeren.

112 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*
ren. Voorzo verre hy 't eerstgemelde, dikwyls
en met zekere bekwaamheid volbrengt, heet hy
een *Componist*. Zal hy groot en vermaard wor-
den, zo moet hy, beneffens de kennis van de
reeds uitgevondene konstregels, ook alle mo-
gelyke krachten des verstands in vry hoogen
graad bezitten; ten einde diepzinnig en in me-
nigvuldige achtervolging te kunnen denken.
Wie, by voorbeeld, den choraalzang: *Vom
himmel hoch da kom ich her*, door den beroem-
den, nu in 't choor der Engelen opgenomen,
Bach gecomponeerd en uitgegeeven, opmer-
kend beschouwt, die zal geenzins kunnen ge-
looven, dat de zwaarste meetkundige betoo-
ging veel dieper en wydloopiger nadenken ver-
eifche, dan deeze arbeid moet gekost hebben.
Men vindt zekerlyk weinig *Componisten* van
dien aard, doch, men bemerkt ook met 'er
haast aan hunne samenstellingen, wat kracht
des verstands by hun de sterkste zy. Het is
een gebrek, een algemeen gebrek, dat de *Com-
ponisten* tegenwoordig meer uitwerksels van
geestigheid, dan van verstand, te voorschyn
brengen. Behalven het verstand wordt 'er ook
een goede aanmoediging van den wil, en der
begeerten 'er in opgesloten, vereifcht; maar
voornamelyk, zekere tederheid der hartstog-
ten. By den hedendaagschen smaak van de Mu-
ziek bespeurt men zelden iets diergelyks; het
schynt, als of de wil en deszelfs driften by on-
ze muzikoeffenaaren, gelyk ook by eenige
poëeten, slegts een aanhangzel hunner ziele
zy (1). Hier van daan zo veele misdragten van
Componisten en voor de vuift treffende cla-
vieristen, die t'elkens alle 24 grondtoon en door-
kruiffen, en hunnen vergaderden konstzak vol-
dis-

diffonanten, bindingen enz op eenmaal uitschudden. Een dozyn 'er onder loopende verken, mogen geen kwaad, maar, versterken de harmony. Dan is 't wel! zeker, een instrumentspeeler, die gelukkig slagen en 't hart raaken wil, heeft insgelyks veel bekwaamheid van nooden; aangezien hy zig als in een' Componist moet kunnen verwandelen.

(1) Inzonderheid bemerkte men dit aan menig Kerkstuk, 't welk gansch niets influit, dat naar heilige beweging des gemoeds smaakt. Het gaat den Componisten aldaar gemeenlyk gelyk den digteren, als welker geestelyke stukken bykans geduurig de slegst en de minst in 't getal zyn. Koude Poëten, koude Componisten, koude zangers en speeler mogten zig liever van 't heiligdom afhouden.

§. 62.

De menschelyke zangstem is iets wonderbaars.

Wie zou het den mensche, als men 'er nooit wat van gehoord had, aanzien, dat hy een muzikaal instrument waare, ja, een zodanig, wiens weerga nergens wordt ontmoet? De menschelyke zangstem gaat alle onze verwagting verre te boven: want, hier komen zeer veele merkwaardige dingen voor. Eerstelyk, de grenzen van 't onderscheid tusschen spreken en zingen. Het spreken ontstaat insgelyks uit de voorgeselde bewegingen der lugt; doch, wy onderscheiden dezelve allemaal van 't zingen, en kennen dit verschil, zonder dien aangaande enige onderrigting te behoeven. By zommige lieden komt het spreken zeer nabij aan 't zingen, en men hoortze niet geerne,

VOOR:

¶ 14 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding.*

vooral, wanneer het uit een kwaad aanwendzel voortspruit. Het zingen geschiedt langzamer, dan het spreken; met meer werk en aangryping: misschien, om dat de lugt, aan 't eind der strootpyp geperst, heviger tot de bovenste holte van den mond overgebracht en klinkend gemaakt worden moet. Men bespeurt althans, dat de toon eens blaas- tuigs eenen zangtoon alsdan nader komt, wanneer deszelfs wyde opening iets binnenwaards gebogen, en 'er zulk een holligheid, gelyk by de Hoboë d'Amour (1), in gemaakt wordt.

(1) De Heer *Dodart* schynt dit, in zyn opstel over de menschelyke stem, byzonderlyk §. 3--5, alwaar hy dikwyls gewag maakt van 't *resonnement*, mede in de gedagten te hebben gehad.

§. 63.

De wyze hoe de stem woortkomt.

Ten tweeden, de vraag is, hoe het toegaan, dat wy uit onze keel een stem voortbrengen kunnen? Daar zal wel een konstig werktuig leggen? Zekerlyk ja, en wel zulk een, 't welk, gelyk alle gewrochten der natuur, zig van konstwerken hier door onderscheidt, dat het ons in 't begin gansch slegt voorkoomt; inzonderheid, wanneer men de wyze, hoe de lugt klinkende gemaakt wordt, niet overweegt. Doch, hoe neerstiger onderzoek men 'er by aanstelt, des te meer konst ontmoet men; zo dat men 'er zonder opgetogenheid niet weder van af te scheiden weet.

Voormaals geloofde men bykans eenpaarig dat het by de vorming der stemmen enkelyk
aan-

aankome op de stroot ; van welk gevoelen zig echter de Heer *Dodart*, in een ontwerp van de oorzaaken der menschelyke stemme (1), geheel heeft verwyderd: als beweurende, dat de trillingen, door de *Glottis* verwekt in de lugtdeelen, van binnen opwellende en aan haar medegedeeld, de waare oorzaaken 'er van zyn (*). Ik heb van deeze stoffe, zo wel ten aanzien van het duidelyk voorstel, als ook, van de aangewende viyt, en zelfs, van de stigting des gemoeds, nooit iets fraaiers geleezen; hoewel de Heer *Ferrein* naderhand een ander ontwerp van 't onmiddelyke werktuig der stemme, niet minder duidelyk - en neerstigheid bevattende, te berde heeft gebragt (2). Na dat deeze Auteur de Oaden eerst tegen den Heer *Dodart* eenigzins verontschuldigt, tragt hy vast te stellen, het werktuig der stemme zy gelykfoortig aan een *snaartuig*, by 't welk de overheen ruischende lugt de plaats eens *strykstoks* bekleedt, vermits ze namelyk zekere, door hem ontdekte, stemfnaaren, die hy *cordes vocales* of *rubans de la glotte* noemt, aandoet, en dus de vereischte trilling der lugtdeelen veroorzaakt. Alles duidelyk uit te beelden, valt hier, zonder behuip van bygevoegde figuren, vry bezwaarlyk; inmiddels, het hoofdzaakelyke beruist hier op: door den wil der ziele, en door den stroot, die 'er uit ontstaat, nu eens sterker, dan zwakker zynde, wordt de lugt uit de long, langs de stroot, tot aan haare opening, naar den mond gedreeven. Aan 't bovenste eind deezer opening, zyn aan weerkanten, veezeltes, die door middel der spieren, by den Heer *Ferrein* ontdekt, meer of min gespannen, en

116 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*
 teffens, door 't uitbreiden of famentrekken van den geheelen hals, niet van de strot, verlengt of verkort worden; 't welk alles met groote snelheid geschiedt. De lugt, boven deeze gespande vezelijes, of snaaren, heenen gedreeven, brengt te wege, dat die snaaren trillen en de lugt klinkende maaken, als wanneer de lugt aan de bovendeelen des monds stoot, en door den weêrstuit het verschil tusschen zang- en spraakgeluid verwekt. Door deeze, en eenige andere mede helpende, werktuigen, worden de toonen verder uitgewerkt en gestierd; gelyk dan zekere schikking, en onderlinge evenredigheid tusschen alle deelen van den hals en van den mond, als mede, de vrye toegen afgang der lugt door de neusgaten, en de stoffen, welke de werktuigen der stemme omringen, het zingen meer of min lieflyk doen worden.

(1) Voy. les mem. de l'Acad. Roy. des sciences. 1700. pag. 352. seq.

(*) Zie myne inleiding §. 101.

(2) Mem. de l'Acad. Roy. 1741. pag. 545. & Hist pag. 69.

§ 64.

By de stem werken, zonder ons weeten en bespieren, verscheide leden te gelyk.

Wie slegts dit weinige, aangaande de zangstem hier reeds bygebragte, overweegt, die zal, ten derden, verbaasd moeten staan, als hy ziet, of na ontfangen onderrigting bemerkte, hoe veel leden onzes lighaams 'er altoos te gelyk moeten arbeiden, alleenlyk om één' toon voort te brengen; inzonderheid, wanneer men de beweegingen, tot het ophaalen van de lugt uit de borst, als mede, tot de vorming en tot de uitspraak der te zingene

woorden, vereifcht, 'er nog byvoegd. Nog meer verwonder U, gy die dit overdenkt, wanneer gy ieder stuk en lid enkeld ziet, hoe flegt, zwak en gelykvormig het zy; en als gy eindelyk overweegt, hoe fchielyk wy evenwel zingen kunnen, en wat 'er al voor bedryven en roeringen in onze lighaamen weezen moeten, van de welke wy echter, behalven de wanftaltige gebeerden van zommige zangers, niets bemerken. Doch, verwonder U niet al te zeer; gy zult nog grooter dingen gewaar worden. Dit is nog flegts Konftwerktuig, en, zo te fpreken, raderwerk, 't welk by verfcheide dieren nog wel fyner wordt ontmoet. Maar kent gy de veër en de beweegende oorzaak deezer mafchine? Gy zult dit, myn leezer, mogelyk der inwoonende ziel toefchryven, en gy hebt 'er ook gelyk aan: gy zoudt U anders, door moedwillige verzaaking, haarer onwaardig maaken; gelyk de geene, die zekerlyk reden hebben van te wenfchen, datze geen ziel hadden. Bedenk dit maar eens: gy zingt niet, of gy *wilt* het, en houdt niet op, of gy *wilt* zulks. Is dan zingen en niet zingen, zingen willen en ophouden willen met zingen, het zelfde? zyn het niet gansch tegengeftelde dingen (1)? Dienvolgens, *gy zingt maar* door een beweging van uw lighaam, en *wilt het maar* door een kracht uwer ziele. Weet dan de ziel zelve iets van deeze haare werking in 't lighaam? Neen, maar des te grooter is het hier by voorvalende *wonderwerk*; om my van deezen, tot den aardt der zaake zeer gevoeglyken, term der franfche Academiften (2) te bedienen. Want, ten vierden, alle aangehaalde, menigvoudige en snelle bewegingen, worden door een gefchapen, redelyk weezen, door een ziel, veroorzaakt en geregeerd, zonder dat zy echter dezelve naauwkeurig

¶ 18 *Uit de Muziek getrokken aan de zing*
 keurig kent. Zy heeft verders geen macht over de
 werktuigen der stemme, dan, om ze te beweegen.
 Voor 't overige kent zy noch alle die werktuigen,
 noch de wyze hoe ze te beweegen zyn, of, wendt 'er
 geen verder oplettendheid toe aan, dan dat ze flegts
 WIL. Een zangmeester behoeft, uit hoofde van
 deeze schikking, zynen leerlingen niet te beduiden,
 wat veranderingen van den hals, van de stroot en van
 haare veezels, zy tot de voortbrenging van deezen
 of geen toon, noodig hebben; hy is daar toe ook niet
 in staat; maar, zingt flegts voor, en de leerling zingt
 na. Wie ziet hier geen uitwerksels eens oneindigen
 verstands; geen kracht eens *Alvermogenden*! Hoe
 ongemeen is de oeffening der zangkunst hier door
 verligt! konde iets anders deeze schikking gemaakt
 hebben, dan GOD!

(1) Zie *Crusii* metaph. §. 429. 430, alwaar de grondstellingen
 deezer zaake worden verklaard.

(2) *Dodart* L. C. §. 9.

§. 65.

Nog andere zonderbaare omstandigheden by de stem.

Men overweege, ten vyfden, de tederheid in de meeste
 stemmen; de fynigheid der werktuigen, daar toe behoorende;
 en de menigte van haare verschillende uitwerkingen,
 binnen zulk eene naauwe ruimte verwekt, en ons nogtans
 allegaâr kenmerkelyk wordende. Boven dien bemerken wy
 hier nog, ten zesden, de sterkte en zwakte; de hoogte en
 laagte; het verschil tusschen de stemmen van mans- en
 vrouwsperfoonen. Ik zou het bezwaarlyk op my hebben
 kunnen verkrygen, om van dit alles de enkele mogelykheid
 te geloven, had ik het

het niet van der jeugd aan gezien, gehoord en ondervonden. Voeg hier by de wonderlyke veranderingen, die de mannelijke stemmen met de jaaren ondergaan, als wanneer 'er gemeenlyk uit de Discant een Tenoor, en uit de Alt een Bas wordt; aan welke veranderingen de stemmen der vrouwelyke sexte echter niet onderhevig zyn (*). Zomnigen pleegen, uit rampzaalige geld- of eerzucht, of uit andere reden, dit zogenaamde mutceeren der stemme door het *castreeren* te verhoeden; doch, 't staat gemakkelyk te begrypen, hoe krachtig dit tegen de wet der natuur aanloope (1). Ontbreekt het dan der wereld aan lieden met hooge en heldere stemmen begaafd, dat het geraaden schynt, om der natuur nog eenige met geweld af te dwingen, die evenwel dikwyls verder nietszonderlings aan zig hebben, dan het ongewoone, *dat een manspersoon de discant zingt*. Hoewel nu de menschelyke zangstemmen zodanig verdeeld zyn, dat men zo wel de hooge als de laage, alleenlyk by een byzonder geslacht en ouderdom ontmoet; wordt nogtans haare menigvuldigheid door de vier verdeelingen, in de *Discant, Alt, Tenoor* en *Bas*, slegts maar in 't gros aangeduid: want, men vindt al zo weinig twee discanten, alten enz. van evengelyke hoedanigheden, als twee aangezigten van eenerhande trekken.

Ten zevenden vertoont zig hier, door 't bestier des Scheppers, nog een ander wonderwerk; namelyk, dat onze stemmen meerendeels onze gemoedsgesteldheden en hartstogten ontdekken, ja, dat zelfs geheele natiën, volgens het berigt van Kircherus, Vitruvius en anderen, zig hier door van elkander onderscheiden (2). Weshalven dan de geene, die van de doorgronding der menschelyke gemoederen zekere regels geeven, de stem

120 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

stem gemeenlyk mede onder de kentekens van 't temperament en van de gemoedsgefchapenheid pleegen te rekenen. Zulks moet ook by hun, die zig aan geen konstige veinzery hebben gewend, eigentlyk zo uitkomen; vermits het bekend is, hoe naauwkeurig de uitbeelding van alle onze lighamelyke leden zig naar den staat des gemoeds rigte. Ik eindig deeze bedenking met de woorden van den grooten muziekvriend Lutherus (3):

„ Wat zal ik zeggen van de menschelyke stemmen, als by welke al het andere zingen en klinken gansch niet in vergelyking kooft. Deeze heeft God met zulk eene Muziek begenadigd, dat reeds alleenlyk hier in, zyne alles overtreffende, onbegrypelyke goed- en wysheid geenzins naar waarde bevat worden kan noch mag.

(*). De waarschynelykste reden hier van, kan men in *Mattheus* volmaakten Kapelmeeftter, pag. 94. §. 5. aantreffen.

X (1) Aler het caftreeren in 't gebruik raakte, bediende men zig van zekere kopere ringen, *ut non fineret eos, qui illam fibulam gestarent libidinari, eoque pacto vocem corrumpere.* *Pignorius*, de *servis*, pag. 150.

(2) *Kircherus* brengt hier van verscheide voorbeelden by; *Mufurg.* Lib. 7. P. 1. *Érot.* V. pag. 543. Dit is ten minften zeker, dat de finaak en de geheele fchikking der Muziek zig grootelyks rigte naar de zeden en de levenswyze eener natie; gelyk dit klaar genoeg blykt, als men flegts Italië, Frankryk, Engeland en Duitschland met elkander vergelykt.

(3) In een eigen brief over den lof der Muziek. Zie de Muzikale bibliotheek, tom. I. pars I. pag. 50. sequ.

§. 6.

Van de Instrumentaal-Muziek.

Inmiddels, hoe prachtig eene Muziek, door een Choor van menschelyke stemmen uitgevoerd,

ook voortkome, zy kan echter nog prachtiger worden door instrumenten, die met haar als omstryd werken; die 'er dan eens neffens gaan en tot ondersteuning dienen; dan zig alleen op den weg begeeven, en het voorgezongene, by wyze van een sterkluidend echo, herhaalen; dan weder allerhande cierlyke optooifels vertoonen. Ja, deeze werktuigen derven zig, zonder menschenstemmen, alleen hooren laten. Hun gebruik was in aaloude tyden reeds bekend; soorten van harpen, trompetten en pauken, als welker gedaanten en geheele toestel zodanig zyn, dat de gedagten 'er ligft op vallen konden, waaren misschien de eerste. Naderhand hebbenze, van tyd tot tyd, veele veranderingen ondergaan; 'er zyn nieuwe opgekomen; oude, vergeeten of verworpen; en hunne geslagtregisters bevatten zulk eene menigte verdigtzels, dat men 'er bezwaarlyk kloek uit worden kan. Menig zoekt den uitvinder eens Muziek-instruments onder de heidensche goden; maar, te vergeefs, na dat wy eens gehoord hebben van *Jubal*. Deeze is de Vader van de *blaasen* *snaarluigen*, en mogelyk ook, van de *slagtuigen*; als vereischende slegts eene proefneeming, die dagelyks konde gebeuren. Uit de gemelde drie hoofdgeslachten aller muzikaale speeltuigen, zyn gansch verscheide afkomelingen voortgesproten, die echter by ieder natie, gelyk de menschen in ieder werelddeel, hunne gedaante eenigzins hebben veranderd. Doch, van de meeste instrumenten der Ouden, weeten wy tegenwoordig nauwelyks de bloote naamen, veelmin de eigentlyke geschapenheid, aan te wyzen.

§ 67.

Van de instrumenten der Hebreëen.

De oudste muzikale werktuigen, van de welke wy eenig narigt hebben, zyn die der Hebreëen. Maar volgens ettelyke onregt-bevatte opschriften der Psalmen, en, eenige plaatsen uit boeken van geleerde Joden, heeft men hun getal te sterk vergroot. De laatste koomen meerendeels hier in overeen, dat 'er 34 tot 36 soorten van instrumenten gebruikelijk waaren (1). Eindelyk hieldt de Koning Salomon, naar 't berigt van den geschiedenischryver Josephus, omtrent 40000 enkele instrumenten tot de tempel-muziek. Dit schynt eenigen bykans ongelooflyk: misschien, om dat zy by ons in de hoofdkerken zo veele niet aantreffen. Doch, men overweege, vooreerst, het getal der Leviten, onder de welke men, reeds ten tyde van David, 4000 muzikoeffenaars telde; 1 Chr. 23: 5. Ten tweeden, de grootte des tempels, en dat men 'er gemeenlyk musiceerde onder den blaauwen hemel, alwaar alles sterker, dan in een dicht besloten plaats, dient bezet te weezen. Ten derden, dat 'er by de inwyding des tempels zelfs 120 personen de trompetten bliezen; 2 Chr. 5: 12. Ten vierden, de magt en de rykdommen van Salomon, by de welke geen hedendaagsche Prins kan opweegen, en, hoe die Koning alles, zelfs tot verkwistens toe, plagt te vermenigvuldigen. Daarenboven, de tempel was, ten tyde van Salomon, de eenigste heilige oord van 't geheele Joodsche land, alwaar men musiceerde.

ceerde. Maar, vergader eens uit alle onze Godshuizen de Kerken-instrumenten by elkander, 'er zullen nog wel over 40000 vioolen enz. te voorschyn komen. Doch, ik gedenk my met deeze stoffe, en met de beschryving van de muzikaale speeltuigen der Hebreen, als van de welke men elders berigt genoeg kan ontmoeten (2), hier niet verder in te laten, maar alleenlyk, eenige schriftuurplaatzen, uit welke men, te vergeefs, zekere instrumenten tragt te bewyzen, by te brengen. In de heilige taal koomen de woordjes *by* en *u* voor, door behulp van de welke men zig uit de zwaarigheden ligt kan redden (3). Het eerste wyft aan, wat de inhoud des Psalms zy: by voorbeeld, de 53ste Psalm handelt van de krankheid des zondigen verderfs, 't welk, gelyk een pest, onder de menschen de overhand heeft genomen. De 8ste Psalm zinspeelt op de Arke des verbonds, die, onder voorbeelding op Christus, de *Gittith* wordt genaamd, dewyl ze by 't Obed-Edom te Gath-Rimmon (Jof. 19: 45) eenigen tyd in een vreemd land was geweest. De 9de Psalm is het, by eenigen voor- vermist gehouden, loflied op de zege Davids over den geenen, die 'er tusschen twee legers opdaagde (4), namelyk, Goliath; 't welk echter geenzins belet, dat dezelve niet ook teffens van Christus handelen konne: als zynde Goliath een zinnebeeld van den antichrist. Wyders, het opschrift van den 56sten Psalm, *op de stomme duif, van haar vaderland verwyderd*, wordt aanstonds hier door opgehelderd, dat het een *gouden kleynoot Davids* was, gemaakt op de ontmoeting, toen de Philistynen hem te Gath gegreepen hadden. *Schiggajon*, Pf. 7. en Hab. 3. zal een instrument of eene melody, maar volgens

anderen, den inhoud des gedichts te kennen geeven; beider gevoelens schynen my niet bondig genoeg; misschien ontbreekt ons hier iets uit de oudheidskunde, 't welk de zaak bevattelyker konde maaken. De 22ste Psalm draagt de opschrift: *op de binde des dageraads*; te weeten, die vroeg gejaagd wordt; als waar door men den *Messias* heeft te verstaan (5). Daarentegen toont 2 het instrument aan, 't welk 'er toe zoude worden gebeezigt: by voorbeeld, boven den 6den Psalm leest men: *op snaarenspeel*, of op snaartuigen tot eene basstem (6); boven den 5den Psalm: *op blaastuigen*; en boven den 61sten, door David tot zyne huis-aandagt gemaakt en in zyn Kabinet gezonden zynde; gelyk ook boven den 36sten, *voor den opziender over de snaarenspeellen Davids*; te weeten, voor den Kamermusicus. Nu zyn 'er nog overig de opschriften, die, naar de hoogduitsche vertaaling, van leliën, of rozen en rozenspan gewaagen (by voorbeeld Pf. 45: 60, 69.); desgelyks, die, alwaar staat: *das 'er nicht umkänne* (Pf. 57: 58, 59. enz.), en dan de zogenaamde trappen-Psalmen of *lieder im böbern Chor*. (Pf. 120--126 enz.). Van deeze laatste zal naderhand (§. 85. not. 2.) gelegenheid, om 'er van te handelen, voorkomen, maar van de beide eerste voorten, onderwind ik my niets met zekerheid vast te stellen, en de beste verklaaringen, die ik gevonden heb, behouden meerendeels de accenten tegen zig. De Heer *van Till* heeft de meeste wederlegd (7); doch, men kan zyn, te ver gehaald en onbewezen, gevoelen al zo weinig aanneemen.

(1) Zie het geschrift *Schilte haggiborim*; it. R. Saadias in Dan. en het thalmodische boek *Aruchim*.

(2) Zie

126 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

bruiken, weshalven nu deeze, dan geene, in de mode zyn. Zommige auteurs schatten onze tyden gelukkiger, dan die der Ouden, om dat wy instrumenten hebben, die niet alleen *melodyen* van zeer groote uitgestrektheid, maar teffens *harmony*, kunnen leveren; iets, 't welk voormaals zelden doenlyk was. Doch, de Ouden hadden insgelyks veelsnaarige speeltuigen, en wie weet wat andere voorregten, die nu in 't register der verloorene konsten, ja, in 't boek der vergeetelheid, geraakt zyn. Maar, dat wy in onze *prachtige Orgels* niet een voorregt boven de oudheid hebben zouden, dat zal ons evenwel niemand betwisten. Waarlyk, deeze uitvinding bevat iets, waar over men zig ten hoogsten heeft te verwonderen. Hun eerste oorsprong is zeer oud; vermits 'er reeds by de Hebreen, en ten tyde van David, volgens het berigt der bedreevenste oudheidskenneren, iets foortgelyks zal voorhanden geweest zyn. Men berispt zonder reden zeker by ons ingevoerd kerklied, wegens de uitdrukking: *wy bingen op met zwaaren moed, de harpen en de Orgels goed* enz: want, Orgel betekent aldaar geenzins onze hedendaagsche groote gebouwen, zelfs niet eens, de gemelde orgeltjes der Hebreen, maar alleenlyk, volgens de afkomst deezes woords, ieder muzikaal speeltuig of pypwerk. Het oude Orgel is van tyd tot tyd verbeterd, en de water-orgels der Ouden, door Vitruvius uitvoerig beschreeven en door Vossius opgehelderd, kwamen aan de onze vry naby; doch, eindelyk zynze door den Tremulant in onze Orgels, als welks plaats zy mede bekleedden, geheel verdrongen. Na de tyden van Christus geboorte, wierden de Orgels door de Grieken reeds krachtig verbeterd. In de zevende eeuwe, namelyk in 't Jaar 660,

zul-

zullen ze alreede in Engeland, door zeker bisfchop, by den openbaaren Godsdienst ingevoerd zyn, 't welk naderhand, in de 13 de eeuw, volgens pauffelyke verordening, alom is gefchied. Doch, Pipinus, Koning der Franken, had al vooraf, in 't jaar 757, van den griekfchen Keizer Conftantinus Copron., een pofityf tot een gefchenk ontfangen. In 't Jaar 1480, vond zeker Bernhard, van zyn Vaderland de Duitfcher bygenaamd, te Venedig, het *pedaal* uit. Eindelyk heeft men de Orgels met meer clavieren, met verfcheide registers, en andere dingen, beginnen te verryken; dus zynze tot de volmaaktheid geraakt, in de welke wy ze hedendaags kennen, en worden nog geftadig met nieuwe, konftige vindingen verciert.

§. 69.

Aanmerkingen over dezelve.

De Orgels dienen niet alleen eener Kapél of Kerke, door hunne fraaie gedaante, tot een groot eieraad, maar hebben ook by den Godsdienst, en by de Muziek, onbefchryfelyke nuttigheid. Zy verlevendigen het gemoed; bereiden het hart tot aandagt; verligten eener geheele kerkvergadering het zingen, en ftrekken der Muziek tot eenen onwankelbaaren grondflag. Doch, onverftandige Organiften hebben dikwyls veroorzaakt, dat 'er menigmaal over het misbruik der Orgelen in de Godshuizen de hevigfte klagten ontftaan zyn. De heiligheid dier plaatzen, en de inhoud der liederen, vereifchen zekerlyk, dat men aldaar anders fpeele, dan in een wereldfche Kapél, of op 't tooneel. Echter heb ik te mets zelf gehoord, dat iemand, by een lykpredicatie, tot het laafte vaars

des lieds, het volle werk aantrok, en 'er dapper op rammelde. En elders bespeurde ik, neffens anderen, tot myn leedweezen, dat zeker dommekragt, die zyne konst wil de hooren laten, naa eene zeer beweeglyke boetpreeke, een yffelyk geraas op 't orgel aanving; toen nu ieder op eenen blyzang staat maakte, kwam 'er eensklaps de naare text: *erbarm dich mein, ô Herre Gott*. Wie zyne ongevoeligheid by geestelyke, goddelyke zaaken, ja, zyn onverstand, niet verraaden wil, die zal waarlyk geheel anders te werk gaan. Daarentegen heb ik ook zelfs ondervonden, hoe zielroerend de zingende Godsdienst worde, wanneer de Organist zyne stemmen en zangleidingen met den inhoud der liederen, met de gelegenheid der tyden, en andere omstandigheden, naauwkeurig weet te doen overeendraagen. Dan dagt ik zomwylen, gelyk David: *één dag, ô Heer, in uwe voorhoven is beter, dan elders duizend*. Het is derhalve te streng gehandeld, als men de Orgels uit de Kerken verbant, en al zo weinig pryslyk, dat men by *allerbande* sterfvallen, aan de Orgels en andere Kerk instrumenten een stilzwygen oplegt (1). Het schynt in veele gevallen niet anders, dan of men God weder een' tort doen wilde; ik zeg in veele, niet in alle, gevallen.

(1) Zie *Matthefons* kleine general-bas-schule, voorbericht, pag. 6, en deszelfs volmaakten Kapelmeeſter, pag. 22. §. 30.

(*) De gronden, die deeze Auteur inbrengt tegen de duitſche gewoonte, dat 'er naa 't verſterf van een' landsvorst of vorſtin, gedurende een jaar en ſes weken, in 't geheele gebied, noch Kerk-orgel, noch eenig ſterkluidend Muzikaal instrument, zich derf hooren laten, koomen kortelyk hier op uit: 1) Gods eere lydt 'er onder. 2) De gevoegelykheid inſgelyks. 3) Sirach ſpreekt nergens van een rouw gedurende een rond jaar, maar ſlegts, van eenige dagen; bren-

brengeende geen andere reden by, dan de betaamelykheid, en stellende daar een gewigtiger reden tegen. Aaron en Moses wierden maar 30 dagen betreurd. (Sir. 38. Num. 20. Deut. 34.) 4) De konst geraakt 'er door aan 't kwynen. 5) De Orgels bederven. 6) Men kan immers droevig genoeg musiceeren; gelyk de klokken tot treuren en verheugen dienen. 7) Droefheid vereischt zelfs opwekking en troost. 8) De rouw is meerendeels voor den pronk, ydel en verdigt. 9) Geen mensch heeft 'er eenige nuttigheid van. 10) De Musici verliezen 'er vry wat door aan inkomsten en oefeningen; ja, zyn naderhand des te onbekwaamer. 11) Op bruiloften is het dwinglandy; nieuwgetrouwde zullen vreugde hebben, en men berooft hun van 't geene, dat God zelf hun zeer geerne gunt en verleent. 12) Het strydt tegen 't gebruik van andere natien, desgelyks, by hooge sterfvallen, tegen de eerbied omtrent den opvolger, over welken, indien hy goed is, men meer reden heeft zig te verblyden, dan, over den verstorvenen lang te treuren.

§. 70.

Onderscheid tusschen blaas- en snaartuigen.

Alle ons bekende harde stoffen, metaal, been, hout, papier, klei, was, vleesch, ja, die zig slegts bearbeiden en in de vereischte gedaanten brengen laten, zyn bekwaam tot blaastuigen. Maar de snaar- en blaastuigen verschillen hier in van elkander, dat by geene, de toon zo wel van hunne samenvoeging, als ook van de materie, uit welke ze gemaakt zyn, afhangt, terwyl het by deeze, meerendeels op de samenstelling alleen aankomt. Want, de klank rigt zig hier naar de lengte en wydte dier werktuigen, naar hunne openingen, kerven, tongen enz. als waar door de innerlyke klinkbaare lugtdeelen gins en weder bewogen, geperst, uitgezet, en dus tot het trillen gebragt worden. Doch, by violen, en voortge-

lyke instrumenten, heeft, behalven de samenstelling, de geschapenheid der stoffe mede invloed in de natuur des toons; nademaal by derzelve, te mets zigt- en voelbaare, trillingen, de toon eerst zyne rechte eigenschap verkrygt. Daarentegen, trompetten van hout, van bordpapier, van tin, van geel Koper en van Zilver, hebben allegaâr een' trompet-achtigen klank, hoewel eenigen dompiger en onduidelyker, andere reiner, lieflyker en doordringender luiden; 't welk by zekere schikking in 't bearbeiden en by 't verkiezen der stoffe toekomt. Kortelyk, men heeft by 't maaken van orgelpypen, en van andere blaastuigen, alleenlyk zorg te draagen, dat de stoffe goed, zuiver en glad uitgewerkt worde.

§. 71.

Herinnering aan 't verstand en aan de diepe Kennis Gods.

Dit alles te zien, te hooren en te weeten, zonder 'er door tot de overweeging der oneindige grootheid van Gods verstand te worden opgeleid, dunkt my vry onredelyk te weezen. Zo veel dingen in de wereld te ontmoeten, die, behalven het voornaamste oogmerk van hunne voorschikking, nog meer dan één nuttigheid hebben, ja, meer nuttigheid, dan wy veeltys weeten; en nogtans niet te bedenken, hoe veel kennis, hoe veel wys- en zorgvuldigheid, hoe veel magt daar toe vereischt zy, zou dat te vermoeden staan van iemand, die, by ongelykgeringer werken van menschelyke vinding, gewend is te besluiten op 't verstand des uitvinders of maakers? By voorbeeld, als wy hooren, 'er zy

er.

ergens een konstwerk uitgevonden, door welks behulp het geene, dat iemand op het clavier fantaseert, onder 't speelen te papier gesteld en dus der vergeetelheid onttrokken wordt (1), geloofd men dan niet, dat de uitvinders van iets diergelyks, veel verstand hebben en de zaaken diep inzien? Wy zyn verscheide konstige dingen aan gelukkige ontmoetingen verschuldigd, maar niet alle; en die, welke langs deezen weg, door proefneemingen, wierden voortgebracht, vereifchten evenwel een mensch van verstand, die de werkende oorzaken 'er van samenvoegde, verscheidentlyk toestelde; ja, het voortgebragte zig te nut maakte en verbeterde. Genomen, men kreeg door probeeren, den inval, één instrument uit veele pijpen samen te stellen; zy, die het eerst bezogten, en deeze vinding allengskens zodanig beschaaften, dat 'er eindelyk het, alles met zyn gejuich vervullende, Orgel uit wierd, moeten echter veel verstand gehad hebben. Doch, waar heeft de konst, by alle menschelyke vernuft en schrandtheid, nog ooit het geringste werk Gods konnen namaaken? Hoe verre moet dan Gods vernuft en kennis, die van alle konstenaars te boven gaan? Ja, waar hebben deeze hun verstand, en hunne wysheid in allerhande werken, van daan? Al zo weinig van zig zelve, als zy hen zelve gemaakt hebben. Een ongelyk volmaakter God moet hen hebben geschapen; nademaal niets onvolmaakts, iets volmaakts, en niets onverstandigs, iets verstandigs, kan scheppen. Het is derhalve niet de bevreesheid, die 't gevoelen van een levendig en alwys God doorgaans heeft ingevoerd. Dit is den mensche aanstonds in 't begin, met kennelyke trekken, in 't hart geschreeven, en door de naderhand gevolgde openbaaringen onuitwis-

132 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*
schelyk gemaakt. Al heeft dit schrift, door
lengte van tyd, niet door gebrek van duurzaam-
heid, maar uit bekende andere oorzaken, dikwyls
veel van zyn klaarheid verlooren, het is nogtans
altoos, gelyk een beeld door versche koleuren,
door 't getuigenis der geheele natuur, weder op-
gehelder, en, eeuwen lang, tot op onze tyden,
veilig bewaard. Dat hebben de overal waarge-
nomene Kenmerken van een oneindig verstandig
God uitgewerkt; zelfs by volken, welken, naa
de eerste onmiddelyke openbaaringen Gods, geen
verder bekendmaking is gedaan. Ei lieve! over-
leg maar slegts, wat eene ver vooruit ziende ken-
nis, hoedanig een alles doordringend verstand,
daar toe vereischt wierd, om alle dingen in de we-
reld derwyze te schikken, datze, behalven hun-
ne hoofdzaakelyke nuttigheid, ook nog tot de
Muziek dienen. Moesten hun allen niet zekere
eigenschappen en onderlinge redemaaten, die ze
anders niet behoefden, worden mede gegeven;
een zeker graad van hardigheid; van beweegbaar-
heid; van veerkracht enz? Gaa by trappen voort,
myn vriend: want ik zie, dat gy met gedagten
overstulpt wordt, en het nadenken 'er onder ver-
liezen zult. Beschouw eens het gepiep des winds,
en overweeg, hoe veel daar toe behoord heeft,
dat hy piepen kan. Van het eenvoudige, gelyk-
vormige geruisch des winds, gaa over tot de lief-
lyk zingende vogels; gy zult eenen nieuwen graad
van de grootheid der goddelyke kennis ontdek-
ken. Vervolgens begeef U tot den verstaanlyk
zingenden mensch, en tot de, met hem als om-
stryd werkende, instrumenten, dan zal U verder
niets ontbreken aan de overtuiging van 't onein-
dige verstand des eeuwigen Gods.

(1) Diergelyk eene konstige uitvinding van den Heer
Land-

Land-Syndicus te Einbek, wierd voor eenigen tyd in de Couranten bekend gemaakt. (* Nader berigt hier van vindt men in 't eerste stuk myner saemenspraaken, pag. 37. enz.

§. 72.

God is oneindig volmaakt en alweetend.

Het is zeker, dat God de gansche wereld, en haare geheele schikking, beschouwt en grondig kent. Volgens dien is zyn verstand reeds oneindig grooter, dan het onze. Want, te gelooven, dat Hem alles door proefneemingen eerst dusdanig gelukt zy, en dat Hy aan zyne vindingen, nu hier dan daar, iets verbeterd hebbe, zoude godslasterlyk weezen, en zelfs tegen de reden aanloopen. Doch wy ontmoeten in 't nadenken, eerder geen en God, by welken wy stilstaan en volkomen beruften kunnen, voor wy Hem, volgens de uitbeelding die de heilige schrift ons geeft, alle volmaaktheden in een' oneindigen graad toeschryven. Waarom zouden wy van Hem niet het hoogste, ja, een oneindig verstand vermoeden, nu Hy allenthalve, waar wy het oog heen wenden, daar van door slaande blyken heeft gegeven? *Hy schouwt tot aan de einden der aarde; Hy ziet onder alle de Hemelen. Hy weet alle dingen. Hy kent alle dingen. Hy is een God der wetenschappen. Onze Heer is groot ende van veele kracht; zyns verstands is geen getal. Daarom zingt den Heere by beurte met dankzegginge; Psalmzingt onzen God op de barpe (1). Zo is 'er dan, nu noch nimmermeer, op 't geheele aardryk niets, over 't welk de diepte der goddelyke kennis zig niet uitsprekt. Geen schepzel is onzichtbaar voor*

134. *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*
Hem, maar alle dingen zyn naakt en geopend voor
zyne oogen. Hy is alweetend; Hy kent en over-
denkt alles, wat geschied is, wat geschieden zal,
en geschieden konde, onophoudelyk in de aller-
volmaaktste duidelykheid. Hy kent de starren aan
den hemel, en haar getal; de vogels onder den
hemel, en hun getal; het hair des hoofds, en hun
getal; de dieren in 't woud, en hun getal; de
visschen in 't water, en hun getal. Ja, hy telt
de traanen der vroomen; Hy doorgrondt de har-
ten der menschen, en kent hunne gedagten (2).
Anders ware het Hem onmogelyk geweest, om
zulk een groot, doorlugtig gebouw, als de we-
reld is, te voltrekken, en haar met al 't geene,
dat 'er in zo veel duizend jaaren tot haare duur-
zaamheid vereischt wordt, te voorzien. Zonder
zyn verstand en zyne alweetenheid, had Hy 'er
niet eens de Muziek, schoon nog maar iets ge-
rings zynde, invoeren en tot op den huidigen
dag, ter verlustiging van redelyke geesten, be-
waaren kunnen.

(1) Job 28, 24. Joh. 21, 17. 1 Joan. 3, 20. 1 Sam. 2, 3.
Ps. 147, 5 en 7.

(2) Hebr. 4, 13. Jes. 40, 26. Luc. 12, 7. Job. 42, 2
en 3. Ps. 7, 10. Ps. 56, 9. Ps. 139, 23. enz. enz.

§. 73.

Gods wysheid, uit de Muziek kennelyk wordende.

Neffens de *diepte der kennis* staat ook de *diepte*
der wysheid; met geene, even ondoorgrondelyk,
even noodzaakelyk in God. Zy heeft alle din-
gen eerst moeten schikken, aleeze door zynert
wil het wezen konden hebben. *Onze God is*
niet alleen magtig van daad, maar ook groot van
raad;

raad; ja, hy heeft den mensch tot het verkrygen van wys-en kloekheid bekwaam gemaakt. Zie eenige staaltjes dier wysheid aan de invoering van de Muziek! Vooreerst, God heeft het zodanig weeten te schikken, dat 'er haarentwege geen nieuwe stoffe behoefde te worden geschapen. Had het Hem behaagt en oorbaar gescheenen; had de wysheid niet aangeraaden, om aldaar, waar de wydloopigheid niet alleen onnoodig, maar zelfs ongemakkelyk zou geweest zyn, den kortsten weg te verkiezen; Hy had immers al zo wel de eigenschappen, tot de Muziek vereischt, by de bekende stoffen achterweege laten en dezelve eener nieuwe stoffe byzetten konnen: te weeten, eene andere klinkbaare materie, dan de lugt, geeven en ons andere lighaamen tot instrumenten aanwyzen konnen. Niemand zal twyfelen, of God had ons het geneugte, 't welk wy in de Muziek vinden, insgelyks op andere manier konnen mededeelen. Maar door de tegenwoordige wyze schikking, gedydt de lugt tot nuttigheid en tefens tot geneugten.

Ten Tweeden, de Muziek is handelbaar en als voor ieder een gemaakt. De materiaalen tot de instrumenten zyn 'er in zulk eene menigte voorhanden, dat alles, van den Vorst tot op den laagsten herder, musiceeren en zig verheugen kan. Hier is geen ledige ruimte gelaaten; geen staat, geen mensch is zo rampzalig, dat hem dit vermaak ontzegd waare. Ja, de natuur geeft elk het voortreffelykste instrument, eene stembaare keel, by de geboorté mede; ze verlustigt hem door de Muziek der vogelen, voor ieder een geschapen, zonder hem in 't minste 'er iets voor af te vergen. En dit is juist het voorregt der edele vermaakelykheden, door God, tot opwekking des gemoeds,
den

136 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

den menschen verleend, boven de onedelere, die zy zelve zoeken, en onder welke zy verwilderen. Hoe veel te meer zouden luisse purperdraagers zig vleyen en verhevener achten, indien het geneugte, uit de Muziek voortspruitende, hunnen vergulden en verzilverden paleizen alleen waare toegewezen? Hoe veel te meer zouden zy zig door hunne schoothondjes, de pluimstrykers, voor de eenigste lievelingen des Hemels laten uitkryten? Hoe veel te verachtelyker zou de laage staat zyn gehouden? Doch, gelykerwyze de grooten, met de minsten van hunne onderdaanen, water en brood moeten gemeen hebben, zo zyn ze ook, volgens eene groote wysheid Gods, in 't genot der edelste vermaakelykheden met hunlieden gelyk gemaakt. Vorstelyke Muziek-Kapellen en herderchooren zyn geenzins eenerhande dingen; maar, het vermaak des Konings is niet grooter, als dat, 't welk de herder, om dat hy niet beter weet, by zyne schalmei geniet. Dit is een uitwerkzel der wysheid en teffens der onbegrype-lyke voorzienigheid Gods, dat ieders gemoed zodanig kan worden gewend, om in zulk eenen zang- en speeltrant, als hem, naar zynen staat, mag gebeuren, een volmaakte vergenoeging te nemen. Eveneens gaat het in de wereld met meer dingen, was de mensch altoos maar wys genoeg, om niets, dat zynen staat ontzegt is, te hev'ig te begeeren.

§. 74.

Voortzetting.

Ten derden, het vergenoegen in de Muziek is, wanneer 't niet bedorven wordt, juist dat, wat het

het weezen zal. Een edel vergenoegen, moet ons de moeijelykheid onzer arbeid verligten; het gemoet opwekken, niet in slaaverny trekken; ons geruft, bezaadigd en zedig maaken. Nu weet ik onder alle, enkelyk tot vermaak strekkende, dingen, geen één, 't welk dit beter konde bewerken, dan de Muziek.

Ten vierden, wat wysheid heeft aan den mensch gearbeid, aler hy een deelgenoot van zulk vermaak konde weezen! zyne ziel is tot dat einde met allerhande krachten en begeerten voorzien; met krachten, om meenigerlei veranderingen op instrumenten te verwekken en melodyen toe te stellen; met begeerten, welke juist door zo iets voldaan te worden wenschen. Zyn lighaam is insgelyks, door de gemelde wysheids-hand, met betrekking op de Muziek, gebouwd; dat de oogen zo gaauw zien, de ooren zo scherp en zo schielyk hooren, de keelen zo vaardig zingen, de handen zo gezwind schryven en speelen, en de voeten de rassigheid der handen bykans namaaken kunnen; ja, derwyze, wanneer 'er oeffening en vlyt bykoomt, dat de omstanders iets meer, dan menschelyks, te zien en te hooren gelooven mogten! Wat wysheid heeft lighaam en ziel zodanig doen harmonieeren? Wie heeft het lighaam met zo veel kleine, buigzaame ledekens begaafd, en de ziel vermogend gemaakt, om zo schielyk, zonder veel nadenken te behoeven, en zo menigvoudig, 'er in te kunnen werken? Echter, dit alles is in dier voege toegefeld, dat 'er zonder vlyt en oeffening geene hebberlykheid verkreegen wordt. Denk nu op het ryk der genade, alwaar het eveneens toegaat (1), en overweeg, dat zy beide, den zelfden alwyzen Insteller hebben! Waarlyk, de gemelde

138 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*
melde vaardigheden, door langwylige oeffening
vermeerderd, moeten den zogenaamden *Materi-*
alisten, of waanwyzen geleerden, die zig ver-
beelden, als of ze de ziel wel konden ontbeeren,
misschien nooit in de gedagten zyn gekomen (zie
§. 79.)

(1) Gelyk men zegt: *Amor docet Musicam*, zo kan
men ook zingen: *Amor docet Religionem*.

§. 75.

Ten vyfden, de goddelyke wysheid heeft zig
insgelyks klaar geopenbaard door zo veelerhande,
in de Muziek mogelyk gemaakte, veranderingen;
onder anderen door die, welke uit den verschil-
lenden aardt der *grondtoon*en, en uit hunne *beide*
geslachten (*genus durum et molle* (*)) voort-
spruiten.

Ten zesden, met hoe groote wysheid is niet
de uitdeeling der *vier hoofdstemmen* onder de men-
schen geschied! Ieder heeft zulk een stem gekree-
gen, die gevoeglykft was voor zyn geslacht en
temperament. Deeze schikking heeft ook reeds
ettelyke duizend jaaren stand gegreepen. De uit-
zonderingen, die hier voorkoomen, worden niet
zo zeer door de natuur, dan door slegte opvoe-
ding en kwaade gewoonte, verwekt. Daarom
houdt men 't voor ongevoegzaam, als een vrouws-
persoon in al te grove toonen; gelyk een zak-
draager, schreyt, en, een manspersoon zo te-
der, gelyk een meisje, spreekt. Alderminst past
het vrouwelyke spraakgeluid den geenen, die in
de gemeente Gods als leeraars hunne stemmen
moeten verheffen. Wyders, men ontmoet by ie-
der mensch een zangstem, maar, een ruuwe
en

en onbeschaafde; ieder moet de zyne, door oefening en neerstigheid, tragten te verbeteren. Zo gaat het met alle wereldsche dingen, tot den mensch opzigtelyk. Hy is derhalve of ongelukkiger dan de dieren, die alles vinden, gelyk zy 't gebruiken, en alles kunnen gebruiken, zo als zy het vinden, of, God heeft den mensch met een ander oogmerk toegesteld; met het oogmerk, om door inspanning zynere krachten, door vlyt, en door 't gebruik zynere vryheid, zig zo verre boven de dieren te gaan verheffen, als hy te vooren in dit stuk beneden hun was: ten einde aldus of lof of straffe te verdienen. Een onbetuogeld en zig zelf niet behoorlyk regeerend mensch, is erger en leelyker dan een wild dier; geen onbesuistheid, geen schandelyk stuk, is voor hem te groot. Had de Schepper ons door de natuur onze pligten beter, dan door deeze schikking, erinneren kunnen? *Wat diepte der Wysheid!* Schynt iemand deeze aanmerking gering, die geeve maar acht, waar ze te pas koomt, en hoe verre zy zig over de beezigheden deezes levens uitstrekt, dan zal ze in zyne oogen wigtig genoeg worden. Zonder haare volbrenging kost de menschelyke samenleving niet eens veilig genoeg wezen; alles zou tegen elkander aanloopen; gelyk ongeoeffenden, of lieden, die elkander niet regt verstaan willen, geen lieflyk samenstemmende Muziek kunnen maaken. Maar het gezellige leven is ons volstrekt noodzaakelyk, zo wel ten aanzien van den goddelyken wil, als ook wegens onze behoefte. Alle menschen hebben verschillende gaven; worden die beschaafd en vervolgens naar behooren aangelegd, zo geraakt de groote menigvuldigheid der dingen in 't gezellige leven, nogtans in verwonderenswaardige harmony, en bevordert den

den welstand der menschen; eveneens, gelyk veele muzikoeffenaars, die met andere stemmen en op verschillende instrumenten, allegaâr iets anders zingen en speelen, evenwel lieflyk overeendragen, elkander versterken, helpen, aflossen, en zelfs aldaar, waar ze onderling te stryden en zig van malkanderen te verwyderen scheenen, de harmony niet bederven, maar veeleer des te aanminniger doen worden. Het eenzaame leven is tegen onze natuur, en tegen de ordonnantie Gods. De Kloosters en kluisen zyn, volgens hunne tegenwoordige gesteldheid, slegts zo iets, als een onbruikbaare stem in de Muziek. Tot welke afwegen vervallen de menschen, wanneer ze zig buiten de natuur zoeken! Daar koomen van zelve wel uren en tyden, in de welke wy ons van alle menschelyke geselschap moeten beroofd zien. De droefgeestigheid en de geheime kommer vinden insgelyks geen vergenoegen in een talryk geselschap. En menig heeft geenen vertrouweling, in wiens schoot hy zyne klagten kan uitschudden. Dan is het gezang onze vriend. Dien betrouwen wy onzen druk; en ongemerkt maaken de klaagliederen ons hart ligter; ongevoelig overtrekkenze ons aangezigt met bezaadigde mynen, gelyk anders de troostelyke woorden eens vriends doen. Mer wat wysheid is 'er in allerhande voorvallen voor ons vergenoegen en voor onze gerustheid gezorgd! Hoe kunnen de menschen het geraaden vinden, om andere, ongeoorlofde, haatelyke wyzen tot de bevreediging des harten in te voeren, en de voornoemde, te bederven!

(*) Namelyk, uit grondtoon en over de groote en kleine derde; Zie §, 82, en in myne spraakkonst, die zekerlyk van dit alles omstandiger berigt geeft, §. 73 tot 106.

§ 76.

Hier uit blykt wederom Gods oneindigheid.

Wat zoude ons nu beletten, om aan God niet het hoogste verstand en de hoogste wysheid toe te schryven! De natuur noopt ons 'er toe aan, en de eerste gedagte van God brengt terstond mede, dat Hy onbegrypelyk verre boven het schezpel verheven, met een woord, ONEINDIG zy (1). Alle van Hem, door zyne werken, ons bekend gewordenene eigenschappen, leiden ons op gelyke wyze, als het te vooren beschouwde verstand en de wysheid, tot de oneindigheid zyns weezens en zynzer volmaaktheden. *Onze Heer is een groot God; ja, een groot Koning boven alle Goden; zyne grootheid is ondoorgrondelyk. Hy is alles in allen. Wy kunnen geenzins tot de volmaaktheid toe, den Almagtigen vinden. Zy is als de boogten der hemelen; dieper dan de belle; langer dan de aarde en breeder dan de zee* (2). Daarom behaagt met my gansch niet, dat zommige zig alenthalve datelyk op Gods wysheid beroepen, en 'er bewysreden uit poogen af te leiden. Dit kan wel aangaan, maar alleenlyk, onder groote bepaalingen: zig te regt 'er op te kunnen betrekken, vereischt ongemeen veel inzicht in de oogmerken en wegen Gods; twee stukken, van welke zy, die de meeste bewysgronden 'er uit willen opmaaken, dikwyls minst weten. Om deeze Goddelyke eigenschap niet te ontheiligen, staa men 'er aldaar, waar men ze waargenomen te hebben geloofd, liever verwonderd over, dan dat men dezelve zonder noodzaak tot het heen en weder trekken op de disputerbanken ten prooi geeve. Alle Goddelyke

142 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

delyke zaaken moeten ons te dierbaar weezen, om ze met ongewasschen handen eenigzins te bezoedelen. Even onbezonnen handelen zy, die Gode iets van zyne werken willen betwisten; slegts om dat het hun dus behaagt, of, anderzins overtollig schynt. God zal zig aan ons willen of niet willen zekerlyk niet keeren; en 't overtollige is Gode, wanneer het tot de verbreiding zynner goedheid dient, niet onberaamelyk. Wie heeft 'er iets tegen, dat God ons meer, dan water en brood, tot de behoefte des lichaams verleend heeft? Wat vinden wy dan hier aan misprijzelyks, dat Hy zig den mensche op meer dan eenerlei wyze heeft gelieven te openbaaren? Nu zyn verstand alle wegen, zig aan 't beminde menschedom bekend te maaken, doorgrondt, en zyne wysheid alles op 't beste weet te schikken; waarom zouden wy dan niet mogen hoopen, dat God niets hebbe achterwege gelaaten, 't welk eenigzins strekken konde, zyn heil en zyne goedheid ons te toonen? Waarom maaken wy ons kennelyk als zulke, die tegen God stryden? Is dat de dank voor zyne goedheid, die zo veel toegaving met onze zwakheid heeft gebruikt? De veragters der Religie beginnen hier met den onregten te disputeeren, vermits Hy tog altoos regtvaardig blyft, als Hy geoordeeld wordt; zy handelen tegen hunne eigene staatkunde, volgens welke zy zig anders voor magthebbenden demoedigen.

(1) Vid. *Crusii* metaph. §. 237.

(2) Pl. 95, 3. 145, 3. 96, 4. Job. II, 8 en 9. Syrach. 43, 29. 30.

§. 77.

Van liefdelooze christenen en buichelaars; als mede, van den onredelyken Godsdienst.

Niet alles, wat geluid geeft, behoort onder de muzikale instrumenten. De schellen zyn, wegens haare eentoonigheid, deezer benaaming onwaardig. Ook onder die, welke in stoffe en gedaante naar eigentlyke instrumenten gelyken, vindt men ondeugende en verwerpelyke. Eveneens gaat het in 't ryk der genade. Zommigen roemen op God, en verloochenen Hem echter door hun ongoddelyk leven; *luidende schellen* waarlyk, die, behalven den toon, in welken ze in 't begin wierden gesteld, verder niets goeds uitleveren! De verwerpenswaardigste onder hun zyn de huichelaars, die eene *gedaante van Godzaligheid hebben, maar baare kracht*, zig door de liefde met der daad betoonende, *verloochenen*. Hun ontbreekt het hoofdwerk tot het Christendom, *de liefde Gods en des naasten*; anders zouden ze zodanige niet weezen. Zegt gy: wie zou God niet liefhebben? Ik antwoord, het is iets anders, met den mond en in de verbeelding, dan met der daad, liefhebben. Insgelyks verschilt het krachtig, of iemand voorgeeft, dat hy den naasten beminne, dan of hy hem waarlyk bemint. *Zo laat ons dan niet liefhebben met den worde, noch met de tonge, maar met de daad ende waarheid.* Want al waar 't dat iemand de taalen der menschen en der Engelen sprake, ende de liefde niet hadde, zo was by een klinkend metaal of luidende schelle (1). De waare en goede Muzikale instrumenten vereischen eenen vasten regel, volgens welken

144 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

ken ze worden behandeld; zy moeten ééne taal en gemoedsbeweëging overneemen en uitdrukken kunnen; men moet bemerken kunnen, wat ze zeggen willen. Iets, 't welk alle billyke regels, en alle kentekens der waarheid, in de Religie wegneemt, gelyk, by voorbeeld, de droomen der geestdryveren, en de onverstaanbaare Godsdiensft der paapschen, is derhalve van gansch geen waarde. *Indien de bazuin een onzeker geluid geeft, wie zal hem tot den kryg bereiden?* 1 Cor. 14, 8.

(1) 1 Joan, 3, 18. 1 Cor. 13, 1.

§. 78.

Tweede verdeeling, in Choraal- en Figuraal-Muziek.

De wyze, hoe men de zangstemmen en instrumenten by de Muziek te werk stelt, geeft reden tot eene nieuwe verdeeling: want, of alle, hoe veel men 'er ook samenvoëge, gaan met de melody in denzelfden toon, of ze verzellen haar als grond-en middelstemmen; zo echter, dat geene de andere voor-ofnakoomt; of deeze grond-en middelstemmen mengen 'er zelfs allerhande veranderingen, verwisselingen, en iets diergelyks, tusschen. De beide eerstgemelde soorten van Muziektrant, noemt men CHORAAL-en de laatste, FIGURAAL-MUZIEK. Zy, die de hedendaagsche tyden, wegens gebrek van toereikende historische kennis, overmaatig hoogachten, pleegen ook hier de gryze oudheid, door haare Muziek voor zeer onnozel uit te geeven, vinnig aan te tasten. Onze tyden alleenlyk baaren enkel zoonen der wyzehenne, in
allen

allen deelen kloeker, dan haare Vaders. Het eenigste, waar op ze steunen, is zeker schriftuurplaats, die den Ouden de volstemmige figuraal-muziek te betwisten schynt: staat 'er niet, zeggen ze, 2 Chr. 5, 13. als zy eenpaarlyk trompetteden en zongen, om eene eenpaarige stemme te laten hooren, pryzende en lovende den Heere? Maar, daar uit laat zig verder niets besluiten, dan, eerstelyk, dat zy lieden alle gaâr het oogmerk gehad hebben, den Heere te danken en te looven; gevolgelyk, in dit stuk ongelyk beter geweest zyn, dan de meeste van onze hedendaagsche muziekoeffenaaren, van welken het nauwelyks éenen in de gedagten komt, dat hy daarom in de Kerk zy, om den Heere een lofied te brengen en zynen naam onder de menschen te verheerlyken. Ten tweeden volgt 'er uit, dat alles ongemeen wel samengestemd hebbe; gelyk 'er dan enkel geoeffende en by malkanderen gewende lieden musiceerden. Hier by komt, ten derden, de onmogelykheid, dat alles in enkel unisoonen of octaven had kunnen gaan; nademaal de gebruikte instrumenten daar toe niet pasten. Had de melody zig naar deeze instrumenten rigten moeten, zulks waare voor de zangers te moeijelyk geworden; en hadden de instrumenten, om datze niet mede voortkonden, nu hier dan daar, stil houden en zwygen moeten, zo was de gewaande eenpaarige stem al te dikwyls gestuit, en kost dienvolgens in 't minste niet als eenpaarig worden aangemerkt. Immers, dat men in 't gemeen geen reden hebbe, om de Muziek der Ouden, inzonderheid der Hebreen, verre beneden de onze te stellen, (den smaak uitgezonderd, als welke by alle natien en t'allen ty-

146 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*
 den veranderlyk is, en welken ook de ver-
 standigen onder ons niet doorgaans pryzen),
 zulks vind men in de voornoemde geschriften van
Printz en *van Till* duidelyk aangetoond. In de
 wereldkunde of *Cosmographia* van *Aristoteles*
 ontmoet men reeds de volgende merkwaardige
 uitdrukkingen: „De Muziek mengt hooge en laa-
 „ ge, snelle en langzaame toonen onder elkan-
 „ der, en brengt uit verschillende stemmen eene
 „ overeenstemming te wege”. Wyders, 't is uit
 de kerkelyke geschiedenissen bekend, dat de
 zangen der eerste Christenkerk uit enkel choraal-
 len bestonden; als mede, dat haare Kerkmuziek,
 by het toeneemende uiterlyke gezag eerst in 't
 gebruik kwam, en sedert de vierde eeuw ge-
 stadig verbeterd wierde. Doch, met de ver-
 koude eerste liefde, is ze insgelyks weder zo-
 danig verkoud, dat zommige steden hedendaags
 groote reden hebben, om zig over haare Kerk-
 muziek te schaamen.

§ 79.

Hoe noodig eenen Musicus de ziel zy.

Bestond de mensch uit niets anders, dan uit
 het zichtbaare gedeelte, de stoffe, zoude het
 t'allen tyde slegt met de geheele Muziek, maar
 nog slegter met de figuuraal-Muziek, zyn ge-
 stelt geweest. Tot een' Componisten tot een
 practykaal Musicus behoort waarlyk meer, dan
 een konstig gebouwde lighaam: want, door de en-
 kele samschakeling der leden, hoe konstig de-
 zelve ook zy, wordt 'er geen bewustheid mo-
 gelyk. Wie zig het tegendeel verbeeldt, die
 ziet hier het wonderbaare over 't hoofd (1).
 Het

Het is te beklagen, dat zelfs geleerde lieden, die in der daad de grootste kennis van 't menschelyk lighaam hebben, en 'er dus best over konden oordeelen, hedendaags voor de stellingen der zogenaamde *materialisten* pleiten. Het ongemeen konstig samenstel onzes lichaams, overweldigt hunne oplettendheid zodanig, datze den bestierder, die hier echter al zo noodzaakelyk, ja, ongelyk minder, dan by de konstige, musiceerende maschinen, door menschen uitgevonden, te ontbeeren is, 'er over uit het gezigt verliezen. Nooit vond men eenig konstwerk, 't welk, zonder gedreeven of op andere wyze geregeerd te worden, zig zelf beweegde, veelmin, gedagten teelde en volgens denkbeelden werkte; iets, 't welk daar en boven nog van eenen gansch verschillenden aardt is, dan de beweging. Hier tegen behoeft men niet eens in te brengen, dat den werken der konst de fynigheid ontbreeke: want, 'er zyn ook zeer subtyle maschinen voorhanden; doch een fyne, kan zig al zo weinig zelve bewegen, als een grove; maar beide hebben alleenlyk de vatbaarheid, om, door iets, van 't werktuig verschillends, bewogen te kunnen worden. Ja, geen konstwerk ter wereld, vermag zo veelerhande, zo ongelykvormige, en zelfs door anderen voorgeschreevene, bewegingen te maaken, zonder iets, 't welk zulke voorschriften *verstaan* en dezelve voort te brengen *willen* kan. Zo gaat het by een' Componist, Virtuoso en Organist. Geene, deelt deezen de achtervolgingen van toonen, door hem, volgens zekere regels, verzonnen, mede op een nootenblad. Zy beschouwen het blad; raadpleegen met hun zelve over de be-

148 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

kwaame uitvoering van deeze of geene passasien; van het denken, koomen ze tot het willen; en naar dat ze willen, volgens dien beweegen zig hunne keelen, tongen, handen en voeten. Kan dat uit de stoffe voortspruiten? waarom kan men dan op een ander tyd een nootenpapier aanzien, zonder naar het zelve speelen te willen? Een Componist kan minst van allen zyne ziel derven. Zal hy componceren, zy moet noodzaakelyk te huis, niet op een kuyering, weezen. Wie kost hem anders het uitdrukken der hartstogten in de pen geeven, dan deeze Directeur zyns lighaams? Zo verre heeft de Konst het gebragt, dat men spreekende en musiceerende menschenbeelden toe te stellen weet: Albertus M. is vermaard wegens het eerste, en voor eenige jaaren kwam 'er narigt uit Vrankryk, dat iemand een beeld gemaakt had, 't welk verscheide stukjes op de dwarsfluit blaast, de fluit aan-en afzet, de oogen 'er by verdraait enz. Maar, een denkend, een willend, een componcerend beeld, heeft nog niemand uitgevonden; zelfs niets, dat daar na gelykt. Wie zig hier van nog nader overtuigen wil, die gelieve het nooit volpreczen fugenwerk van den vermaarden *Bach*, wegens deszelfs ondergaan verlies van gezigt afgebroken, naauwkeurig in te zien, of slegts den chooraalzang: *wenn wir in böchsten nöthen seyn*, door hem in zyne blindheid eenen anderen in de pen geeven, ter deeg in aanmerking te neemen, dan ben ik verzekerd, dat hy wel haast zyne ziel van nooden hebben zal, om alle hier opgesloten leggende fraaiheden klaar te bevatten, en des te meer, indien hy ze spelende

voort

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 149
voortbrengen en over den Opsteller oordeelen wil. Dit eenigste exempel vernielt alle tegenwerpingen, door de dryvers van de enkele stoffelykheid ingebragt. Zeggen zy: wy konden, met onze ziel, ook niet alles beantwoorden; zy zullen dit evenwel, zonder ziel, nog veel minder kunnen. En de zwaarigheden, die 'er by ons overig blyven, zyn van eene gansch andere natuur, dan de haare; zo dat men daar uit reeds bevroeden kan, wie de waarheid aan zyne zyde hebbe.

(1) Conf. *Crusii* metaph. §. 444. pag. 863.

§. 80.

Herinnering aan de Almagt Gods; aan Zyne volmaaktheden in 't gemeen enz. aan onzen pligt, niemand te veragten enz.

Ons zal de bekwaamheid, tot de Muziek vereischt, tot iets anders dienen, dan dat wy zo snoodelyk ons beste pand verwaarloozen zouden. Want, behalven dat wy, inzonderheid door de figuraal-muziek, aan verscheide eigenschappen Gods kunnen worden erinnerd; namelyk, door de gezwindheid onzer leden, aan de ALMAGT; door de oeffening, die wy 'er toe behoeven, aan de VOLMAAKTHEDEN GODS in 't gemeen, als welke alle, en wel in den hoogsten graad, by Hem voorhanden zyn, zonder eerst door oeffening te moeten worden verkreegen, en zonder elkander te verhinderen; door de ongelooflyk schielyke, gins en weder keerende, bewegingen onzer oogen, aan de ALOMTEGENWOORDIGHEID

170 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

GODS; door de uitvindingen der muziekgeleerden, aan 't VERSTAND GODS enz. Zo vinden wy hier ook gelegenheid, om nog aan twee voornaame pligten te gedenken, en ons derzelve noodwendigheid te binnen te brengen; willen wy als goede wereldborgers leven, met de Goddelyke inzigten harmoneeren, en geen dissonanten of wanorde invoeren.

Verre van iemand, wegens het onderscheid der gaven, te veragten, moeten wy ons veel-
eer haare ongelyke uitdeeling zeer geerne welgevallen laten; vermits hier door meer goed in de wereld is gekoomen, dan of ieder dezelve giften had ontfangen. Waaren alle stemmen van eenerlei hoedanigheid, onze Muziek zou merkelyk slegter weezen; had ieder een discant, waar bleeven de overige, niet minder aangenaame stemmen? Erken dan het alles doorziende verstand Gods ook hier door, dat in werken, alwaar wy dikwyls de orde en den samenhang uit ons zwak gezigt schynen te verliezen, waarlyk de grootste orde en de volmaaktste samenhang betooglyk zyn. De ydel-
en kwaadaardigheid der menschen heeft ingevoerd, dat menig, hoe onnut meubel ook, zig boven zyne Broeders, verheven acht. Muil-ezels blyven wat ze zyn, 't zy dat menze met stof, dan met zilver, overdekke. Zulk een mensch wordt hun gelyk, die, zynen oorsprong en zyn geslacht verzaakende, der wereld zoekt diets te maaken, als of hy van beter alooy waare, dan anderen; en, die zig wegens de bellen, hem aanghangen, zekere voorttrekkelykheid toeschryft. Even dwaas handelen de geene, die meer weezen en kunnen willen, dan ze uit kracht van hun-

ne gaven vermogen, of wegens andere omstandigheden uit te voeren bekwaam zyn. Menig is 'er door tot een moordenaar van zyn lighaam en tot een misdaadiger van zyne huisgenooten geworden, dat hy *twee ampten* bekleed heeft. Genomen, hy had eindelyk, wegens hunne naauwe overeenkomst, genoegzaame krachten 'er toe; daar uit volgt alleenlyk, dat hy in ieder van beide, God en zynen naaften regtschappen zou gediend hebben. Maar nu vermist dit, dan weder iets anders, zynen man, om dat de amptspligten elkander in den weg loopen: aldus wordt 'er of eene losse fleur ingevoerd, of men verteert zyne krachten voor den tyd. *Het gaat bun, als den geenem, die alle vier stemmen zingen willen.* Nog onbezonnener doet hy, die zig in zaaken mengt, tot de welke hy gansch geen bekwaamheid heeft. *Het harmoneert niet!*

§. 81.

Derde verdeeling, in geestelyke en wereldsche Muziek.

De Muziek wierd in haare kindsheid zekerlyk voor een enkel vermaak, tot tydverdrijf strekkende, aangezien. Dog, naauwelyks tradt ze in de jaaren haarer jongelingschap, of ze wierd tot de eere Gods aangewend; door haare Zuster, de digtkonst, eerlang daar in verzeld, en op dien voet, in GEESTELYKE (sacra) en WERELDSCH (profana) verdeeld. Alle tot nog toe ons bekend gewordenen volken, bedienden zig by hunnen Godsdienst van eenige Muziek. De Grieken en Romei-

152. *Uit de Muziek getrkkene aanleiding*

nen, als welke hier van ongemeen veel werk maakten, hielden zelfs gewyde zangers, pypers en harpslagers, tot de gestadige waarneming van hunne geestelyke Muziek; ja, byzondere gewyde instrumenten, die tot niets anders mogten worden gebruikt (1). En volgens het berigt van Plutarchus, zullen de oudste Grieken, de Muziek eenig en alleen tot het vereeren der Goden bestemd hebben. By het volk, 't welk den waaren, onzienlyken God diende, namelyk, de oude Hebreëen, is altoos, zo lang de iever en de reine leere stand greep, tusschen heilige en wereldsche Muziek een groot onderscheid gemaakt; onderscheid, tusschen de zangers en instrumenten; tusschen de melodyen en haare versieringen; tusschen de gebruikte liederen of zangstoffen. Voor eerst, men had eigene, tot den tempeldienst bestemde, instrumenten en zangers, die op geen vreet- en zuipgelag, noch by andere vrolykheden, verscheenen; alle stemmen wierden sterk bezet; men koos zekere goede zangers uit, en hunne achtbaarheid was met de plaats, alwaar ze dienden, overeenkomstig (2). Ten anderen, de liederen, hier toe gebruikt, handelden van de heiligste zaaken, en wierden door de puikdigters vervaardigd. Ten derden, de melody rigtte zig naar den oord, en de geheele Muziek verving majesteit, iets deftigs, en drukte de aandacht des harten uit over de vergenoegdheid in God.

(1) Hier van daan het feest der pypenwying by de Romeinen; conf. *Ovid. Fast. VI. 693. seq.* & *Varro Lib. V. de L L.*

(2) Van de heilige Muziek, inzonderheid ten tyde van David en Salomon; van de gebruiken 'er by ingevoerd; van

van 't koor voor de Muzikanten; van hunne kleeding, instrumenten en regten, is het voornoemde geschrift van den Heer *van Till* het fraaiste van allen; jammer, dat de hoogduitsche vertaaling 'er van, niet beter heeft willen gelukken.

§ 82.

Van de toongeslachten en grondtoon:

De beide vraagen, of ieder *toongeslacht* en of ieder *grondtoon* byzondere eigenschappen hebbe? dient men niet met elkander te vermengen; maar, tot ieder, hoewel in eenen anderen zin, *ja* te zeggen. Zo dra men de beide geslachten, namelyk, de grondtoon: over de groote en kleine derde, beschouwt, zal men 'er niet aan kunnen twyfelen, dat ze verschillende uitwerking hebben moeten, nademaal ze verschillende zyn in de wyze van aaneenschakeling. Deeze is nu wel, by grondtoon van het eigenste geslacht, dezelve, maar, dan komen 'er weder andere veranderlyke omstandigheden te voorschyn: by voorbeeld, de tempering eens instruments; de uitgestrektheid (ambitus) der melody; de meerder of minder bedreevenheid der musiceerende persoonen in de vereischte muzikaale tekens. By snaartuigen, neem eens, violen, verschilt het insgelyks, of 'er veel dan weinig losse snaaren in de eigenaardige klanken eens grondtoons voorkoomen: want, een stuk uit D over de groote derde gesteld, zal, in Emol getransponeerd, te mets niet half zo goed klinken. In dat geval is het den Componisten zekerlyk niet te verdenken, als ze ongeerne zien, dat men hunne, met voorbedagten raade, dus en niet

anders opgestelde stukken zonder reden transponeert. Het gaat hier eveneens, gelyk in 't menschelyke leven; iemand kan tot allerhande dingen bekwaam worden, maar, hoe dikwyls zyn 'er niet omstandigheden van tyd, plaats, vermogens enz. welke aanraaden, dat men ieder daar by laate, of tot het geene gewenne, waar toe de gelegenheden hem meest begunstigen. Want, zonder nu eens te gewaagen, dat men alsdan tegen stroom vaart, en met veel moeite echter weinig uitvoert; men heeft ook in deezen de Goddelyke voorzienigheid te erkennen, die hier het gewigtigste beschikt, gestierd of toegelaaten, en dus het natuurlyke beroep eens menschen bepaald heeft. Ondertusschen, de 12 grondtoon der Ouden (*) zyn niet geheel te verwerpen; eensdeels, wegens de Kerkgezangen, en andere 'er uit opgestelde stukken; anderdeels, om dat eenige toonvallen en cadencen, door den eertyds gewoonen dwang veroorzaakt, buiten tegenspraak zeer fraai zyn, gelyk by ons de rym in de Poëtery ook menigmaal tot aardige invallen gelegenheid geeft. Dit is zeker, dat ieder grondtoon zo wel eenige byzondere, als ook, algemeene, uit het toongeslacht voortspruitende, eigenschappen hebbe. In het *weeke geslacht*, of in grondtoon over de kleine derde, laten zig alle zodanige gemoedsbewegingen uitdrukken, die iets koudvogtigs, langzaams, neêrslagtigs, of ook wel iets behaaglyks, zoets, teders en streelends insluiten; uitgezonderd, wanneer dezelve allengskens heviger worden, als wanneer men, in navolging van zommigen, het toongeslacht eensklaps mag veranderen. Daar-

en-

entegen, de eigenschap eens grondtoons over de *grootte derde*, brengt, in 't gemeen 'er van te spreken, mede, dat hy iets mannelyks, bestendigs, vrolyks, ook wel iets razends, schrikkelyks enz. vervangt. Als men nu eigentlyk zogenaamde hartstogten, vreugde, lachen, vreeze, schrik, toorn, droefheid, angstvalligheid, wanhoop, verwondering, enz. beschouwt, zo kan men juist niet nauwkeurig bepaalen, in wat toongeslacht dezelve zig bekwaamelykst laten uitdrukken: om dat de meeste zekere omstandigheden met elkander gemeen hebben; gelyk iemand, naar maate dat de gelegenheid geëvende reden, en de temperamenten der persoonen, verschillen, al zo wel van vreugde, dan van gramschap en van droefheid enz. weent. In dit opzigt kan men wel zeggen, *dat een Componist tot het uitdrukken van ieder hartstogt, ieder slach van grondtoon gebruiken konne.* Maar dit zal den onbedagten nieuwelingen onder henlieden geenzins tot vertroosting strekken. Zy verkiezen tot vrolyke stukken, A over de kleine, en eer men zig omziet, zyn ze in C over de grootte, houden zig daar in op tot omtrent het einde, en loopen dan met één slag weder in 't spoor. Als men nu 't geene, dat hier van de hartstogten gezegd is, wel overweegt, zal men zeer veele regels, aangaande het uitdrukken van dezelve, in geschriften over de compositie bygebragt, verbeteren en vollediger maaken kunnen. By voorbeeld, menig stelt: *de blydschap gedooft sterke sprongen.* Goed! wat soort van blydschap, en by wat temperament? Konnen de omstandigheden hier niet grootelyks verschillen? Hoe,

156. *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding.*

kan men 'er dan geen vaste regels van geeven? Ja wel! men moet voor allen dingen de hartsogten van alle, ten minsten van de meeste kanten beschouwen; wie naderhand, met een inedig verstand, op allerhande voorvallende exempels acht slaat, die zal gemakkelyk een algemeen begrip 'er van weeten te vormen. Hier in legt de grond van den regel: *een Componist moet den gemoedsaardt der menschen kennen.*

(*) Zie myne spraakkonst §. 74, 75. en de tweede samenpraak, pag. 81: 82.

§. 83.

Van de Muzikaale schryfwyze.

Alle Musici stellen geen verschil des styls in de Muziek. Zommigen, en wel de vermaardste, zyn 'er voor; anderen scheeren alles over eenen Kam. Ik ken insgelyks enen bekwaamen muziekkundigen, die deeze zaak verwerpt; doch, ik weet ook, dat hy voor eenigen tyd anders gezind was, en dat het alleenlyk geschiedt, om der Religie en der Kerkmuziek ongelyk te doen. Toen hy eens zyne meening tegen my niet konde beweeren, gaf hy den raad, men zou de Kerkstukken in de grondtoon der Ouden opstellen, dan had men verschils genoeg; een ligtvaardige raad voor eenen vrygeest. Anderen houden de verschilligheden van de muzikaale schryfwyzen voor baggatellen, om dat zy 'er geen verstand van hebben, gelyk men dezelve eerst naa lange ondervinding ter deeg kan bevatten. Eigentlyk is 'er in de Muziek, gelyk in de digtkonst, maar:

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 157
 maar drierhande styl of schryfwyze; de
 HOOGHE, MIDDELMAATIGE en LAAGE.
 Doch, andere omstandigheden veroorzaaken,
 dat ieder slach, zeer verschillende soorten ver-
 vangt: by voorbeeld, de verhevene uitdruk-
 kingen voor *Kerk-* en voor *tooneelstukken*, ver-
 schillen grootelyks van elkander. Deeze ver-
 anderingen, in drierlei slach van schryfwy-
 zen, voorvallende, noemt men den *muzi-
 kaalen* STYL, zynde deszelfs behoorlyke
 toepassing eenen Componist van gelyken
 dienst, als eenen digter de verkiezing van
 de woorden en voetmaaten. De verschil-
 lende soorten 'er van, vindt men, onder an-
 deren, by *Mattheson*, in zynen *Kern melo-
 discher wijsenschaft*, best en volledigst beschree-
 ven.

§. 84.

Misbruik by de Kerkmuziek.

De onbedreevenheid der meeste Componis-
 ten in den Kerkstyl, brengt te wege, dat veele
 toehoorders der Kerkmuziek weinig achting
 toedraagen. Want, als ze in Gods huis koo-
 men, om 't hart tot den Schepper, den Hee-
 re van al 't vleesch, te verheffen, en aldaar,
 in plaats dat men eene heilige eerbied omtrent
 Zyne majesteit in hun diende te verwekken,
 door een elendig gehuil, of door boertende,
 tooneel-agtige Muziek, op allerhande vreemde
 gedagten gebragt en ge-ergert worden, zo kan
 't niet anders weezen, indien zy 't oogmerk
 van hun Kerkgaan overweegen, of ze moeten
 zig 'er over bedroeven, en wenschen, dat 'er

158 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

liever gansch niet gemusiceerd wierde. Ja, de geestelyke Muziek moet hun nog hatelyker worden, wanneer het met de musiceerende persoonen zelve, zo elendig, als eenigzins mogelyk, geschapen is; wanneer, in steden en plaatzen, alwaar men 't wel anders konde hebben, lieden zingen moeten, die zig op werkdagen met zingen door de straten de keel hebben moede geschreeuwd; of lieden, die om een stuk brood werken, en van de vereischte uiterlyke hoedanigheden beroofd zyn; desgelyks, wanneer men zulk gespuis, 't welk voor weinig dagen en uren, zelfs met de eigenste instrumenten, in een bordeel opwagte en zig naa den Godsdienst terstond weder daar heenen vervoegt, moet zingen en spelen zien voor den Heere. Wat bevordering van aandagt staat daar van te verwagten? En echter willen die kwanten zig gansch niet laten gezegen, als de Geestelyken zig tegen zulk eene wolve- en Kattenmuziek aankanten. Ik zeg veel-er, dat Overheden, Consistorien en leeraars, die by zulk eene verontreiniging dier plaatsen, alwaar God zyn gedagtenis heeft gestigt, stil zwygen, zwaare verantwoording hebben zullen. Want Hy zal het zoeken en doemen! Het is beter, in de Kerk gansch niet te musiceeren, dan ergernis 'er door aan te regten. Tot zulke koude, aandagt-verstoorende, muzikanten zegt God: *doet het getier uwer liederen van my weg; ook en mag ik uwer luitenspel niet booren*; Amos 5: 23. Een Godbehaaglyk heilig lied te zingen, heeft waarlyk meer op zig. Echter wil ik hier mede de morrige Leviten, die, beneffens anderen, alle Kerkmuziek zonder onderscheid willen verbannen, in 't minste niet voorspreken. Zy mogten 'er liever zelve eerst wat van leeren, ten einde

de in de Kerkgemeente, een Colleece by 't zingen eener (*), hunne stemmen als bazuinen, niet als nagthoorns, te kunnen verheffen.

(*) Namelyk, voor den altaar, volgens het gebruik der meeste luteriche Kerken in Duitschland, en elders.

§. 85.

Zy moet evenwel stand houden.

De Kerkmuziek kan en mag, zonder noodzaak, niet afgeschafft, maar, moet veeleer allezins bevorderd worden. Want, God heeft ze niet alleen goedgekeurd en Zyn genadig welgevallen 'er aan betuigd, toen Hy onder dezelve, in den tempel, Zyne heerlykheid liet verschynen, 2 Chr. 5: vs. 13, 14; en, *dewyl Hy 'er bebaagen in vindt, onder de lofzangen Israëls te wonen*, Pf. 22: 4; maar Hy heeftze zelfs bevolen, 2 Chr. 29: 25. Hoe gezegender en ryker een staat is, des te meer moet hy, naar 't voorbeeld van de meeste vroomen regenten van den ouden tyd, hier zyn vermoogen laten zien. Niet, als of de waare Godsdienst van uiterlyke pracht afhing; maar, om op deeze wyze van de grootheid des Heeren, welken wy dienen, en van onze liefde omtrent Hem, voor de oogen der geheele wereld een belydenis af te leggen. Overzulks heeft de tegenwoordige Paus, door zyne befoeijing der Muziek, geene blyken van zodanige wysheid, als men van hem verwacht had, maar veeleer, van menschelykheid, gegeven. Doch, de Gereformeerde Broeders zyn hier t'eenemaal het spoor byster. Zong tog onze Heiland zelf, Matth. 26: 30; zongen tog de Apostels, en hun-

hunne navolgers. David, de vermaarde Koning, *de man, die booge is opgericht, de gezalfde des Godts Jacobs*, was niet alleen *lieftlyk in Psalmen Israëls*, 2 Sam. 23: 1; maar droeg ook zorg voor de prachtigste schikking der tempelmuziek; 1 Chr. 25: 26, 5--7. Hy had een byzonder muziekschool aangelegd, 1 Chr. 15: 16, en wierd door geestelyke Muziek zodanig aangedaan, dat hy uitriep: *Majesteit en heerlykheid zyn voor zyn aangezigt; sterkte en vrolykheid zyn in zyne plaats*; 1 Chr. 16: 27. Hy was zeer magtig in den lof des Heeren, en vervaardigde de treffelykste Psalmen, die in den tempel gemeenlyk tot de Muziek wierden gebruikt; gelyk ons zulks, behalven de overleveringen der joden, ook de opschriften: *een Psalm; een lied; een lied, een Psalm* (1), benevens de instrumenten en muziekdirecteuren, 'er in aangehaald, als mede, het woord *Sela* (2), konnen leeren. Dusdanige schikking wierd door Salomon behouden, en in verscheide opzigten nog heerlyker gemaakt; zie 2 Chr. 5: 12. 7: 6. 8: 14. 1 Kon. 10: 12. Jehizkia sloeg, by zyne reformatie, insgelyks het oog op de vervallene Muziek; 2 Chr. 29: 25--30. 30: 21. In Psalm 33: 3. wordt uitdrukkelyk vereischt, *wel te speelen met vrolyk geschal*; te weeten, konstig en fraai gecomponeerd, en Ps. 92: 4; ja, het verkondigen van Gods goedertierenheid *met een voorbedacht lied*. Zy, die slegts de cicrlyke en konstige Muziek niet in de Kerk gedoogen willen, voldoen derhalve nog niet genoegzaam ter zaake. Ten tyde van Nehemias beliep het getal der gewyde zangers en zangereffen over de tweehonderd; Est. 2: 41, 65. Neh. 7: 67. Het is derhalve verkeerd gehandeld, dat men de Kerkmuziek, wegens zekere, 'er by ingeslovene, gebreken, en uit aaumerking

van

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 161
van 't misbruik, 't welk men van de wereldsche Muziek in 't gemeen maakt, tragt te vernietigen; in plaats dat men veeleer geene, te verbeteren, en haarent wege af te schaffen, het misbruik der Muziek in den borgerlyken omgang bedagt weezen moest. Was de heilige Muziek niet iets dierbaars, waarom zoude de Koning David ons, ja, *onbezielde schepzelen*, in geheele Psalmen, (zie Pf. 149 en 150,) daar toe aanmaanen?

(1) Zie *van Till*, l. c. tweede boek, eerste afdeeling; en *Joh. Gerhard* ad Pf. III.

(2) Het woord *Sela* betekent misschien het hedendaags zogenaamde *Ritornello* of *Da Capo*; als 't welk door het *Dia. Psalma*, by de 70 vertaalers 'er voor gesteld, insgelijks wordt uitgedrukt. Ten minsten was het een pauze, of zwyg teken, voor de zangers, en de instrumenten lieten zig middelerwyl alleen hooren. Want, volgens de overlevering van de oude joden, zong men de Psalmen met tusschen koomende pausen, gedurende welken tyd de Priesters op 't altaar de trompetten bliezen, als wanneer al 't volk, ten blyke van innigste aandoening en diepste eerbied, op 't aangezigt nederviel. Daar na begon men weder te zingen of te musiceeren. Echter, dewyl het gezang afgebroken en 'er tusschen 't zingen geblaazen wierde, zokonden de 70 uitleggers de bewoording *dia-psalma*, wegens deeze verwisseling, wel gebruiken. Beide woorden zyn in de Muziek bykans het zelfde met het romeinsche *plaudite*, namelyk, tekens van 't geene, wat men nu doen zal. De accenten hinderen ons niet. Men moet zig voorstellen, dat het *Sela* met de overige text-woorden, en wel met de laatste, in eenen adem, maar sterker, en met zulk een verheven stem gezongen wierd, dat de Priesters op 't altaar het klaar bemerkten en zig 'er naar schikken konden.

Wyders, de opschriften der Psalmen van 120 tot 134, (*een lied der trappen*, weshalven ze ook trappenpsalmen, of liederen in 't hooger koor, wierden benaamd) erinneren ons hun gebruik by den zingenden en klinkenden Godsdienst. Ze dienden, volgens myne meening, den
volke.

volke op hunne bedevaarten naar Silo en Jerusaleem; en den Priesteren by 't invoeren en ontslaan des volks op feestdagen. Hun getal ziet niet op de 15 trappen des tempels, maar, 't is of heel gevallen; of, om 'er eene week mede door te koomen: want men gebruikte 'er twee van op ieder werkdag, en drie op den Sabbath. Om beide reden zyn ze ook kort gemaakt, ten einde des te beter van buiten te konnen worden onthouden. Zo dikwyls als 'er 's ogtends de offertyd aankwam, insgelyks naa 't avondoffer en avondgebed, wanneer de vergadering scheiden en de Godsdienst eindigen zouden; gingen de musiceerende van hunnen zangirans op de trappen der morgenpoort; of, aler deeze 'er nog voorhanden waren, aan eenen oord, daar al 't volk hen konde zien. Het volk stelde zig, met brandende fakkel, in ryen, en zong mede, maar de Leviten accompaneerden met instrumenten, en stonden, toen de Tempel voltooid was, op de trappen, die uit het voorhof Israëls in dat der vrouwen gingen. Daarom is ook de inhoud deezer liederen meerendeels algemeen. Zie *Misna* vom Laubhüttenfest, Cap. 5. §. 4. en Thalm. in 11. Middorh. cap. 2. §. 5; uit welke plaatsen boven dien is af te neemen, dat het *grootte Hallelujah*, Pf. 113 tot 118, insgelyks op plechtige feestdagen, inzonderheid op paaschen, 's nagts by paasch-eeten; op pinxter in 't voorhof, en op 't loofhüttenfeest omtrent den offertyd, gezongen zy.

§. 86.

Boosaardigheid des Satans.

Wy zouden evenwel eindelyk, dagt ik, de listigheid des Duivels merken, die zekerlyk der geestelyke Muziek geen grooter ongelyk heeft konnen doen, dan dat hy haar, eensdeels door het misbruik der wereldsche, zegt ten toon te stellen, en anderdeels in haar zelve, allerhande wanorde, naderhand tot verscheide klagten over haar gelegenheid geevende, poogde aan te regren. De geestelyke liederen, gezongen en gemusiceerd, deden aan zyn ryk t'allen tyde een krachtige afbreuk,

breuk, ja, maakten den dienst Gods heerlyker en wereldkundiger, dan dat hy 't zonder verdriet aanschouwen konde. Des wilde hy, de werken Gods gestadig na-aapende, ook door Muziek ge-eerd weezen. Doch, wien gruwelt niet voor de ergerlyke liederen en onkuiffche danffen, die by den heidenschen afgodendienst in 't gemeen gebrukelyk waaren? Daarentegen, wat heilzaame bewegingen hebben niet de hoogduitsche Kerkzangen, byzonderlyk de geestryke liederen van *Lutberus*, in 't ryk der duifternis veroorzaakt! Zelfs de voorstanders'er van, moeten bekennen, dat de rustige Luther hun naauwelyks door zyne leeringen zo veel werks gemaakt hebbe, dan door zyne liederen (*). Eenige van dezelve zyn van dien aardt, dat 'er tot op den huidigen dag hun weergaa ontbreekt. Een Luitersch lied te maaken, daar toe wordt meer vereifcht, dan slegts een poët te weezen. Het is der Kerkmuziek tot dus verre gegaan, als den drie ouden taalen, der hebreeusche, grieksche en latynsche, welke deeze booswigt, door allerhande wanorde en misbruik te verwekken, insgelyks haaren ondergang heeft doen naderen. Echter, het is hem nergens in, regt gelukt. Wy moeten de inzigten deezes vyands zoeken te verydelen; onze kerkmuziek verbeteren; de wereldsche niet voorstaan en zo schandelyk laten misbruiken. Of men schafte de kerkmuziek liever geheel af. Dit misfchien zal men voor onchristelyk houden; hoe, is dan een slegte, ergerlyke Muziek, waar men een beter hebben konde, christelyker? Hoe geerne wil men tog vroom weezen, of, ronduit gezegd, vroom schynen! Was menig Cantor maar neerstiger, en voerde zyne leerlingen al zo wel tot zuiver, duidelyk, verstaanlyk

staanlyk en nadrukkelyk, dan tot manierlyk, zingen aan. Wanneer de zanger met zekere gemoedsbeweeging zingt, zo wordt de toehoorder insgelyks daar toe overgebracht; gelyk men dit in Opera's kan waarneemen. Kortelyk, waare alles naar behooren gesteld, het zou een wonder weezen om te zien, wat de Kerkmuziek konde uitwerken!

(*) Inleiding tot de muziekkunde, §. 345.

§. 87.

Plicht der Componisten en toehoorders van geestelyke Muziek, tot vermyding van huichelaarye; tot den lof Gods enz.

Wie een deftig Kerkstuk wil opstellen, die moet geestelyk gezind weezen, en geestelyke aandoeningen hebben. Zulk een Componist zal den Kerkstyl best onderscheiden, en in zyne magt krygen. Hy zal over den text behoorelyk oordeelen, en zig voor belachelykheden wagen; dat hy, by voorbeeld, uit de redeneering van één persoon, geen Trio of Tutti maake; de zangstemmen door de instrumenten niet laate verdooven; en derzelver verstaanbaarheid niet bellette. Men dient goede texten, die niet alleen volgens de opschrift geestelyk, maar ook naar den inhoud geestryk zyn, tot de Kerkmuziek te verkiezen; en deeze moeten, zo mogelyk, naar het voorbeeld van zommige plaatzen (*), den toehoorders ter hand gesteld worden. De toehoorders, zyn of vrienden der Muziek, dan niet. In 't laatste geval moeten ze, zo wel om reeds gemelde redenen, als ook uit schuldige liefde omtrent den naaften, zo veel bescheidenheid

ge-

gebruiken, datze hunnen medechriften by zyn gevoelen laten, en de Kerkmuziek niet verwerpen. Zy kunnen, gedurende de Muziek, andere heilige oeffeningen pleegen; want daar voor hebbenze in hunne gebedeboeken de zielzugtingen voor de predicatie enz.; of, zig gewennen, al zo wel als de liefhebbers der Muziek, allerhande goede bedenkingen 'er over te maaken. By voorbeeld, ziet gy onder de musiceerende, openbaare Godlooze, die zig echter derven onderwinden, om de offerande hunner onreine lippen voor den Heere te ontsteken, zo denkt, hoe 't op deeze wereld in 't gemeen met den dienst Gods gesteld is. Och! wierden 'er maar onder de christenen in alle standen, niet zo veele gevonden, over welke God reden heeft van te klaagen: *dit volk genaakt my met baren monde, en eert my met de lippen, maar baar herte houdt hem verre van my*; Matth. 15: 8. En gy, die zig nu misschien over de reukeloosheid deezer koude muzikanten ergert, hoe dikwyls zyt gy hui niet hier in gelyk, dat uwe aandacht enkel huichelaarye is, en uw Godsdienst enkel menschen werk!

Overweeg, wat heerlyke, maar teffens zwaarwigtige, zaak de lof Gods zy; als vereischende namelyk eenen levendigen indruk van Gods grootheid en volmaaktheden; eene gestadige opletrendheid op zyne huishouding en wegen onder de menschen; en een deugdzaam gemoed. Want zo weinig als Gods Zoon, in de dagen zyns vleeschs, een lof heeft aangenomen van de booze geesten, zo weinig zal ook de Goddelyke Drieëenigheid hem aanneemen van hunne ryksgenooten. Maar, zyn die zwaarigheden, zo veel eenigzins mogelyk, weggedaan, zo is de lof Gods ook sene heerlyke zaak; op de voorregten der heiligen

166 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*
gen steunende, en uit de liefde, hoogachting en
eerbied omtrent God voortspruitende.

Hoort gy een slegte Muziek, erger u 'er niet
over, indien gy het niet veranderen kont; maar
breng u te binnen, eensdeels, de onbezonnen-
heid der menschen, die met zulk een geestloos
getier den Heere eenen dienst te doen zig ver-
beelden; anderdeels, de onvolmaaktheden der
wereldsche bedryven in 't gemeen, en laat u dat
aanzetten tot den wensch, om aldaar, waar alle
onvolmaaktheid zal verdweenen zyn, by den Heer
te weezen.

Hoort gy, in tegendeel, stigtelyke teksten op-
wekkende musiceeren, zo roem de goedheid
Gods, en juich over de neiging Gods, zynen
schempelen altoos wel te doen, en hun allerhande
verligting te beschikken. Want de Kerkmuziek
zal juist tot dat einde verstreken, ons den Gods-
dienst aangenaam te maaken; onzen gedagten ee-
nige verpoozing te geeven, en ons gemoed ge-
stadig wakker te houden. *Smaakt ende ziet, dat
de Heere goed is!*

Ons is een tyd beloofd in 't toekomende, al-
waar wy, als van God geleerd, zelve onder de
musiceerende weezen en Hem onophoudelyk pry-
zen zullen.

Gods lof op deeze aarde, zingende en musi-
ceerende, uitgegalm, is *een voorbereiding tot
de heerlijkheid, die aan ons zal geopenbaard wor-
den. Zingt en speelt dan ten minsten den Heere
in uw herte; Colof. 3: 16.*

Zit gy van kommer nedergedrukt in 't Huis des
Heeren, dat gy zugten en huilen mogt voor on-
rust des harten, terwyl anderen enkel lofzangen
uiten; zo denk aan den tyd, wanneer gy ins-
gelyks onder 't getal der geener zult weezen,
die,

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 167
die, naa ontfangen hulp, den God hunnes heils,
voor alle beweezene weldaaden, blyzangen toe-
zwaayen. Deeze overdenking zal uwe angst, uw
kruis, merkelyk verligten. Zeg met David: *wat*
buigt gy u neder, o myne ziele, en zyt onrustig
in my? Hoopt op God, want ik zal Hem nog lo-
ven, voor de verlossingen zyns aangezigts, Pf.
42: 6 en 12. Hoe zal ik U loven, myn God!
als ik verhoord worde? *Ik zal U een nieuw lied*
zingen; met de luyte ende het tiensnaarig instru-
ment zal ik U Psalmzingen; Pf. 144: 9.

Maar vergeet uwe beloften niet, als U hulpe
wedervaaren is; zeg: *de Heere was gereed om*
my te verlossen, daarom zullen wy op myn snaa-
renspel speelen, alle de dagen onzes levens, in
den buize des Heeren; Pf. 38: 20. Aldaar koo-
mende, zo laat het koor der musiceerende U ten
minsten den schuldigen pligt erinnern. Gy weet
immers, hoe Moses en Mirjam, Exod. 15, De-
bora en Barak, Rig. 5, David en zyne Muziek-
kapél, Gode loofden en dankten. Deeze laat U
tot voorbeelden [dienen; zoek hun spoor te vol-
gen. Want *daarom heeft Hy uwe weelagte ver-*
anderd in eene rye, uwen zak ontbonden, ende
U met blydschap omgord, dat uwe eere, namelyk,
uwe ziel, door welke gy de eere hebt om van
redelooze dieren te worden onderscheiden, Hem
Psalmzingt, en niet zwygt; Pf. 30: 12 en 13.
Maar, door nalaating van dankbaarheid kan het
wel geschieden, dat uwe harp zig weder in eene
weelagte verwandele.

(*) By voorbeeld, te Hamborg kan men ze, by de kerk,
voor een' halven stuiver koopen.

§. 88.

De Zaligheid Gods.

Eindelyk, de *Zaligheid* Gods ons te erinneren, volgens welke Hy niet alleen alle volmaaktheden bezit, maar ook in zulk eenen graad, dat ze by Hem noch verminderd nog vermeerderd worden kunnen; daar toe is niets ter wereld bekwaamer, dan de pracht, die zig hier op aarde in zyn heiligdom vertoont, en de Muziek, die te wege brengt, *dat 'er majesteit en heerlykheid voor zyn aangezigt, sterkte en cieraad in zyn heiligdom zyn.* O groote majesteit, die de zalige en alleen magtige, de Koning aller Koningen en Heer aller Heeren, te zyner tyd eerst regt aan den dag leggen, en hun, *die zyne verschyning beminnen en 'er met verlangen naar wagten*, te genieten geeven zal! O groote heerlykheid, in de welke Hy alle schepzelen oneindig verre beneden zig aanschouwt! Gaat het hier in zyn heiligdom reeds zo lieflyk, zo vermaakelyk toe, wat zal 't niet eerst worden in zynen Tempel; in 't huis, 't welk niet met menschen handen gemaakt, maar eeuwig is! Hoe overheerlyk zal zig niet aldaar Gods majesteit openbaaren! De bekoorlykheden, de hartverwinnende geneugten by zynen dienst op der aarde, zyn tog slegts allergeingste beeken van de uitstroomingen dier oorspronkelyke wellust, welker genot ons namaals zal verkwikken. De geheele aardfche Muziek, met alle haare pracht en treffelykheid, is 'er tog alleenlyk maar een schaduw van, en als de kleinste droppe, in een' emmer overig blyvende. Onze aandoening 'er van, is hier ook slegts de laagste graad

graad van de aandoening over de toekomende, voor onze onsterflike geesten bereidde, zaligheid. O majesteitliche God, dien aan pracht en hoogheid gansch niets ontbreekt! O zaligste God, hoe zalig zullen wy neffens U wezen, als gy ons tot uwe vreugde inleidt! *Als wy, met Kroonen verciert, met Citberen in onze banden, knielen, op ons aangezigt vallen, aanbidden, onze Kroonen voor uwe voeten leggen, en, naa het driemaal heilig, onder 't gejuich aller bemelsche beirschaaren, zullen uitgalmen: Amen! De lof ende de heerlykheid, ende de wysheid, ende de dankzegging, ende de eere, ende de kracht, ende de sterkte zy onzen Gode in alle eeuwigheid!*

Zodanig was de uitwerking der Muziek by zeer veele vroomen harten! zodanig moetze ook by ons worden! Toen de groote Lutherus eens etelyke zangers te gast had, zeyd hy, naa verscheidene motetten, met zonderling vermaak, te hebben aangehoord, eindelyk, vol opgetoogenheid: Nademaal God in dit leven, 't welk tog maar een enkel traanendal is, het dierbaare geschenk der Muziek verleend heeft, wat zal 'er niet door haar worden uitgevoerd in 't toekomende leven, alwaar alle dingen vernieuwd en volmaakter wezen zullen (1)! Hier mag men, volgens de woorden van zeker, nu God en 't lam aanbidde, leeraar onzer Kerke, in zyne evangelische harmony bygebragt, wel zeggen: „Wie de schrift, en de kracht Gods niet kent, die weet noch, van het tegenwoordige, noch van het toekomende, eene regte bevassing te maaken”.

(1) Conf. Lamb. *Alardus* de Mus. vet. cap. 24. Ook meldt deeze Auteur, cap. 17, dat onze groote Lutherus te zeggen plagt: Hy had de eerste begrippen van 't Evangelium en van de aan te vangene reformatie gekreegen, toen

Hy op 't Kersfeest de Sequenz hoorde zingen: *O beata culpa, quae talem meruisti redemptorem!*

§. 89.

Of in den Hemel ook Muziek zy.

Is 'er dan ook Muziek in den Hemel? Dit is overlang gevraagd, en op verschillende wyze beantwoord. *Augustinus* zegt in zyne alleenspraaken: „ Doet Gy ons, ô God, zo groote weldaaden in de gevangenis, wat zult Gy ons niet doen in den Hemel! Vertrooft Gy ons aldus in den dag der traanen, hoe zult Gy ons overlaaden in den dag der blydschap! Worden 'er reeds zulke bekoorlykheden in de pelgrimage ontmoet, wat onuitspreekelyk geneugte zullen wy in 't Vaderland aantreffen"! Zekerlyk zyn 'er by zyn aangezigt verzadinge der vreugden, en lieflykbeden in zyne regterband eeuwiglyk Pf. 16: 11. De Auteur van 't oude Kerkgezang: *In dulci Jubilo*, zinspeelde door de woorden: *alwaar de schellen klinken, in Regis curia*, buiten twyfel op Muziek in den Hemel. Men vindt 'er t'allen tyde, en vindt nog hedendaags, veele goede lieden, die, in eenen eigentlyken zin, eene Muziek in den Hemel gelooven: en zulks, eensdeels, uit liefde voor deeze weetenschap, en anderdeels, als steunende op eenige bibelsche spreekwyzen, die van zingen en musiceeren, van Citheren, trompetten en bazuinen Gods, van 't lied Mosis en des Lams, gewaagen. Doch, hadden wy anders geene bewyzen, dan konde men deeze plaatfen al zo wel oneigentlyk en verbloemd opvatten. De heilige schrift spreekt hier niet uitvoerig genoeg: ten einde ons van 't aanstaande,

in

in heilige verwagting te houden. My aangaande, ik stel het inmiddels voor gewis, dat 'er in 't eeuwige leven Muziek weezen zal. De toevallige soorten van vermaakelykheden en vreugde, helpen misschien de verschillende trappen der beloofde zaligheid mede uitmaaken. Wat men tegen het musiceeren in den Hemel inbrengt, is van weinig belang, gevolgelyk, ligt van de hand te wyzen. Ondertusschen, dat de hemelsche Muziek van de aardsehe, hemelsbreedte verschillen zulle, zulks verstaat zig van zelve. God wil, wanneer wy in zyn ryk overgaan, niet onze geheele natuur, maar alleenlyk het gebrekkelyke daar aan, veranderen. Dus zal de ziel aldaar insgelyks, door middel van haar verheerlykt lighaam, zekere geneugten, en ook zodanige, die door 't gehoor verwekt worden, koomen te genieten. Maar teffens zalze haare leden tot Gods lof aanwenden, en den mond tot het uitgalmen van lieflyke liederen openen. Dit voorondersteld zynde, behouden de schriftuurplaatzen, by voorbeeld, Openb. 15 : 4. zekerlyk eenige kracht van bewys. Wat in deeze plaats verhaald wordt, zie ik als iets zonderbaars en merkwaardigs aan voor de Joden, en voor hunne navolgers in 't geloof, de Christenen. De inhoud des gemelden lieds zal mogelyk de eigenste weezen, die Deut. 32. beschreeven staat; welk lied zig niet alleen over 't joodsche volk, maar, gelyk de oogenschyn leert, over de voornaamste ontmoetingen in 't ryk Gods, sedert het verbond met het Israël Gods, tot op de laatste tyden, uitstrekt; en welks diepe zin den heiligen in den hemel eerst regt klaar bevattelyk zal worden. Daarom wordt 'er aan Joannes verthoont, hoe zy zuik lied, plegtig herhaalende opzingen, en over deszelfs hoogen, ver-

172 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

re uitgestreken, inhoud, hunne bedenkingen 'er byvoegen, als welke de Apostel, by wyze eener inleiding tot- of eens besluits van dit lied, ten opzigt van den algemeenen inhoud, beschryft. Hy gewaagt ook cap. 15: 3 en 4; cap. 5: 9. en cap. 14: 3. van andere, nieuwe liederen, die namelyk in onze heilige boeken niet, gelyk dit, zyn opgetekend.

§. 90.

De Kerkmuziek is hoog te schatten.

De Kerkmuziek is geenzins als iets onverschilligs, 't welk by den godsdienst of voorhanden weezen, of achterweege blyven mag, aan te merken. Tot het hoofdwerk helptze zekerlyk niets; maar onder de behulpzaame, opwekkende zaken, verdientze de eerste plaats, en geldt, by my, meer, dan alle eigentlyk zogenaamde bloote ceremonien. Staat men deeze voor, en meent, dat eenigen noodzaakelyk moeten worden aan de hand gehouden, ja, wil men haar getal weder vergroot zien; ei lieve! waarom begint men de reformatie niet by de Kerkmuziek, alwaarze immers het minste gevaar en teffens de grootste nuttigheid had? Dit zou wel niet ligt doenlyk weezen, indien men aanstonds enkel vroomme muzikanten hebben wilde; maar, behalven dat 'er aan deeze of geene musiceerende persoon juist niet veel gelegen is, 'er zouden ook haast Assaphs, Hemans enz. verschynen, als 'er ergens eerst een David opdaagde. Ik kan niet, gelyk zommigen, toestemmen, dat men uit de deugdelykheid der Kerkmuziek op die der Kerkleere besluiten konne; maar dit is nogtans zeker, dat men uit de schikking der Kerkmuziek

muziek tamelyk afneemen kan, hoe groot de iever, den Heer te dienen, zy. Want, de Muziek heeft daar op al te veel invloed, om 'er niet mede overeen te draagen. Waar deeze gronden plaats vinden, daar geldt dit gezeg zo wel van de Choraal- als van de figuraal- muziek. De nuttigheid van deeze laatste, is by den godsdienst van groot belang; zy maakt het gemoed wakker; heldert het op en bereidt het, naar tyds gelegenheid, tot gewigtige, heilige oeffeningen, by voorbeeld, tot het aanhooren der Predikatie. Zulk eene toebereiding en verkwikking behoeven juist de geene niet, die eerst kort voor de preëke in de Kerk koomen slenderen, en dus door hooren, leezen en bidden nog onvermoeid zyn; maar, ze wordt ook om haarent wille niet aangesteld. Voorts, ze verwekt eene heilige siddering, wanneer, by voorbeeld, trompetten en pauken, ons, op feestdagen, en in andere gelegenheden, zekere groote weldaaden Gods te binnen brengen. Ja, ze wekt de harten op, en noopt, wanneer, gelyk op zommige plaatzen, bazuinen en cornetten, tusschen het Kerkgezag invallen, de anderzins traage keelen aan tot het zingen. De Heer *Mattheson*, diens roemwaardige iever voor de Kerkmuziek billyk allen muziekoeffenaaren tot een voorbeeld moest verstreken, drukt zig, in zynen kern melodischer wissenschafft, aldus 'er over uit: „ Ver- „ neem ik in de Kerk eene plechtige Symphony, „ zo overvalt my eene aandagtige beeving; ar- „ beidt een volstemmig choor van instrumenten „ als om stryd, zo gevoel ik eene diepe verwon- „ dering; begint het Orgel te brieschen en te don- „ neren, zo ontstaat 'er in my eene vreeze voor „ God; eindigt dan dit alles met een juichend „ Halleluja, zo springt myn hart op van blydschap

174 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

„ enz”. *Augustinus* schryft van zig zelf, dat hy traanen had moeten schreyen, by 't hooren zingen van den bisschop *Ambrosius* te Milaanen; dat dit gansch veel tot zyne bekeering medegewerkt had (*); en elders zegt deeze groote Kerkleeraar: „ Onze gemoederen worden sterker „ en vieriger tot Godsdienstigheid ontstooken, „ wanneer de heilige spreuken gezongen worden, „ dan wanneer ze niet gezongen, namelyk, zonder toedoen van den zang, slegts spreekende „ ge-uit wierden”.

(*) Zie myne inleiding §. 344 en 317.

§. 91.

Haare nuttigheid.

Lutberus kost derhalven te regt zeggen: „ De „ Muziek is eene heerlyke gave Gods, en naast „ de Theology de beste”. Ze kan deezen rang verdedigen, gedeeltelyk ten opzigt van haare oudheid; gedeeltelyk, wegens het edele vermaak, 't welk ze insluit; en gedeeltelyk, wegens haare reeds gemelde nuttigheid by den *openbaaren Godsdienst*. Boven dien, ze heeft zig ook op andere wyze omtrent de religie verdiend gemaakt: by voorbeeld, ten tyde van den loflyken Keizer *Karel den grooten*, gafze gelegenheid zo wel tot het verbeteren, als tot het aanleggen, van nieuwe scholen, toen dezelve tot de herstelling van de Muziek zyns ryks, Italiaansche Muziekoeffenaars ontbood. Zy, die hier toe bevoegt zyn, moesten dienvolgens voor haar alle neerftigheid aanwenden; en 't is niet regt, dat groote Heeren hunne hofmuziek, boven die der Kerken, voortrekelyk

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 175
kelyk worden laten. Dat kan Gode niet anders dan mishagen; om dat het van de geringe opletendheid omtrent dingen, die zynen dienst betreffen, klaare blyken geeft. Hy eischt van ons *offeranden zonder feilen*; Mal. 1: 14. *altoos het beste*, Lev. 3. Num. 18; en wel, met het grootste regt. En schoon Hy zulks niet eischte, moest echter de reden ons billyk zo veel leeren. Wyders, by den *huislyken Godsdienst* is de Muziek van gelijke nuttigheid; wanneer men, by voorbeeld, door een clavecimbel ondersteund, opwekkende liederen, of lieflyke Arien, zingende voortbrengt. De vrouwenstem is tot dat einde ongemeen bevallig. Alleenlyk staat te beklagen, dat het hendaagsche ongehuwd vrouwvolk, in plaats van chooraalzingen, liever minnedeuntjes en zulke Airtjes verkieft, in de welke een minnaar, naar zyne schoone zigtende, wordt ingevoerd. Dan verbeelden zig die arme dieren, als of zulke zigtungen, schoon enkel verdigtzelen zynde, op haar zagen. Wanneer ze huisvrouwen worden, vinden ze menigmaal reden tot een zeer verschillend begrip, en tot het zingen uit een heel anderen toon.

§. 92.

Van den ry- en zingdans der Ouden.

Zommigen pleegen het invoeren van geestelyke Muziek aan den Koning David toe te schryven, volgens 1 Chr. 16; maar daar wordt vs. 7 slegts gezegd, dat David op dien dag de eerste maal een lied van zyn maakzel, aan Afaph, tot het gebruik in den tempel, overgegeeven hebbe. Daarentegen leezen wy reeds Exod. 32, vs. 6 en 18,

176 *Uit de Muziek getrokkene aanleiding*

van speelen, en beurtzangen, by 't inwyden van het gouden Kalf. *Ende Mirjam de Propheetse, Aarons zuster, nam een trommel in haare hand, ende alle de vrouwen gingen uit, haarna, met trommelen ende met reyen; cap. 15 vs. 20, 21; te weeten, ze dansden kringswyze om haar, sloegen teffens, naar de maat, op haare trommels, en zongen 'er by. Diergelyke ry- en zingdanffen waren by den joodschen Godsdienst zeer gebruikelijk, en kwamen met den inborst deezer volken ongemeen wel overeen; echter, het ging gansch aandagtig en eerbaar toe, gelyk dan mans- en vrouwsperfoonen ieder byzondere ryen uitmaakten. Van de Joden, hebben de heidenen deeze Ceremonie, by hunnen afgodendienst, overgenomen. Daar zyn nog oude gedenktekens voorhanden, op welke men iets van zulke ryen, by 't offeren der heidenen, bemerkt. Doch, 't is ook bekend genoeg, dat men aldaar dikwyls meer beestelyke dan menschelyke bedryven pleegde. Men hield zulke dansryen of omperfoonen, die aanzienelyk, en, naar de omstandigheden des tyds, 'er byzonderlyk toe opgetooid waren, of rondtom eenen altaar, of omtrent een afgodenbeeld. By de Hebreen stelden de vrouwen meermaals zulke ryen aan, dan de mannen, als welke zulks alleenlyk by buitengemeene vrolyke ontmoetingen deden; gelyk David by 't afhaalen van de Arke des Verbonds. Men zal dit gebruik niet als onbetaamelyk voor den Godsdienst kunnen aanmerken, indien men slegts het danffen noch met de voornoemde heidensche, noch met de hedendaagsche, manier van danffen vergelykt.*

„ Men onderscheide, zegt zeker godgeleerde (1),
„ het tegenwoordige ydele, ja, dikwyls dertele,
„ wereldwerk, van de oude, vroome jodenvreug-
„ de

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 177
„ de in den Heer, dan laat de zaak zig met 'er
„ haast in een goede plooi zetten”.

(1) D. Zeltner, in den biblischen anmerkungen zum
150sten Psalm.

§. 93.

Van den beurtzang.

Eenigen geeven voor, dat ter gelegenheid van de rydanssen, de beurt-wissel-of tegezangen (antiphonæ) opgekoomen zyn, als by welke d'één dansrey na d'ander, 't zy by wyze van herhaaling, of van echo, zong. Ieder mag daar van gelooven, wat hem belieft: want, de geschiedkunde geeft ons hier geen onderrigting, en 'er is ook juist niet veel aan gelegen. Dit weeten wy echter, dat de beurtzangen niet alleen alloud zyn (1), maar, datze insgelyks by de ryzangen daadelyk in gebruik waren. Doch, men musiceerde ook met twee en meer chooren, zonder ryen. Maar de eigentlyke rydanssen, en de gewoone zang- en speelwyzen by dezelve, maakten een deel geraas, gelyk zulks uit de beschryving van den gemelden Kalfsdans blykt, als by welken het juichen en zingen in 't leger der joden zo groot was, dat Jofua, de Knecht van Moses, verbaasdelyk zaid: *daar is een krygsgeschrey in het leger*; Exod. 32: 17. Men kan ook hier uit de reden afneemen, waarom de eigentlyk zogenaamde *Muziek*, de *Poëzy* en het *danssen*, by de Ouden als een en dezelfde weetenschap wierden aangemerkt. Onder de Joden bestond de inhoud van geestelyke beurtzangen uit verhalen en verheffingen van goddelyke, der Kerke beweezene, weldaaden. By de heidenen,

178. *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

denen, die op zo iets zekerlyk niet veel te roemen wisten, stelde men daar voor in de plaats den lof der goden en der helden, waar onder men echter het vertellen van menig schandelyk stuk schaamteloos mengde. Maar daar over verdienen zy alzo weinig, of veeleer, ruim zo veel berisping als de paapschen, die den lof hunner heiligen, en derzelve gewaande wonderwerken, opzingen. Want dit steunt op de onweetenheid van 't gemeene volk, en op de boosaardige uitvindingen van onkundige, huichelende geestelyken. Geene daarentegen regtvaardigen zig met het vooroordeel, des tyds uit eene mislukte wysgeerte gesproten, dat de goden en helden aan de wetten, den stervelingen voorgeschreeven, onverbonden waren, en dat geen ding kwaad zy op zig zelve. Volgens dien voet laat, by voorbeeld, Ovidius (2) de Myhrea aldus spreken: „ Menschelyke zorgvuldigheid heeft die lastige wetten
 „ gegeven, en wat de natuur gedooft, dat be-
 „ twisten ons die nydige voorschriften”. Desgelyks: „ De goden hebben hunne byzondere reg-
 „ ten. Wie derf over de menschelyke zeden vol-
 „ gens de hemelsche oordeelen”? Dit kwam alles hier uit voort, dat men den grondslag aller wetten, de *beiligheid Gods*, uit het oog verloor, en Hem slegts, wegens zyne overweegende magt, het regt van wetten te stellen toe-eigende; of, de wetten zelfs voor doortrapte menschelyke vonden aanzag.

(1) Vid. *Platarchus* de Musica. *Virgilius* Eclog. III. *A-*
mant alterna Camœnæ. Den Israëlieten worden de beurt-
 zangen toegeschreeven Num. 21: 17. Jes. 27: 2. Neh. 12: 40.

(2) *Metamorph.* Lib. X. Fab. 9. v. 329, Lib. IX. Fab. II.
 v. 495. seqq.

§. 94.

Van 't zingen der Joden by nacht.

De Muziek ging by den joodschen godsdienst zo sterk in zwang, dat men op hooge feesten reeds in 't midden van den nacht 'er mede aanving; gelyk men nog wel hedendaags diergelyke buitengemeene tyden met musiceeren op de torens, losbranden van grof geschut enz. 's middernachts vooraf begint. Wy hebben hier van een merkwaardige schriftuurplaats, Jes. 30: 29. aldus luidende: *Daar zal een lofzang by u-lieden zyn, gelyk in der nacht, wanneer het feest gebeiligt wordt; ende blydschap des herten, gelyk eenes die met pypen wandelt, om te komen tot den berg des Heeren, tot den rotssteen Israëls.* Het geheele Capittel vervangt eene beschryving van de tyden onder den vroomen Koning Jehizkias; zodanig, als ze kort daar na ingevallen zyn, toen Saneherib, de Assyrer, den Joden allerhande kwellingen aandeed, en eindelyk zelfs voor de hoofden residensstadt met een Krygshair te trekken bezig was. Maar in den nacht, als hy slechts nog één' togt had af te leggen, wierd hy door het onweêr en door de worging, die een Engel des Heeren verwekte, weder te rug te deinzen genoodzaakt. Gelyk nu de Joden in 't gemeen, onder de regeering deezes vroomen Konings, de beste niet waren, schoon ze ook menigmaal hunne Koningen weder in deugdelykheid te boven gingen; zo hadden ze te dien tyd, tegen den aannaderen vyand, by den gekraakten Rietstaf van Egypten, uit wantrouw tegen God, bystand zoeken willen. Daar tegen ievert de Propheet; bestraft hun mistroa-

180 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*
wen; stelt hun het onregt, Gode aangedaan, voor oogen, en vermaant hen, zig op den Heere te verlaaten, dan zoudenze geene reden hebben om te weenen. Want Hy zoude hun genadig zyn op de stemmen huns geroepts, en hun antwoorden, zo haast als Hy die hoorde. Vervolgens zouden de vyanden verstrooid en als met eenen misleidenden toom in de Kinnebackens geschud worden; te weten, zodanig weder te huis gezonden worden, gelyk ze ongevraagd aangekomen waren. Dan zouden zy, Joden, een' lofzang zingen, *gelyk in der nagt; wanneer het feest gebeitigd wordt*; eensdeels, dewyl de nederlaag des trotsen vyands by nagt zou geschieden; anderdeels, om dat zy de gedagtenis van zulk eene magtige, onverwagte verlossing als een vreugdefeest vieren, en daar toe, volgens ouder gewoonte, 's middernagts, met zingen en musiceeren, het begin maaken zouden. Want, dit was by de Joden ingevoerd, dat men op hooge feesten als *mette* hield, of, den voorafgaanden nagt met zingen en juichen aanving. Doch, men kan 'er juist niet veel van melden, hoe het daar by toeging; vermits ons de narigten daar van ontbreken (1). De gelegenheid daartoe gaf 't geene, dat God wegens het paaschfeest (Exod. 12: 8, enz.) geboden had. Dienvolgens bragten de Israëlieten den geheelen nagt voor Paaschen slaaploos door; verhaalden de heerlyke bevryding uit de dienstbaarheid by Pharao, ja, lieten enkel vreugde- en lofzangen hooren, waar by zy, vooral in latere tyden, het hoogelied Salomons plagten te gebruiken. Dit gebruik by 't Paaschfeest, heeft zig naderhand ook op de overige hoogtyden uitgestrekt. Syrach eigent de ordonnantie van de statelyke viering der feesten den Koning David toe,

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 181
 toe, cap. 47, 12, en zyn $\pi\rho\omega\iota$, 't welk den tyd
 voor- of by het kriecken van den dag aanduidt,
 betreft zig vermoedelyk tot de nagtvreugde. De
 Joden verslinderden op dezelve zodanig, dat ze,
 volgens het berigt van Plutarchus (2), by de hei-
 denen in 't vermoeden van Bachus-viering geraak-
 ten; inzonderheid, toenze in het leste, gelyk
 zommige hedendaagsche Catholyken, het oogmerk
 hunner Vigilien en nagtvreugde vergeetende, tot
 raazende buitenspoorigheden vervielen. Hier op
 ziet ook de schriftuurplaats: *De Heere heeft zy-
 nen altaar verstoeten; Hy heeft zyn heiligdom te
 niete gedaan; Hy heeft de muuren baarer palley-
 zen in des vyands hand overgegeeven: zy hebben
 in het huis des Heeren een stemme verbeven als
 op den dag eenes gezetten hoogtyds; Klaagl. 2:7.
 en vs. 22: Gy hebt myne verschrikkingen van
 rontom geroepen, als tot eenen dag eenes gezetten
 hoogtyds.* Hier uit volgt, dat men niet alleen on-
 gemeen groote vreugde bedreef, maar dat zelfs
 de Priesters en Leviten in den tempel 'er mede
 deel in namen. Daarentegen, de woorden: *waar
 is God, myn maaker, die de Psalmen geeft in der
 nacht; Job. 35: 10.* kunnen hier toe niet behoo-
 ren; en indien ze niet zinspeelen op de vogelen,
 als welke ook by nacht niet zwygen, zo is het
 geene, waar op hier gezien wordt, my tot nog
 toe verborgen.

(1) De gemelde schriftuurplaats is door den Heer M. Joh.
 Ernst Schmidt, Archidiac. te Naumborg, met veel neerstig-
 heid en toestemming, onderzocht in een *Progr. de cantan-
 di ritu per noctes festorum apud Hebraeos.* Lips. 1738. 4to.

(2) Lib. IV. Sympos. c. v.

Van de geestelyke Muziek onder de Christenen.

By de eerste Christenen wilden de omstandigheden het niet gedoogen, datze hunnen Godsdienst door prachtige Muziek vercierren konden. Zy deden echter zo veel, alsze vermogten. In den aanvang moestenze zig enkelyk met het zingen der *Psalmen*, en in de westerfche Kerken, met eenige *Latynfche liederen* daarenboven, behelpen. Daar na wierden 'er by 't gezang allerhande veranderingen ingevoerd. In de vierde eeuw zullen, volgens het getuigenis van Sigbert en Ivo, de *beurtzangen*, door 't bestier van Ambrosius, naar 't voorbeeld van de Griekfche of Oosterfche Kerken, in die van Milaanen overgebracht zyn. Het *Hosianna*, *Hallelujah* en *Kyrie eleyfon*, onderscheidde zig niet alleen door hunne zangwyzen, maar dorst ook alleenlyk op zekere gezette tyden gebruikt worden. In de naastvolgende eeuwen kwamen 'er eene menigte groter Lytanyen in 't gebruik; als mede, de zogenaamde *Passie-muzieken*, en de nog hedendaags bekende *Gregoriaansche trant*. Ja, het getal van Lytanyen, Collecten, en andere zangstukken, groeide met 'er tyd zodanig aan, dat onze Godzaalige hervormers geraaden vonden van hetzelfde eenigzins te doen verminderen. Ze hebben nogtans, wegens de geschapenheid hunner Kerkgangen, verscheide dingen, die men anders tegenwoordig wel konde missen, maar aan de welke men juist niet behoeft te tornen, overig gelaaten: by voorbeeld, het zingen der *Passie*; der opstanding; der *Evangelien* en *Epistelen* enz. Want

eer•

eertyds was het, wegens de bykans algemeene onkunde in geestelyke zaaken, niet genoeg, dat men deeze teksten flegts eenmaal voorlas; men moest veeleer op allerhande middelen, om het onkundige volk iets by te brengen, bedagt weezen. In plaats van ons daar over nu te ergeren, dienden wy ons het groote voorregt te erinneren, dat het woord Gods niet meer zo raar by ons is, dan by geene; anders geeven wy onze walging van 't manna te kennen.

§. 96.

Van de wereldsche Muziek.

De Muziek heet, buiten 't gebruik tot de aandagt, niet daarom wereldsch, als of ze zodanig, gelyk de dienst Gods van den dienst des duivels, verschillende was; maar, om datze ook tot lighaamlyke verkwikking en vermaakelykheid aangewend worden mag. Daar is geen noodzaakelykheid voorhanden, om geduurig iets geestelyks te zingen en te speelen; doch, de muzikliefhebbers verraaden altoos door hunne favoryt-stukken, wiens geestes Kinder dat ze zyn. Wat doet gy met de geile minnezangen, indien gy zelve geen verhoerd hart hebt, en, 't geene niet heimelyk zoekt en wenscht, wat gy, zonder openbaare straffe en schande, niet hebben moogt? Dwaaze! die den lof van kusjes, of van de zwarte oogen eener schoonheid, by de welke zy nooit hunne rekening zullen vinden, opzingen! Dat zyn immers onbeschaamde leugenaars, die zig zelve beliegen. Neemt het ons niet kwaalyk, als wy by uw zogenaamd wereldsch-liederboek denken: *waar de mond van overstroomt, daar is 't hart vol van;*
en

184 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*
en waar 't hart vol van is, daar loopt de mond van over. Ik weet wel, de fraaie melodyen en sierlyke vaarsen (want hedendaags is het handwerk, van straatliederen voor het graauw te maaken, niet meer by de bedelaars en arme studenten in pagt, maar de hoofdpoëeten hebben het aan zig getrokken) moeten alles verontschuldigen; doch, eveneens, als het eenen dief ontschuldigt, indien hy niet gemoord heeft. En hoe? dat men zig niet schaamt, om zig op de tooneelen zulke airtjes te laten voorzingen, welke naauwelyks een omgetoomd boerekind zonder te bloozen zou aanhooren! Is de wereld dan zo ledig van zaaken, die zonder ergernis, en met grooter nuttigheid, kunnen worden gezongen? Waarom zingen wy niet, naar voorbeeld van de oude Duitschers, den lof onzer voorvaderen op? Dit is, naast den lof der Godheid, de eenigste soort van zangmuziek, die Quintilianus goedkeurt (1). Verdient de deugd in 't gemeen, met alle haare telgen van grootmoedigheid, geduld, vriendelykheid, sterkte, mildheid enz. niet grootelyks, dat wy malkanderen 'er toe vermaanden; veeleer, dan *de liefde en de wyn, die zelfs den wyzen verblinden*? Heeft de natuur geene bloemen, dieren, vogels enz. genoeg, van de welke wy, gelyk Salomon, liederen kunnen digten? Waarom neemen wy niet liever den vrugtbaaren boezem der van God gezegende natuur, dan de gewaande albafter-borsten eener geile Thais, tot het onderwerp?

(1) Lib. I. cap. 10.

§. 97.

Ze is geoorlofd.

Wat verdrietige trooni zou menig opzetten, indien ik, met den geleerden *Rollin*, zegt te beweerden, dat de Muziek, uit aanmerking van hare krachtige uitwerkfelen, alleenlyk in zaaken van de religie dorst gebruikt worden? Ik geloof dit ook waarlyk niet. Want, God is daar toe al te goedertierende, dat Hy ons, in dingen, welker gebruik Hy, behoudens zyne heiligheid, ons overlaaten konde, aan wetten had willen verbinden. Des derf ik de wereldfche Muziek wel voorfpreken. Ze is wettig en geoorlofd; ja, voor de liefhebbers, bykans niet te ontbeeren. Men kan niet altoos geestelyke liederen zingen; het gemoed is 'er niet t'allen tyde behoorlyk naar gesteld. Maar, wil ik zingen, zonder veel overleg 'er by te behoeven, zo roem ik de blydschap; spot met het geluk, en gaa het noodlot uitdaagen. Behaagt my dit niet, dan hebben *Brockes*, *Haller*, en andere groote digters, liederen in menigte. Wil ik niet zingen, zo speel ik, of luister toe. Aanstonds vertrekken de rimpels; de vreugde belegert myn hart, en heeft geduurig eene spoedige overgave te verwagtee. Mocht de Muziek niet naar ons believen worden aangewend, waarom zou de Schepper haar, zonder wet, hebben laten ter wereld koomen? Wilde Hy onze onthouding 'er aan beproeven; wie zal ons dat bewyzen? Hier valt verder niets te bedenken, dan de vermyding van 't misbruik. Ze moet niet tot een nieuwe bronader van elende, maar tot de verzoeting der reeds voorhanden

zyn.

186 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*
zynde bitterheden, worden gebruikt. Wie voor 't altaar van Apollo, Bachus, Venus enz. met trompetten verschynt, maar, een zakpyp goed genoeg acht voor de Kerk, die bederft het; al zo wel als zy, die een laffe Muziek, boven eene heldhaftige en mannelyke, voorttrekkelyk houden; of, die 'er meer tyd en kosten aan besteeden, als ze billyk moesten. Want, de Muziek is tog op zig zelve niets anders, dan alleenlyk een *geoorlofd vermaak*. Maar, wie derf zig onderwinden, dit vermaak met verongelyking zyns Schepers, met verlies van tyd, ten kosten en tot na deel van zynen naasten, te koopen? Wat baat het muzikaale lachen! Het is onzinnig! Menig godlooze juicht met pauken, Job. 21: 12, en de arme evenmensch mogt 'er bloedige traanen by schreyen.

§. 98.

Vierde verdeling der Muziek, in de oude en nieuwe.

Het schynt haast, als of men de bekende verdeling der Muziek in de *oude* en *nieuwe*, niet zo zeer uitgevonden hebbe, om haare oudheid te onderscheiden, en, wegens eenige geschiedkundige omstandigheden, der geheugenis te hulp te koomen, gelyk men dit zomwylen by 't afdeelen van andere historien der weetenschappen beoogt; dan veeleer, uit kleinachting voor de hedendaagsche. Maar, behalven dat de grenzen, waar deeze begint en geene eindigt, nog niet aangewezen zyn; men kan niet alleen de gronden, volgens welke men de voorttrekkelykheid der *nieuwe Muziek* beweeren wil, wederleggen, maar
ins-

insgelyks de kwaalyk begreepene stellingen , uit welke dit gevoelen is voortgesproten , aantoonen. Want , dat de oudheid onnoozeler , dan de hendaagsche wereld , geweest zy , zulks steunt alleenlyk op onbedreevenheid in de wysgeerte en in de geschiedkunde. Uit geene , moest men weeten , dat eenerhande werking door verscheide oorzaken voortgebragt worden konne. Dienvolgens behoefden de Ouden , tot het musiceeren , noch onze *instrumenten* , noch onze *nooten* ; gelyk zy zonder onze inkt , buiten ons papier , en zonder onze letters , evenwel hebben geschreeven. Had menig bediller van Gods werken de wereld moeten aanleggen , zy zou gewiffelyk anders , te weeten , elendiger , geworden zyn , en zulk eenen rykdom van middelen , tot zekere einden te geraaken , niet hebben verkreegen. Doch , 't is goed voor ons , dat 'er met hun niet over geraadpleegd wierd. Voorts , uit de geschiedkunde diende men zig de uitwerkselen , welke ons van de Muziek der Ouden verhaald worden , te erinneren. De historie pleit in allen deelen voor de Ouden , die zekerlyk zo eenvoudig niet zullen geweest zyn , als zy , welke hun voor zodanige houden. Men heeft geen redenen , om van de bygebragte uitwerkingen een eenigste , zelfs niet , de verdryving van de pest , in twyfel te trekken : want , schoon de Muziek dit door haare eigene kracht niet vermogt , zy wierd 'er nogtans by gebruikt. En wat mogen wy niet ongemeens van haar gelooven , nademaal 'er niet alleen zo veel zangers , zo veel konstspyers , zo veel instrumenten , geroemd worden , en , alle andere vrye konsten zulk eenen top van volmaaktheid bereikt hadden , dat wy tot nog toe van haar iets te leeren hebben ; maar , vermits ook haare min bejaarde zuster , de Poëzy , het toen reeds

188 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding.*

reeds zo verre had gebragt; ja, doordien 'er zelfs in de Muziek, al voor den tyd van den trojaanschen kryg, strydspellen gehouden en den overwinnaaren zekere pryzen uitgedeeld wierden? Schaf deeze schikkingen weder, en zie, of onze Muziek, die men als onverbeterlyk aanmerkt, niet nog ten huidigen dage merkelyk zal toeneemen? De Ouden zyn, onder anderen, mogelyk ook daar door zo klein in onze oogen geworden, dat men de oude Joden voor zulke jakhalfen houdt, gelyk de hedendaagsche zyn; schoon men diende te overweegen, dat de tegenwoordige, ons tot een wonder en tot een voorbeeld verstrekken moeten, aan 't welk wy leeren zullen, hoedanig God een volk, dat het met Hem verkerft, overboord werpen konne.

§. 99.

De Ouden bielden zig styf by de eens ingevoerde Muziek.

De Ouden hadden van de Muziek hunner voorvaderen gunstiger gedagten, en wilden uit dien hoofde geenerhande verandering in dezelve gedoogen. Genomen, ze waaren hier in wat te eigenzinnig geweest, zy hadden evenwel goede reden om te zeggen: Dat men de Muziek niet veranderen kost, zonder teffens eene merkelyke verandering in 't gemeene best, 't zy ten goede of ten kwaade, te veroorzaaken. *Cicero*, een even groot staatkundige, als geleerde, geeft hun gelyk, en brengt tot bewys by, dat in Griekenland, zo dra de Muziek haare oude bedaard- en stemmigheit verlooren en een' laffen trant aangenomen had, ook terstond de wellust en bedorven zeden het

het hoofd opstaken. *Plutarchus* zegt: geile Muziek, en vuile, onkuische gezangen, bederven de goede zeden; en elders wyft hy de middelen aan, hoe men zig voor zulk eene verleiding hebbe te wagten (1). Dit staat vast, dat de zeden een' invloed hebben op de Muziek, en deeze insgelijks, op de zeden (2). Uit de schikking en uit het gebruik der Muziek, kan men altoos de geschapenheid van de zeden eens volks leeren kennen: by voorbeeld, dat het aldaar geen ernst met de religie zy, waar de Operisten duizenden trekken, terwyl de kerkzangers het brood zuur verdienen en zelfs voor de deuren beedelen moeten; dat het aldaar weelderig en kwistig toegaat, waar men zig dag en nacht met Muziek bezig houdt, en, uit enkel dertelheid, alle zaaken van belang verzuimt. De wetenschappen en zogenaamde vrye konsten hebben tog byna altoos het ongeluk gehad, datze de onbeschaaftheid der menschen zo dra niet hadden verdreeven, of ze moesten, door derzelve wangebruik, weder tot slaphartigheid, of tot andere oorzaaken van hun bederf, verstreken. Daarom hebben ze naderhand zelve, beneffens haare ontheiligers, te gronde gaan moeten. Dat heeft God ook ten aanzien van de Muziek eertyds bedreigd; dat heeft Hy ook reeds eenige reizen vervuld en wel zodanig, dat iemand, die het verhaalen hoort, de ooren sidderen moeten. Dat kan Hy in 't toekomende weder zo doen. Haar ondergang is een teken van Gods toorn over een volk, en van zyne reeds opgehevene slaande hand. Dit is de gewigtigste bedenking, die wy by 't geheugen van de oude Muziek kunnen maaken; en dus verstrekt ook de weder herlevende Muziek tot een blyk van doorgestaane elende; Hab. 3: 19.

190. *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

(1) Plutarch. de audit. Poët. pag. 19. Sympof. Lib. VII. pag. 704. In 't gemeen fchryft deeze groote man hier over zodanig, als of hy in onze tyden had geleefd, en van 't hedendaagsche misbruik der Muziek oog- en oorgetuig was geweest.

(2) Conf. Cic. II. Leq. cap. 15. J. P. Pfeiffer antiq. Græc. Lib. 2. cap. 64. pag. 436.

§. 100.

Herinnering aan de Goddelyke regtvaardigheid.

God heeft niet alleen eertyds gedreigd, de Muziek, ten dage zyns toorns, weg te neemen, door de menschen zodanig te benouwen, datze, gelyk de Joden te Babel, Ps. 137: 1-4, tot zingen en speelen weinig lust hebben zouden. Hoort eens de dreiging zyner Propheeten! *De vreugd der trommelen rust; het geluid der vrolykhuppelende houdt op; de vreugd der harpe rust. Zy zullen geenen wyn drinken met gezang. De Heer zal uit de steden van Juda ende uit de straaten van Jerusaleem, doen ophouden de stemme der vrolykheid en de stemme der vreugde, de stemme des Bruidegoms, ende de stemme der Bruid: want het land zal tot eene verwoesting worden. De stemme de Citerfpeelders, ende der zangers, ende der Eluiters, ende der Bazuiners, zal niet meer in haer geboord worden (1).* Maar de Joden beklagen ook zelve dit gedeelte hunnes ongeluks: *De ouden houden op van de poorte, de jongelingen van haer snaarenspeel. Onzes herten vreugd houdt op, onze rey is in treurigheid veranderd (2).* Zy hielden het voor olyke spotterny, toen die van Babel hun toeriepen: *zingt ons één van de liederen Zions*, Ps. 137: 3. Zekerlyk musiceert het zig aldaar niet goed, waar het krygsgeluid

luid der trommel raast, en waar de trompet aller blydschap vaarwel zegt. Het is al meermaalen zo verre met de Muziek gekoomen, dat haar geneugte den menschen niet alleen benomen wierd, maar datze zelfs geheel te zoek raakte. Dat mag ons billyk de grootte der *regtvaardigheid Gods* voor oogen stellen, en voor Hem doen vreezen, dat wy, ten minsten niet opzettelyk, tegen zynen wil handelen. Gelyk het denkbeeld van een allervolmaaktst God aanstonds mede brengt, dat Hy even regtvaardig als goedertierend weezen moete, en, als een God van orde, de wanorde onder zyne schepzelen niet ongestraft laten zulle; zo vinden wy ook kenmerken, dat zyne regtvaardigheid zig daadelyk aldus geuit hebbe. Des moeten wy ook dugten, datze zig in 't toekomende over ons eveneens zal koomen openbaaren, indien wy zulks verdienen. Want, wy zien, eensdeels, dat God met het misbruiken der dingen, natuurlyke straffen verknogt, gelyk het misbruik der Muziek, weekhartigheid, en 't bederf des gemoeds, na zig sleept; anderdeels, dat Hy geheele systeemen van zaaken laat te gronde gaan, wanneer men zyne heiligheid 'er door heeft beleedigd. Dienvolgens kan de reden, zonder veel nadenken, niet alleen gemakkelyk leeren verstaan, dat God, eens besloten hebbende, redelyke en met vryheid begaafde schepzelen, hoedanige de menschen zyn, voort te brengen, hun wetten geeven en over haare nakoming het oog houden moete, ook derzelver overtreeding al zo weinig ongestraft laten konne, als Hy de volbrenging 'er van, volgens zyne goedertierenheid, niet onbeloond laat. Maar ze leert ook uit de ondervinding, dat God door de natuur zyne wetten bekend gemaakt, en alle zyne werken zodanig,

192 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

nig, dat ze ons dezelve erinneren kunnen, geschikt hebbe. Hier op moeten wy des te meer acht geeven, vermits 'er ons al te veel aan gelegen legt, indien deeze zaak waar is; ja, dewyl 'er zelfs, om haare waarheid des te bevatteyker te doen worden, de openbaaring des goddelyken wils bykoomt, en plegtelyk verklaart, dat het geene, wat de natuur ons in deezen leert, Gods wil aan ons zy; als mede, dat de kwelling onzes gemoeds, die wy, reeds naar de reden, alleenlyk voor gevolgen van de overtreading des goddelyken wils kunnen houden, te regt als zodanig aangemerkt worde. In de natuur maakt God dreigende mynen, en in zyn woord toont Hy, wien ze betreffen, en dat Hy, onzer wederspannings halve, van zyn regt niet gedenke af te staan. Gy, die zo reukeloos voor de opgestelde wet-tafels, niet op verganklyk metaal, maar met levendige letters in de harten geschreeven, voorby-gaat, ik zie niet, waar mede gy U vleyen kont, dan dat gy U misschien verbeeldt, God zie of de persoon aan, of het zy Hem geen ernst. Gy vindt het een en 't ander door de reden weder-legd, en door de openbaaring om verre geworpen. Waar mede wilt gy U dan troosten? *By den Heere onzen God is geen aanneeminge van personen*; 2 Chr. 19: 7. Daarentegen, zyne waarheid staat met zyne overige eigenschappen in gelyke reden. *Zoude Hy het zeggen, ende niet doen? ofte spreeken, ende niet bestendig maaken?* Num. 23: 19. Zie in de wereld! God heeft niet alleen gedreigd, by 't ontaarden der menschen, hun, benevens andere rampen, insgelyks *de stem der blydschap en des gejuichs*, de lust hunner ooren, te ontnemen; maar de uitkomst heeft 'er ook, tot onze verbaazing, aan beantwoord. Denk

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 193
aan het prachtige, omgekeerde Babel! Jef.
13: 19--22. Ziet gy nu, dat God te vreezen
is, och! zo laat U dat tot inkeer brengen!
2 Cor. 5: 11.

(1) Jef. 24: 8, 9. Jer. 7: 34. Openb. 18: 22. Jer. 16: 9.
Ezech. 26: 13.

(2) Klaagl. 5: 14, 15.

§. 101.

Wat zig daar by bedenkelyks vindt.

Het is wel waar, Hy heeft ons tot dus verre in goedertierenheid gevoed, en op adelaars vleugelen gedraagen; *benevens het leven heeft Hy weldaadigheid aan ons gedaan, ende zyne opzigt heeft onzen geest bewaard*; zo dat men zekerlyk met reden van Hem het beste mag hopen; doch alleenlyk in zo verre, als zulks eenen oneindig volmaakten God betaamt. Maar breng U daarentegen insgelyks te binnen, hoe strengelyk Hy, en wel noodzaakelyk, de volmaaktheid zoekt; hoe Hy de overtreders reeds menigmaal behandeld heeft, en nog voortaan te behandelen dreigt; hoe ligt wy iets kunnen verzien; de onverbiddelyke straf; haare grootheid en haare duuring; ons onvermogen in 't bevryden van ons zelve; gy zult naauwelyks weten, of God meer te vreezen, dan meer te beminnen is. De ondervinding schynt wel te leeren, dewyl God in alle menschen, onvolmaaktheden kent, en ze nochtans duldt; dewyl Hy zagter straft, dan de menigte hunner misdaden zulks verdient, dat Hy, van 't strengste regt afziende, iets toe-

I

ge-

gegeeven hebbe, en dus ook in 't toekomstende, der genade het veld gedenke in te ruimen. Onze eigenliefde kooft deeze vleyende hoop op allerhande wyze ondersteunen. Geenen maakt ze wys, God hebbe al te veel konst en wysheid aan den mensch besteed, dan dat Hy zulk een pronkstuk wegens eenige, zelfs onschadelijke, wanorde vernielen zoude; deezen houdt ze voor: hoe? God zoude niet genadiger met zulk een vermogend, ryk, geleerd en geerd man, als gy zyt, handelen? Hy zal evenwel uwen staat aanzien. Doch, wat de eigeliefde hier onderneemt, is tegen de waarheid en tegen Gods gedagten 'er van, eveneens aan te zien als des griekschens dichters afgeschetste muizen- en kikker-oorlog, of, als een krygstoerusting van speelende kinders, tegen de heirtogten eens onverwinnelyken Alexanders. Gods wysheid heeft nogtans niet te vergeefs gearbeid, schoon Hy met ons doet, wat zyne regtvaardigheid Hem aan de hand geeft. Wil Hy ons als mislukte vaten der toorns verbreeken, wie zal 't Hem beletten? Hy heeft nog genoeg andere redelyke schepzelen in voorraad, die zelfs de regtvaardigheid, aan ons betoond, hooglyk zullen pryzen. Spaart Hy ons eenigen tyd met langmoedig - en goedheid, wie zal doorgronden, wat inzigten zulk een wys God daar by kan hebben? Bedwingt Hy tegenwoordig zyne strengheid, wie staat 'er voor in, dat Hy het achterstallige in 't vervolg niet mede kooome eischen? Het schynt buitendat, wegens de onevenredigheid tusschen de natuurlyke straffen en de voorafgegaane misdaden, dat Hy ons door dezelve alleenlyk zyne straffende regtvaardigheid hebbe erinneren,

ren, niet, haar geheel ontwerp voor oogen leggen willen. Kortelyk, ik moest voor God vreezen, ja, by deeze gedagten, krachtig voor Hem schrikken, indien ik anders niets wist. Want alles, wat de reden tot myne vertroosting kan bybrengen, zyn enkel-giffingen. Inmiddels, uit alle onzekerheid van 't geene, dat wy te hoopen en te vreezen hebben, trekt ons de Religie en de openbaaring. Daar behoort gansch geen ongemeen verstand toe, om deeze weldaad te erkennen; daarentegen, een zeer ligtvaardig gemoed, om ze te veragten. Wy mogen dan, volgens het bericht van 't geopenbaarde woord Gods, door de verlossing, die door Jesus Christus geschiedt is, genade hoopen, zo echter, dat de eertyds vastgestelde voorschikking des menschen tot de deugd, nogtans onveranderlyk stand grype.

§ 102.

Onze pligt tot regtvaardigheid en deugd heeft geen uitzondering.

Deeze bepaaing tot de deugd, fluit, onder anderen, ook dit in, *dat wy heilig weezen zullen, dewyl onze God in den hemel heilig is*; dat wy, gelyk Hy, regtvaardigheid beminnen en godlooze bedryven haaten zullen. Wat de grieksche Vorst Themistocles den dichter Simonides antwoorde, als, deeze iets onbillyks van hem bad: *niets tegen de billykheid*; dat moet in 't geheele leven onze grondregel zyn; *niets tegen regt en billykheid!* Want, gelyk hy, die opzettelyk tegen de wetten der toonkonst wilde handelen, geen goed Musicus kan weezen,

zo kan ook iemand, die tegen den eersten regel van goede zeden zondigt, noch een vriend Gods, noch een goed wereldborger weezen. De reden zegt ons reeds, dat onze voornaamste pligt hier in bestaa, den Schepper zo gelijkvormig te worden, als wy eenigzins kunnen. Dienvolgens is het bykans onbegrypelyk, hoe zulk een, nog kan voortvaaren in 't pleegen van onregtvaardigheid tegen God en den evennaasten, die weeten kan en moet, *hoe zeer de toorne Gods wordt geopenbaard van den bemel over alle godloosheid ende ongerechtigheid der menschen*. Weet hy daar van geen voorbeeld, zo denk hy maar eens aan dien tyd, toen de borg van 't menschelyke geslacht, schoon Gods vriend en naastbestaande, gegreepen en tot het betaalen van 't geene, dat Hy niet geroofd had, met zulk eene strengheid aangehouden wierd, dat de zon haar aangezigt 'er voor bedekte, en hemel en aarde daverden. Nu kennen wy eerst regt de scherpte van 't goddelyke gebod, en moesten ons derhalven niets minder onderwinden, dan op genade voort te zondigen. Zelfs onze verzuimde betooning van regtvaardigheid, is reeds onregtvaardigheid, en geeft ons over aan de goddelyke wraak. De ligtvaardigheid is hier onze grootste Vyand, die ons als blindhokt, dat wy niet zien, maar slegts voelen. Want, wat is ooit zo verheven voor eenen onbedagtzaam, waar hy, als het hem niet voor oogen staat, niet over heenen ziet? Maar dit veronedelt ook redelyke, met vryheid begaafde, menschen allermeest, dat zy het geene, wat ze dikwyls aan Kinderen, onderhoorigen en onderdaanen strengelyk bestraffen, zelve zyn; dat ze ligtvaardig
zyn

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 197
zyn in zaaken van Religie. Hoe? indien 'er
by de magthebbende der wereld zulke gedag-
ten gaande wierden, wat groote veranderingen
zouden die niet onder hunlieden aanregten?
onder hun, die zig meest geregtigd houden,
om één snaar in plaats van een ander te raa-
ken, of naar eigen believen te werk te gaan;
't welk dan goed heeten moet by menschen, die
'er niet tegen kikken durven, maar niet, by
zulken, die hen evenveel achten als beedelaars,
en die de rang-orde opmaaken volgens de
deugd.

VIERDE HOOFDDEEL.

VAN 'T OOGMERK EN 'T NUT DER MUZIEK.

§. 103.

Het oogmerk der Muziek is 't vermaak.

Was wel het inzicht Gods, by 't verleenen
der Muziek, een ander, dan dit:

WERELD! HOOR VERMAAKELYK?

Men behoeft zig niet te verwonderen, dat
ik geen gewag maak van zyne eere: want, dit
is buitendat klaar genoeg, dat de Muziek, ge-
lyk alle werken zyner handen, tot een predi-
ker en heraut van de heerlykheid zyns naams
verstrekt. Maar, ten aanzien van de nuttig-

198 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*
 heid, die de mensch 'er uit zoude trekken,
 schynt het oogmerk alleenlyk te zyn geweest,
 hem een geneugte te beschikken, en teffens een
 model te geeven, boedanig een waer en voor de
 ziel heilzaam vermaak moete geschapen weezen.
 Hier in heeft God zo wel met zyne eigenschap-
 pen, als met onze natuur, overeenkomstig ge-
 handeld. Zyne eigenschappen brengen mede,
 dat Hy zynen schepzelen in 't gemeen zo veel
 goeds betoone, als zy volgens hunne vatbaar-
 heid kunnen ontfangen; en onze natuur ver-
 eischt, dat ons gemoed, door zorg, verdriet,
 arbeid, en andere ongemakken deezes levens
 afgemat, door iets wederom vertroost en ver-
 kwikt worde. Wat 'er hier, behalven ons ver-
 maak, wordt uitgewerkt, en dus insgelyks me-
 de tot het oogmerk van de Muziek te behoo-
 ren schynt, dat behoort 'er nogtans niet on-
 der, maar is, gedeeltelyk iets bovennatuur-
 lyks, gedeeltelyk, eene toevallige omstandig-
 heid, slegts 'er mede gepaard gaande. Doch,
 deeze beide zaken kunnen tot het hoofdzaak-
 kelyke oogmerk niet behooren, om dat ze noch
 geduurig bereikt worden, noch bereikt wor-
 den kunnen. Inmiddels, dat de Muziek meer
 kan uitvoeren, dan ons slegts verlustigen, zulks
 is een omstandigheid, die ons wederom de
 wysheid en almagt Gods erinnert. Wat uit
 Gods hand koomt, dat vervangt enkel kenmer-
 ken van goddelykheid (1).

(1) *Synach* zegt, cap. 40, 20. *wyn en snaarenspeel ver-
 wrolyken het bart.* Volgens de uitdrukking van *Vossius*,
 de natura art. III. cap. 21. §. 11. volbrengt de Muziek, door
 haare aanminnigheid, het zelfde, wat de slaap en een goe-
 de dronk wyn uitwerken. En *Aristoteles* roemt, onder
 anderen, van haar, dat ze een *natuurlyk vermaak* in-
 sluite.

§. 104.

Dat werkt ze eigentlyk uit.

Wat regt tog de Muziek rykelyker onder de menschen aan, dan vermaak? ze stilt en vergenoegt de Kinders; ze wiegt bedroefde lieden in den slaap; door haar verdryven zig de Konstenaars en Konstenaaressen den tyd by het arbeiden. Dit alles geschiedt volgens eene geneuglyke aandoening, die zy over den geheelen mensch uitstort; niet, door eene geheime, ons gansch onbewuste, herinnering aan de heerlyke harmony der hemelklooten; volgens de beuzeling van Pythagoras, met hem op zyn graf verrot. Zy is, door haare eigene kracht, een *gevoeglyk vermaak der ooren en des barten* (1). Naa den arbeid helptze de verloorene krachten verzamelen, en beschikt 'er nieuwe lust toe. Ze maakt het hart lugtiger, zo dat het zyne beweging onbelemmerder voortzetten kan. Worden niet bekommerde, droefgeestige gemoederen onder digte boschen en schaduwryke geboomten opgewekt, wanneer de vogels, van telg tot telg huppelende, hunne stemmen over hun zodanig uitbreiden, gelyk men een koele doek over lighaamen, door hitte afgemat, uitspreidt? Hoe dikwyls is Damon door hun, over zynen Pythias vertroost, als hy in eenzaamheid de smart over 't verlies zyn vriends ging overweegen? Maar nog meer doet de menschelyke stem, als welke de overige allegaâr, gelyk de zon de starren, overtreft. Daarom zingt, wat zingen kan; de bakkers en molenaars, hun *Himeon*; de schippers, hun

200 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*
Paracelesticon; de wevers, hun *Ælinon*; de
 korenmaayers, hun *Julion* enz. Onze christe-
 lyke handwerkslieden weeten zig ook heden-
 daags met fraaie liëderen zeer wel te vermaa-
 ken (2), zo dat Pythagoras hier nog menigmaal
 voor de werkplaatzen der smeeden staan bly-
 ven zou, indien hy 's ogtends by hunnen, op
 de maat gaanden, hamerslag een zielroerend
 morgengezang hoorde zingen. Aldus wordt
 de tyd verkort en de vlyt ontstoken, zo dat
 men alles met lust doet. De vreugde verbant
 het verdriet, de kwelling onzes levens. Eenigen
 hebben zelfs aangemerkt, dat den bees-
 ten het voeder, by zang en spel beter smaakt
 en gedydt; als mede, dat de muilezels door
 hunne bellen tot het spoedig voortstappen aan-
 genoopt worden.

(1) *Mufices finis est honesta aurium atque animi voluptas.*
 G. J. *Vossius*, l. c. Lib. I. cap. 4. §. II.

(2) *Muficam natura ipsa videtur ad tolerandos facilius la-
 bores velut muneri nobis dedisse.* *Quint.* lib. I. c. 10.
 Adde *Ovidium* *Trist.* 4. *Eleg.* I. Hoc est cur &c. *Virgilium*
 & alios.

§. 105.

Voornaame Muziekliëhebbers.

De Muziek is niet alleen een *geoorlofd*, maar
 ook een *nuttig* en *treffelyk* vermaak: nademaal
 het gemoed 'er niet door verftrooid, maar ver-
 zameld; niet afgemat, maar verkwikt; niet
 bedorven, maar verbeterd wordt. Vrolyke
 lieden, droevige, arme, ryke, kranke, ster-
 vende, ja, zelfs hunne vyanden, vinden 'er
 allegaâr hunne rekening by. Zy weet zig naar
 ieder

ieder een te voegen, wie zig slegts ook maar naar haar voegen wil. Waare ze niet één van de edelste soorten der vermaakelykheden, hoe zou zy in de grootste mannen van alle tyden, zo veele voorstanders en vrienden gevonden hebben? Hoe weinig voornaame godgeleerde, staatkundige en andere lieden van aanzien zyn 'er bekend, die van de Muziek geen werk maakten, haar niet beminden en preezen? Hoe kan men anders, dan, met Syrach, dit onderderzelver groote hoedanigheden rekenen, dat zy de edelste soort van geneugte naar behooren hebben weten te schatten? Zy zогten lieflyke gezangen uit van Muzike, en verbaalden beschreeven gedigten, zegt de gemelde huisleeraar van zyne vermaarde lieden, cap. 44: 5, en cap. 47: 9. roemt hy van den voortreffelyken Koning *David*, dat by Gode voor ieder werk de eere gaf, met een fraai lied, en van ganschber barten lofzangen zong. Ja, deeze Koning, als een ongemeen Musicus en wydvermaard digter, bekend van zig zelf: *Ik dagt aan myn snaarenspeel, in der nacht overleyde ik in myn berte; ende myn geest onderzocht; Ps. 77: 7.* Zyn groote opvolger, *Salomon*, beminde de Muziek zodanig, dat hy ze niet alleen in den tempel, door hem gebouwd, invoerde, en aldaar heerlyk aanregtde, maar haar ook aan zyn hof, tot de hoogste volmaaktheid bragt. *Ik bestelde my zangers en zangeressen, ende wellüstigheden der menschen Kinderen; snaarenspeel, ja, allerlei snaarenspeel; zegt hy, Eccl. 2: 8.* De voornaamste grieksche geleerden, hielden haar in groote waarde; gelyk de exemplen van *Plato*, *Aristoteles*, *Pythagoras*, en anderen, dit bevestigen. Cicero zegt zelfs, de

Grieken hadden de uitsteekendste geleerdheid in de Muziek (onder welken term echter meer zaaken wierden betrokken (*)) en in de meetkunde gesteld; desgelyks: Plato zy door studeeren in de meet-muziek- en starreloopkunde schier vergaan. De grootste helden schaamden zig haarer al zo weinig, als de geleerden. De wereldbedwinger, *Alexander de Groote*, staat onder dezelve boven aan, als zynde in der jeugd braaf daar in gevorderd. Zyn voorbeeld is hier van des te meer gewigt, dewyl hy, onder 't opzigt zyns Vaders en zyns vermaarden Gouverneurs, ook in andere konsten en wetenschappen zodanig toegenomen had, dat hy door zyne Muziek niets onbetaamelyks voor eenen Prins, gelyk weleer *Nero*, pleegde. Nog voor zynen tyd was *Epaminondas*, de Vorst en Generaal der Thebaanen, in 't citeren fluitspel, zingen en dansen, vermaard. Hier by maakt de voorheen gemelde muzik kundige *W. C. Prinz*. de volgende nuttige aantekening: „ Men ziet hier uit, dat groote
 „ Heeren hunne Kinders toen in de Muziek on-
 „ derwyzen lieten, niet alleen, op datze
 „ zig des te vaardiger en bekwaamer tot ver-
 „ hevener zaaken begeeven mogten, maar ins-
 „ gelyks, om zig naderhand 'er mede verlus-
 „ tigen en de grillen verdryven te kunnen.
 „ Boven dien, zy wisten, dat de mensch niet
 „ al te wel ledig weezen en zig ook niet al-
 „ toos met ernsthaftige dingen ophouden kan.
 „ Om nu de jonge heeren, naa ge-eindigde
 „ boekoeffeningen, niet tot iets kwaads of
 „ dertels te doen vervallen, zo gewende men
 „ ze tot de Muziek, als een vermaakelyk en
 „ nuttig studie, 't welk hun den ledigen tyd

„ op eene loflyke , voordeelige en teffens ge-
„ neuglyke wyze konde laten doorbrengen ”.
Daarom heeft ook Homerus zynen *Achilles* niet
alleen als eenen grooten held afgeschilderd ,
maar insgelyks als een groot liefhebber der
toonkonst , die daar van gebruik maakte , om
zig van zorgen te ontledigen , en de droefheid
des gemoeds te verdryven. Hedendaags heeft
ze gewisselyk , onder lieden van allerhande
staat , geslacht en aanzien , zo veel beminnaars ,
als ze nog ooit kan gehad hebben. Zommige
van haare genegene vrienden brengen haar wel
geen eere , maar , zy komt zig hier door aan
hun wreken , dat ze anderen hunne gemoeds-
gesteldheid verraadt , en hen aan 't strenge oor-
deel der nakomelingen overgeeft. De vrouws-
personen willen tegenwoordig onder de Mu-
ziek-vrienden ook de minste niet weezen ; 'er
beginnen zelfs Componeersters onder haar op
te daagen : by voorbeeld , de vermaarde Ita-
liaansche Mevrouw *Agnesi* , huisvrouw van den
Heer Pinottini , die zig onlangs met haare com-
positie zelfs voor den troon van Haare Kei-
zerlyke en Koninglyke Majesteit waagde.

(*) Zie myne inleiding, §. 16, 17.

§. 106.

*Of de Muziek op hoogeschoolen weder inge-
voerd diene te worden.*

Eenige hedendaagsche geleerde zyn zodanig
voor haar ingenomen , dat zy 'er bitterlyk over
klaagen , dat men haar buiten den omtrek der
wysgeerte gestooten en den hoogleeraaren op

Academien uit de handen gescheurt heeft. Doch, menig gaat in deezen wat te verre. Het is waar, by de Ouden behoorde zy mede tot den wysgeerigen leerkring, als welke in zyn geheel uit de meet- starreloopkunde en Muziek bestond. Maar, 'er wierd toenmaals ongelijk meer tot de Muziek betrokken, dan by ons; by voorbeeld, de leere van de gemoedsbeweelingen, begeerten en hartstogten; de gebaarden-konst enz: ja, volgens zommigen ook, de reken-reden-en redenrykkonst. Inmiddels, de Muziek is zekerlyk geen wysgeerige weetenschap, maar zulk eene, die haare grondstellingen, bewyzen en regels slegts daar uit afleidt, zo als de dicht-en redenrykkonst insgelyks doen. Ook laaten de naauw bepaalde academische leerjaaren geenen tyd over tot de Muziekkunde. Zy moest op die wyze als eene weetenschap op zig zelve aangemerkt worden, en eenen byzonderen hoogleeraar hebben, gelyk zulks op eenige universiteiten in Europa, hoewel juist niet volgens de beste ordonnantie, geschiedt. Had men, eveneens als in de dicht-en redenrykkonst, een' eigen Professor in de Muziek, en wel zulk eenen, die, door middel van allerhande proefneemingen, meer natuurgeheimen te ontdekken wist, dan konde, onder anderen, de Acoustyk of toonkunde, ook nog op een' beter voet gebragt worden. Doch, hoe veel wetenschappen zouden 'er niet nog opkoomen, by aldien men voor ieder, terstond eenen hoogleeraar wilde aanstellen? Wy vergeeten altoos, uit begeerte naar meerder kennis, onze bepaaldheid. Leergierige liefhebbers van waarheden zien het zekerlyk met leedweezen aan, dat 'er hier en daar

daar zo veele holten in onze kennis open blyven, over welke men of slegts heenen springen, of 'er zelfs by te rug keeren moet. Kortelyk, indien de geleerdheid het hoofdwerk in deeze wereld, volgens Gods besluit, had zullen weezen, zo kost ik my 'er nooit in vinden, waarom God den menschen zo verre gaande begeerten gegeven heeft, en hun tog zo weinig tyd en bekwaamheid, om ze te stillen, vergunt; als mede, waarom Hy het geene, dat dezelve verzaadigen moest, dikwyls zo krachtig voor hun heeft verborgen. En echter kunnen zommige lieden doen, als of ze enkelyk maar studeerens halve in de wereld waaren; zo datze zig noch aan God, noch aan hunnen evennaasten, zonderling kreunen. Laat ons dan veeleer hier op bedagt weezen, dat wy, in alle onze bedryven, deugd en gehoorzaamheid betoonen: want daar toe zyn wy eigentlyk geschapen; om dus naa 't volcinden van onzen proeftyd daar heenen te mogen geraaken, alwaar ons weeten niet meer zo gebrekkelyk, zo bepaald en zo onvolmaakt, zal weezen. Wy vaaren tegen stroom, wanneer wy, met verzuim van deugd, hier zo veel willen leeren, dat ons namaals niets meer ontbreeke; namaals, alwaar onze grootste lichten der geleerde wereld, by de ongeleerste hemelingen naauwelyks zo verre, als tegenwoordig een onnozele boer by hunlieden, zullen in vergelyking koomen. Ik mogt schier weinig goede gedagten maaken van de geleerdheid der geener, die zig aanstellen, als of wy in de wereld alles moesten leeren, en, nogtans zo onvoorzigtig, tegen het oogmerk, aleer zy en anderen het ge-
waar worden, zig naar 't graf arbeiden.

§ 107.

Hoe de Muziek ons vermaakt.

Maar, *hoe gaat het toe, dat de Muziek ons vermaakt?* Zommige puikdigers zeggen: „ Men hoort de snaaren trillen, verwisselen, kampen, slyden; haare heerschappy dwingt nu tot haat, dan tot droefheid; nu tot liefde, dan tot blydschap. Desgelyks: zo dra de toonen door 't oor de harten treffen, begint het bloed terstond te suizen en te kooken; de ziel wordt aangedaan, en slygt op ladders der Muziek in 't paradys van vermaak”. Dit zyn waarlyk fraaie poëtische uitdrukkingen; doch, als de wyze, hoe het daar mede eigentlyk in zyn werk gaat, zal worden verklaard, dan zyn de meesten van hunlieden vry verlegen, en alles, wat ze bybrengen, is of even duister als de vraag zelve was, of, niet toepasselyk op alle voorvallen. Men onderscheide voor al onze gedaane vraag, van deeze: *waarom enkele toonen, inzonderheid die, welke in 't voltoonig klankgeslacht elkander trapswyze volgen, ons aangenaam te booren vallen?* hier op is voorheen reeds kortelyk geantwoord; en de gemelde oorzaken werken hier teffens mede, echter, zy zyn het lange niet alleen. Het vermaak op zig zelve blyft voor ons onverklaarbaar, wy kunnen verder niets, dan dat wy 't gevoelen, en de gelegenheden aanmerken, wanneer wy 't gevoelen. Zo menigmaal als wy met waarheid zeggen, dat ons iets vermaakt, bevinden wy ons in zulk eenen staat, dien wy voor aangenaam

keuren, en in welken wy dikwyls te zyn wenschen. Naar 't geene, dat wy wenschen, hebben wy eene begeerte; dienvolgens, ook eene begeerte, of een' trek, naar alles, wat ons vermaakt. Alzo is de aangenaame staat en 't vermaak het geene, dat uit de vervulling van zulk eenen trek volgt. Alzo zyn alle menschen aan een' vermaakelyken staat vatbaar; maar, bykans geen één, vermaakt zig met eenerhande dingen om de eigenste reden, dan een ander. Want, ieder vermaakt zig met zo iets, 't welk met deeze of geene van zyne begeerten, meer of min, overeenstemt, en, naar maate dat die begeerte, 't zy sterk of zwak, door andere begeerten of ondersteund of ingetoomd wordt. Wat verscheidenheden kunnen hier niet ontstaan! Het gebeurt niet zelden, ja, in de Muziek dikmaals, dat wy de vermaakelyke begeerte niet gewaar worden, maar nogtans de uitwerking 'er van gevoelen. En 't vermaak wordt of edeler of onedeler, al naar dat de voorafgegaane begeerte zodanig was. Dit alles ter deegte verstaan, daar toe wordt alleenlyk eene klare bevatting van den aardt des menschelyken wils en zynere eigenschappen vereischt (1). Overzulk vermaakt ons de Muziek, om datze met onze begeerten overeendraagt, en dezelve, ten minsten eenigen tyd, bevreedigt. Vermits 'er nu geen ziel zal weezen, die ten opzigt van haare begeerten, van derzelve menigte, sterkte, en andere geschapenheden, met die van anderen t'eemaal overeendraagt; zo is gemakkelyk af te neemen, dat de Muziek ons volgens menigerlei gronden verlustigen moete. Daarom behoort 'er veel konst en ervarenheid toe, als men dien aangaande van enkele perfoonen de reden zal aanwyzen. Ieder moet zig, wanneer hy slegts de oor-

208 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

zaaken in 't gemeen weet, best kunnen uitvoerschen. Doch, indien men evenwel van anderen iets zeggen wil of zal, zo moet men teffens op hunne jaaren, opvoeding, lighaams- en gemoeds-gesteldheid acht geeven; desgelyks hier op, of ze iets van de Muziek verstaan, dan niet. Want, hier uit spruit het gemeenlyk voort, dat iemand deeze of geene soort van maat, van beweeging enz. bemint. Eindelyk, valt 'er ook nog aan te merken, dat ze ons eensdeels vermaakt door bygebragte gedagten en begrippen, 't zy dat wy ons dezelve duidelyk, dan slegts onduidelyk, voorstellen; en anderdeels, door de aandoening op ons lighaam. Het geene, noemen de wysgeeren, wegens de verschillende wyze van ontstaan, IDEEAL- of *denkkebeeldig*- maar dit, CORPOREL- of *ligbaamlyk vermaak*.

(r) Zie D. *Crusii* aanwysing vernunftig zu leben §. 24, 25; hoewel hier toe de geheele *menschkunde* behoort, in de welke deeze voortreffelyke kenner, den wil niet alleen als weder hersteld, maar ook, volgens zyne krachten en werkingen, zeer bondig verklaard heeft. Ik twyfel geenzins, of de meesten veragten deeze weetenschap daarom, dewyl het menschelyke hart 'er zo klaar in ontleed is, dat die voorgehoudene spiegel geenen zot onverschrikt laat. Menig verwondert zig dikwyls lieft over zulk eene geleerdheid, die van de natuur allerverst afwykt, en ons moeite maakt, om ze daar mede te vereenigen.

§. 108.

Oorzaaken deezes vermaaks; hoedanige zyn
1) *de redemaaten.*

De Muziek vermaakt ons dan, eerstelyk, wegens zo verscheide, 'er in waar te neemene, *redemaaten* der enkele en met elkander overeenstemmende

mende toonen; 't zy dat wy dezelve gewaar worden, dan niet. Hoe kleiner die redemaaten zyn, en hoe ligter ze waargenomen konden worden, des grooter is het vermaak; iets, 't welk de Heer *Mairan* te vergeefs tragt om te ftooten (1). De bouwkonst levert ons hier van, het allerduidelyk- en bevattelykfte voorbeeld. Hier zo wel als in de Muziek, verlustigen ons zodanige redemaaten, die gemakkelyk te bemerken en te onderscheiden zyn; en zulks misschien meest volgens onzen trek naar *orde*, als welke wy allenthalve te ontmoeten wenschen (*). Dieshalven moest billyk ons grootste vermaak hiet in bestaan, een christen, een eerbewyzer des levendigen Gods, te zyn. Want, dit is de eenigste weg, langs welken een mensch alles, buiten en in zig zelf, in orde en harmony kan brengen. Heeft hy zig ernstig voorgenomen, zyne daaden, met Gods wil in evenredigheid te stellen, namelyk, zo veel eenigzins mogelyk, 'er mede te doen evenaaren; zo zal 't hem niet moeijelyk worden, het aanminnige daar van te sijnaken; 't zy dat hy 'er over disputeeren konne, dan niet.

(1) In zyne verhandeling van de voortplanting der toonen; voy. les Mem. de l'Acad. des sciences. An. 1737. p. 1. & les Hist. pag. 133. sqq.

(*) Zie myne inleiding §. 181. 200. 322.

§. 109.

2). *De verandering.*

Ten tweeden, ze vermaakt ons wegens de *veranderingen*, hoedanige 'er gestadig, zo wel in de melody zelve en in haare cieraaden, als ook door mid-

middel van de zangstemmen, instrumenten, maatsoorten, bytoonen enz. in menigte voorkoomen. Men moest het menschelyke hart, en 's menschen trek naar volmaaktheid, niet kennen, indien men niet erkennen wilde, hoe bekoorlyk de veranderingen ons zyn; voor al nu zig hier de nieuwsgierigheid, als aan welke wy zo geerne mogen voldoening geeven, 'er onder mengt. Dit is de reden, waarom menig liever wat anders verzuimt, dan Muziek, als tot welke hy juist altoos geen gelegenheid vindt. En deeze begeerte, voordeel te trekken uit een goede gelegenheid, is zelfs in gevallen, alwaar het juist niet noodig waare, allerwaakzaamst. Hoe aanminnig moest ons dan billyk het *Christendom* weezen, alwaar deeze eigenste oorzaaken van vermaak, namelyk, veranderingen en goede gelegenheden, zig meer, dan ooit elders, opdoen! Ik zou te ver uitweiden, indien ik dit uitvoerig zocht te verklaaren, des zal ik 'er slegts maar één staaltje van bybrengen. De pligten des *Christendoms* zyn wel altoos dezelve, eveneens als de regels, die een *Musicus* heeft op te volgen; echter, zeer veele zyn in de toepassing en oeffening, by de welke wy behalven dat naar willekeur durven te werk gaan, aan zo menigerlei veranderingen onderworpen, dat wy 'er nooit tegenzin in krygen kunnen. By de geloofsleeren vertoont zig insgelyks, wanneer wy ze van verscheide kanten bespiegelen, dieper inzien, tegen andere waarheden houden en daar mede samenhegten kunnen, geduurig zekere aanminnige verandering. Zie! zo weinig is God, by alle zyne regtvaardigheid, een tyran; vermits Hy ons alles, wat slegts mogelyk was, in zynen dienst aanminnig heeft gemaakt. Van de ontelbaare gelegenheden tot het goede en tot ons vermaak,

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 211
maak, door de Religie ons ter hand gesteld, wil
wil ik hier niet eens gewaagen. Genoeg, als men
geleerd heeft, van dezelve, waar ze voorkoomen te
onderkennen. Schoon nu God het misbruik, 't welk
de menschen in beide zaaken, Religie en Muziek,
stonden in te voeren, zekerlyk voorzag, wilde
Hy evenwel den opregten hun vermaak en nut,
wegens het wanbedryf der misbruikers, niet ont-
trekken; al zo weinig als de uitvinder van 't geld
by Telemachus, zig daar door afhouden liet, zyne
vinding den menschen, tot hun best, over te
laaten.

§ 110.

3) *De liederen, die 'er bykomen.*

Wyders, de Muziek vermaakt ons wegens de
texten, die 'er by gebruikt worden. Kon Virgi-
lius zo hertroerende leezen, dat zyne vaarzen het
gemoed zeer krachtig beweegden, hoe veel te
meer moet zulks geschieden, door toedoen der
Muziek. Dienvolgens doen de hedendaagsche
duitsche Componisten en muzikoeffenaars zig
zelve ongelyk, en stremmen de kracht hunner
Muziek, door 't verkiezen van *texten* uit
vreemde taalen, die de meeste toehoorders
niet eens gesproken - veelmin gezongen wor-
dende, verstaan. Ik zie niet, dat andere na-
tien zo dwaaslyk handelen. Even verkeerd is
het gedaan, als zy den zang, en 't grootste ge-
deelte van de zangwoorden, door 't geraas der
instrumenten laten verdooven, zo dat 'er we-
derom niets verstaanlyks overig blyft. Wie
geerne zingt, of zingen hoort, (en wie behoort
daar niet onder!) moet die niet de Religie daar-
om

212 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

om reeds beminnen, dewyl ze hem zo wel gelegenheid tot - als ook den verhevensten inhoud van geestelyke, aanminnige liederen toereikt? Naar de geschapenheid der zaaken, die iemand gerne zingt, of zingen hoort, oordeelt men, als gezegd §. 96, 105; ook billyk, over zynen gemoedsaardt.

§. III.

4) *De nabootsing van onzen staat.*

Ten vierden, ze verlustigt door zekere, aldaar waar te neemende, *nabootsingen van den staat onzes gemoeds en ligbaams.* „ Zy klaagt, met be-
„ droefde toonen, die, als kermende, medely-
„ den zoeken te verwekken. Nu wordt ze he-
„ vig, vermetel, trots en wild. Dan hoort men
„ eens een woedend gefchal; een schets van raa-
„ zende golven. Dan doen ons haare zoetighe-
„ den weder vergenoegdheid smaaken”. Deeze
foort van vermaak in de toonkonst, spruit uit ons heimelyk verlangen, 't geene, daar in wy volmaaktheden meenen te bemerken, te zien, te bespiegelen, te bezitten, of ten minsten in de verbeelding te hebben. Daarom moet het hoofdwerk eens Componisten dit weezen, dat hy, by 't opstellen, den uit te drukken gemoedsstaat, en de bedryven daar uit voortkomende, naauwkeurig afschildere, en dus de NATUUR NABOOTSE. Hier toe is hy al zo wel, als de digter, verplicht. En hoe meer men in zyne stukken die nabootsing gewaar wordt, des te meer vermaak brengenze te wege. Uit deeze overdenking zyn de zogenaamde muzikaale almanak; het Bachische gesprekspeel, de lyr; de koekoek; de nagtegaal; het post-

posthoorn, en andere foortgelyke dingen, voortgesprooten. Maar dit vermaak moest ons ook aannoopen, om goede Christenen te worden: gemerkt wy in dien staat niets anders doen, dan het *allervolmaaktste Weezen*, in 't geene, waar in het nagebootst kan worden, nabootsen. Ja, wat moest ons ooit geneuglyker weezen, dan zelfs onzen Borg en Verlosser neffens ons op den eigensten weg, zo wel tot een voorbeeld als tot een' leidzman, te ontmoeten!

§. 112.

5) *De nabootsing van ons temperament.*

De Muziek vermaakt ons insgelyks, ik mogt haast zeggen, bedriegelyker wyze, *door 't na-maaken en overneemen onzes eigenen gemoedsstaats en temperaments*; bekleedende dus de plaats eens vleyenden vriends, die, by voorbeeld, ter zyde van zynen vriend gaat zitten weenen, om hem aan 't lachen te brengen; of, die te kennen geeft, hoe gevoelig deszelfs smart hem treffe, en hoe krachtig hy 'er deel in neeme. Het deel neemen van anderen in onze blydschap, beweegt ons zodanig niet, dan wanneerze de droefheid met ons deelen, of te deelen schynen. In 't eerste geval zien wy hun alleenlyk aan, als zulke, die 'er tot ons volmaakt geneugte noodig zyn; maar hier... ik weet zelfs niet voor wat. Ons hart bedriegt ons mischien daar by, en verzaadigt zyne vreugde over het nadeel van anderen; doch, het kan insgelyks uit menschenliefde, en uit nog andere omstandigheden, voortkomen. Hoe 't zy; de Muziek vermaakt ons ook op die wyze; vierige gemoederen, met sterk bezette, ruischende,

214 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*
schende, schielijke en prachtige concerten; en anderen aldus, dat ze liever zeggen:

*Met toonen, die zo lieflyk weenen,
Gaan wy ons zigtend hart vereenen.*

§. 113.

*Waarom menig, geerne droevige Muziek-
stukken hoort.*

Maar, wat reden zyn 'er van, dat men meer lieden ontmoet, die geerne *droevige stukken* musicereen hooren, dan, die daar van gansch geen werk maaken? dat *stervende personen* zo graag pleegen te hooren zingen? Dat men de Muziek zelfs by *treurgevallen* ingevoerd heeft? Dit alles zal zig uit het bygebragte, gemakkelyk laten afneemen. Zeer veele lieden hooren ongemeen geerne een *Adagio, Lento, Andante, Lamento*; liever, dan een *Allegro, Presto, Allabreve* enz. hier van legt de grond gedeeltelyk in de ziel; gedeeltelyk, in 't *ligbaam*, en gedeeltelyk in de *uiterlyke omstandigheden* eens menschen. In de ziel kan de oorzaak weder of iets *aangeboorens*, of, gelyk by onvergenoegden en wangunstigen, iets *aangewends* weezen. Geen wonder dan, dat de menschen in 't gemeen, en voor al het vrouwelyke geslacht, zo geerne troost- en klaagliederen, ja sterve-gezangen, opheffen: vermits de rampen, en de dood zelfs, zig verre af met een ongelyk rustiger gemoed, dan naby, laten beschouwen; en, de bygebragte redenen allegaâr byzonder wel op de vrouwlieden passen. Dat menig op zyn sterfbed zo graag zingt, zulks kan wel zyne natuurlyke oorzaken hebben (1). Doch,
by

by de geene, die een Christelyk leven hebben geleid, is de bystand des Heiligen Geestes, en eene, door Hem gewrogte en versterkte, overweeging der elende, waar van ze bevryd worden, en, der heerlykheid, die God geeven zal, hier niet uit te sluiten. In zielen, op haar vertrek naar de eeuwigheid staande, moeten zekerlyk, indien andere omstandigheden het niet beletten, groote dingen omgaan. De Muziek is ook met goed voordeel, en wel sedert alloude tyden, by sterfgevallen ingevoerd. Want ze trekt de bedroefden niet alleen af van 't overpeinzen der oorzaak van hunne droefheid, maar ze bevreedigt het hart insgelyks hier door, dat haare klaaglyke toonen 'er deel in schynen te neemen. Salomon berispt dit ook geenzins, Spr. 25: 20; als willende alleenlyk te kennen geeven, dat hy, *die by een treurig hart vrolyke*, aldaar niet te pas koomende, *liedekens zingen wilde*, eveneens zoude doen, gelyk iemand, die in den winter een zomerkleed, meer tot cieraad dan tot de bescherming tegen het weêr dienstig, aantrok. Al zo weinig is het gezeg van Syrach, cap. 22: 6. hier tegen, als hebbende insgelyks zyn opzigt tot vrolyke Muziek, die in treurgevallen zekerlyk niet voegt. Dir moest ons ook de leere en 't gewaande juk onzes Heilands tot een' ligten, aanminnigen last maaken, nu wy in Hem zulk eenen Hoogenpriester by God in den bemel hebben, die in alle dingen, gelyk als wy, dog zonder zonde, is verzocht geweest, op dat Hy medelyden konde hebben met onze zwakbeden; Hebr. 4: 15. En deeze vertroosting op zyn medelyden, is geen ledige troost, gelyk die van de mededogende Muziek: *Want in het geene Hy zelve verzocht zynde geleden heeft,*
kan

216 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding kan Hy de geene, die verzocht worden, te hulpe komen; Hebr. 2: 18.*

(1) Zie *Matthefons* Mithridat, pag. 22, 242, 321; alwaar voorbeelden bygebragt worden uit de *observations de Medecine..... de Paris An. 1732.*

§. 114. —

6) *De uitwerking op ons ligchaam.*

De Muziek vermaakt ons, ten zesden, door zekere *tedere uitwerkselen op ons ligchaam*. Dit is misschien het geene, 't welk zy, die het muzikaal geneugte uit eene Sympathie hebben willen afleiden, beoogen. Inmiddels, deeze uitwerking rigt zig zeer sterk, gedeeltelyk, naar de tederen gevoeligheid des ligchaams; gedeeltelyk, naar de geschapenheid der plaatse, waar ze gehoord wordt, of dezelve dicht by, dan verre af, besloten, dan open is; en gedeeltelyk, naar den aardt en het grooter of kleiner getal van zangstemmen en instrumenten. Door ons geheel ligchaam loopen namelyk eene menigte, meer of min gespanne, maar allegaâr veêrachtige, spieren, die zagte indrukzels ontfangen van de klinkende lugt, en wel van zulke toonen, die met hunnelengte, dikte en spanning zekere evenredigheid hebben, waar uit dan eene zagte beweging van hunne inwendige sappen, en daar uit weder eene kittelende, geneuglyke aandoening ontstaat. Aldus wordt onze trek naar die beweging, en naar zulk een aanminnig gevoel gestreeld, en de uitwerking verkrygt des te meer kracht, naar maate dat 'er zui-verder gezongen en gespeeld wordt; ja, dit gevoel

voel van de trillende lugt, moet by eenige soorten van dieren zelfs de plaats des gehoors bekleeden. Deeze schikking onzes lighaams heeft zekerlyk grooter nuttigheid, dan wy tot nog toe bevatten; verhoedende ten minsten de verstopping en verstyving van eenige vaatjes. Volgens deezen grond kan de Muziek by menig, zeer voordeelig weezen tot de bewaaring der gezondheid. Om deeze eigenste reden moesten wy ook onze vreugde hebben aan de Religie, als welke ons lighaam gezond en dus ons gemoed gestadig opgewekt te houden, bekwaamer is, dan eenige andere zaak ter wereld.

§. 115.

7) De Sympathie.

Nog meer kan de Muziek ons verlustigen, uit kracht van de wonderbaare onderlinge verknogting des zenuwgestels in ons lighaam. De gehoorzenuwen vereenigen zig, door middel van één zenuw, zo wel met die van 't vyfde, als van 't achtste paar; en beide hebben teffens gemeenschap met de trommelsnaar. Aldus worden de aandoeeningen des gehoors, langs het geheele lighaam, in hoe geringen graad het ook zy, voelbaar, byzonderlyk voor 't gezigt; aangezien de staat des gemoeds, door 't gehoor veroorzaakt, zig aldaar insgelyks terstond gansch' naauwkeurig afbeeldt. Dit alles bekrachtigt het spreekwoord: *Viva vox magis afficit*; het gehoorde wordt vaster ingedrukt, dan het geleezene. Hier uit bevat men, hoe de Muziek konne *slaap verwekken*, en hoe Mercurius, althans volgens een verdigtzel van waarfchynelykheid niet ontbloot (1), den Argus

218 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

met zyne honderd oogen, daar toe hebbe konnen brengen. Om deeze reden behaagt ons zelfs menig geruisch, neem eens, dat van beeken, en van bladeren op de kruinen der boomen. Daarentegen, by een' sterken waterval, of by een geschal onder 't water verwekt, wordt de aandoening des lighaams, wegens haare hevigheid (2), ons reeds ongemakkelyk. Hier uit spruiten ook grondstellingen voor redenaars, die te bewegen tragen; gemerkt dezelve door de stem, hunne redeneeringen zo wel krachtiger maaken als ontzenuwen konnen. Och! dat wy maar niet zo veele elendige spreekers, en eentoonige roep-hoorns, op de preëkstoelen hadden! Doch, laat ons niet zo zeer klaagen over eenige onbekwaame, dan veeleer onzen God voor zo veele stigtelyke kancelredenaars, die Hy ons verleent, dank zeggen. Wat groote voorregten genieten wy hier in, boven gansch veele nog in duisternis omkruipende broeders, die, als het hun eens gebeuren mag, een evangelische preëke by te woenen, eenen Engel Gods meenen te hooren. Ik konde hier nog verscheide gewigtige aanmerkingen byvoegen; by voorbeeld, dat Gods woord onder ons in zulk een ruime maate gepredikt en gezongen wordt, en dus op allerhande wyze zyne kracht aan ons betoonen kan; dat het God evenwel behaagt heeft, aan lieden uit het midden van ons het predik-amp op te draagen; dat alleenlyk in de waare Religie, en in geene andere, alles, op eene onverwagte wyze, tot een geheel famenloope enz. doch, het zy my genoeg, van dit slegts te hebben erinnerd.

(1) *Cvid. Metamorph. Lib. I. v. 714 seqq.*

(2) *Conf. Nollet, l. c. en D. Crusii Physica §. 356.*

§. 116.

8) *De geestige invallen en nieuwe uitdrukkingen.*

De aardige, onverwagte invallen des Componisten, zyn ons niet minder aangenaam te hooren. De eigeliefde, de menschenliefde, de begeerte naar volmaaktheid, en verscheide andere omstandigheden, vinden hier by haar belang. Als wy in Arien, liefde; in Marschen, dapperheid; in Recitativen, den spreektrant; in Menuetten, gemaatigde vrolykheid enz., altoos op nieuwe, zinryke manier, uitgedrukt bemerken, dat moet ons immers vermaaken. Daarom vlammen wy ook geduurig op nieuwe Muziek, om gestadig veel nieuwe uitvindingen van menschelyke geestigheid te hooren. Zo kan zig insgelyks het Christendom door 't nieuwe, door het onverwagte in de wegen Gods, by een opmerkzaam gemoed, beminnelyk maaken. Dit kan men by zig zelf ondervinden, en uit de geschiedenissen van alle tyden leeren. Wat valt 'er in de ontmoetingen der menschen niet geduurig onverwagts voor!

§. 117.

9) *De vaardigheid en konst der musiceerende.*

By de konst des Componisten komt naderhand nog de vaardig- en bekwaamheid des zangers en speelaars, als welke, behalven datze teffens de ooren en de oogen verlustigen, ja, te mets zelfs tot verbaazing brengen, en in verrukking laten.

220 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

In de Religie kunnen wy, door onze eigen krachten, niet verre, ja, tegenwoordig gansch niet, vorderen; maar, om ze uit dien hoofde niet te laten leggen; zo is de magtige bystand uit de hoogte ons beloofd, dat wy Gode aangenaam gemaakt kunnen worden in den Beminden. Vervolgens kan men 't daar in zo verre brengen, dan ooit in eenige andere zaak, als het ons slegts eene lust en vreugde is, in de wegen onzes Gods te wandelen; gelyk wy daar van verbaazende exempels aan de eerste martelaars ontmoeten.

§. 118.

f 10) *De zingende en spelende perfoonen.*

Eene nieuwe bekoorlykheid wordt hier zomwylen door de zingende en spelende perfoonen verwekt. Doch, vermits hun hart niet altoos, gelyk dat van David, Pf. 45: 1. *een goede reden opgeeft*, zo mag men 'er wel by denken aan de woorden: *Dulci auceps fistula canit*; wie vogels vangen wil, die zingt zo, als zy 't geerne hooren. Daarom, *gewen U niet tot de zangereffe!* Daar mogten anders meer begeerten by U ontwaaken, dan zig door de Muziek weder laten dempen. Dat hebt gy by de Religie niet te vreezen. Des te liever zy ze U!

§. 119.

11) *Het gebeugen van andere zaaken, eer-tyds 'er mede gepaard.*

Dat ons by de Muziek dikwyls weder te binnen komt, wat vermaakelykheden zy ons eer-tyds,

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 221
 tyds, by deezen of geenen traktant, op deeze of
 geene plaats, beschikte, fluit insgelyks eene reden
 in, waarom menig haar boven andere geneugten
 voorttrekkelyk acht. Waarom zugt Damon by 't
 hooren van deeze of geene Aria? Waarom hoort
 Cloris zo geerne op de fluit speelen. Daarom,
 dewyl 'er hun-lieden iets aanminnigs by in de
 gedagten kooft. Zalig zyt gy op aarden, indien
 gy geleerd hebt, door het heldere trompet geschal,
 aan de laatste, alle hoeken der wereld vervullen-
 de, bazuin, en door het nu uitgegalmdde Hallelu-
 jah, aan het namaals op te heffene *Heilig*, te
 worden erinnerd! Zalig zyt gy reeds, indien de
 aanblik van Kerken, schoolen en andere soort-
 gelyke plaatsen, U dit of dat vermaak, 't welk
 gy aldaar genooten, of nog te verwagten heeft,
 kan te binnen brengen. Wat zoude U meer ver-
 lustigen, dan uw geloof?

§. 120.

12) *De plaats en 't geselschap.*

De geschapenheid der plaatzen, en der perfoo-
 nen, die aldaar vergaderen, doet 'er mede veel
 aan, dat menig naar Muziek uitziet. Waar zou-
 den de overmaatige liefhebbers van gezelschappen
 (leëggangers zullen ze misschien niet lieft willen
 heeten) anders heenen, en onder wat voorwend-
 zel zouden ze gaan kuyeren, indien 'er geen Con-
 certen en andere muzikaale byeenkomsten ge-
 houden wierden? Hoe vermaakelyk kan dit niet
 op eenen koelen avond in een' tuin of in een lust-
 woud geschieden? Alle wellust, aan welke een
 sterveling ooit vatbaar is, staat ons aldaar regt om
 't hart! Ei lieve! de Religie reikt U waarlyk de

222. *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

eigenste voorregten tot vermaak, als gyze maar erkennen en zoeken wilt. Gaa dit geneugte eens ter deeg beproeven, gy zult 'er dikwyls weder naar verlangen. Hier in de concertzaal ontmoet gy niet altoos uwe beste vrienden. Liet gy U door de reden voor nadeel waarschouwen, gy bleeft menigmaal te huis. De verkeerung met vroomen kan U nooit zo schadelyk worden. Deeze geeven nooit, zo als geene, oorzaak van te klaagen: *Ik ben haar snaarenspeel geworden, ende ik ben ben tot een klapwoord*; Job. 30: 9. Pf. 69: 13. Waarom moest anders de Muziekbestierder met zynen hamer dezen snapperen zo dikmaals de woorden Syrachs erinneren: *verbinder het snaarenspeel niet!* cap. 32: 5.

§. 121.

13) *Het danffen.*

Het danffen, by de Muziek ingevoerd, en 't groote geneugte, 't welk men in deeze konstmaatige beweeging des lighaams scheidt, vermeerdert insgelyks de genegenheid, die men der Muziek op haar zelve toedraagt. Laat U dit de leeringen der Religie des te beminder maaken, datze U in dingen, tegen welke noch Gods heiligheid, noch de reden, iets heeft, met geen wetten belast, en uw vermaak niet stoort; terwyl in dit stuk de valsche religien, en alle andere wetten, als welke hier nu eens te streng, dan weder al te zagt, te werk gaan, haare menschelyke instellers, en derzelve zwakheid, verraden. Zy heeft 'er alleenlyk, en wel met de grootste billykheid, dit by te erinneren: *alles heeft eenen bestemden tyd. Een tyd om op te springen*; Pred. Sal. 3: 1 en 4.

224 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

haare schuld, kan behooren. Aldus kunnen wy den last der arbeid vermyden; onze eigen heeren verbeelden; onze krachten spaaren, of zelfs, door de blydschap over het volbrengen van onzen eigenwil, vermeederen. Daarom gaat men in 't hartje van den winter liever naar de Comedie en Opera, dan naar de Kerk, schoon men in geene, langer moest vriezen. Ei! zoud U dit eenigste, den dienst Gods onaangenaam en zelfs haatelyk maaken, zo overweeg tog eerst, met hoe veel regt gy begeeren kont, van uwen Schepper onafhangelijk en in alle dingen uw eigen meester te weezen; ja, hoe weinig gy 'er door gebeterd waart, indien Hy U aan uw zelveu zodanig had overgegeven!

§. 124.

16) *De eigeliefde.*

Het genoegen in de volmaaktheid, en de eigeliefde, doen ons op een nieuwe manier de Muziek beminnen. Want, volgens de eigeliefde willen wy allenthalve ten minsten den schyn hebben, naar volmaaktheid te streeven, zelfs in onze uitspanningen. Des verkiezen wy zulke, die, voor anderen, betaamelyk en edel heeten. Hier staat nu de Muziek altoos boven aan, als de *edelfte lust des gemoeds*, en de wereld erkent haar daar voor; daarom gaan wy 'er gemakkelyk toe over, haar tot ons vermaak te kiezen, en doen daar aan juist niet onregt. Maar om dezelfde reden moesten wy ook het besluit neemen, van de Religie op te volgen, en ons het liefste kleinnood te laten weezen; vermits wy aldus best beraaden zyn; den veiligsten
weg

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 225
weg inslaan; en door haare ernstelyke aanvaarding
en betragting, onzen trek naar volmaaktheid, en
naar redelyke zelfsliefde, op de best mogelykste
wyze voldoening geeven.

§. 125.

17) *De luiheid.*

De luiheid zelve is zo lui niet, datze niet zou
onderneemen van Muziek aan te hooren. Daar-
om beminnen de luyards haar bykans allegaâr.
De toonen trentelen van zelve, zonder verder
moeite en nadenken, naar 't oor. Daarom kan-
men by de Muziek hups in den slaap raaken. Wat
toeloop zou de Religie hebben, indien ze voor
zulke menschen waare!

§. 126.

18) *De echo.*

Eindelyk mengt zig nog de weêrgalm of echo
in de Muziek, en deelt haar eene nieuwe kracht,
ons te beweegen, mede; wanneer namelyk de
toonon, by hunne uitbreiding in de lugt, in ze-
kere afgelegenheid van den toehoorder, aan har-
de ligbaamen, bergen, rötzen, boomen, en dier-
gelyke, stootende, zonder veel verstrooying we-
der te rug gekeert worden, om zig nog eenste la-
ten hooren. Dat beschikt ons doorgaans eene weer-
gaalooze avondluft. Echter kan de echo ook me-
nig een' schrik aanjaagen, by voorbeeld, in een
digt en duister woud; om dat het vreeslyk luidt,
als men 'er niemand omtrent ziet, en evenwel
een sterke, ja, sterker stem, dan zelfs de spreekend

226 *Uit de Muziek getrokken aanleiding*

kende was hoort. Want, het gebeurt in wouden dikwyls, dat de weêrklank de stem, die hem verwekt, in sterkte overtreft. Zie eens, hoe het met de fraaiste geneugten der wereld gaat, en hoe menigmaal dezelve zig in een' schrik verwandelen! Het vermaak uit de waare Religie, en, daar uit voortvloeyende, deugd, is het eenigste op aarden, 't welk duurzaam en zig altoos gelykvoormig blyft. Ei, waarom zoeken wy dit niet meermaals?

Men houdt één echo boven anderen voortrekelyk, wanneer zy de toonen of verstaanlyker doet te rug keeren, of een langer ry van dezelve herhaalt. Eenige gewesten, by voorbeeld, Syracus in Sicilien; Simonetta in Milaanen enz. zyn wegens echo's van twintig en meer lettergreepen vermaard. De zedige beeldspraak der Ouden schetst ons de echo af als eene woudnimf, door de liefde omtrent den schoonen Narcissus zodanig uitgeteerd, dat haar niets overig gebleeven was, dan de stem. Aldus heeft men, onder anderen, hun, die zig zelve zo graag pryzen, eeren en op hunne eigen perfoonen verlieven, haare dwaasheid willen voorhouden. Wyders, vraagt men de Ouden, waarom deeze Nimf anderen slegts de laatste woorden naspreeke? men krygt het leerzaame bescheid: Juno hebbe haar dit ter straffe opgelegd, om dat zy de boeveryen van Jupiter hielp verheelen. Dit zegt bedektelyk: *de verbeeler is zo goed, als de steeler.* Zeker auteur van den laateren tyd meent, het betekene de kwaade gewoonte van 't vrouwvolk, *altoos het laatste woord te willen hebben.*

Van de hartstogten.

Uit het bygebragte zal men nu, myns oordeels, van 't vermaak der meeste lieden in de Muziek, genoegzaame reden kunnen geeven. Alle deeze oorzaaken zullen misschien menig liefhebber noch behaagen, noch tot eere verstreken; maar zy zyn 'er evenwel voorhanden, schoon het van zelve spreekt, datze allegaâr op ieder liefhebber geenzins passen. Ik konde ook nog eenige goede oorzaaken aantrekken, doch, ze vinden heden-daags geen, althans zeer zelden, plaats. Inmiddels heeft tog de allergoedertierenste Schepper de Muziek tot ons vermaak geschapen. Verblyd U daar over, en denk aan de schuldige rekenfchap! Want, aan onze te bevreedigen, 't zy aangebooren of door ons geteelde, betaamelyke of onbetaamelyke, begeerten, is niet alles, maar slegts het goede, datze vervangen, van God; het overige heeft de boosaardigheid, verderffter aller goddelyke werken, 'er bygevoegd. Voorts, uit het aangetrokkene laat zig insgelyks gemakkelyk afneemen, hoe de Muziek tot de *beweeving des gemoeds*, en tot het *verwekken van hartstogten*, te gebruiken zy (1). Zy moet dit niet altoos doen; maar, zy doet het door middel van nabootfing: vermits zy den veranderlyken graad van zwakte en van hevigheid der begeerten, in haare magt zoekt te krygen: als waar toe zy door de uiterlyké aandoeningen, en teffens door de in de ziel veroorzaakte verbeeldingen, geraakt. Zy neemt de gedaanten deezer snel voorby gaande veranderingen des gemoeds aan, en

K 6

maakt

228 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

maakt dezelve, zo goed als mogelyk, na. Ze doet uitgelaatene sprongen, gelyk de *blydschap*; ze begint te lachen, datze schatert; ze houdt zig op een hoekje, gelyk een *bevroesde*, die niet verder durf naderen; ze breekt haar gefchal plotfelyk af, eveneens als iemand, die onverwagt *ontfeld* wordt; ze *kyot* met halfverftaanlyke, als in drift maar ten halven uitgesprookene, woorden; ze *ievert*, terwylze alle fchreeden éener ftemme, door eene andere als gade flaan en achtervolgen laat; ze *kruipt*, gelyk de *droefheid*, en doet menigmaal, in nabootfing van zwaarhoofdigen, yselyke vallen; de *kommer* doet haar dikwyls zulke tegenfrydige, ongeregelde fpreekwyzen uiten, datze zig naauwelyks anders, dan door een desperaat middel, te redden weet. In dit alles zondigt ze niet: want, nooten flaan geen doodelyke wonden. Doch, wat uitwerking zou die Muziek wel hebben, welke David in den 98ften Pfalm befchrieff? Siddering bevangt mynen geest, als ik daar aan denk! *O Mensch! overweeg tog, dat de Heer God is!*

(1) Namque et incitat languentes et languefacit excitatos, et tum remittit animos, tum contrahit. Cic. 2. de Leg. cap. 15.

§. 128.

Voorbeelden van deeze uitwerkzels der Muziek.

De gefchiedkunde levert allerhande exempels van hartstogten, door Muziek verwekt en gefild.

Ten tyde van Alexander den Grooten, leefden twee vermaarde Virtuofen, *Antigenides* en *Timotheus*, van de welke geene, het *Carmen Harmonium* zo beweeglyk op zyne fluit zal hebben ge-

gespeeld, dat de Koning 'er door van toorn begoft te branden, oprees, de wapenen aangreep, en den omstaanderen bykans geweld aandeed. Maar deeze, wist het *Carmen Orbium* zo hertroerende te spelen, dat Alexander wederom verwoedelyk naar 't geweer tasde, doch aanstonds weder bedaarde, toen de Konstenaar iets anders hooren liet.

Zeker Doge te Venetien, wierd door een' konstigen luitspeeler, in zulk eene hevige gemoedsbeweeging gesteld, dat hy, 't niet langer veelen konnende, uit te scheiden gebieden moest.

Van *Pythagoras* verhaalt men, dat hy eenen jongeling, dien de minnedrift onzinnig had gemaakt, door de Muziek weder tot het gebruik zyns verstands bragt.

De Histori van den Koning *Ericus* in Denemark, is te bekend, dan dat ik ze hier van de grond op te haalen behoef: Hy had namelyk een' Virtuosoos aan 't hof, die zig beroemde, door zyne Muziek de menschen droevig, vrolyk, zagmoedig, toornig enz. te kunnen maaken. De Koning dit naauwelyks vernomen hebbende, kreeg begeerte, om hier van in eigen persoon de proef te neemen. Dewyl hier nu geen afraaden hielp, wierden 'er alle noodige toebereidzelen gemaakt; de wapenen weggestoken, en wagers besteld. Hier op begoft de Konstenaar te spelen; verwekte droefheid; daarna, blydschap; en eindelyk, zulk eene gramschap in den Koning, dat hy als raazende wierd; zommige van de toefchietende wagers om 't leven bragt, en vervolgens, weder by zig zelf koomende, deeze dwaasheid te betreuren, in beedevaart naar Jerusaleem reisde.

Toen de Keizer Augustus, zeker eenen edelen Romein deszelfs Gemaalin, Terentia, ontnam,

230 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

bedroefde deeze zig daar over zodanig, dat hy geduurende drie jaaren niet wel slaapen konst, tot hem dit eindelyk gelukte, door middel eener lieflyke, van verre aangestelde, Muziek.

Ja, hoe zeer de consciëntie den rampzaligen Koning van Vrankryk, Karel den negenden, naa het yffelyke pariser bloedblad, ook knaagde, en hem door vreesfelyke droomen ontrustte, heeft hy echter altoos door Muziek weder verkwikt en te regt gebragt konnen worden.

Te Lacedemon ontstond eens een groote oproer, tot welks demping men, op bevel van 't orakel, eenen zanger uit het eiland Lesbos moest haalen; als wanneer de vermaarde *Terpander*, door zingen en speelen, de oproerige gemoederen zodanig vermurfde, datze zig weder met elkander vergeleeken.

Ælianus vertelt van den wysgeer *Clinias*, dat dezelve om zynen toorn te stillen, op de cither gespeeld hebbe. Bykans om dezelfde reden heeft *Achilles*, één van de trojaansche helden, de Muziek gebruikt, en zyn driftig gemoed 'er door beteugeld.

De groote *Lutherus* wist zig door Muziek treflyk te redden, en in zyne geestelyke aanvegtin-gen eene verademing te beschikken. Want, in zulke gevallen was dit, benevens het gebed, zyn eerste: Kom laat ons een geestelyk lied zingen, tot spyt des satans! of, laat ons, den duivel tot verdriet, het vierstemmige *de profundis* opheffen! weshalven hy ook anderen, in zulke bekommeringen, deezen raad plagt te geeven. Aan hoe veelen wordr dit niet nog waar gemaakt: „ als ik „ in nood maar bid en zing, zo wordr myn hart „ regt goeder ding'?

De Ouden hielden den dorischen zangtrant (*)

ge-

gemeenlyk voor bekwaamst tot het bewaaren van de schaamte en kuisheid. Ten minsten, de Koning Agamemnon liet, al eer hy te velde trok, uit dit inzicht, by zyne gemaalin, Clitemnestra, eenen Musicus, die ook, door zyne Muziek, haare eerbaarheid zo lang onbesmet hieldt, tot een boel van de Koningin hem ombragt, en naderhand in haar de minnedrift ontstak (**).

Plutarchus, de uitmuntende geschiedenischryver, belydt van zig zelf, door Muziek zodanig verhit te zyn geworden, dat hy naar 't geweer geraft hebbe.

Empedocles, die teffens een wysgeer, digter en Muziekgeleerde was, bragt eenen krankzinnigen mensch, door gezangen, weder tot redenen.

De Keizer *Theodosius* wierd, door Muziek, tot deernis met de inwooners van Antiochen bewogen.

Mattheson gewaagt van een vrouwsperfoon, die, door het leeren van 't Clavier spel, de onkuisheid afleerde.

Verscheide andere staaltjes van deeze materie, kan men by de muzikaalen Auteurs (1) ontmoeten.

(*) Zie myne inleiding, §. 268.

(**) *ibid.* 314.

(1) By voorbeeld, *Plutarchus* de Musica. *Domius* de mus. vet. Pfeiffer en Prinz, *ubi supra* enz.

§. 129.

Tegenwerpingen, beantwoord.

Wy vinden veel fraais en zeldzaams in deeze geschiedenissen. De minste 'er van kunnen in twyfel worden getrokken, ten ware men in 't
ge-

232 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

gemeen 'er tegen wilde inbrengen , waarom 'er dan hedendaags ook niet iets diergelyks gebeure , nu de Muziek tot den hoogsten top is gereezen ? Maar dit laatste , ontken ik . In de schiekheid en in 't zuiver speelen , hebben eenigen in onze dagen het zekerlyk zo verre gebragt , als het menschelyke vermogen naauwelyks kan strekken . Doch , zo lang men de natuur niet eigenaardiger na te bootsen , en meer voor 't hart , dan voor de oogen , te musiceeren , begint , zo lang blyven wy nog verre van den mogelyken hoogsten graad der volmaaktheid . De Componisten moeten eveneens worden , als dichters , die vuurig en hertroerende schryven ; de zangers en speeler , eveneens , als acteurs op 't tooneel , die door de hoogte en laagte , door de sterkte en zwakte hunner stemmen , ja , door hun geheel bedryf , de zangwoorden eerst bezielen en nadrukkelyk maken . Dit alles leerde voortyds de *gebaardenkonst* , met de Muziek gepaard gaande . Deeze konst moet teffens weder opgedolven en in 't werk gesteld worden , dan zal onze Muziek insgelyks wonderen vertoonen . Echter is ze in de tegenwoordige geschapenheid ook niet gansch krachteloos . Want , behalven het gewoone vermaak , 't welk , nu zo wel als voorheen , 'er door-bereikt wordt , heeftze by ons magt genoeg tot het opwekken van blydschap en droefheid , wellust en zedigheid , zagmoedigheid en liefde enz . met dit verschil nochtans , dat men hedendaags daar van , als van een bekende zaak , weinig werk maakt , en meer schadelyke dan heilzaame uitwerkzels schynt te bereiken . Te weeten , in plaats dat eertyds een zangstuk , 't welk aan de onthouding van ontugt den behoorlyken lof gaf , tot kuisheid beweegde , zo gebeurt nu , wegens de dertele zangstof.

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 233
stoffen, dikwyls het tegendeel. Waarlyk, ik zou hedendaags zelden 'er toe aanraaden, aan een' Virtuoso eene vrouwsperfoon te bewaaren te geeven, nu de meeste muziekkonstenaars, volgens de uitdrukking van *Mattbeson*, tot den dienst van God en van de deugd, misschien alle de dagen hunnes levens nooit een instrument ter hand genomen, of één Airtje gezongen hebben. Ondertusschen kunnen ons de bygebragte voorbeelden leeren, hoe wy ze gebruiken moesten, om ons hart, in stede van het weeker en verwyfder te maaken, aan de grootmoedig- en dapperheid, aan menschenliefde en meêdogen, met één woord, aan de deugd, te gewinnen. By de tooneel-muziek liet zig hier van best de proef neemen; ja, dit is reeds menigmaal geschied. En in den *kryg* wordt ze nog ten huidigen dage zeer nuttig.

§. 130.

Nuttigheid der Muziek in den Oorlog.

Want, ze is aldaar niet zo wel ingevoerd, om het kermen en weeklaagen der verwonden en stervenden te verdooven, gelyk zommigen, die met de geschichtboeken daar over niet hebben geraadpleegd, zig verbeelden; dan veeleer, om de srydende aan te zetten en moediger te maaken. Alle natien zyn het hier in genoegzaam eens; en door nieuwe, ongewoone soorten van Muziek, wisten de Ouden, by wyze van Krygslisten, zomwylen merkwaardige overwinningen te behaalen (1). Iets zonderlings was ook de *dans*, by de Spartaanen gebruikelyk, door middel van den welken zy in hunne jongelingen de dapper- en stoutmoe-

234 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

moedigheid zогten te ontfteeken. Zy verdeelden, volgens het berigt van den genoemden Prinz, hunne geheele manschap, naar 't verschil van ouderdom, in drie reyen of kooren. Die der Ouden begoft eerst te danffen, en zong 'er by: *Wy waren in den kryg voortyds vermaarde Helden*. Hier op antwoorde de rey der jonge mannen: *Wy zyn 't nog bedendaags, wie twyfelt, kan zig melden*. Dan kwam de rey der jongelingen aan den dans, en zong: *Wy denken met 'er tyd, in d'edle oorlogs-ordeu, door moed en wys beleid, nog regt vermaard te worden*. Dit volk wierd eenige reizen door hunne vyanden, de Messeniers, overwonnen; maar Tyrtæus, de Spartaansche Veldoverste, maakte hun, door de verschafte Muziek, zo veel moed, datze, met ongelooflyke dapperheid, nog éenen aanval waagden, en de vyanden t'eenemaal vernielden (2).

(1) Voorbeelden hier van vindt men in Prinzens mus. hist.

(2) Conf. *Justinus* Lib. 3. cap. 5. *Pausanias* de reb. Messen.

§. 131.

Wat de Muziek der Ouden voortrekkelyk maakt boven de bedendaagsche.

Waarom nu de oude Muziek de onze heeft konnen overtreffen, zal zig uit het navolgende gemakelyk laten bevatten.

De beste Musici waaren doorgaans ook de beste Poëeten; componeerden hunne stukken voor- en musiceerdenze op de vereischte instrumenten, zelve; juist zo, als 't behoorde (1). Hoewel ik den Heere van Till dit niet toestaan kan, dat hy de langzaame maatsoorten in 't gemeen, voortrekt

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 235
trekt boven de schielyke; zo is echter het lang-
zaame, tot het verstaan der zangwoorden, zeer
dienstig. Plutarchus zegt: *drie dingen moeten 'er*
altoos tot het geboor koomen, de toon, de tydmaat,
en de lettergreep.

Alle hunne liederen, en alle omstandigheden,
betrokken zig op hunne *goden en derzelver daa-*
den. Hoe ieveriger men dit dreef, des te krach-
tiger kost de Muziek op het bygeloovige volk
werken. Was dit, in betrekking tot den waaren
God, by ons nog zo, wat treffelyke uitwerkin-
gen zou niet onze Kerkmuziek uitleveren? Dit
was by de heidenen des te eerder doenlyk, ver-
mits dé Poëten ook teffens hunne godgeleerden
waren, weshalven zy dan de benaaming draagen
van Propheeten (vates;) Tit. 1: 12.

Zommigen zyn van gedagten, dat de *opvoeding*
en de *landstreek* 'er insgelyks veel aan gedaan heb-
ben; als konnende veroorzaaken, dat de gemoe-
deren ligter aan te noopen en gevoeliger zyn.

Ten vierden, de Ouden verstonden de *konst,*
de spraak des barten door Muziek uit te drukken,
als gezegd, berer, dan de hedendaagsche Compo-
nisten. Zy schetsten het bedryf onzer begeerten
en hartstogten zodanig af, dat dezelve 'er door
gaande gemaakt wierden; gelyk een hond te blaf-
fen begint, als men zyne stem namaakt. Daaren-
tegen ziet men by ons meer op het konstige van
dissonanten, bindingen, vreemde toonvallen, on-
verwagte veranderingen, en op de schielykheid;
zo dat het oog bykans meer te zien, dan het oor
te hooren heeft. Het ontbreekt ons tegenwoor-
dig ook wel niet geheel aan Componisten, die de
taal der hartstogten verstaan; maar, het eenvou-
dige wordt 'er niet altoos by in acht genomen,
en men valt dikwyls van één hartstogt op de an-
dere.

236 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

dere. By een zangstuk moest men billyk niet op enkele woorden zien, maar alles diende zig te betrekken op een zeker geheel. Wat daar toe behoort, dat heeft men alléénlyk voor nadrukke-lyk te houden; alle andere woorden niet, hoe ze ook schynen en luiden mogen. Doch, hoe kan dit bereikt worden, als de Componisten zig slegts aan enkele woorden vergaapen, en, by voorbeeld, in de zangwoorden eener Aria eerst omzien, of ze niets van donner, blixem, loopen, rennen, jaagen enz. vervangen; in plaats darze enkelyk moesten navorschen, wat staat des gemoeds 'er in opgesloten legt? Dus volgt ook, dat men de fraaiste texten tot de Muziek diene te verkiezen, en, anders te vergeefs componeere en musiceere.

De ingevoerde *grondtoon*en der Ouden hadden mede aan de zeldzaame uitwerkingen vry wat deel. Men eigende aan ieder zyne byzondere eigenschap toe, en liet hem die behouden; droevige zaaken componeerde men uit droevige- en vrolyke onderwerpen, uit vrolyke toonen. Maar nu laat men de konst tegen stroom vaaren, en verschoont noch maatsoort, noch grondtoon; den instrumenten doet men insgelyks geweld aan, gelyk ik zelf eens een stuk uit D over de kleine, met D Waldhoorns heb opgesteld.

De konst is ook hedendaags te gemeen, 't welk eertyds, toen ze nog als een gedeelte der geleerdheid wierd aangemerkt, zo niet was.

De Heer Mattheson rekent hier insgelyks onder, de voordeelen, die de oude Muziek menigmaal van de reeds gemelde *gebaardenkonst* plagt te trekken.

Eindelyk, vermits de Ouden t'elkens maar uit één' grondtoon speelden, zo kondenze gansch zuiver

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 237
verstellen; in plaats dat wy tegenwoordig, wegens de bytoonen, iets moeten toegeeven. Inmiddels, by aldien de overige wonderen, die men van de Muziek der Ouden opgeeft, zig uit het bygebragte niet als gansch mogelyk laten bevatten, zo vind ik geen zwaarigheid, om ze aan de magt van booze geesten onder de heidenen toe te schryven: aangezien de omstandigheden 'er by, meerendeels zodanig zyn, dat men op goede, geen vermoeden hebben kan.

(1) Conf. *Donius* de praëf. mus. vet. lib. I. p. 40. *Van Till*, l. c. pars I, sect. 7 § 5. 6.---- *J. Vossius* de poëmat. cantu. pag. 80.

§. 132.

Van 't verbod der onmiddelyk achter elkander volgende Quinten en Octaven.

Ik kan niet nalaten, myne gedagten over het genoegzaam bekende Quinten- en Octaven-verbod hier mede te deelen. Men is eenpaarig van gevoelen, datze niet klinken; te weten, niet aangenaam tot het gehoor koomen. Doch, over de reden, waarom ze niet klinken, is men 't nog oneens (1). Zommigen neemen dieshalven de stelling aan, *dat twee op- of achter elkander volgende volmaakte dingen, der ziele een' tegenzin verwekken*; sehoonze hier van het bewys, myns oordeels, nog schuldig zyn (*). Het verbod in 't gemeen, behoort geenzins, gelyk zeker kwant ons tragt te doen gelooven, onder de kwaalyk begreepene meeningen, van de oudheid tot ons overgebragt; zelfs niet eens dat, van 't vermyden der *bedekte* Quinten en Octaven, die nograns, wegens haare bedekking, van miuder belang zyn; hoe-

238 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

hoewel ze, in stukken van weinig stemmen, gansch sober luiden, en de harmony bykans evenveel, als de openbaare, bederven. De Quinten en Octaven zyn niet om dezelfde reden verboden. Ieder dient alzo in 't byzonder te worden bygebragt. De *Octaven* zyn verboden, om datze tegen het oogmerk van het volstemmige, van 't vullen en 't versterken, aanloopen. Want, als 'er twee, of meer, achter elkander koomen, dan wordt de melody eensklaps al te bloot en naakt, en de passasien worden met de voorafgaande en navolgende al te ongelijkvormig. Dit merken wy volgens eene duistere bevatting, en het mishaaft ons als eene onvolmaaktheid. Inmiddels, waar men van 't gemelde oogmerk opzettelyk afziet, gelyk in 't *all Octava*, daar zynze welluidende. Voorts, *Quinten* van eenerlei soort, neem eens, enkel groote, klinken daarom niet goed achter elkander, dewyl ieder een primen en een quint eens byzonderen grondtoons vervangt, en dus veroorzaakt, dat men by haare aankomst de voortzetting des grondtoons, tot welken zy behoort, verwacht, in welke hoop de achtervolging eener gelyksoortige, ons bedriegt, en zulks in weêrwil van de muzikaale grondstelling: *in de zangleiding moet niets invloeyen, dat of tot de natuurlyke toonen eens grondtoons niet behoort, of, met dezelve zig niet gevoeglyk laat vereenigen*; gegrondvest op de kundigheid: *de natuur maakt geene sprongen*. Wie zo iets opstelt, die doet als een' inval in een vreemd land. Men mag zekerlyk tot andere toonen overgaan, maar dit moet manierlyk geschieden, en zonder verbreeking van 't gewoone ceremoniel. Wyders, met *quarten* van eenerlei soort, heeft het dezelfde geschapenheid; als zynde slegts omgekeerde quinten. En de *tertsen* moeten zodanig achter elkander

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 239
der volgen, gelykze in de weezentlyke klanken
eens grondtoons vervangen leggen: by voorbeeld,
niet c, e; d, fkruis, in c over de groote, als
geen fkruis gedoogende; maar wel, f, a; g, b enz.

(1) Zie de music. bibl. Tom. 2. pars 4.

(*) Zie myne inleiding § 221.

§ 133.

De Religie rigt zig in baare leeren niet naar ons.

De *natuur* doet geen sprongen, en de *genade* houdt het in haar ryk eveneens. Hier is eenerelei s^{ch}ikking; dezelve stigter en Heer. Daarom moet men uit dien hoofde der Religie geene tegenwerpingen maaken, of verlangen, dat alles daar in zig naar ons rigte. Dit ware immers, God tot onderdaan hebben willen, niet tegenstaande wy, het zy ons lief of leed, hem onderworpen blyven. Alles of terstond willen bevatten en terstond werkstellig maaken, of anders, verwerpen willen, is zekerlyk ongerymd. De kennis wast, onder vroomigheid en aanhoudende vlyt, allengskens, en het heilige leven, als de uitvoering 'er van, breidt zig, onder beding dat het willen ernstig voortduure, by trappen verder uit. Zelfs de bekeering tot de waare Religie, geschiedt niet in één' oogeblik, maar gaat van een klein beginzel tot de grootte des volwassen ouderdoms over. God kost ons zekerlyk het waare, zaligmaakende geloof op eenmaal s^{ch}enken, en ons hart, Hem te heiligen, dwingen. Doch, Hy handelt zelfs in 't ryk der natuur niet met ons volgens Zyne magt; schoon Hy ons ook aanstonds als groote Konstenaars en geleerde, konde laten ter wereld komen. Nog
min-

minder wil Hy, dat 'er in 't ryk der genade iets aan ons zy, daar van wy niet voor zo verre de eigene werkers waaren, om Hem onze gehoorzaamheid 'er door te kunnen betuigen, en, of lof of straffe, naar dat wy maar willen, 'er door te kunnen verdienen. Overzulks kooft het in de Religie hier op niet aan, dat wy aangaande haaren geheelen inhoud de reden by te brengen vermogen; maar, het moet ons reeds voldoén, als het geene, dat wy 'er van weeten, hoe veel of weinig het ook zy, zekerheid behelst. Wat wy niet beter weeten *konnen*, dat behoeven wy niet te verantwoorden. Gelyk het zelfs in de Muziek ongeoorlofd is, buiten de grenzen eens grondtoons, zonder behoorlyke voorzigtigheid, in eenen anderen over te loopen; zo gaat het ook in de Religie niet aan, dat men zig slegts naar willekeur, zonder goede reden, nu tot deeze, dan weder tot eene andere, vervoege, of nu dit, dan weder een ander, geloofst-punct 'er uit kieze en beweere. Dit is en blyft een gebrek. Desgelyks handelen zy dwaaslyk, die het Christendom, wegens overblyvende feilen, voor vergeefs werk uitkryten. Zal men de Muziek daarom verwerpen, om dat 'er nog geen Componist, die niet nu en dan mislagen in 't componeeren begaat, en onzuivere passasien nederstelt, opgestaan is? Een groot Musicus maakt te mets de eigenste fouten gelyk een leerling, maar, op verre na zo dikwyls niet en bedekter, als deeze. Dit zelfde verschil is 'er ook tusschen christen en onchristen. Inmiddels, men moet zelf de hand aan 't werk slaan, ten einde de leerling een Meester; en 't Kind, een man in Christus worde. Daar over behoeft men zig niet te verwonderen. Al was 'er geen aangeërfde verdurvenheid ingevoerd, zouden

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 241
den wy evenwel zelve onze zielen hebben moeten aankweeken, en ze allengskens tot de volmaaktheid brengen. De staat van proeftyd brengt dit volstrekt mede.

§. 134.

Of dieren zig met Muziek vermaaken kunnen?

, Dat *dieren* mede in Muziek vermaak schiepen, kan men niet, ten minsten niet in dien zin, gelyk van den mensch, bevestigen. Geenen ontbreekt die kracht der ziele, door middel van de welke wy ons verlustigen; namelijk, de *bewustheid* van hen zelve en van 't geene, dat 'er in hun omgaat. Zy hebben maar eenige zielenkrachten, en wel de laagste krachten des verstands, als mede, eenige begeerten, met den mensch gemeen. Volgens deeze schynenze te mets, gelyk de menschen, naar reden te handelen; doch, het zweemt 'er slegts wat na. Alles, wat men, ten aanzien van Muziek en haare uitwerking op hen, van hun verhaalt, bestaat of in verdigtzels, of in een aanwendzel, of in een uiterlyk gevoelen. Tot één van deeze drie classen, kunnen die historien allegaâr gebragt worden. *Olifanten* zullen geerne de trommel hooren; *Zwaanen*, de cither; *Herten* en *Beeren*, het pypwerk; *Dolpbinen*, het snaarspel; *Muil-ezels* en *Paarden*, de bellen. De *Kreeften* zullen zig op zommige plaatzen naar de melody eener pyp laten vangen. *Beeren*, *paarden* (1), en eenige andere dieren, leeren wel, naar zekere melodyen, danssen; zy doen het echter

L

niet

niet wegens die voizen, maar om datze, aan hunne gewoonte erinnerd, danffen moeten; en het danffen is 'er ook na. „ Al schynt het, als „ of honden en aapen te mets op de maat dans- „ sten, het is evenwel zeker, dat zulks veel- „ eer uit de langduurige gewoonte, uit vreeze „ en 't bevel des onderwyzers, dan uit natuur- „ lyke neiging, voortspruite”; volgens de woorden van *Franciscus Salinas*, uit zyn geschrift van de Muziek, door den Heer *Matthies* bygebracht. Zomwylen wordenze ook waarlyk, door een uitwendig gevoelen, tot zekere bedryven, in de welke zy of behaagen of verdriet schynen te hebben, aangenoopt: by voorbeeld, wanneer de *bonden* by 't klokluiden, of blaazen op een posthoorn, beginnen te huilen. Diergelyke aandoeningen zyn voor hunne gehoortuigen te scherp, des geevenze door 't huilen te verstaan, hoe zeer zy dezelve schuw- wen. Dit, benevens de aanwenning, moet ook by de *vischen*, en andere dieren, de reden insluiten, waarom menze door bellen, en andere instrumenten, lokken en wegjaagen kan. En waarom zoude ons dit onwaarschynlyk voorkomen van dieren, die in de scherpte van eenige uiterlyke zintuigen gemeenlyk iets vooruit hebben; aangezien zelfs veele menschen zig meer op deeze wyze, dan door reden, laten regeeren? Hoe menigmaal wordt niet de mensch het elendigste onder de dieren, wanneer hy tot de slaverny zyner, dikwyls meer dan beestachtige, begeerlykheden vervalt? Zulke zyn beklagenswaardig, en zyn het ook niet. Kondenze door klinken en zingen geneezen worden, wat eene menigte bellen zouden 'er van nooden weezen! *Ei lieve! weest niet gelyk een peert,*

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 243
peert, gelyk een muil - ezel, welk geen verstand
en heeft, welks muil men breidelt met toom en-
de gebit!

(1) In de muzikale geschiedkunde koomen eenige paar-
de - dansen voor: by voorbeeld, de Syboriten bragten op
hunne gasteryen, paarden, die naar de fluit dansen, en
met de voorste pooten allerhande caprioolen maakten. *At-*
henaus Dipnosoph. cap. 6. In Koppenhagen heeft men in 't
jaar 1618 ook diergelyke dansen gezien; volgens *Hars-*
dorffers gesprächspiele, pars 7. pag. 3 -- 7.

§. 135.

Inloed der Muziek in de zeden, bevestigd.

Ja, ja, een beterschap des harten, of veel-
eer een begin daar toe, kan waarlyk door de
Muziek worden gemaakt. Dit hebben de Ou-
den voor gansch zeker gehouden, en, ons in de
aardige fabelen van *Orpheus* en *Amphion* willen
aanduiden. Beide speelden, volgens de ver-
digtselkunde, op hunne instrumenten zo kon-
stig, en zongen teffens zo beweeglyk, dat de
boomen voortrukten en hun natrokken; dat de
felle leeuwen, de wreede tygers, en andere
wilde dieren, de wildernis verlieten; hunne
gramschap en grouwzaamheid neêrleidden, en,
neffens de harde steenen, aan de liederen van
deeze hemelsche zangers zig kwamen verlusti-
gen. Hier mede hebbenze ons, volgens het
eenpaarige gevoelen der geleerden (1), alleen-
lyk willen te verstaan geeven, dat deeze tref-
felyke mannen, door hunne, in zangliederen
bevatte, leeringen, de ruuwe zeden hunner
tydgenooten beschaafden, en dezelve aan een
redelyker manier van leven gewendden. De

geschiedenis van Amphion wordt ook hier door zeer merkwaardig, dat Theben, eene vermaarde griekfche ftadt, door toedoen zyner Muziek gebouwd en teffens met het voorregt befchonken wierd, datze niet anders zoude vernield mogen worden, dan door Muziek. Dit zal Alexander de Groote gedaan en die ftadt door behulp van zynen konftpiper, Ismenias, veroverd hebben. De overweldiging dier ftadt is zekerlyk door deezen Koning gefchied. Inmiddels, of die omftandigheid van de Muziek niet eene verdraaying zy, van 't geene, dat 'er by de ftadt Jericho, toen ze door Gods volk wierd ingenomen, gebeurde: want, de Grieken hadden immers te dien tyd reeds Muziek by alle hunne veldtogten; dan, of deeze zaak, ter nabootfing van gemelde gefchiedenis, waarlyk duivels werk geweest zy, zulks valt my tegenwoordig zwaar te onderzoeken. Dit laafte is van oude historien zeer dikwyls waar, fchoon men 'er weinig acht op ftaat. De booze vyand heeft zig onder de Kinderen des ongeloofts geftadig gedraagen als een aap Gods, dezelfs werken, zo goed als het lukken wilde, en zo verre, als het hem toegelaaten wierd, nabootfende. Want, dewyl hy, vorft der duifternis, de wonderwerken, tot den opbouw kes ryks Gods menigmaal gefchiedende, niet gonde beletten; zo heeft hy, door groote leugentydingen en nagemaakte wonderen, zyn credit evenwel getragt te bewaaren.

(1) *Sylveftres homines facer interpresque Deorum Cædibus et fœdo victu deterruit Orpheus, Diftus ob id lenire Tigros rabidosque leones. Horat. in art. pœt. Conf. etiam Sabinus ad Ovidii Metam. Lib. X. Fab. 2. Kircherus musurg. Pars 2. Lib. 9. cap. I. pag. 201. G. J. Voffius, de natura artium Lib. I. §. 15.*

Van de geschiedenis by Jericho.

Het ontbrak hem, in zyn ver uitgestrekt ryk, geenzins aan lieve getrouwe, die ondernamen en zig nog hedendaags onderwinden, de ontmoeting by de stad JERICHO, onder den dapperen Generaal en gerechtigheid beminnenden *Josua* voorgevallen, of in twyfel te trekken, en voor een verdigtzel der joden op te geeven, of voor iets natuurlyks, der Muziek wel mogelyk, te houden. Doch, beide konnen met hunne wangevoelens verder niet voortkomen, dan slegts by hunnes gelyken; de eersten, weeten aan haare zaak eerder geenens schyn geeven, voor ze de geschiedenissen van Gods volk onder de Keizers Augustus en Nero, onzeker hebben gemaakt; waar ze evenwel, na zo verscheide vrugteloos ondernomene poogingen, zo drazy 'er slegts aan denken, vreeslyk tegen aanzien. Blyven deeze geschiedenissen vast en buiten twyfel, zo zyn insgelyks de boeken des ouden Testaments, benevens hunnen geheelen inhoud, voor altoos gestaafd. Wyders, de natuurkundige, die het instorten van de vaste, ongemeen dikke, muuren der stad Jericho, aan 't geklank van eenige trompetten, en aan 't veldgeschrei der belegeeraars, stoutmoedig toeschryven, weeten, by geluk, de bekende proefneeming van *glazen in stukken te sabbreeuwen*, tot hun voordeel aan te trekken. Doch, ze zyn by deeze natuurlyke verklaring eener bovennatuurlyke zaak, zodanig tot het onnatuurlyke vervallen, dat 'er, natuurlyker

wyze niets dan uitlachen op volgen konde (1). Het in stukken schreeuwen van glazen is zekerlyk heel wat anders, en gelykt by de eerst-gemelde geschiedenis, zo wel ten opzigt van de handelwyze, als ook ten aanzien der uitwerking, in 't minste niet. Door een hevig geschreeuw, en door klinkend gemaakte lugt, met de grootte en sterkte eens glases in evenredigheid gesteld, laat zig de samenhang van glazen ligt vernielen; maar, hoe koomt dit by stadtsmuuren te pas? Men heeft derhalven die geschiedenis, Jos. 6. aan te merken als eene buitengemeene werking Gods, door de welke Hy in zyn volk, moed en vertrouwen, maar in de heidenen, schrik, wilde verwekken. Tot deeze, door Muziek vermaard gewordenen, muuren, kost men ook nog die der stad *Troja* rekenen. *Apollo* zal dezelve, volgens de fabeldigters, in zyne ballingschap hebben optrekken helpen, en door 't leunen van zyne lier achter op de muuren, zullen de steenen den klank 'er van hebben ingezogen, zo dat ze, als men 'er aan stiet, begosten te klinken. Dit laatste geloof ik wel; doch, het zal zekerlyk, niet door *Apollo's* lier, maar, door eenige konstgreepen, by voorbeeld, gewelfzels en iets diergelyks, zyn veroorzaakt. Het onweettende gepeupel heeft een reden 'er van, naar zynen smaak, verzonnen, die naderhand door de digters is opgesmukt.

(1) Conf. *Morbosii* dissert. de scypho vitreo per certum humanæ vocis sonum fracto, in diss. Acad. pag. 329. it. *Buddens* de ruina murorum Hierichuntinorum, in *Pareg. Theol. hist.* pag. 228.

§ 137.

Gefchiedenis van den Koning Saul.

Misschien ontkennen sommigen de uitwerkingen van de Muziek der Ouden alleenlyk daarom, datze een regt schynen te bekoomen, om het geene, dat in de heilige schrift 1 Sam. 16. van haare kracht op den Koning SAUL gemeld wordt, insgelyks als ongelooflyk te verwerpen. Maar die geschiedenis behelst onloochenbaare waarheid. Daarentegen maaken anderen, die deezen Koning voor lichaamlyk door den duivel bezeeten uitgeeven, zig omtrent de Muziek aan onregtvaardigheid schuldig. Ze beroepen zig wel op de spreekwyze der schrift: *de geest des Heeren week van hem, ende een booze geest van den Heere verschrikte hem*; vs. 14. Doch, gelyk de woorden, *de geest Gods*, volgens het eenpaarige gevoelen der vermaardste Godgeleerden, niet te verstaan zyn van den heiligen Geest, maar, van het toewenden eens zekeren graads van gemoeds- en zielenkrachten, noodig vereischt, om uit een' gemeenen man, eenen waardigen Koning te maaken, die nu koninglyk gezind, en tot zyn gewigtig ampt uitneemend bekwaam zou weezen; zo betekenen insgelyks die, *een booze geest van den Heere*, eene afwending der eertyds verleende krachten; eene afwyking van de voorige edele gevoelens, volgens welke hy nu, en misschien meerendeels door aanporring en verleiding eens boozen geestes, uit een hoogachtbaar, genadig Koning, een verwilderde en wreede tyran was geworden. Hier by kwam de verwerping van God,

248 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*
door *Samuel* uitdrukkelijk aangekondigt; en,
de gepropheteerde verheffing zyns naasten tot
den troon. Door de overpeinzing van dit al-
les, en naderhand nog door de nydigheid en
wangunst, wegens de hoop, die David tot den
troon scheen te krygen, geraakte Saul in een'
melankolyken gemoedsstaat, en in zulk eene
grootte zwaarmoedigheid, dat hy, wegens den
gestuiten omloop zyns bloeds, byna verstikte
(1). Dit is nog hedendaags de plaag van mel-
lankolyken, datze altoos te moede zyn, als
of ze imooren moesten, weshalven zy dan ple-
gen te zeggen, alles worde hun te eng voor
benaauwdheid. Daarom heet het ook van Saul,
dat Davids Muziek hem tot eene *verademinge*
gestrekt hebbe (2). Dus volgt 'er uit de schrif-
tuurlyke spreekwyzen niets tot betooning ee-
ner lighaamelyke bezeetenheid, en de byge-
bragte omstandigheden gebieden en noodigen
ons ook geenzins, om 'er zo iets uit te beslui-
ten: want 'er worden, eerstelyk, geen bedry-
ven eens bezeetenen van Saul vermeld. Ten
tweeden, men ziet niet, hoe Sauls knechten in dit
geval den raad hadden konnen geeven, enen
Musicus te laten haalen: want, de kracht der
Muziek strekt niet verder, dan zwaarmoedi-
gen slegts, gedurende eenigen tyd, te ver-
kwikken; en meer konden de voornoemde
raadsmannen ook, met reden, van haar niet
verwagten. *Dat de duivel in 't gemeen voor de*
Muziek vliede, om dat hy ze niet veelen kan,
is een stelling, die juist uit de onregte verkla-
ring deezer geschiedenis voortspruit. Ten der-
den, was Saul in der daad lighaamelyker wy-
ze bezeeten geweest, zo was hy door boven-
natuurlyke kracht, niet door Muziek, genee-
zen.

zen. Maar, de heilige schrift gewaagt van geene andere oorzaak, dan van den spelenden David. Ten vierden, men zou, volgens de tegengestelde meening, het getal der wonderwerken, zonder noodzaak, vergrooten: want, deeze booze geest der onrust kwam meermaals over Saul; deeze redenen schynen my tot bevestiging van myn gevoelen reeds toereikende: Terwyl nu David op zyn instrument speelde, en 'er misschien ook lieflyk by zong, al waaren het juist geene Psalmen, beschikte hy den Koning Saul niet alleen aangenaame denkbeelden, maar veroorzaakte ook in deszelfs lichaamsgestel eene geneuglyke aandoening, volgens welke de hevig geperste levensgeesten, en de ongeregelde, of zelfs gestuite, omloop des bloeds, door toedoen van de ziel, gestild en verdeeld, en dus zo wel de benevelde, angstvallige gedagten, als ook de ongemakkelyke lichaamsstaat, verdreeven wierden. Maar deeze kwaal des Konings heet *een booze geest Gods* 1 Sam. 18: 10. om datze een gevolg was van Gods toelaating en bestiering; ja, een daadelyke straf Gods, wegens begaane ongehoorzaamheid. De Muziek had aan deezen Koning reeds voorheen haare kracht beweezen: want, naa zyne zalving, by de te ruggekeering van Samuel, eenen hoop musiceerende Propheeten ontmoetende, 1 Sam. 10: 5-10, begoft hy in het midden van hen te *propbeteeren*, of in verscheide opzigten te doen gelyk een Propheet; namelyk, God te looven, zyne wonderen, gewoonten en regten te verkondigen, en aldus met hemelsche aandoeningen vervuld te worden.

(1) Dit is de betekenis van 't hebreuwfche woord קָנָה,

250 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

hy de 70 overzetters te regt door *πνεύμα* uitgedrukt.

(2) Het woord *רוח* [geest] heeft in 't hebreuwsche deze beduidenis, gelyk zulks blykt uit Judic. 9: 23; cap. 8: 3; Eccl. 10: 4; cap. 7: 8; Spr. 29: 11. Zonder nu eens te gewaagen van de voorbeelden uit het nieuwe Testament, alwaar *πνεύμα* eveneens wordt gebruikt; nademaal wy deze spreekwyzen zelfs in onze taal hebben; zeggende, by voorbeeld, de hoogmoedsgeest, de twistduivel enz.

§. 138.

Geschiedenis van Elisa.

Nog één merkwaardige ontmoeting met Muziek, niet minder oplettendheid, dan de voorgaande, verdienende, komt ons in de heilige schrift voor 2 Kon. 13: 15; aangezien het den Almagtigen behaagde, het snaarspel tot een middel te gebruiken, om den Propheet ELISA 'er door tot een openbaaring te bereiden. Want, toen Joram, Koning van Samaria; Josophat, Koning van Juda, en de Koning van Edom, by gebrek van water in hunne legers, den Heere door Elisa begeerden te vraagen; zo hield de Propheet eerstelyk den Koning Israëls zyne godloosheid voor, en daar na zeyd hy: *brenget my eenen speelman*; namelyk; eenen man, die wel speelen kan. En *als die speelde, kwam de band des Heeren*, de innerlyke trek, verligting en bestiering zyner gedagten, *op hem*, dat hy propheteerde, en den vastgestelden raad Gods verkondigde. Zommigen poogen te beweeren, als of de Muziek hier, volgens hunne uitdrukking, het *vehiculum* hebbe moeten weezen, of het hulpmiddel, door welk, in de ziel des Propheeten, zyne kracht om te propheteeren

pheteeren wierd gaande gemaakt. Maar dit wanschappen gevoelen is reeds overlang afgekeurd. Onze ziel heeft zulk een kracht niet, en kan, volgens de tegenwoordige gesteldheid, die niet hebben. Zo wel deeze Propheet, als ook de hoop der voorgemelde Propheeten, die den nieuwen Koning Saul, van de hoogte afkomende, met luiten, trommels, pypen en harpen, ontmoelden, gebruikten de Muziek altoos tot den lof Gods, en tot de opwekking huns gemoeds; hoedanige opwekking Elifa, die, by zyne voorafgezonde strafpreeke zo toornig over den Koning Joram geworden was, hier vooral noodig had (*). En dewyl hy bovendien met den eersten opslag, toen hy voor deeze drie Koningen wierd gebragt, den wil Gods of niet aanstonds wist, en dus eerst op de goddelyke antwoord moest wagten; of om dat hy, inzonderheid door gebed, het wonder des te heerlyker en godbetaamelyker maaken wilde; zo hield hy misschien met de aanweezende, geduurende het speelen des Konstenaars, zyne aandagt, alear hy verkondigde, wat 'er te doen stond; ten einde zo wel het volk, als de godlooze Joram, en de heidensche Koning van Edom, tot Hem, welken zy deeze verlossing te danken hadden, nadrukkelyk mogten worden geweest.

(*) Zie myne Inleiding § 313.

§. 139.

Werking der Muziek op ons ligbaam.

Zoo groot de kracht der Muziek is ten op-

252 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

zigt van de ziel, zo groot kanze ook in zekere gelegenheden voor 't lighaam worden, zynde dus tot deszelfs bevryding van allerhande ongemakken en krankheden voeglyk. De ziel heeft in 't gemeen, by haare dreevoudige uitwerking, (bevatten, oordeelen en redeneeren) zeer veel invloed in de gezondheid des lighaams; gelyk men dit menigmaal kan bemerken. Deeze werkingen worden door de Muziek geholpen, ontstooken en heviger gemaakt; zo dat men te regt zegt: *Musica curat corpus per animam*, de Muziek geneest het lighaam door behulp van de ziel (1). Al schynt het juist niet gelooflyk, dat *Tbales* van Creta door de Muziek, op eene natuurlyke wyze, de pest hebbe kunnen verdryven, hoewel eenigen dit insgelyks voor mogelyk houden; na-demaal de lugt door Muziek gezuiverd en 't besmet lighaam, door die beweging tot het zweeten gebracht wordt; zo is dit nogtans, volgens onbetwistelyke ondervindingen, volkomen zeker, dat veelerhande uitwerksels aan ons lighaam, goede en kwaade, door haar veroorzaakt worden kunnen, en veroorzaakt zyn. Onder de kwaade, moet men zulke rekenen, als by den geleerden *Justus Lipsius* plagten te gebeuren, die namelyk by eene Muziek altoos misselyk wierd. De historie van de *Tarantula* is te bekend, dan dat ik my hier eerst lang daar op behoef te beroepen. Wie van zulk een venynig dier gestooken wordt, die kan niet anders, dan door Muziek en danssen, geholpen worden (2). Van andere, nieuwe kuuren door Muziek geschiedende, kan men in de pariser nrigten der Koninglyke Academie van weeten-schappen voorbeelden ontmoeten. Onder de

Ouden zyn inzonderheid deeze volgende ver-
 maard: *Ismenias* van Theben geneesde verschei-
 de met het heupwee behepte, door zyn fluit-
 spel. *Terpander* zal door zyne muzikaale ge-
 zangen veele lieden van menigerlei krankheden
 hebben bevryd. De koorts wierd door ver-
 scheide musiceerende persoonen verdreeven.
Aesclepiades hielp eenen dooven, door trompet-
 geluid. *Xenocrates* genas raazende, waterzugti-
 ge en andere patienten. Mogelyk heeft de uiter-
 lyke bewogene lugt ook eenige werking op ons
 lighaam; ten minsten schynen zekere exempels,
 by voorbeeld, het gepiep, uitwryving ontstaande,
 't welk ons baloorig maakt, en de huid samen-
 trekt, dit te bevestigen. Ook gewaagt zeker au-
 teur van eene vrouwspersoon, die by het klok-
 luiden best konde haaren. Daarom hebben zo
 wel de oude als de hedendaagsche geneesmees-
 ters, het gebruik der Muziek, in veelerhande
 voorvallen, aangeraaden. Want, lighaam en
 ziel staan met elkander in zulk eene naauwe
 verbintenis, dat 'er in geen van beide, iets, 't
 zy tot droefheid - of tot blydschap strekkende,
 voorvallen kan, daar aan het andere niet aan-
 stonds deel neemt. By verwekte, en eenigen
 tyd voortduurende, mismoedigheid in de ziel,
 wordt het lighaam al zo wel bedorven en ein-
 delyk ongezond, als de ziel in haare werkin-
 gen verhinderd wordt, wanneer het lighaam
 door uiterlyke oorzaken beschadigt is. Hier
 kost ik gelegenheid neemen, ieder zynen pligt
 voor te houden, om gestadig zorg te draagen
 voor de bewaaring van een vrolyk gemoed; ge-
 legenheid, tot de aanpryzing van de Muziek,
 om ons niet alleen het leven, en den ver-
 eischten arbeid, 'er door te verzoeten,

254 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

ja, des te vieriger daar toe aan te moedigen, maar ook ons lighaam van allerhande verdrietige toevallen 'er door te bevryden. Ik konde hier insgelyks fraaye ophelderingen, noopende de wyze der vereeniging tusschen ziel en lighaam, bybrengen, en, aantoonen, hoe treffelyk alles met het *Systema nexus physici* (gemeenlyk *Systema influxus physici* genaamd, hoewel niet eigentlyk genoeg, ten ware men deeze beide weder onderscheiden wilde) overeenkome, en wel met dit *Systema* alleen; ja, ik kost, by wyze van een aanhangzel, misschien niet onaardig, iets van den bekenden Veits-dans in Duitschland, en van de geschiedenis der ontvoerde hamelsche Kinderen, opperen. Doch, dewyl ik nu zo begeerig naar het einde deezes werks ben, als mogelyk myne leezers; zo mag ik my daar mede ook niet langer ophouden.

(1) Pico Mirandul. Thef. Mathem. 7 et 8.

(2) Voyes les mem. de l'Acad. Roy. des sc. An. 1702.

§. 140.

Bevestiging van Gods goedheid.

Mogelyk beledigde ik myne leezers, indien ik hun eerst wilde erinneren, hoe kragtig zig wederom, door de gemelde dubbele uitwerking der edele Muziek, het VERSTAND, de WYSHEID en de ALMAGT GODS te kennen geeft. *God* betoont zig hier door, dat Hy ons niet slegts met strafheid regeert, maar ook voor ons vermaak, en voor de bewaaring onzer gezondheid en gemoedsrust zorg gedraagen heeft, teffens als *onze Heer* en als *onze*
Va.

Vader. Hy legt ons niet alleen arbeid op, maar zorgt te gelyk, hoe Hy ons gemoed opwakkere en de lust daar toe gestadig onderhoude; schoon Hy niet langer met ons, als een Vader met onverstandige, maar, als met volwassene, tot het gebruik hunner reden gekoomene, Kinderen handelt; als met zulke, die 't onderscheid tusschen regts en links, tusschen goed en kwaad, weeten; die door hunne vrye keur van 't een of 't ander, en door al hun gedrag, zullen laten blyken, of ze waardig zyn, zyne Kinderen te weezen, dan niet. Waarom willen de eenzydige menschen Hem het regt, aldus te handelen, betwisten, en liever eenen slap- of al te teêrhartigen Vader, hoedanig eenen zy evenwel in de menschelyke samenleving grootelyks pleegen te misprijzen, van Hem maaken? God wordt hier door niet in eenen gruwzaamen verwandeld, dat hy ons de keur laat, of wy eeuwig gelukkig, dan rampzalig, worden willen, en dat hy ons niet veeleer gelukkig te worden dwingt. Hy wil dit volstrekt niet, wat zult gy tegen Hem beginnen? Genoeg, dat Hy echter, zonder ons verdienst, alle gelegenheden tot het gelukkig worden ter hand stelt. Uit dit alles volgen alleenlyk deeze leeringen: dat wy ons des te meer wagten moeten, om Hem te beledigen; dat wy ons des te naauwer met Hem moeten zoeken te vereenigen; ten einde van de vreeze voor 't tegen overstaande gevaar meer en meer te worden ontheft. Is dat niet vaderlyk, niet liefdaadig, niet goedertierend genoeg, dat Hy zig, zo veel mogelyk, naar de zwakheid, buiten zyne schuld ons overgekomen, rigt; alles zo gemakkelyk en aangenaam maakt, als men 't met reden ooit konde wenschen; en, *door den ryk-*

256 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*
rykdom zyner goedertieren- en lankmoedigheid ons
tot bekeeringe leidt?

Deeze *Goedheid Gods* is het, die ons nog ten
laatsten tot haare nadere beschouwing aanhoopt.
Hier aan zal ik zyne voortreffelykheid eerst, recht
verwonderd, leeren kennen, en Hem gestadig met
diepe eerbied 'er over pryzen. *Wie is wys? die*
neeme deeze dingen waar, en lette verstandelyk op
de goedertierenbeden des Heeren! Wy kunnen
reeds der goedheid Gods niet genoeg daar voor
danken, dat Hy ons *niet spraakeloos* in de wereld
gezonden heeft, gelyk wy alsdan vry wat elen-
diger zouden weezen. Herdenk maar eens, hoe
ongeneuglyk het valle, als men eenigen tyd on-
der lieden, die eene ons onbekende taal spreken,
verkeeren moet. Zo klare blyken van slegte ken-
nis zyns uitvinders en maakers, als het alphonfi-
sche venster op ons voorhoofd, of op onze borst,
tot het bekend worden der gedagten strekkende,
zou geeven; zo krachtig verthoont dit Gods goed-
en wysheid, dat Hy, door middel van de tong,
de gedagten hoorbaar gemaakt heeft. Dat onze
tongen verlamden en zwart wierden in onze keel,
zulks was nog te geringe straf, indien wy de laat-
ste wilden zyn, die den Heere daar voor danken,
en zyne goedheid vermelden. Maar dit was den
beminnenswaardigsten Schepper nog geen goed-
heid genoeg. Onze spraak zoude insgelyks lieflyk,
zagt, ruuw, heescher, trots, kortelyk, eene uiting
onzer driften en gemoedsbeweegingen weezen,
op dat wy weeten konden, dat de spraak niet by
geval gekoomen, maar, door de goedheid, magt
en wysheid des Scheppers, ons verleend zy. Door
't spraakgeluid verraaden wy ons by anderen, en
anderen verraaden zig 'er door by ons; zelfs
wan-

wanneer wy elkander niet zien, en de woorden niet ter deeg verstaan (*). Zonder nu eens te gewaagen van het groote voorregt, 't welk wy door het spreekken omtrent de beweeging der gemoederen verkrygen, datze eveneens worden, gelyk wy zyn; of, wat wy maar willen, datze worden zullen. Wat vermogen is 'er niet gelegd in de stem eens redenaars, die zyne toehoorders droevig, vrolyk, vermetel, toornig enz. 'er door kan maaken! Wat nu het spraakgeluid hier nog ongedaan laten en voor zig als ondoenlyk erkennen moet, dat alles is der zingende stemme medegedeeld. „ Zy voegt der natuurlyke bekwaamheid in 't spreekken, reeds op haar zelve iets „ ongemeen treffelyks zynde, nog iets by, 't welk „ nog veel levendiger, bezielder en gevoeglyker „ is tot het uitdrukken van de innerlykste aandoe- „ ningen der ziele. Van een voorwerp, 't welk „ de gedagten rondom bezet houdt, geheel inge- „ nomen en 'er door als overweldigd zynde, vindt „ de ziel het spraakgeluid niet toereikende genoeg „ tot haar hevige beweegingen. Ze dringt als bui- „ ten zig zelve; geeft zig geheel over aan de „ beweegingen, die in haar heerschen; ze ver- „ heft en verdubbelt den toon der stemme; ze „ herhaalt haare woorden menigmaal; en met al- „ le deeze poogingen, haar veel te krachteloos „ voorkomende, nog lang niet te vreden zynde, „ roeptze de instrumenten te hulp, als welke „ haar op zekere wyze schynen te troosten, door „ aan de toonen zekere verscheiden- uitgestrekt- „ en duurzaamheid, die buiten het bereik der men- „ schelyke stemme blyft, by te zetten (1)”. „

Wyders, wat stoute taal de *veragters der Mu- ziek* ook mogen voeren, zy behooren evenwel meerendeels, schoon onweetende, mede onder haare

258 *Uit de Muziek getrokkenene aanleiding*

haare gevangene. Misschien was 'er voor deeze soort van menschen geen harder straffe te verzinnen, dan dat menze van hunne banden bevrydde. De meeste haaten slegts, om redenen, zeker slach van Muziek. Maar, wat kastyding verdient hy, die zulk een *beerlyk geschenk* veracht, als de zang- en speelkonst is! *dien uitmuntenden spiegel der goed- en wysheid Gods! De Heere is aan allen goed, en zyne barmhertigheden zyn over alle zyne werken.* Hoe heeft de Heere de menschen zo lief! Och, myn broeder! myn muziekvriend! hoe zalig zult gy weezen, wanneer gy insgelyks 'er uit smaaken en bevatten leert, *hoe goed de Heer is!* Dan zult gy onophoudelyk zingen: *bartelyk lief heb ik U, ó Heer!* God lief hebben, dat is eer! en Hem, dien men vreest, lief hebben, dat is redelyke Godsdienst! Laat anderen veele mylen reizen, om groote en vermaarde mannen te zien! Ik wilde, om dien God te zoeken, die zig in alle zyne werken zo goeder-tierend, zo beminnenswaardig aan my heeft betoond, met gevaar myns levens, tot aan de uiterste grenzen der aarde gaan, ja, zelfs tot in de hel, mogt ik Hem maar aldaar, op eene nadere wyze, genieten. Doch, ik hoop *Zyn aangezigt in gerechtigheid aan te schouwen; dan zal ik wel ver-zadigd worden met zyn beeld, als ik zal opwaken!* De verrotting is my een veel te gering na-deel, dan dat haare gedagtenis myn verlangen, Hem te aanschouwen, die *de liefde zelve* is, zoude stremmen. De prikkel des doods is nog bovendien door mynen Verlosser gebroken en onschadelijk gemaakt; ik reken hem slegts, als een' steek eener kleinste vlieg op den rug eens moedigen leeuwen. Nog heden zou ik mynen aardfchen Tabernakel zoeken af te leggen en het onsterflyke

aan te trekken, dorst ik het maar, zonder Zyne goedheid te beledigen, onderneemen. Inmiddels zal ik *den Heere loven t'aller tyd; zyn lof zal geduuriglyk in mynen mond zyn.* Ik zou te veel gewenscht hebben, indien het vermaak in deeze wereld al 't geene was, dat wy te genieten hadden. Waarlyk, al te nauwe paalen voor onzen trek naar vermaak en gelukzaligheid! eveneens, als of men een' arend in eene kouw wilde zetten om te vliegen. *Daar blyft dan een ruste over voor het volk Gods. Het muzikaal, ja, al het aardfche, vermaak, is maar de eerste sport van de ladder, die tot het oneindige opleidt.*

(*) Zie myne inleiding § 300.

(†) Rollin l. c.

§. 141.

Waarschouwing aan de Muziekkonstenaars.

Maar gy *Muziekgeleerde!* Gy zyt het werktuig ter uitgieting van de gemelde goedheid Gods over de menschen, wilt gy het dan nog langer uitstellen, *uwwen Meester te looven?* uw eerste lied, uwe voornaamste Muziek, den lof te laten weezen van Hem, door wiens goedheid en bewaaring gy zo verre gevorderd zyt, dat gy anderen tot een wonder verstrekt? Gy zyt U zelven niet waardig, indien gy dat door misbruik ontheiligt, en den Geever oneer aandoet door 't geene, wat Hy, benevens U, in 't oogenblik, wanneer gy die vermetelheid begaat, vernielen en tot stof maaken konde! Steunt 'er niet op, dat Hy dit tegenwoordig, gedeeltelyk uit goed- en lankmoedigheid, gedeeltelyk om andere redenen, niet doen wil; Hy zal ook naderhand, als gy voor beangftiging vernield te worden

260 *Uit de Muziek getrokkenne aanleiding*

den zult wenschen, ter wraake over U, uwe begeerte niet involgen. *Spreekt onder malkanderen van Psalmen, ende lofzangen, ende geestelyke liedekens!* Dat is de proef van de aanstaande Muziek by de bruiloft des Lams. Treed tog eens aan het graf, alwaar zo veele muzikaale Venus-priesters en waggelende bachus-piepers reeds zyn neêrgezakt. Uw oor zal 'er weinig of niets, maar uw hart des te meer, hooren. En wanneer gy eerst op den rand des poels, uit welken een gestadig *Allegro* van vloeken en godslasteringen, en een afgryzelyk *Lamento* van eeuwige zughtingen en jammerklagten opryft, zoudt koomen te staan, meent gy niet, dat U dan het geile nootenboek uit de hand vallen en de misbruikte luit voor uwe voeten barsten zulle? Men laakt het nog hedendaags aan *Josquinus*, dat de beide Motetten, door welke hy, by zynen Koning, de uitdeeling der beloofde inkomsten te wege bragt, het verlangen beter uitdrukten, dan de derde, ter dankzegging opgestelde, de blydschap en de roering over de Koninglyke genade te kennen gaf. Hoe veel te meer zyn zy scheldenswaardig, die de dankzegging niet alleen geheel vergeeten, maar zelfs de weldaad tot het verdriet hunnes grooten Geevers aanwenden? Gy, die de snaaren op een hair kont stellen, leert tog insgelyks, uw leven met de regels der volmaaktheid, en met de pligten, U van Gods wegen betaamende, in harmony brengen; anders zyt gy van den door dwaasheid vermaard geworden wysgeer *Diogenes* reeds uitgelachen (1). Laat den hekelenden *Erasmus* niet langer gelyk hebben, als welke eens de nootenbladeren om hoog wierp, en by derzelver omvliegen uitriep: Zie! zulké ligte waaren pleegen de Muzikanten in hunne zeden te weezen! Konde men dan, ei
lie-

tot de Kennisse van GOD en zynen Wil. 261
lieve, bezoekt het eens! konde men in plaats
van de ydele drink- kus- en minneliedereren, niet
even fraai, al zo beweeglyk, en ruim zo konstig,
den kringzang opstellen:

GOD ALLEEN ZY DE EERE!

(1) Diog. Laert. in Diog. Seg. 27: Irridebat Diogenes
Musicos, quod cordas concinne aptarent, et mores habere-
rent inconcinnos.

EERSTE REGISTER

van aangehaalde,

en gedeeltelyk verklaarde,

SCHRIFTUUR - PLAATSEN.

		§.			§.
<i>Gen.</i>	4: 21.	53	1 <i>Kon.</i>	4: 32, 33.	59
	7: 1.	5		10: 12.	85
<i>Exod.</i>	12: 8.	94	2 <i>Kon.</i>	3: 15.	138
	15: 20, 21.	87	1 <i>Gbr.</i>	5: 7.	85
		92		15: 16.	85
	32: 6, 18.	92		16: 7.	92
	32: 17.	93		16: 27.	85
<i>Lev.</i>	3: 6.	91	1 <i>Gbr.</i>	25.	85
<i>Num.</i>	10: 2.	53	2 <i>Gbr.</i>	5: 12.	67
	18.	91			85
	21: 17.	93		5: 13.	78
	23: 19.	100		5: 14.	85
<i>Deut.</i>	32.	89		7: 6.	85
<i>Jof.</i>	6: 20.	136		8: 14.	85
	19: 45.	67		19: 7.	100
<i>Judic.</i>	5:	87		29: 25-30	85
	8: 3.	137		30: 21.	85
	9: 20.	137	<i>Efr.</i>	2: 41, 65.	85
1 <i>Sam.</i>	2: 3.	72	<i>Neb.</i>	7: 67.	85
	10: 5-10.	137		12: 40.	93
	16.	137	<i>Job.</i>	11: 8, 9.	76
	18: 10.	137		21: 12.	97
2 <i>Sam.</i>	23: 1.	85		28: 24.	72
					<i>Job.</i>

EERSTE REGISTER.

		§.			§.
<i>Job.</i>	30: 9.	120	<i>Pf.</i>	77: 7.	105
	35: 10.	94		92: 1.	56
	38: 7.	52		92: 4.	85
	38--41.	8		94: 9.	47
	39: 20.	58		95: 3.	76
	42: 2, 3.	72		96: 4.	76
<i>Pf.</i>	5: 1. }			98.	127
	6: 1. }	67		104.	56
	7: 1. }			107: 43.	9
	7: 10.	72		120-134.	85
	8: 1. }	67		137: 1-4.	100
	9: 1. }			139: 23.	72
	16: 11.	89		144: 9.	87
	19: 2.	20		145: 3.	76
	22: 1.	67		147: 5, 7.	72
	24: 4.	85		148: 149, 2.	16
	25: 12, 14.	9		149: 150.	85
	30: 12, 13.	87	<i>Spr.</i>	3: 32.	9
	31: 20.	9		5: 3.	55
	33: 3.	85		15: 33.	10
	36: 1.	67		25: 20.	113
	36: 10.	4		28: 5.	9
	42: 6-12.	87		29: 11.	137
	45: 1.	118	<i>Pred.</i>	2: 8.	105
	53: 1.	67		3: 1-4.	121
	56: 1.	67		7: 8.	137
	56: 9.	72		10: 4.	137
	61: 1.	67		12: 1.	16
	65: 12.	39	<i>Jes.</i>	13: 21, 22.	57
	69: 13.	120			100
					<i>Jes.</i>

EERSTE REGISTER.

	§.		§.
<i>Jes.</i> 24: 8, 9.	100	<i>Joan.</i> 7: 17.	
27: 2.	93	14: 21.	} 9
30: 29.	94	15: 2.	
38: 20.	87	15: 26.	
40: 26.	72	21: 17.	72
<i>Jer.</i> 7: 34.	100	<i>Act.</i> 17: 27.	1
16: 9.	100	12: 28.	8
<i>Klaagl.</i> 2: 7, 22.	94	<i>Rom.</i> 1: 20.	8
5: 14, 15.	100	<i>1 Cor.</i> 1: 26 - 29.	58
<i>Eze.</i> 26: 13.	100	2: 9.	9
<i>Am.</i> 5: 23.	84	13: 1.	77
<i>Hab.</i> 3: 1.	67	13: 9.	17
3: 19.	99	14: 8.	77
<i>Mal.</i> 1: 14.	91	<i>2 Cor.</i> 5: 11.	15
<i>Syr.</i> 9: 4.	55		100
22: 6.	113	<i>Col.</i> 3: 16.	87
32: 5.	120	<i>2 Thes.</i> 3: 2.	9
40: 20.	103	<i>Tit.</i> 1: 12.	131
43: 29, 30.	76	<i>Hebr.</i> 2: 18.	113
44: 5.	105	4: 13.	72
47: 9.	105	4: 15.	115
47: 12.	94	11: 3.	18
<i>Boek der</i> 11: 22.	20	13: 9.	16
<i>Wysheid.</i> not. 2		<i>Jac.</i> 1: 4.	14
<i>Matt.</i> 6: 26.	8	5: 16.	18
7: 6.	9	5: 18.	77
15: 8.	87	<i>1 Joa.</i> 3: 20.	72
15: 26.	9	<i>Openb.</i> 5: 9.	89
26: 30.	85	14: 3.	89
<i>Luc.</i> 2: 13.	52	15: 3, 4.	89
12: 7.	72	18: 22.	100

TWEET.

TWEEDE REGISTER

van aangetrokkene

AUTEUREN EN GESCHRIFTEN.

	§.		§.
<i>Abiwarth.</i>	24	<i>Histoires de l'Acad.</i>	
<i>Alardus.</i>	88	<i>Roy.</i>	26. 32. 33.
<i>Alstedius.</i>	67		34. 46. 108
<i>Aristoteles.</i>	78. 103. 105	<i>Horatius.</i>	55. 135
<i>Athenæus.</i>	134	<i>Jamblicus.</i>	9. 20
<i>Augustinus.</i>	89. 90	<i>Inleiding tot de Mu-</i>	
<i>Bach</i>	61. 79	<i>ziekknnde.</i>	27. 32.
<i>Brockes.</i>	55. 56. 97		33. 57. 63. 86.
<i>Buddens.</i>	136		90. 105. 108.
<i>Cicero.</i>	2. 8. 40. 43. 44.		132. 138. 140
	47. 99. 105. 127	<i>Josephus.</i>	67
<i>Crusius.</i>	24. 25. 30. 32.	<i>Justinus.</i>	130
	33. 43. 64. 76.	<i>Ivo.</i>	95
	79. 107. 115	<i>Kircherus.</i>	52. 54. 65.
<i>Dietericus.</i>	67		67. 135
<i>Diogenes Laertius.</i>	141	<i>Kremer.</i>	67
<i>Dodart.</i>	62. 63. 64	<i>Lucretius.</i>	52
<i>Donius.</i>	131	<i>Lutherus.</i>	12. 20. 65.
<i>Epicurus.</i>	22		86. 88. 91. 128
<i>Euler.</i>	25	<i>Mairan,</i>	26. 32. 33.
<i>Ferrein.</i>	63		50. 108
<i>Gaffarellus.</i>	67	<i>Mathesius.</i>	12
<i>Gerhard.</i>	85	<i>Mattheson.</i>	52. 54. 65.
<i>Godofred.</i>	58		69. 83. 90. 113.
<i>Haller.</i>	97		128. 129. 134
<i>Harsdörfer.</i>	134	<i>Maupertius.</i>	46
<i>Heidegger.</i>	53	<i>Memoires de l'Acad.</i>	
<i>Hire, de la,</i>	26	<i>Roy.</i>	25. 32. 33.
			63. 108. 139
		M	<i>Mi-</i>

TWEEDE REGISTER.

	§.		§.
<i>Michaelis.</i>	67	<i>Sabinus.</i>	135
<i>Milton.</i>	52	<i>Salinas.</i>	134
<i>Misna.</i>	85	<i>Scheibe.</i>	71
<i>Morbof.</i>	136	<i>Schitte Haggiborim.</i>	67
<i>Muf. Bibliothek.</i>	26. 65. 132	<i>Seneca.</i>	1. 51
<i>Muzikaale spraak-</i>		<i>Siegbert.</i>	95
<i>konst.</i>	27. 39. 75. 82	<i>Smidt J. A.</i>	36
<i>Nieuwentyd.</i>	36	<i>Smidt J. E.</i>	94
<i>Nollet.</i>	25. 26. 115	<i>Sulzer.</i>	43. 55
<i>Ovidius.</i>	81. 93. 104. 115	<i>Thalmud.</i>	67. 85
<i>Pausanias.</i>	130	<i>Til (van).</i>	52. 53. 67. 78. 81. 85. 131
<i>Pfeiffer.</i>	52. 99	<i>Tindal.</i>	40
<i>Pico. Mirandula.</i>	139	<i>Varro.</i>	81
<i>Pignorius.</i>	65	<i>Versio septug.</i>	85. 137
<i>Plutarchus.</i>	81. 93. 94. 99. 128. 131	<i>Virgilius.</i>	93. 104
<i>Prinz.</i>	52. 67. 78. 105. 130	<i>Vitruvius.</i>	39. 40. 65. 68
<i>Quintillianus.</i>	96. 104	<i>Vossius. G. J.</i>	52. 68. 103. 104. 135
<i>Keiman.</i>	52	<i>Vossius. J.</i>	131
<i>Rollin.</i>	52. 56. 58. 97. 140	<i>Waltber.</i>	67
<i>Saadias.</i>	67	<i>Zeltner.</i>	93
		<i>Zorn.</i>	55

DERDE REGISTER

van

de voornaamste

Z A A K E N.

A.	§.	§.	§.
A dam, uitvinder van de Muziek.	52	<i>Bekwaamheid</i> , der zang- en speekonstenaaren, maakt de Muziek beminnellyk.	117
<i>Almagt Gods.</i>	80	<i>Beurtzangen</i> ,	93
<i>Alomtegenwoordigheid Gods.</i>	80	<i>Beweeging</i> , golfswyze, by toonen niet voorhanden.	32
<i>Alweetenheid Gods.</i>	72	<i>Blaasstuigen</i> , hoe ze werken.	29
<i>Amphion</i> , fabel van hem.	135	———— . hoe men ze leert behandelen,	48 not. 2
<i>Ampten</i> , meer dan één bekleeden, ver-geleeken.	80	———— . wanneer hun toon den zangtoonen nader bykoomt.	62
<i>Arbeid</i> , moet ons van den godsdienst niet afhouden.	16	<i>Blaazen van toorens</i> , op bazuinen, een stigtelyk gebruik.	56
<i>Arme</i> , zyn insgelyks tot de Kennis van God gehouden.	16	<i>Blydschap</i> , in de Muziek door sprongen uitgedrukt, aanmerking 'er over.	82
..... voor hun ver- maak heeft God zorg gedraagen.	59.73	<i>Boekenlezen</i> , schadelyk.	7
B.		<i>Bouwkunst</i> , waarin ze met de Muziek overeendraagt.	108
<i>Beezigheden</i> , wereld- sche, moeten in 't goede niet verhin- deren.	7. 16	M 2	By-
<i>Bekwaamheid</i> , steekt niet altoos in de grootste lighaa- men.	58		

D E R D E R E G I S T E R.

	§.		§.
<i>Bybel</i> , hoe door vry-geesten aangemerkt.	7	<i>Denkbeeld van God</i> , verplicht ons tot deugd.	3
C.		_____ is geen uit-	
<i>Cantors</i> , hunne pligt.	86	werkfel van be-	
<i>Castreeren</i> , is godloos.	65	vreesdheid.	71
<i>Christen</i> , een, te worden is doenlyk.	48 117	<i>Deugd</i> , is het oogmerk van ons leven.	16. 106
_____ te weezen,		. . . gedooft geen	
vermaakelyk.	108	uitzondering.	101. 102
<i>Christendom</i> , moet ons aangenaam worden.	109-111. 116. 118	. . . baart bestendig	
<i>Clavieristen</i> , berispt.	61	vermaak.	126
<i>Componist</i> , wie dus genoemd.	61	<i>Dieren</i> , hooren niet alle.	35. 114
_____ . . wat 'er van hem vereifcht wordt.	12. 79. 82. 83. 111. 129	. . . hunne stemmen, zonderbaar verdeeld.	57. 58. 60
_____ - van kerkmuziek.	59. 87	. . . of ze in Muziek kunnen vermaak fcheppen.	59. 134
_____ - van Zangflukken.	131	. . . bloedelooze hoe ze geluid verwekken.	60
<i>Compositie</i> , hedendaagfche, haar gebrek.	61 131	. . . door Muziek aangemoedigd.	105. 134
<i>Confonanten</i> , haare grenzen.	27. not.	<i>Digters</i> , berisplyke.	20. not. 1
D.		. . . wat hun gemeenlyk minft ter hand ftaat.	61. not.
<i>Dankbaarheid</i> , omtrent God.	87	<i>Donner</i> , of hy door zichtbare wolken verwekt wordt.	24. not.
<i>Danffen</i> , der vroome Joden.	92	<i>Drieëenigheid</i> , goddelyke, kan uit de Muziek niet worden beweezen.	49. 51
- - - der Spartaanen.	130	E.	
- - - het hedendaagfche is goorlofd.	121	<i>Echo</i> .	54. 126
<i>David</i> , zyne achtting voor de Muziek.	85. 105	<i>Eenzinnigheid</i> , maakt me-	

D E R D E R E G I S T E R.

	§.		§.
mede de Muziek		hoe opgescherpt.	36.
bemind.	123		not. 1.
<i>Eigenliefde</i> doet ver-		<i>Geboorzaamheid tegen</i>	
keerd oordeelen.	101	<i>God</i> , is onze pligt.	14.
- - - - bevordert			76. 106
het muzikaal ver-		<i>Geleerde</i> , moesten de	
maak.	124	oeffening in de	
<i>Eliza</i> , geschiedenis van		godzaamigheid niet	
Hem.	138	gering achten.	16. 106
<i>Engelen</i> , of zy de Mu-		<i>Geleerdheid</i> , of zy het	
ziek hebben inge-		hoofdwerk is van	
voerd.	52	ons leven.	106
- - - of ze onze		<i>Geloof</i> van den gemeen-	
stemmen naboot-		nen man, is niet	
sen.	60	onredelyk.	48. not. 2
<i>Epicuuren</i> , konnen God		<i>Geluid</i> , hoe 't geboo-	
niet veelen.	3	ren wordt.	23 - 25
<i>Ericus</i> , Koning in Den-		<i>Gemoed</i> , menschelyk,	
nemark.	128	moet opgewekt	
<i>Eva</i> , of men haar de		gehouden worden.	
uitvinding der Mu-			114. 139
ziek toefchryven		<i>Geruisch</i> , waarom be-	
konne.	52	haaglyk.	115
F.		<i>Geval</i> , blind, laat zig	
<i>Fabel</i> , hun oorsprong.		met reden niet be-	
	59 not. 136	weeren.	43. 52
<i>Feesf der pypenwyng</i> , by		<i>Gierigaard</i> streekt tot	
de Romeinen.	81 not.	een zinnebeeld	
<i>Figuraal Muziek</i> .	78	van bestendigheid	
- - - - is by		in 't goede.	13
den godsdienst van		GOD komt ons in de	
groot belang.	90	natuur allenthal-	
G.		ven te gemoet.	1. 8.
<i>Gebeerden-Konst</i> der Ou-			19. 20. 46
den, onbekend ge-		- - ook in de Muziek	
worden.	106. 129. 131		20. 39. 45. 48. 54.
<i>Geestelyke</i> , moeten Mu-			71. 103
ziek verstaan.	84	- - kan niet bevat wor-	
<i>Geboor</i> , menschelyk,		den zonder de ver-	

D E R D E R E G I S T E R .

	§.		§.
bintenistot deugd.	3	- - - door Muziek	
GOD moet, als zodanig, door ons gedrag worden gepreezen.	8	verwekt en ge- dempt, voorbeel- den daar van.	128
- - is oneindig vol- maakt.	12. 72. 76	<i>Heiligheid Gods</i> , de grondslag aller	
- - rigt zig niet naar den mensch.	76	wetten.	93
- - is geentyran.	109. 140	<i>Hellenstraffen</i> , wat hun vreesfelyk moet doen worden.	57
<i>Godlooze</i> , hun bedryf.	8	<i>Hemel</i> of 'er Muziek zy.	89
<i>Goedheid Gods</i> . 59. 97.	140	<i>Hemelen</i> , hoe zy Gods eer vertellen.	20
<i>Godsdienst</i> , moet niet onredelyk weezen.	77	<i>Hemelkloten</i> , hunne ge- waande harmony.	20.
- - - waare, waar- om hy Kerkmuziek vereifcht.	85. 87		104
<i>Godsgeleerde</i> , of ze in hunne eigen zaak getuigen.	7	<i>Hemels-teekenen</i> , zoge- naamde muzikale.	20
<i>Godsveragters</i> zyn ramp- zaalig.	5. 40		not. 3
<i>Grondtoon</i> en, hunne al- gemeene eigen- fchappen.	82	<i>Huichelaary</i> , moet men myden.	77. 87
- - - der Ouden.	82.	<i>Huiten</i> der wilde die- ren, een zinnebeeld van zwaare straffen.	57
	131	- - - van honden.	134
H.		J. en I.	
<i>Hallelujah</i> , het groote.	85.	<i>Jericho</i> , by Muziek ver- overd.	136
	not. 2	<i>Jever</i> , al te groote, is wederspannigheid tegen God.	5
<i>Harmony</i> , muzikale, is zeer oud.	52	<i>Joden</i> , oude, hunne zingdansen.	92
<i>Hartstogten</i> , mensche- lyke, hoe door Mu- ziek uit te drukken.	82	- - hunne nagtmuziek.	94
- - - hoe gemeen- lyk 'er door uitge- drukt.	127	<i>Jofquinius</i> , gepreezen.	12
- - - by de Ouden.	131 gelaakt.	141
		<i>Instrumentaal-Muziek</i> , haar gebruik	66
		<i>Instrumenten</i> , muzikaa- le,	

DERDE REGISTER.

	§.		§.
le, of ze klinken.	25	lykheid.	8. 14
<i>Instrumenten</i> , juichen	 haar aan-	
tereere Gods.	45	was.	9. 10
. . . . hoe ver-	 vereifcht de-	
deeld.	28. 66	moed.	10
. . . . hun oud-	 en gebed.	14. 18
heid en verande-	 krachteloo-	
ringen.	66	ze, haar nadeel.	6. 12
. . . . hun getal	 haare	
by de Hebreën.	67	oorzaaken.	7. 11
. . . . gewyde.	80 is on-	
<i>Instrumentfpeeler</i> , heeft		ze fchuld.	13
veel bekwaamheit	 levendige,	
van nooden.	61. 129	haare noodzaake-	
<i>Invalen</i> , geestige, maa-		lyk - en nuttigheid.	5.
ken de Muziek be-			13. 15
minnelyk.	116 mid-	
<i>Jubal</i> .	53. 67	delen 'er toe.	16. 19
K.		<i>Kerkmuziek</i> , haar mis-	
<i>Kapél</i> , Muziek, de bes-		bruik.	78. 84
te, heeft <i>God</i> .	55 moerniet af-	
<i>Karel de Groote</i> , ge-		gefchaft worden.	85
preezen.	91 is den Sa-	
<i>Kennis Gods</i> , haare diep-		tan tegen.	86
te.	54. 71 haare nut-	
<i>Kennis van God</i> , alles		tigheid.	88. 90. 91
noopt daar toe aan.	1 is hoog te	
. . . . is des men-		fchatten.	90
fchen pligt.	2. 6. 14	<i>Kerkftukken</i> , waaromze	
. . . . verbindt ons		de flegfte zyn.	61 not.
tot deugd.	3	<i>Kerkzangen</i> , der eerfte	
. . . . is nuttig en		Christenen.	78
aanminnig.	4	<i>Klokken</i> , haare trillin-	
. . . . haare vereifch-		gen.	26
te gefchapenheid.	5	<i>Klooftern</i> , zyn naar de	
. . . . waar door		reden reeds ver-	
menig een' tegen-		werpelyk.	75
zin 'er in krygt.	7	<i>Koleuren</i> , met toonen	
. . . . haare moge-		vergeleeken.	47

DERDE REGISTER.

	§.		§.
<i>Konstwerken</i> , die te kennen geeven wat iemand op 't clavier fantaiseert.	71	. . . bemint Muziek.	120. 123. 125
. . . . die op de fluit speelen.	79	M.	
L.		<i>Materialismus</i> , wederlegd.	74. 79
Leven, het gezellige der menschen, harmonieert.	75	<i>Mensch</i> , is een muzikaal instrument.	62
. . . het eenwige, voorbereiding 'er toe.	87. 88. 106	. . . moet zig boven de dieren tragten te verheffen.	75
<i>Lieder</i> , geestelyke, hun nut.	86	. . . verlaagt zig te mets beneden hen.	134
<i>Liefde</i> , het hoofdwerk des Christendoms.	77	<i>Menschen</i> , hunne verschillende vernauwelykheden.	107
<i>Lier van Apollo</i> , fabel 'er van.	136	Misbruik der Muziek is groot.	20 56. 91. 99. 129
<i>Ligbaam</i> , menschelyk, hoe met de ziel vereenigd.	139 onredelyk.	45. 48. 97
<i>Ligtvaardigheid</i> , zeer schadelyk.	102	Morgenliederen.	56. 104
<i>Lof Gods</i> . iets heerlyks.	56. 87	<i>Muziek</i> , was tot haare mogelykheid behoort.	22
. . . . maar ook zwaarwigtigs.	87	. . . is 'er niet by geval.	22. 44
. . . . de eerste, in de zichtbaare natuur.	56	. . . bewyft Gods aanwezen.	41. 43. 46
<i>Lugt</i> , de stoffe van 't geluid.	25	. . . by den Godsdienst gebruikelijk.	42. 81
. . . hoe tot het trillen gebragt.	26	. . . hoe ze billyk zy aan te wenden.	20. 45. 129
. . . kost ook niet klincken, en echter lugt blyven.	44	. . . wat haar ter regt beminnelyk maakt.	48
<i>Luibheid</i> , verklaart zig onvermogen.	10	. . . haare gewaande uitvinders.	49. 52. 53
		. . . haar Schepper.	52

D E R D E R E G I S T E R.

	§.		§.
<i>Muziek</i> , haar aanwas.	53	<i>Muziek</i> , Wat ze is.	97.
. . . verlustigt zo		105. 106. 124. 140	
wel geringe lieden		. . . heeft invloed	
als Vorsten.	59	in de Zeden.	99. 135
. . . hoe verdeeld.	61.	. . . beschikt ver-	
78. 81. 9.		maak.	104
. . . der Ouden, was		. . . hoe ze ons ver-	
niet flegt.	68. 78	maakt.	107 -- 112.
----- . . . schynt		114 -- 126	
voortrekkelyk bo-		. . . is zeer dienlig	
ven de hedendaag-		voor jonge Hee-	
sche.	98. 129. 131.	ren.	105
. . . wordt by sterf-		. . . of ze op hooge	
gevallen te onregt		Schoolen zy in te	
verboden.	96. 113	voeren.	106
. . . is onze vriendin		. . . droevige, waar-	
in droefheid.	75. 112	om zo sterk be-	
. . . wat 'er eertyds		mind.	113
toe behoorde.	81. 93.	. . . haare werking	
99. 106. 131		op ons lighaam.	114
. . . haare nuttig-		139	
heid by den huis-		. . . hoe ze slaap ver-	
lyken Godsdienst.	91.	wekken kan.	115
104		. . . verwekt en	
. . . by nagt.	94	dempt hartstogten.	127
. . . geestelyke, on-		128	
der de Christenen.	95	. . . haar nut in den	
. . . wereldsche,		kryg.	130
waarom aldus ge-		. . . of ze de pest	
naamd.	96	kan verdryven.	139
----- . . . is geoor-		<i>Muziek</i> liefhebbers, ee-	
lofd.	96. 97	nige voorname.	105
----- . . . moet der		<i>Muziek</i> oeffenaars, van	
Geestelyke niet		professie, waarom	
voorgaan.	91. 97	weinige vroom zyn.	7
. . . meest beminde,		----- - - zyn mee-	
verraadt den in-		rendeels in de Mu-	
borst der liefheb-		ziek kundē onbe-	
beren.	96. 105. 110	dreeven.	21. 48

D E R D E R E G I S T E R .

<p style="text-align: center;">§.</p> <p><i>Muziekoeffenaars</i>, on- godvrugtige. 78. 84 90. 129</p> <p>— . . . ernstig gewaarfchouwd. 47. 78. 141.</p> <p style="text-align: center;">N.</p> <p><i>Nabootfing</i>, maakt de Muziek beminne- lyk. 111. 112.</p> <p><i>Nagtegaal</i>; befchreeven. 55 overtroffen. 58</p> <p><i>Natuur</i>, levert geen Muziek. 22. 54 vergeleeken. 35</p> <p><i>Neerftigheid</i>, in 't goe- de, is noodzaake- lyk, 7. 9</p> <p><i>Nero</i>, gelaakt. 57</p> <p><i>Nooten</i>, muzikaale. 38 . . . onze heden- daagfche hadden de Ouden niet van nooden. 98</p> <p style="text-align: center;">O.</p> <p><i>Oftaven</i>, waarom ver- boden. 132</p> <p><i>Oeffening</i> in 't goede, noodzaakelyk. 5. 7. 17. 19. 74. 75. 117</p> <p><i>Onafbankelykheid</i> van <i>God</i>, zou ons gansch niet heil- zaam weezen. 123</p> <p><i>Oncindigheid</i> Gods. 12. 51</p> <p><i>Ongeloovige</i>, hunne ont- fchuldiging. 10 moeten de waare godsbely-</p>	<p style="text-align: right;">§.</p> <p>deren eene ge- heime hoogagting toedraagen. 40</p> <p><i>Onverfchilligheid</i> tegen <i>God</i>, zeer nadeelig. 11</p> <p><i>Onvolmaaktheid</i> in 't <i>Chriftendom</i>, moet ons niet moede- loos maaken. 133</p> <p><i>Oogmerk</i> Gods, by de wereld. 2 — . . . by den menfch. 75 — . . . by de Muziek. 103. 127</p> <p><i>Oor</i>, menfchelyk, is bezwaarlyk te on- derzoeken. 34 — konftig ge- bouwd. 35. 44 — wyslyk toe- gefteld. 36</p> <p><i>Oor-veezeltjes</i>, verfchil- lende, tot het ver- wekken van ver- fchillende toonen vereifcht. 33. 35</p> <p><i>Openbaaring</i>, goddely- ke, haare treffelyk- heid 100</p> <p><i>Orgel</i>, gepreezen. 45. 68 . . . deszelfs nut en misbruik. 69</p> <p><i>Orpheus</i>, fabel van hem. 135</p> <p style="text-align: center;">P.</p> <p><i>Paarde-danffen</i>. 134 not.</p> <p><i>Pligt</i>, <i>God</i> te kennen en te danken. 2 — — — lydt geen</p>
---	---

DERDE REGISTER.

	§.		§.		
genschappen.	28.	70	Muziek.	91. 96.	97
<i>Snelheid</i> , van de stoffe des lichts en des geluids.	22. not.	1	. . . verleiden te mets de onnozelheid.		91
— in 't bewegen onzer musiceerende leden des lighaams.	30. 32.	30. 32.	. . . in vreemde taalen, strekken de kracht der Muziek.		110
<i>Spraak</i> , en weldaad Gods.	140	140	. . . der Ouden, hunne inhoud.		131
<i>Spraakgeluid</i> , verraaft ons aan malkanderen.	140	140	<i>Tbales</i> , verdreef de Pest door Muziek.		139
<i>Staat der menschen</i> , verschillende, aanmerkingen er over.	57 -- 59	73	<i>Tbeben</i> , hoe veroverd.		135
<i>Stadstoorens</i> , waar door zy moesten uitblinken.	56	56	<i>Toeboorders van Kerkmuziek</i> , hunne pligt.		87
<i>Stadtsmuuren</i> door Muziek vermaard geworden.	136	136	— van andere muziekaale byeenkomsten.		120
<i>Stem Gods</i> , in de natuur.	1. 13	1. 13	<i>Toon</i> , de eerste in de natuur, te vergeefs nagespoord.		27
. . . der menschelyke redenen.	2	2	<i>Toonen</i> , hoe ze ontstaan.		23.
<i>Stervende perfoonen</i> , waarom zy gerne zingen hooren.	113	113	— hunne regelmaat.		26.
<i>Styl</i> , muzikale, hoe verdeeld.	83	83	— hooge en laage.		27.
T.			— van snaartuigen, hoe versterkt.		28
<i>Tarantula</i> .	139	139	— van blaastuigen.		29
<i>Terpander</i> .	128. 139	128. 139	— hunne voortplanting.		31. 32.
<i>Tertfen</i> , hoe gebruikt.	132	132	— waarom ze elkan elkander by 't musiceeren niet hinderen.		33
<i>Texten</i> , tot kerkmuziek.	87	87	— uit wat soort van lugtdeelen gebooren.		33
. . . van wereldsche			— magt over hen, door		

D E R D E R E G I S T E R.

	§.		§.
door wie verleend.	45	<i>Verbeeldings-kragt</i> , haare regel; maakt de Muziek mede be-	119. 122
<i>Toonen</i> , natuurlyke, be-			
toonens Gods wys-	47	<i>Verdurvenheid des men-</i>	
heid.		<i>schens</i> , maakt de	
— overgeblaazene,	50	kennis van God zeer	
hoe verwekt.		bezwaarlyk.	14
— waarom ze hoo-	50	<i>Vergenoegdheid</i> , door	
ger worden om-		Muziek bevorderd.	48
trent het einde.	50		73-75. 97. 104
<i>Toonstraalen</i> , hunne ge-	32	<i>Vermaak</i> in de kennis	
schapenheid.		van God.	4
<i>Transponeeren</i> , niet al-	82	— in de Muziek.	74
toos raadzaam.			107-112. 114-126
<i>Trappen</i> by geluiden en	60	<i>Versbil</i> tusschen spree-	
toonens.		ken en zingen.	62
<i>Trias harmonica</i> , wordt		— hoe	
misbruikt, als men		verwekt.	63
verborgenheden'er		— blaas-en snaar-	
door tragt te be-	49-51	tuigen.	70
wyzen.		<i>Verstand Gods.</i>	71. 72. 80.
<i>Trompet</i> , haar uitvinder.	53	<i>Vertrouwen op God.</i>	4. 15
— heeft veele		<i>Vogels</i> , of ze uitvinders	
veranderinge moe-	67	van de Muziek zyn.	52
ten ondergaan.		... hun zang.	55. 57.
<i>Trompet-geschal</i> , waar			73. 104
aan het ons billyk		— bedenkingen	
moest doen denken	119	'er over tot Gods	
<i>Twyfelzugt</i> , een hinder-		lof.	56. 59
paal in de kennis		— beschaamen den	
van God.	7	traagen mensch.	55. 56
U.		<i>Volmaaktbeden Gods</i> ,	
<i>Uitlegging der heilige</i>		worden ook door	
<i>schrift</i> , is niet on-		de Muziek kenne-	
zeker.	27. not. I	lyk.	22. 43-45. 47. 48
V.			54. 64. 65. 71-76. 79.
<i>Veragten</i> , zal men nie-	80		80. 88. 103. 140
mand.		<i>Voorzienigheid Gods.</i>	82
<i>Veranderingen</i> in de Mu-		M 7	Vor
ziek, aanmerking			
'er over.	109		

D E R D E R E G I S T E R .

	§.		§.
<i>Vorsten</i> , benyden dikwyls geringe lieden.	59. 73	verre men hun de uitvinding der Muziek kan toefchryven.	52
<i>Vrienden</i> de bemindste.	112	————— aanmerking 'er over.	71
<i>Vrygeesten</i> hebben der Religie voordeel te wege gebragt.	21	<i>Wysheid Gods</i> . 47. 54. 73-75	
<i>Vryheid</i> des menschen, waarom van God verleend.	11. 13. 133. 140	————— door de geleerden misbruikt.	76
<i>Vrouwspersoonen</i> , zwynen niet geerne.	52	X.	
————— onkuifche, misbruiken de zangstem.	55	<i>Xenocrates</i> , cureerde door Muziek.	139
————— eenvoudige, worden te mets door zangwoorden misleid.	91	Z.	
————— onder haar zyn groote muzikliefhebsters.	105	<i>Zaligheid Gods</i> .	88
————— beminnen Klaagliederen.	113	<i>Zangers</i> , gewyde, by de Ouden.	81
————— door de echo afgeschetst.	126	<i>Zangstemmen</i> , menschelyke, waarom verleend.	45
W.		————— haar voorregt.	45. 65. 104. 140
<i>Waarbeden</i> , goddelyke, of men ze moede kan worden, door al te groote vordering.	17. 109	————— zyn iets wonderbaars.	62
<i>Weetenschappen</i> , der Religie voordeelig.	21	————— hoe verwekt.	63-65
<i>Wereld</i> beschouwt.	22. 46	————— van menigerlei voort.	65
<i>Wil Gods</i> , regelmaat der menschelyke deugd.	3. 5	————— wyslyk uitgedeeld.	75. 80
<i>Wind</i> , een natuurspraak.	24	<i>Zanguuren</i> by nagt.	57
<i>Winden</i> , piepende, hoe		<i>Zangvogelen</i> , kunnen woorden leeren uiteten.	59
		<i>Zeden</i> , menschelyke, hebben invloed op de Muziek eens lands.	64
		<i>Zenuwgestel</i> , deszelfs verband bevordert muziekaale geneugte.	115
		Ziel,	

D E R D E R E G I S T E R.

	§.		§.
<i>Ziel</i> , des menschen, hoe zy de toonen gewaar worden.	22.27	Muzyk vereischt.	38
— deeze gewaarwor- ding in 't zelfde oo- genblik is verwon- derlyk.	44	<i>Zingen</i> , hoe 't toegaat.	63-65
— door zommige zo- genaamde wysgee- ren ontkend.	64.79	— waarom het ligter te leeren is, dan speelen.	64
<i>Zielenkrachten</i> tot de		— van Collecten.	84.95
		— van passie-muziek.	95
		<i>Zoeken</i> in 't goede, doet vinden	14
		— naar God.	15

VIERDE REGISTER,

wegens de *korte Inhoud* van 't geheele

W E R K.

G elegenheid tot de <i>Kennisse Gods.</i>	pag. 1
Verbintenis tot de <i>Kennisse van GOD.</i>	3
Verplichting tot de <i>deugd.</i>	5
Hoe ze geschapen zal wezen.	7
Nadeel der krachtelooze <i>Kennisse.</i>	9
Oorzaaken dezer flauwe <i>Kennis.</i>	11
De <i>Kennisse</i> van GOD is alle <i>menschen</i> mogelijk.	15
De <i>Kennis</i> van GOD en de vrugt 'er van, neemt allengskens toe.	17
Hoe in haare bestemde Orde.	18
En van waar de gemelde magtelooze <i>Kennis</i> begint.	19
De levendigheid der <i>Kennisse</i> van GOD hoe die noodzaakelyk is.	20
De schuld der krachtelooze <i>Kennis</i> legt aan ons.	23
Bystand der Genade in 't betragten na de <i>Kennisse</i> GODS.	24
De byzondere nuttigheid der levendige <i>Kennisse</i> van GOD.	26
Middelen daar toe dat ons geen beezigheden moeten verhinderen. 26 <i>ibid.</i> 31, 33 en	34
Opening van den toeleg.	35
En de voorwaarden 'er van.	38
Wat 'er tot de mogelykheid der <i>Muziek</i> behoort.	40
Hoe 't geluid in de <i>toon</i> en ontstaan.	42
Uit de ondervindinge.	<i>ibid.</i>
Van de stoffe des <i>geluids</i> , en, wyzen van haare <i>beweeving</i> .	44
Hoe de Lucht tot het trillen gebragt word.	45
Het verschil der <i>toon</i> en en hunne benaamingen.	48
Ver-	

VIERDE REGISTER.

Verdeeling der Muziek-Instrumenten, en hoe de snaartuigen werken.	pag. 50
Hoe de blaastuigen werken.	52
Voorwaarden der verschillende sflingeringen.	54
De toonen worden in de lugt voortgebracht.	56
Maar niet in golfswyze beweging.	<i>ibid.</i>
Waarom de toonen elkander in de Muziek niet hinderen.	58
Verrigting der klinkende lugt in 't Oor.	61
't Welk zeer konstiglyk werd bebouwt.	62
En wyslyk aangelegt is.	65
Hoe de ziel de toonen gewaar wordt.	66
Tot de Muziek zyn verscheide Ziele-krachten nodig enz.	68
Dit alles wyft ons op God.	69
En wy kunnen, zonder onredelykheid, daar niet voorby.	70
Gods weezendlykheid word aangetoond, uit die der Muziek.	72
En uit andere gronden.	74
Besluit tot de volmaaktheden Gods; met iets by geval, zonder dwaasheid, niet laat be- weeren.	76
De Muziek is 'er niet by geval.	78
Des is 'er een oneindig volmaakt God.	80
Derde Bewysreden voor 't aanwezen Gods, enz. uit de Muziek getrokken.	82
Herinnering aan de voortreffelyke eigenschap- pen Gods in 't gemeen, en zyn Wysheid in 't byzonder.	84
Hoe dat ons de Muziek kan beminnelyk maken.	86
Van de Waarheid der Persoonen in God.	88
Verklaaring der proefneeming van de Muzikaa- le drieklank aan één snaar.	90
De Goddelyke Drieëenheid word geenzins door de natuur afgescherft.	92
Wie de uitvinder der Muziek.	93
	Aan-

VIERDE REGISTER.

Aanwas der Muziek.	pag. 96
Gefchapenheid van veele bedenkingen.	97
Van de Vogelzang.	98
Bedenkingen 'er over tot Gods lof.	101
De uitdeeling der Stemme, onder de dieren, is merkwaardig.	104
Inzonderheid by de vogelen.	105
Bedenking over de trappen der natuur by ge- luiden en toonen.	110
Eerste verdeeling in de Zang- en werktuiglyke Muziek.	111
De menfchelyke Zangftem is iets wonderbaars	113
De wyze hoe de ftem voortkomt.	114
By de ftem werken, zonder ons weeten en befieren, verfcheide leden te gelyk.	116
Nog andere zonderbaare omftandigheden by de ftem.	118
Van de Instrumentaal-Muziek.	120
Van de Inftrumenten der Hebreen.	122
Van andere Inftrumenten, en van 't Orgel.	125
Aanmerkingen over 't Orgel.	127
Onderscheid tuffchen de blaas- en fnaar-tuigen.	129
Herinnering aan 't verftand en de diepe Ken- niffe Gods.	130
Dat die oneindig, volmaakt en alweetend is.	133
Gods wysheid uit de Muziek kennelyk wor- dende.	134
De voortzetting, en hoe hier uit blykt weder- om Gods oneindigheid.	136. 141
Van de liefdelooze Christenen, huichelaars, en van de onredelyke Godsdienft.	143
Verdeeling in Choraal- en Figuraal-Muziek.	144
Hoe nodig eenen Musicus de Ziel zy.	146
Herinnering aan Gods Almagt, zyn volmaakt- heden, enz. en aan onze pligt niemand te veragten, &c.	149
Verdeeling in geestelyke en waereldfche Muziek.	151
Van	

VIERDE REGISTER.

Van de roongeflagten en grondtooncn.	pag. 153
Van de Muzikaaie Schryfwyze.	156
Misbruik by de Kerkmuziek.	157
Hoe zy moet evenwel stand houden.	159
De boosaardigheid des Satans daar tegen	162
Componiften en toehoorders pligt, tot den lof Gods der geestelyk Muziek, te vermyden de huichelarye, enz.	164
De Zaligheid Gods, hoe heerlyk, enz.	168
Of in den Hemel ook Muziek zy, word uit 't Lied Mozes, Pf. 16, Deut. 32, enz. opgemaakt.	170
De Kerkmuziek is hoog te fchatten.	172
Ook haare nuttigheid.	174
Van de Ry- en Zing- dans der Ouden.	175
Van de Beurt- Zang.	177
Van 't Zingen der Joden by nagt.	179
Van de geestelyke Muziek onder de Christenen.	182
Van de wereldfche Muziek.	183
Hoe ze is geoorlofd.	185
De verdeeling in de oude en nieuwe Muziek.	186
Hoe de Ouden zich styf hielden by de eens in- geftelde Muziek.	188
Herinnering aan de Goddelyke regtvaerdigheid.	190
Wat zich daar by bedenkelyks vindt.	193
Onze pligt tot regtvaardigheid en deugd heeft geen uitzondering.	195
Het oogmerk der Muziek is 't vermaak.	197
Dat werkt zo eigentlyk uit.	199
Voornaame Muziek liefhebbers genoemd.	200
Of de Muziek op de hooge Schoolen weder ingevoert diene te worden.	203
Hoe de Muziek ons vermaakt.	206
Oorzaaken dezcs vermaaks; hoedanige zyn de redemaaten.	208
Hoedanig de Verandering.	209
De Liederén, die 'er by komen.	211
	De

VIERDE REGISTER.

De nabootfing van onzen ftaat.	pag. 212
Item van ons temperament.	213
Waarom menig, geerne droevige Muziekftuk- ken hooren.	214
De uitwerking op ons lighaam.	216
De Sympathie.	217
De geestige invallen en nieuwe uitdrukkingen.	219
De vaardigheid en konft der muficeerende.	<i>ibid.</i>
De zingende en fpeelende perfoonen.	220
Het geheugen van andere zaaken, eertyds 'er mede gepaard.	<i>ibid.</i>
De plaats en 't gezelfchap.	221
Het danffen.	222
De verbeelding van gelukzaligheid.	223
De eenzinnigheid.	<i>ibid.</i>
De eigenliefde.	224
De luiheid.	225
De echo.	<i>ibid.</i>
Van de hartstogten.	227
Voorbeelden van deeze uitwerkzels der Muziek.	228
Tegenwerpingen, beantwoord.	231
Nuttigheid der Muziek in den Oorlog.	233
Wat de Muziek der Ouden voorttrekkelyk maakt, boven de hedendaagsche.	234
Van 't verbod der onmiddelyk achterelkander volgende Quinten en Oëctaven.	237
De Religie rigt zig in haar leeren niet naar ons.	239
Of dieren zig met Muziek vermaaken konnen?	241
Invloed der Muziek in de zeden, bevestigd.	243
Van de gefchiedenis by Jericho.	245
Gefchiedenis van den Koning Saul.	247
Gefchiedenis van Elifa.	250
Werking der Muziek op ons lighaam.	251
Bevestiging van Gods goedheid.	254
Waarfchouwing aan de Muziekkonftenaars.	259

EMENDANDA.

Pag.	§.	reg.	staat.	lees.
18	10	9	alleenlyk worden	alleenlyk kan worden.
28		1	zien	zyn
49		25	C volbragt	C waarlyk
		26	trillingen,	trillingen volbragt,
56	31	5	voordraagt.	voortdraagt.
61		18	zy	zig
80		3	de	den
	45	8	end	en de
85		5	uitreken	uitrekenen
88		10	zig	in zig
			overdenking, van 'er	overdenking daar van,
90	50	4	eên	eener
101	56	6	fingen.	fig.
115		8	deez	deez
159		1	een Collecte by 't zingen eener,	by 't zingen eener Col- lecte,
161		4	wege af te schaffen	wege,
		5	omgang bedagt	omgang af te schaffen, bedagt
162		11	zonden	zoude
163		29	Dit misschien zal men	Dit zal men misschien
173		25	diens	wiens
178		17	volgens	op
205		28	ongeleerde	ongeleerde
209		3	des	des te
228		21	menfchen!	menfch!
238		19	quint. Eens byzonder	quint eens byzonderes
239		3	grooe	groote
		4	g, c	g, b
	133	4	Daarom men	Daarom moet men
240		13	te antwoorden	te verantwoord
		22	dwaasheid	dwaaslyk
		32	werk aan-	werk
244		29	kas	des
244		30	gonde	konde

De overige feilen gelieve de Leezer, of te verbeteren of te verſchoonen.

BEKENDMAAKING.

Dat by den Drukker dezès, staan 3 à 4 *Mu-
ziekwerken*, waardig van kenners te roe-
men, in weinig maanden uit te komen, als
de *Opera Ariaas*; de *Sinfonyen* van *Ka-
merlocher* met *Walthoorens*, *Opera Ter-
za*; van *Scalafchi*, (nu onlangs in eeni-
ge Steden beroemd wegens zyn Compositie
gemaakt) en van *Santo Lapis*, door den
besten graveerder in 't koper sierlyk ge-
drukt te worden.